

Sintaktički i semantički opis prostornih adverbijala u hrvatskome standardnom jeziku

Baričević, Sanja

Doctoral thesis / Disertacija

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:162:261156>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-18**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZADRU

POSLIJEDIPLOMSKI SVEUČILIŠNI STUDIJ
HUMANISTIČKE ZNANOSTI

Sanja Baričević

**SINTAKTIČKI I SEMANTIČKI OPIS
PROSTORNIH ADVERBIJALA U
HRVATSKOME STANDARDNOM JEZIKU**

Doktorski rad

Zadar, 2017

SVEUČILIŠTE U ZADRU

POSLIJEDIPLOMSKI SVEUČILIŠNI STUDIJ
HUMANISTIČKE ZNANOSTI

Sanja Baričević

**SINTAKTIČKI I SEMANTIČKI OPIS
PROSTORNIH ADVERBIJALA U
HRVATSKOME STANDARDNOM JEZIKU**

Doktorski rad

Mentor

prof. dr. sc. Mile Mamić

Komentor

doc. dr. sc. Tomislav Frleta

Zadar, 2017.

SVEUČILIŠTE U ZADRU

TEMELJNA DOKUMENTACIJSKA KARTICA

I. Autor i studij

Ime i prezime: Sanja Baričević

Naziv studijskog programa: Poslijediplomski sveučilišni studij Humanističke znanosti

Mentor: dr. sc. Mile Mamić, red. prof. u miru

Komentor: doc. dr. sc. Mile Mamić

Datum obrane: 20. veljače 2017.

Znanstveno područje i polje u kojem je postignut doktorat znanosti: humanističke znanosti, filologija

II. Doktorski rad

Naslov: Sintaktički i semantički opis prostornih adverbijala u hrvatskome standardnom jeziku

UDK oznaka: 811.163.42'37

Broj stranica: 215

Broj slika/grafičkih prikaza/tablica: 5/0/12

Broj bilježaka: 186

Broj korištenih bibliografskih jedinica i izvora: 266

Broj priloga: 0

Jezik rada: hrvatski

III. Stručna povjerenstva

Stručno povjerenstvo za ocjenu doktorskog rada:

1. dr. sc. Ivo Pranjković, red. prof. u trajnome zvanju, predsjednik
2. dr. sc. Mile Mamić, red. prof. u miru, član
3. doc. dr. sc. Ivica Vigato, član

Stručno povjerenstvo za obranu doktorskog rada:

1. dr. sc. Ivo Pranjković, red. prof. u trajnome zvanju, predsjednik
2. dr. sc. Mile Mamić, red. prof. u miru, član
3. doc. dr. sc. Ivica Vigato, član

UNIVERSITY OF ZADAR

BASIC DOCUMENTATION CARD

I. Author and study

Name and surname: Sanja Baričević

Name of the study programme: Postgraduate University Study in Humanities

Mentor: Professor (retired) Mile Mamić, PhD

Co-mentor: Assistant Professor Tomislav Frleta, PhD

Date of the defence: 20 February 2017

Scientific area and field in which the PhD is obtained: Humanities, Philology

II. Doctoral dissertation

Title: Syntactic and semantic description of spatial adverbials in Croatian standard language

UDC mark: 811.163.42'37

Number of pages: 215

Number of pictures/graphical representations/tables: 5/0/12

Number of notes: 186

Number of used bibliographic units and sources: 266

Number of appendices: 0

Language of the doctoral dissertation: Croatian

III. Expert committees

Expert committee for the evaluation of the doctoral dissertation:

1. Professor Ivo Pranjković, PhD, chair
2. Professor (retired) Mile Mamić PhD, member
3. Assistant professor Ivica Vigato, PhD, member

Expert committee for the defence of the doctoral dissertation:

1. Professor Ivo Pranjković, PhD, chair
2. Professor (retired) Mile Mamić PhD, member
3. Assistant professor Ivica Vigato, PhD, member

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Sanja Baričević**, ovime izjavljujem da je moj **doktorski** rad pod naslovom **Sintaktički i semantički opis prostornih adverbijala u hrvatskome standardnom jeziku** rezultat mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mogega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mogega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 20. ožujka 2017.

SADRŽAJ

SADRŽAJ.....	I
0. PREDGOVOR.....	IV
0.1. Metodologija	V
0.2. Cilj istraživanja i hipoteze	V
0.3. Struktura rada.....	VI
1. UVOD.....	1
1.1. Naziv adverbijal (opravdanje uporabe naziva)	4
1.2. Podjela adverbijala	7
1.3. Adverbijal u hrvatskim gramatičkim priručnicima	14
1.3.1. Načini izricanja adverbijala	19
1.3.2. Određenje adverbijala	21
1.3.3. Obvezni i neobvezni adverbijali.....	23
1.4. Adverbijal u okviru različitih teorijskih pristupa	24
1.4.1. Adverbijal u teoriji valentnosti i gramatici zavisnosti	24
1.4.2. Adverbijal u okviru formalnih pristupa jezičnomu opisu (formalna semantika i generativno-transformacijski model).....	28
1.4.3. Adverbijal u opisima Ch. Fillmorea (semantika okvira).....	30
2. PROSTORNI ADVERBIJAL	33
2.1. Sintaktička i semantička podjela prostornih adverbijala.....	34
2.2. Prostorni adverbijal u gramatikama hrvatskoga jezika	35
2.3. Podjela prostornih adverbijala u široj jezikoslovnoj literaturi	38
3. TEORIJSKI OKVIR.....	46
3.1. Temeljne postavke.....	46
3.1.1. Arhetipni modeli rečenica	48
3.1.2. Konceptualna i gramatička razina rečenice	49
3.1.3. Arhetipne uloge	57
3.1.4. Vrste riječi i adverbijal	58
3.2. Proširenja značenja.....	59
3.2.1. Konceptualna metafora i metafora strukture događaja	59
3.2.2. Konceptualna metafora i gramatika	61
3.2.3. Teorija konceptualne integracije	64

4.	DINAMIČNI SCENARIJI	68
4.1.	Prijelaznost	68
4.2.	Pasiv.....	73
5.	STATIČNI SCENARIJI I PROSTORNI ADVERBIJALI	76
5.1.	Glagoli stanja i prostorni adverbijali	77
5.2.	Mjesni adverbijal i jednostavna rečenica.....	84
5.2.1.	<i>Lokacijska rečenica i proširenja značenja</i>	85
5.2.2.	<i>Prostor i bliske kategorije</i>	88
5.2.3.	<i>Prostorni adverbijali kao subjekti</i>	91
5.2.4.	<i>Prostorni adverbijali i glagoli nastanjivanja i boravljenja</i>	92
5.2.4.1.	<i>Glagol živjeti u konstrukcijama s prostornim adverbijalom</i>	93
5.2.4.2.	<i>Glagol nalaziti se u konstrukcijama s prostornim adverbijalom</i>	97
5.2.4.3.	<i>Glagol boraviti u konstrukcijama s prostornim adverbijalom</i>	99
5.3.	Protežni adverbijali kao obvezni adverbijali	101
5.3.1.	<i>Fiktivno kretanje</i>	103
5.4.	Prostorni adverbijali kao pozadinski okviri	106
5.5.	Rečenice s više (prostornih) adverbijala	112
5.5.1.	<i>Primjeri proširenja značenja u rečenicama s više adverbijala</i>	120
6.	PRIJEDLOŽNO-PADEŽNI PROSTORNI ADVERBIJALI.....	123
6.1.	Obvezatnost/neobvezatnost adverbijala i proširenja značenja.....	127
6.2.	Ishodišni adverbijali.....	131
6.2.1.	<i>Konstrukcije s prijedlogom s kao dijelom prijedložno-padežnoga adverbijala</i>	137
6.3.	Adverbijali cilja	144
6.3.1.	<i>Dinamični i statični scenariji i konstrukcije s prijedlozima u i na</i>	147
6.4.	Adverbijali usmjerene glagolske radnje (usmjerenosti)	151
6.5.	Adverbijali smjera (puta, putanje)	155
6.5.1.	<i>Konstrukcije s prijedlogom preko kao dijelom prijedložno-padežnoga adverbijala</i>	158
6.5.2.	<i>Konstrukcije s prijedlogom kroz kao dijelom prijedložno-padežnoga adverbijala</i> ...	162
6.5.3.	<i>Konstrukcije s prijedlogom mimo kao dijelom prijedložno-padežnoga adverbijala</i>	164
6.6.	Lokacijski adverbijali	168
6.6.1.	<i>Konstrukcije s prijedlogom pri kao dijelom prijedložno-padežnoga adverbijala</i>	170
6.7.	Proširenja značenja adverbijala	176
7.	ZAKLJUČAK.....	186

8. LITERATURA	188
SAŽETAK.....	210
SAŽETAK NA ENGLISKOME JEZIKU	213
ŽIVOTOPIS	215

0. PREGOVOR

Adverbijali predstavljaju vrlo široku kategoriju u koju se u literaturi uključuju i kategorije koje ne pripadaju rečeničnome ustrojstvu (Crystal 2008: 14). Sve ono što se ne može raščlambom svesti pod neku od kategorija (službi/funkcija riječi) unutar rečenice nerijetko se određuje kao adverbijal. Tako se adverbijali izriču različitim vrstama i skupinama riječi, ali je složenost njihova opisa i u tome što oni unutar rečenice imaju različite funkcije¹. (Buysschaert 2010: 240). U okviru se formalnih pristupa za adverbijale vrlo teško nalazilo objašnjenje² upravo zato što su adverbijali u rečenicu najvećim dijelom uvršteni po svojem značenju³ kojemu u okviru formalnih pristupa nije bilo mjesta. Tako se često u literaturi kategorija adverbijala pejorativno naziva "košem za otpatke"⁴, "močvarnim, mutnim područjem"⁵ (Hasselgård 2010: 3; Buysschaert 2010: 240) u koji se uvrštava sve ono što "bježi" određenju unutar poznatih i jasnih kategorija. Adverbijali su periferni rečenični dio. Tako su i često citirani navodi Noama Chomskoga: "Adverbijali su širok i još uvijek relativno neistražen sustav i zbog toga sve što kažemo o njima treba uzeti s oprezom." / *Adverbials are a rich and as yet relatively unexplored system, and therefore anything we say about them must be regarded as quite tentative.*⁶ (Chomsky 1965: 219). "Mi još nemamo dobru teoriju frazne strukture za tako jednostavna pitanja kao što su atributi izrečeni pridjevom [...] i dodatci različitoga tipa" / *We still have no good phrase structure theory for such simple matters as attributive adjectives [...] and adjuncts of many different types* (Chomsky 1995: 382)⁷ – potvrda takva mišljenja.

Proučavanje adverbijala – proučavanje je odnosa sintakse i semantike, gramatike i značenja i da bi se razumjelo ne može se sagledati samo u jednoj od tih dviju disciplina, a

¹ "On more than one occasion, linguists dealing with the topic of adverbs or adverbials have complained about the complexity of the issues involved. A major source of concern has been the heterogeneous nature of the grammatical function class of adverbials." (Buysschaert 2010: 240).

² "Jackendoff (1972: 47) called the adverb 'the most maligned part of speech' and before him Chomsky (1965: 219) had noted that adverbials are 'a rich and as yet relatively unexplored system'. Similar complaints have been voiced by several authors since them." (Buysschaert 2010: 240).

³ "Adverbna se oznaka uz predikat vezuje primarno svojim sadržajem." (Barić i dr. 2005: 428).

⁴ "Adverbials may be regarded as a rag-bag category in the linguistic system." (Hasselgård 2010: 3).

⁵ "The word class of adverbs and the function class of adverbials have often been called 'dustbin categories'." (Buysschaert 2010: 240).

⁶ Prema Austin i dr. (2004: 1) danas poznat i često citiran navod upotrijebila je u svojem doktorskom radu čiji je metodološki okvir opisa adverbijala bio transformacijski pristup Renate Steinitz (1965) *Zur Syntax des Adverbials im Deutschen*. Berlin: Deutsche akademie der Wissenschaften.

⁷ Navodi su i u uvodnome poglavlju Lang i dr. (2003: 1).

ponekad je potrebno i pojmove sintakse i semantike promotriti u širem značenju/smislu od onoga koji je prihvaćen u okvirima tradicionalnih pristupa te takav pristup uključuje i sintaksu teksta, a značenje se proučava u teorijskim okvirima i pragmatike i stilistike.

0.1. Metodologija

Rad je prinos proučavanju jednostavne rečenice u hrvatskome standardnom jeziku. Teorijski okvir kognitivnih pristupa primijenjen je u analizi prostornih adverbijala⁸ unutar rečeničnoga ustrojstva jednostavne rečenice. Temeljen je na postavkama kognitivnih pristupa (kognitivne gramatike) najvećim dijelom predstavljene u radovima Ronalda W. Langackera (1987a; 1987b; 1990; 1991a; 1991b; 2000; 2008), kognitivne semantike Leonarda Talmyja (2000), konceptualne metafore Georgea Lakoffa i Marka Johnsona (2015; 1999), metafore strukture događaja Georgea Lakoffa (1993), teorije konceptualne integracije Gillesa Fauconniera i Marka Turnera (2002) te interpretacije prostornih adverbijala Tuomasa Huuma (1996; 1999). Korpus koji se najvećim dijelom koristio u radu korpus je HJR <http://riznica.ihjj.hr/>. Zbog neuključenosti ostalih funkcionalnih stilova (osim novinskoga i književnoga) u rad su uključeni i primjeri dobiveni internetskom pretragom.

0.2. Cilj istraživanja i hipoteze

Adverbijalu kao kategoriji u opisima hrvatskoga jezika u jezičnim priručnicima nije posvećena pozornost kao ostalim rečeničnim članovima. Tako je adverbijal u većini naših gramatičkih priručnika opisan na svega nekoliko stranica (Vukojević 2008). Kao ni ostale skupine adverbijala ni prostorni adverbijal nije tema većega broja radova iako su prijedložno-padežni, padežni i priložni izrazi, kojima se opisuju prostorni odnosi, tema velikoga broja radova u kroatističkoj i široj jezikoslovnoj literaturi. Adverbijal je složena kategorija s velikim brojem rubnih primjera više ili manje udaljenih od središnjega značenja fakultativnoga rečeničnog člana uvrštenoga isključivo po semantičkome kriteriju i čijim izostavljanjem rečenica ostaje ovjerena. Stoga se u radu nastoji ukazati na širinu kategorije prostornoga

⁸ Adverbijal nije termin koji se koristi u kognitivnim pristupima, ali je u lingvistici prihvaćen pojam pod kojim se podrazumijevaju različite sintaktičke i semantičke skupine jezičnih elemenata/jedinica koje su tema rada.

adverbijala i različitost njegovih uloga unutar jednostavne rečenice kao i važnost njegove uloge u gradnji značenja jednostavne rečenice.

Ciljevi su istraživanja:

1. proširiti određenje prostornoga adverbijala čije razumijevanje i raščlamba uključuju širi kontekst i naše znanje o svijetu
2. odrediti podskupine prostornoga adverbijala te opisati sintaktička/gramatička i semantička/značenjska obilježja pojedine skupine s naglaskom na različita proširenja značenja unutar svake pojedine skupine.

0.3. Struktura rada

U radu će se dati kratak pregled teorijskih pristupa adverbijalu, posebice prostornomu adverbijalu kako bi se ukazalo na probleme u njegovu određenju, odnosno mjestu unutar jednostavne rečenice (prvo poglavlje). U drugome poglavlju opisat će se prostorni adverbijal. U trećemu poglavlju iznijet će se teorijske postavke na kojima se temelji opis adverbijala. Zatim će se adverbijali raščlaniti kao dio dinamičnih i statičnih scenarija (prizora) u kojima su obvezne dopune, odnosno u kojima imaju ulogu sudionika u događaju ili su neobvezni rečenični članovi, pozadinskog okvira (četvrto i peto poglavlje). U šestome poglavlju prikazat će se osobitosti pojedinih prijedložno-padežnih adverbijala u odnosu na njihov položaj u rečenici, veću ili manju mogućnost kontekstualizacije, različita proširenja značenja, povezanost s određenom semantičkom skupinom glagola, (ne)mogućnost kombiniranja s različitim prefigiranim glagolima te će se razmatrati složeni koncepti poput uzročnosti, dopusnosti, pogodbenosti te proširenja značenja prostornih adverbijala u te domene. U zaključku (sedmo poglavlje) iznose se i neka pitanja koja nadilaze okvire ovoga rada kao teme mogućih daljnjih istraživanja koja uključuju proces gramatikalizacije te pitanja adverbijala i subordiniranih rečenica. Na kraju se rada navodi korištena literatura.

1. UVOD

U kroatističkim priručnicima u opisima hrvatskoga jezika adverbijal se koristi kao sinonim terminu priložne oznake. (Silić i Pranjković 2007; Barić i dr. 2005; Katičić: 2002; Raguž 2010). Takav opis adverbijala može se svesti na sljedeće:

- izriče okolnost glagolske radnje
- neobvezan⁹ je rečenični član
- mjesto u rečenici otvara mu predikat (ne glagol¹⁰)
- izriče se prijedložno-padežnim i padežnim izrazom te prilogom i zavisnom surečenicom
- može se pojaviti uz svaki predikat (uz svaki predikatni glagol jer su ostale vrste riječi u službi predikata izostavljene iz opisa)
- može biti na bilo kojemu mjestu u rečenici
- u rečenici može biti neograničen broj adverbijala (iste ili različite semantičke vrste)
- razgraničenje objekta i adverbijala izdvaja se kao problem koji traži dodatna objašnjenja.

Određenja se u literaturi razlikuju u važnim i sintaktičkim i semantičkim obilježjima koja upućuju na različite podvrste kategorije adverbijala čiji se suodnos s predikatom (glagolom ili nekom drugom riječi u službi predikata) ili rečenicom razlikuje. Tako se u sljedećim primjerima¹¹ prepoznaju različiti i značenjski i gramatički suodnosi prostornoga adverbijala i glagola u službi predikata, odnosno adverbijala i rečenice:

1. dihotomija obvezatnost/neobvezatnost

a. *Živi u Hrvatskoj.* – obvezni prostorni adverbijal (dopuna)

⁹ Obveznu priložnu oznaku mjesta navode Radoslav Katičić (¹1986, ²1991, ³2002), Josip Silić i Ivo Pranjković (¹2005, ²2007), Eugenija Barić i dr. (2005), Dragutin Raguž (1997, 2010).

¹⁰ U *Gramatici hrvatskoga jezika* (Težak i Babić 1994) navodi se da mjesto priložnoj oznaci otvara glagol te se, kao i objekt, priložna oznaka opisuje u potpoglavlju "Glagolske dopune" (Težak i Babić 1994: 199ff). "Riječi ili skupovi riječi koji dopunjuju glagole da bi označili mjesto, vrijeme, način, uzrok ili koju drugu okolnost u kojoj se radnja vrši zovu se **priložne** ili **adverbne oznake**." (Težak i Babić 1994: 202).

¹¹ Primjeri u radu najvećim dijelom preuzeti su iz korpusa *Hrvatske jezične riznice* (HJR) (<http://riznica.ihjj.hr>) te dijelom Google pretragom (što je u radu navedeno).

- b. *Hoću kući.* – obvezni prostorni adverbijal (dopuna)
 - c. *Ona ide u ured.* – neobvezni prostorni adverbijal (dopuna)
 - d. *Djeca igraju nogomet u dvorištu.* – neobvezni prostorni adverbijal (dodatak)
2. glagol uvjetuje oblik adverbijala u dinamičnome i statičnome prizoru te oblik jednine ili množine
 - a. *Ona ide u grad.*
 - b. *Ona studira u Zadru.*
 - c. **Oni su se razišli kući./Oni su se razišli kućama¹².*
3. značenje adverbijala ovisi o glagolu s kojim se supojavljuje
 - a. *Umrijeti od ljubavi* je isto što i *živjeti od nje*.
značenje uzroka i značenje sredstva¹³
4. svaki se adverbijal ne može pojaviti uz svaki predikat/glagol
 - a. **On je visok u Americi¹⁴.*
 - b. **John zna francuski u Münchenu. / John knows French in Munich¹⁵.*
 - c. **Dolazim dva sata.*
 - d. **Oni su pretrčali niz plažu¹⁶.*
 - e. **Djeca su se dugo poigrala u parku.*
5. mjesto adverbijala u rečenici te interpunkcija mogu utjecati na njegovu interpretaciju
 - a. *On bi radio kod kuće. (On bi volio raditi u svojoj kući.)* – značenje mjesta
 - b. *Kod kuće, on bi radio. (Da je kod kuće, on bi radio.)* – značenje uvjeta
6. svaki adverbijal nije u istome suodnosu s predikatom/glagolom, ostalim sudionicima glagolske radnje/rečeničnim članovima i rečenicom¹⁷

¹² Primjeri su preuzeti od Stolac (2009: 73).

¹³ Na ovo razlikovanje ukazuje Ljiljana Šarić (2014: 53). Navedeni primjer preuzet je od Šarić (2014: 53).

¹⁴ Ovakvi su primjeri mogući samo ako je riječ o proširenjima značenja.

¹⁵ Primjer je preuzet od Moltmann (2013: 294).

¹⁶ Primjeri upućuju na potrebu raščlambe prostornih odnosa na sintagmatskoj i rečeničnoj razini jer se prostorni prizori kodiraju različitim jezičnim jedinicama u istome prizoru (u ovome primjeru glagolom, glagolskim predmetkom, prijedlogom i padežom) te u sljedećem primjeru i značenjem predmetka *po-* (koji ima značenja *malo; odnosno kratko trajanje radnje*) (Belaj 2008) u suprotnosti je s prilogom *dugo*.

- a. *Eva je potpisala ugovor u Argentini. (Eva signed the contract in Argentina.)* – adverbijal¹⁸ smješta cijeli događaj u prostor
- b. *Eva je potpisala ugovor na posljednjoj stranici. (Eva signed the contract on the last page.)* – adverbijalom se označava samo čin potpisivanja
- c. *U Argentini, Eva je još vrlo popularna. (In Argentina, Eva still is very popular).* – adverbijal se odnosi na cijelu rečenicu te sada nema prostorno značenje, već značenje izuzimanja/isključivanja (*Eva nije nigdje više popularna, osim u Argentini.*)

7. proširenja su značenja i na sintagmatskoj razini i na razini rečenice:

- a. *On je umro u Londonu. (John died in London.)* – značenje mjesta
- b. *On je umro u Iraku. (John died in Iraq.)* – tumačenje može uključiti i značenje mjesta i značenje uzroka
- c. *On je umro u prometnoj nesreći. (John died in a car accident.)* – uzrok¹⁹

Navedeni primjeri pokazuju da je unutar kategorije adverbijala potrebno razlikovati različite vrste adverbijala koji imaju manje ili više različita sintaktička/gramatička i semantička/značenjska obilježja te da je više pravilo nego iznimka da isti adverbijali u različitim rečenicama imaju različite interpretacije i pripadaju različitim vrstama. (Himmelman i Schultze-Berndt 2005: 5–6).

Kada govorimo o prijedložnim adverbijalima (a njima se prostorni adverbijal najčešće izriče), treba navesti da "je najprototipniji dodatak izrečen prijedložnom skupinom fakultativni mjesni ili vremenski izraz koji se može pojaviti, u pravilu, sa svakim glagolom i uvijek sadrži neovisno značenje"²⁰ (Radford 1988: 235 prema Hoffmann 2007). Tako je

¹⁷ Primjeri i objašnjenja preuzeti su od Maienborn (2001).

¹⁸ U terminologiji Claudie Maienborn (2001) riječ je o lokativnim modifikatorima koje ona određuje kao: vanjske (engl. *external modifiers*) unutarnje (engl. *internal modifiers*) i okvirno-pozadinske modifikatore (engl. *frame-setting modifiers*). Značenja i proširenja značenja ovise o položaju modifikatora u strukturi rečenice.

¹⁹ Primjeri su preuzeti od Heine i Kuteva (2007: 37). O navedenim primjerima navodi i Dubravka Vidaković Erdeljić (2012).

²⁰ "... the most prototypical adjunct PPs are optional locative and temporal expressions which can appear with virtually any verb, while allways maintaining a constant, independent meaning (Radford 1988: 235 prema Hoffmann 2007).

prototipni adverbijal neobvezan rečenični član koji je na sintaktičkoj razini dodatak i čija je semantička/značenjska uloga modifikatora.²¹ (Maienborn i Schäfer 2011: 1392).

Iz navedenoga se zaključuje kako na interpretaciju adverbijala, odnosno rečenice utječu i položaj adverbijala u rečenici, interpunkcija, glagol u službi predikata uz koji se supopjavljuje, predikatne kategorije glagola. Međutim u interpretaciju je uključeno i naše znanje o svijetu. Primjerice, u rečenici *On je umro u Iraku* bez uključenja takvoga znanja i na taj način uključene značenjske razine ne bismo mogli govoriti o značenju uzroka. Nameće se i potreba razlikovanja barem dviju vrsta adverbijala – onih koje vezujemo uz značenje rečenice, koji modificiraju rečenicu, i onih koje vezujemo uz značenje riječi u službi predikata.

1.1. Naziv adverbijal (opravdanje uporabe naziva)

Adverbijal²² je termin koji se u hrvatskim priručnicima uglavnom ne pojavljuje. Ako se pojavljuje, smatra se sinonimnim terminu priložna oznaka. U hrvatskim je gramatikama prihvaćeno određenje adverbijala – priložne/adverbne oznake – kao neobvezatnoga rečeničnog člana "kojemu mjesto u rečenici otvara predikat i kojim se označuju različite okolnosti u kojima se vrši radnja glagola što dolazi u službi predikata, odnosno različite okolnosti događanja o kojima se priopćuje rečenicom". (Silić i Pranjković 2007: 304). U *Enciklopedijskome rječniku lingvističkih naziva* pod natuknicom adverbijal navodi se definicija: "priložna, adverbna oznaka ili odredba; fraza ili zavisna rečenica koja vrši funkciju priloga kg." (Simeon 1969: 13).

²¹ "The prototypical adverbial is optional and corresponds syntactically to an adjunct, acting semantically as a modifier." (Maienborn i Schäfer 2010: 1392).

²² Steinthal navodi da je grčki filozof Krisip (Chrysippos) dodao četirima padežima – nominativu, genitivu, dativu i akuzativu, peti padež koji se u latinskoj tradiciji nazivao *casus adverbialis* i koji je imao funkciju adverbijalne dopune. Napominje da Grci nisu eksplicitno navodili adverbijalnu dopunu jer su zajedno proučavali pod istim pojmom *próthesis* različite elemente i predmetke i prijedloge. (Steinthal 1891 prema Hagège 2010: 192). Latinska tradicija, dakle, dodaje ablativ koji je prije svega padež kojim se izriče okolnost i čija su podznačenja: odvajanja (pravi ablativ) – odgovara našem genitivu sa značenjima usporedbe, podrijetla i ishodišta, lokativno značenje – mjesto i vrijeme, gdje i kada, značenja instrumentalna – sredstvo, društvo, uzrok, način, obzir, svojstvo, mjera i cijena. Tako se ablativ smatra adverbijalnim padežom – padežom kojim se izriču okolnosti. (Gortan i dr. 1990: 213–228). Terminologija se razlikuje kod pojedinih autora. Razlikuju se apstraktni (engl. *abstract*) i konkretni (engl. *concrete*) padeži (Lyons 1968: 295), jezgreni (engl. *core*) i periferni (engl. *peripheral*) i gramatički i semantički (engl. *semantic*) (Blake 1994: 34, 32) te relacijski (engl. *relational*) i adverbijalni (engl. *adverbial*) padeži (Bersgland 1997). Navedena razlikovanja padežnih naziva preuzeta su prema Hagège (2010: 193). Pod tim se padežima podrazumijevaju kosi padeži kojima se izriču okolnosti te se razlikuju od nominativa i akuzativa koji pripadaju jezgrenim, gramatičkim, relacijskim padežima.

David Crystal (2008: 14) pod istom natuknicom navodi prilog (adverb), adverbijal i adverbijalnu surečenicu te adverbijal određuje kao ELEMENT KLAUZALNE strukture (uz SUBJEKT, OBJEKT itd.)²³ i kao njegovu, u tradicionalnim opisima temeljnu, sintaktičku ulogu navodi ulogu modifikatora glagola. Crystal navodi i u lingvističkim istraživanjima istaknutu ulogu adverbijala kao rečeničnih modifikatora, odnosno konektora. (2008: 14)²⁴.

Termin se adverbijal nalazi u Katičićevoj *Sintaksi hrvatskoga književnog jezika* (2002: 33, 94, 138) i dio je sadržajnoga ustrojstva rečenice. Kao odredbe rijeka (uz agensa, instrument, socijativ, faktitiv i objektiv), navode se mjesna odredba (lokal), vremenska odredba (temporal) i načinska odredba (modal). "Mjesna, vremenska i načinska odredba određuju rijek opisom popratnih okolnosti. To ih izdvaja od ostalih odredaba, koje izriču živa bića (osobe) ili predmete što su zahvaćeni sadržajem rijeka. Zato se ta skupina od tri odredbe popratnih okolnosti jednim imenom naziva *priložje* ili *adverbijal*." (Katičić 2002: 34). Kada se govori o gramatičkome ustrojstvu, navodi se: "Svaki predikat otvara u rečeničnom ustrojstvu mjesto za izraz kojim se поближе označuju okolnosti pod kojima se zbiva predikatni sadržaj. Taj se izraz zove *adverbna oznaka* (*priložna oznaka*). Kadšto se naziva još i *adverbijal*". (Katičić 2002: 86). U Barić i dr. (2005: 399) objašnjava se da se mjesna, vremenska i načinska odredba u sadržajnome ustrojstvu rečenice "mogu [se] obuhvatiti nazivom **priložje (priložak)** ili **adverbijal**." Silić i Pranjković (2007: 285, 304, 334) navode termin priložna oznaka (adverbijal) u okviru gramatičkoga rečeničnog ustrojstva.

U suvremenim²⁵ hrvatskim gramatikama za priložnu oznaku i priložnu rečenicu rabe se nazivi priložna ili adverbna oznaka i priložna ili adverbna rečenica (Težak i Babić 1994: 197, 202, 229), priložna oznaka (adverbijal) i priložne (adverbijalne) rečenice (Silić i

²³ Može se uvjetno reći da adverbijal u lingvistici uključuje tri kategorije (na razini riječi, rečenice i teksta), prilog kao vrstu riječi, priložnu oznaku i priložnu klauzu/surečenicu te na razini teksta ima funkciju rečeničnoga modifikatora ili konektora. Naravno, takve kategorije potrebno je razlikovati pa se na razini riječi govori o prilogu, na razini rečenice o adverbijalu.

²⁴ "Within adverbials, many syntactic roles have been identified, of which verb MODIFICATION has traditionally been seen as central. A function of adverbials as SENTENCE modifiers or sentence CONNECTORS has been emphasized in linguistic studies" (Crystal 2008: 14).

²⁵ Suvremenim hrvatskim gramatikama prema Sandi Ham (2006: 217–240) smatraju se Težak–Babićeva gramatika (sva izdanja od prvoga izdanja 1966.), *Priručna gramatika hrvatskoga književnog jezika* (Barić i dr. 1979), *Gramatika hrvatskoga književnog jezika* (Barić i dr. ²1990), *Hrvatska gramatika* (Barić i dr. ³1995; ⁴1997; ⁵2003, ⁶2005), *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku* (Babić 1986, ²1991, ³2002), *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika* (Katičić 1986, ²1991, ³2002), *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika* (Babić i dr. 1991), *Praktična hrvatska gramatika* (Raguž 1997), *Školska gramatika hrvatskoga jezika* (Ham 2002). Tim gramatikama pripadaju i *Hrvatska gramatika* (Raguž 2010) te *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta* (Silić i Pranjković 2005; ²2007).

Pranjeković 2007: 285, 304, 334), adverbna (ili priložna oznaka) i adverbna rečenica (Katičić 2002: 43, 86, 189, Barić i dr. 2005: 398, 467), priložna oznaka i adverbna rečenica (Barić i dr. 1979: 272, 345), priložna (adverbijalna) oznaka i priložna (adverbna) oznaka (Raguž 2010: 315, 326). Neujednačenost je naziva/termina i kod pojedinih autora. Primjerice, Dragutin Raguž rabi nazive adverbijalna i adverbna oznaka u istome izdanju svoje gramatike (Raguž 2010: 315, 326). Složili bismo se s mišljenjem Luke Vukojevića: "Prilog kao rečenična sastavnica naziva se *adverbijalom* (priložnom oznakom), a ne *adverbom*, pa bi u skladu s tim i priložne rečenice trebalo zvati *adverbijalnim* ili *priložnim*, a ne *adverbnim* rečenicama." (Vukojević 2007: 196–197).

Razmatrajući termin priložna oznaka/odredba u bosnistici, Ismail Palić zaključuje (2011a: 60–61) da bi termine priložna oznaka/odredba trebalo zamijeniti u lingvistici jednoznačnim terminom adverbijal pa se prihvatanjem toga termina fakultativnost koja se vezuje uz termine odredba i oznaka ne bi vezivala uz adverbijal koji nije uvijek fakultativan rečenični član. Tako Palić navodi potrebnim "odustati od termina 'adverbijalna/priloška odredba/oznaka' i zamijeniti ga u lingvistici usvojenim i stabilnim terminom 'adverbijal'". (Palić 2011a: 60, n 15). U gramatičkim priručnicima slavenskih jezika nazivom je istaknuto da se adverbijalom izriče okolnost pa su nazivi *příslovečné určení* (*adverbiále*) (češki) (Karlík, Marek i Rusínová 1995: 436ff), *obstojateljstvo/обстоятельство* (ruski) (Simeon 1969), što se prepoznaje i u terminima cirkumstanti (franc. *circonstants*) (Tesnière 1959) u opisima francuskoga ili terminu okolnosni adverbijali (engl. *circumstantial adverbials*) (Biber *et al.* 1999) u opisima engleskoga jezika. U slavističkoj literaturi govori se i o obveznim i neobveznim adverbijalnim dopunama (Bulić 2010; Nenezić 2013a, 2013b; Palić 2011a, 2011b).

Prihvatanjem teksta kao najveće jedinice sintaktičke analize i jedinice koje su do tada ostavljane izvan analize u tradicionalnim pristupima bilo je potrebno opisati i terminološki odrediti/definirati. Adverbijalima se u pojedinim pristupima smatraju i dijelovi rečenice koji ne pripadaju rečeničnome ustrojstvu, a njihovi nazivi nisu usustavljeni u kroatističkoj literaturi pa se govori o rečeničnim ili tekstnim priložima (Pranjeković 1995: 53; 1998: 74; 2002: 27, v. Badurina 2008: 26; 30), tekstnim priložnim oznakama, diskursnim oznakama, tekstnim konektorima (v. u Badurina 2008: 26–41, 94–107), konektorima (relativnim, vezničkim, priložnim, frazeologiziranim, propozicionalnim) (Velčić 1987). Ivo Pranjeković

(1998: 74) tzv. rečenične priloge dijeli na konektore i modifikatore. Konektori "kao što su npr. *međutim, zato, osim toga, unatoč tome* i sl. služe za povezivanje rečenica u tekstu". (Pranjeković 1998: 74). Modifikatori prema Pranjkoviću (1998: 74) "modificiraju značenje cijele rečenice ispred koje se javljaju, i to obično s obzirom na govornika" (Pranjeković 1998: 74). O modifikaciji na razini rečenice i unutar rečeničnoga ustrojstva Pranjković zaključuje: "Riječi koje služe kao modifikatori na razini teksta mogu se i uklopiti u rečenično ustrojstvo, ali tada, naravno, nisu više rečenični prilozi, nego npr. imaju funkciju priložne oznake." (Pranjeković 1998: 74).

Pitanje usustavljenosti i opravdanosti naziva izvan je domene ovoga rada, ali budući da je u jezikoslovlju usvojen i prihvaćen termin adverbijal te je uz subjekt, objekt, atribut i apoziciju – adverbijal jednočlan termin i pokriva različite vrste priložnih oznaka (obvezne, neobvezne dopune i dodatke) te uključuje i takvo promatranje adverbijala koji je dodatak rečenici i dopuna i dodatak predikatu, on je prihvaćen u ovome radu.

Osnovni su tipovi prostornih odnosa: lokacija, smjer i protezanje (Šarić 2014: 25). Pod priložnom oznakom mjesta u kroatističkim su priručnicima obuhvaćeni izrazi koji odgovaraju na pitanja *gdje? kamo? kuda? odakle? dokle?* te ne uključuju samo oznaku mjesta. Stoga se kao krovni termin navodi prostorni adverbijal, a mjesni je adverbijal podvrsta prostornoga adverbijala.

1.2. Podjela adverbijala

Adverbijal se kao rečenični član prototipno (značenjski i svojom ulogom) vezuje uz priloge kao vrstu riječi²⁶ iako se izražava i prijedložno-padežnim i padežnim izrazima te zavisnom surečenicom²⁷. Prilozi²⁸ su kao "riječi sviju vrsta" (Pranjeković 2002: 22–27)

²⁶ Tako Raguž navodi: "Priložne oznake, dakle, imaju jednaku službu i jednako određuju mjesto, vrijeme, način, količinu itd. kao i prilozi." (1997: 271).

²⁷ Važno je napomenuti da, određujući priloge, pridjeve i prijedloge kao nevremenske relacije, Ronald W. Langacker navodi da tradicionalna podjela na vrste riječi nije od temeljne važnosti za kognitivnu lingvistiku, ali da otkriva njihovu konceptualnu koherentnost zbog koje je korisna u gramatičkome opisu. /"...these traditional categories are neither fundamental nor essential to CG, which can however reveal the conceptual coherence responsible for their evident utility in describing grammar. The characterizations are devised for basic lexical examples, so they will not apply without adjustment to all phenomena for which the traditional labels have been employed. (Langacker 2008: 116, n 21).

²⁸ Slična su promišljanja o nehomogenosti priloga kao vrste riječi u opisima, primjerice engleskoga jezika. "The diversity of items collected under the heading 'adverb' even seems to evoke the impression that if a linguistic

hibridna vrsta i granica između priloga, čestica, prijedloga i veznika određena je u nekim *rubnim* slučajevima tek njihovom ulogom u rečenici. Podjela na vrste riječi prihvaćena u okviru hrvatskih gramatika temeljena je na tradiciji grčkih i latinskih gramatika pa je tako i nejasna granica među pojedinim vrstama riječi dio te naslijeđene tradicije²⁹ (Škiljan 1995: 364), a nejasnoće s morfološke razine prenijele su se i na sintaktičku razinu, odnosno na razinu teksta. Tako podjela adverbijala na adjunkte, disjunkte i konjunkte (Quirk *et al.* 1985) ili okolnosne adverbijale (engl. *circumstance adverbial*), adverbijale stava (engl. *stance adverbial*) i vezne adverbijale (engl. *linking adverbial*) (Biber *et al.* 1999) (u anglosaksonskoj literaturi) koju uvodi Sidney Greenbaum³⁰ (1969) pripada modernoj lingvističkoj misli (Lenker 2010: 35), ali zadržava na razini rečenice hibridnost onoga što se smatra da pripada tako širokomu određenju priloga kao vrste riječi pa se adjunkti vezuju uz priložne oznake, disjunkti uz modalne čestice, (*rečenične priložne oznake*), a konjunkti uz konektore, odnosno vezna sredstva na razini teksta³¹. (Hasselgård 2010: 19).

Friedrich Ungerer (1988: 8ff prema Hasselgård 2010: 21) razlikuje samo dvije vrste adverbijala na razini rečenice: adverbijale opsega (engl. *scope adverbials*;

item cannot be integrated into any of other word classes, it is called an 'adverb': the category 'adverb' is the 'mixed bag' among the word classes." (Lenker 2010: 34). I u tipološkim studijama ističe se nehomogenost priloga kao vrste riječi te mogućnost izricanja adverbijala različitim vezama gramatičkih morfema u jednome jeziku te riječima ili konstrukcijama, ili rečenicama u drugome. "Of the four major lexical word-classes, *adverb* is the least homogenous, semantically, morphologically and syntactically; it is also, perhaps not surprisingly, the least universal cross-linguistically. The same adverbial meaning may be coded as a bound grammatical morpheme in one language, an independent word in another, or a whole syntactic construction – phrases or even clauses – in another". (Givón 2001: 87–88).

²⁹ Dubravko Škiljan to objašnjava na primjeru priloga u Dionizijevu *Gramatičkome umijeću*: "Ako su temeljne odrednice priloga nepostojanje fleksije i njegovo mjesto uz glagol u sintaktičko-semantičkoj strukturi iskaza, one dozvoljavaju da se u taj dio iskaza uvrste svi jezični znakovi koji ispunjavaju ova dva kriterija: i površan uvid u popis vrsta priloga u *Umijeću* pokazuje nam da se ovdje nalaze riječi koje se s aspekta suvremene gramatike ponekad čine raznorodnima – među Dionizijevim priložima razaznajemo, osim 'pravih' priloga, i čestice, i uzvike, i negacije, i veznike. Prije nego što to ocijenimo kao znak nedorečenosti antičke gramatičarske teorije, treba se prisjetiti da je situacija gotovo identična u suvremenim gramatikama gdje granica između ovih vrsta riječi, ako one uopće postoje kao izdvojene klase, nikada nije čvrsta, pa i tu pojavu možemo smatrati nasljedem antičke tradicije." (Škiljan 1995: 364).

³⁰ Kako navodi Renata Povolná (1998: 87ff) Sidney Greenbaum je u svojem radu *Studies in English Adverbial Usage* (1969) uveo definiciju adjunkta. Naime on adverbijale dijeli na adjunkte (engl. *adjuncts*), disjunkte (engl. *disjuncts*) i konjunkte (engl. *conjuncts*). Budući da je jedan od četiriju autora gramatike engleskoga jezika *A Comprehensive Grammar of the English Language* izašle 1985. godine u njoj je prihvaćeno takvo široko određenje kategorije adverbijala. Quirk *et al.* (1985) uvodi još jednu kategoriju/podvrstu adverbijala, a to su subjunkti (engl. *subjuncts*).

³¹ "Roughly, adverbials that contribute to referential meaning are called adjuncts or circumstantial adverbials; those that convey the speaker's evaluation of something in the proposition are called disjuncts or modal adverbials, and those that have mainly text-organising and connective functions are called conjuncts or conjunctive/linking adverbials. These classes generally have subcategories that reflect the various meanings that can be expressed by adverbials." (Hasselgård 2010: 19).

Skopusadverbialien') i propozicijske adverbijale (engl. *proposition adverbials*; 'Propositionadverbialien').

To odgovara u literaturi prihvaćenoj podjeli adverbijala koju uvode Richard H. Thomason i Robert C. Stalnaker (1973) na rečenične adverbijale (engl. *sentence adverbials*) i glagolske adverbijale (engl. *verb adverbials*), adverbijale koji su dio glagolske skupine.

Claudia Maienborn i Martin Schäfer (2011: 1394) objašnjavaju kako se takvo razlikovanje između rečeničnih adverbijala (engl. *sentence adverbials*) i onih povezanih s glagolom (engl. *verb-related adverbials*) može pronaći u gotovo svim podjelama adverbijala. Iako je ta razlikovnost (adverbijala rečenične razine i onih koji pripadaju glagolskoj skupini) i u kroatističkoj literaturi relativno rano uočena (Badurina 2008: 26ff), terminološki je neujednačena i nedefinirana. Tako o terminu *rečenični prilozi* (onome što bi odgovaralo pojmu rečeničnih adverbijala) Lada Badurina navodi važno zapažanje: "Taj termin također valja podvrgnuti metodološkoj kritici jer na razini se rečenice može govoriti samo o priložnim oznakama, a ne i o priložima. ... moglo bi se promišljati i o svojevrsnim *tekstnim priložnim oznakama*. Zanimljivo je da su u tradicionalnim gramatičkim opisima definicije priloga proširivane s određenja priloga kao riječi koje se dodaju glagolima na određenja koja zamjećuju da se oni dodaju i drugim riječima, no istodobno gramatike nisu proširivale definiciju priložne oznake koja i dalje ostaje određena kao dio rečeničnoga ustrojstva kojemu mjesto otvara predikat, ne i rečenica" (Badurina 2008: 30). Takvo je razlikovanje prepoznato u okviru različitih pristupa izvan kroatističke literature. Primjerice: "Adverbijali su tradicionalno prihvaćeni kao elementi koji određuju/modificiraju ili okolnosti glagola ili rečenice."³² (Maienborn i Schäfer 2011: 1391).

Analizirajući rečenicu kao kontekstualno uključenu jedinicu Josip Silić (1984: 31) razlikuje kontekstualnu priložnu oznaku, "kulisnu" priložnu oznaku, kvalitativno-kvantitativnu priložnu oznaku, priložnu oznaku jake semantičke veze s predikatom-glagolom, priložnu oznaku slabe semantičke veze s predikatom-glagolom.

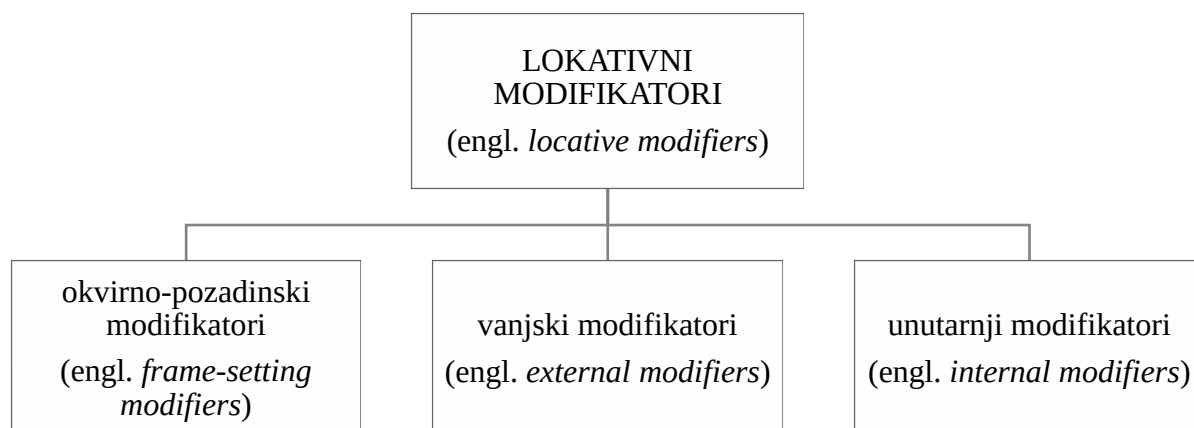
Sličan primjer podjele koja uljučuje razlikovanje adverbijala kao onih vezanih uz proces (unutarnjih) i vanjskih adverbijala (koji se odnose na rečenicu) s obzirom na položaj u

³² "Adverbials are traditionally conceived of as being those elements that serve to specify further the circumstances of the verbal or sentential referent." (Maienborn i Schäfer 2010: 1391).

rečenici daje Werner Frey (2003): rečenični adverbijali (engl. *sentence adverbials*) > okvirni adverbijali i adverbijali domene (engl. *frame and domain adverbials*) > vanjski adverbijali (engl. *event-external adverbials*) adverbijali uzroka (engl. *causals*) > najviše rangirani argumenti (engl. *highest ranked argument*) > događajno-unutarnji adverbijali (engl. *event-internal adverbials*) mjesni adverbijali i adverbijali sredstva (engl. *locatives, instrumentals*) > unutarnji argumenti (engl. *internal arguments*) > adverbijali koji su vezani uz proces kao adverbijali načina (engl. *process-related adverbials, manner*) > glagol (engl. *verb*). (Frey 2003 prema Maienborn i Schäfer 2011: 1404).

U strukturi je rečenice potrebno raščlaniti adverbijale u okviru njihova širega određenja te je potrebno razlikovati barem dvije vrste adverbijala, one koji se odnose na rečenicu i one koji se odnose na riječ u službi predikata. Iako je jasno da su odnosi unutar rečenice odnosi na sintagmatskoj razini, interpretacija rečenice uključuje naše znanje o svijetu, a unutar takve raščlambe otvara se prostor za raščlambu i onih članova koji se tradicionalno ne smatraju dijelovima rečeničnoga ustrojstva.

Interpretacija prostornih adverbijala, prema Maienborn (2001) lokativnih modifikatora, ovisi o položaju u rečenici pa se, primjerice okvirno-pozadinski modifikatori nalaze na početnome položaju te odgovaraju onome što Silić (1984) smatra "kulisnom" priložnom oznakom. Navedena se sintaktička podjela prostornih adverbijala može dovesti u vezu s različitim značenjskim interpretacijama.

Slika 1. Podjela lokativnih modifikatora (prostornih adverbijala) prilagođeno prema Maienborn (2001).

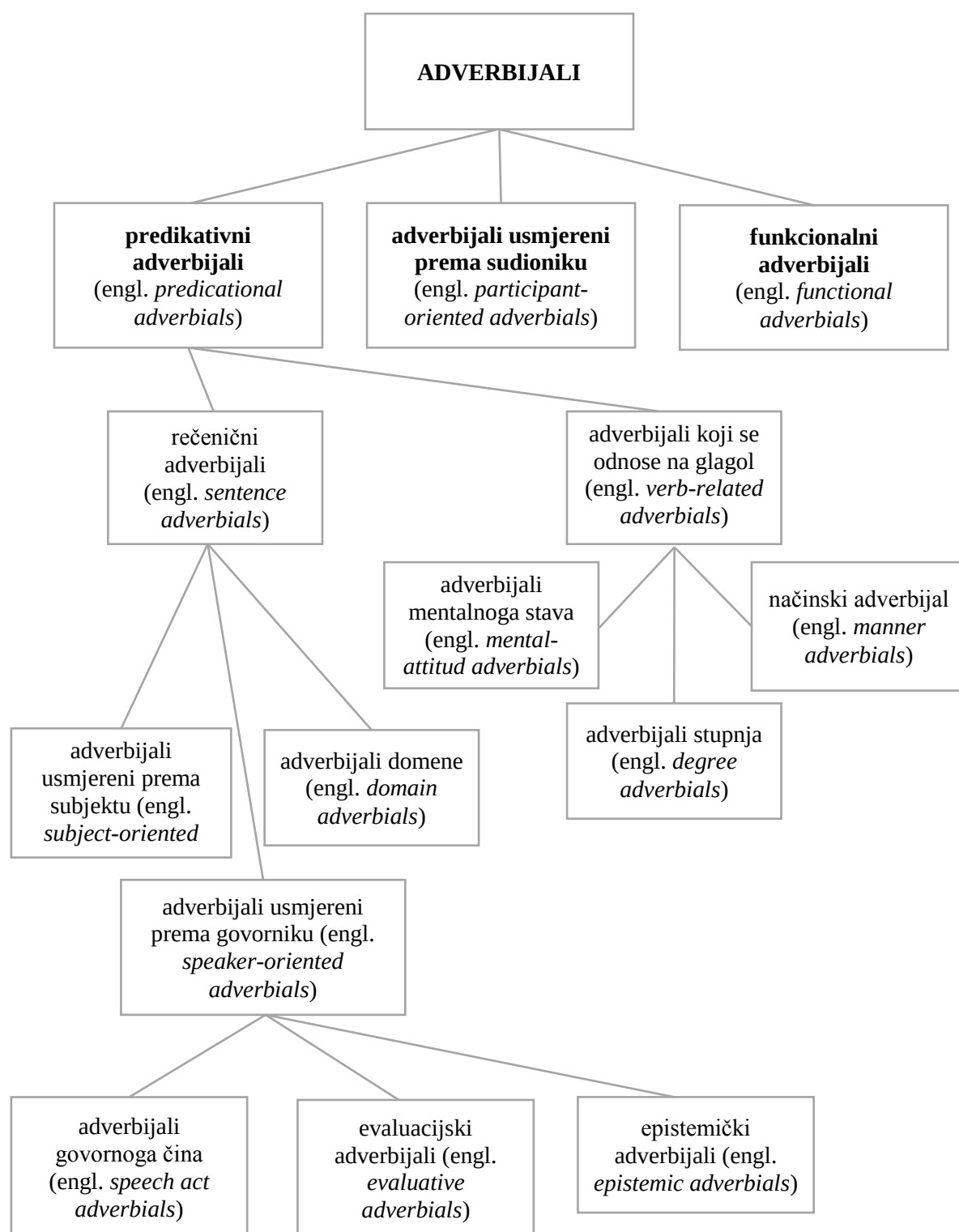
Treba naglasiti da je podjela adverbijala predmet rasprava. (Himmelman i Schultze-Berndt 2005: 5–6)³³. Na slici 2 navodimo podjelu prema Maienborn i Schäfer (2011: 1402) isključivo kako bismo ukazali na širinu onoga što se smatra adverbijalom i na mjesto prostornih adverbijala unutar takve podjele. U skupinu adverbijala usmjerenih prema sudioniku (engl. *participant-oriented adverbials*) ubrajaju se predikatni proširci (sekundarni predikati) koji se dijele na deskriptivne i rezultativne (Himmelman i Schultze-Berndt 2005: 3). Predikatni proširci i cirkumstancijali/priložne oznake razlikuju se u tome što su predikatni proširci usmjereni prema sudioniku, dok su cirkumstancijali/priložne oznake usmjerene prema događaju iako crta razgraničenja nije uvijek jasna. "This PARTICIPANT ORIENTATION is often seen as the main feature distinguishing secondary predicates from adverbials, which are considered to be exclusively EVENT-ORIENTED." (Himmelman i Schultze-Berndt 2005: 5).

Prema Maienborn i Schäfer (2011: 1400) cirkumstancijali (engl. *circumstantials*) mogu imati različite uporabe pa slijedeći Maienborn (2001) oni razlikuju adverbijale koji se

³³ "The classification and analysis of adverbials remains a highly controversial issue. Numerous subdivisions have been proposed... and classes resulting from the application of different criteria hardly overlap." (Himmelman i Schultze-Berndt 2005: 5–6).

odnose na događaj (engl. *event-related adverbials*) i okvirne adverbijale (*frame adverbials*). Više o podjeli i pojedinim vrstama adverbijala (Maienborn i Schäfer 2011; Himmelmann i Schultze-Berndt 2005; Ernst 2002).

Funkcionalnim adverbijalima pripadaju konektori. Često se navodi da se u funkcionalne adverbijale svrstavaju svi oni rečenični elementi koji nisu uključeni u skupinu predikativnih adverbijala, adverbijala usmjerenih prema sudioniku ili adverbijala usmjerenih prema događaju.

Slika 2. Semantička podjela adverbijala (prilagođeno prema Maienborn i Schäfer 2011: 1402).

1.3. Adverbijal u hrvatskim gramatičkim priručnicima

Opis i nazivi jedinica koje pripadaju sintaksi i ono što se smatra sintaktičkom gramatičkom razinom razlikuju se u starijim i novijim hrvatskim gramatikama. (Stolac 2005: 251).

Sintaksa je u gramatikama do kraja 19. stoljeća slabo opisana i važnost gramatičke discipline ravnopravne fonologiji i morfologiji dobiva tek krajem 19. stoljeća i u prvoj polovici 20. stoljeća (kada su usustavljeni i nazivi sintaktičkih kategorija). (Tafra 1993; Stolac 2005).

Stavljanje rečenice u središte sintaktičkoga opisa započelo je dvjema knjigama izašlima u drugoj polovici 19. st. *Ilirskom slovnicom* (1854), trećom gramatikom Vjekoslava Babukića, te prvom hrvatskom sintaksom, koja je objavljena kao zasebna knjiga, *Skladnjom ilirskoga jezika* (1859) Adolfa Vebera Tkalčevića. (usp. Tafra 1998; Stolac 2004: 40; Stolac 2005: 252).

U starijim se hrvatskim gramatikama sintaktičke kategorije iščitavaju kroz gramatičke (morfološke) opise i često se ne definiraju ili ne izdvajaju kao sintaktičke kategorije (atribut, predikatni proširak, priložna oznaka). Nerazlikovanje gramatičkih razina morfologije i sintakse te nekih kategorija unutar sintakse očituje se i kada se opisuju prilog i priložna oznaka te sintaktičke kategorije – objekt i priložna oznaka. (usp. Stolac 2004: 38).

Među sintaktičkim se kategorijama u pojedinim gramatikama priložna oznaka ne izdvaja kao sintaktička kategorija. Pišući o nazivlju u Parčičevoj gramatici, Anastazija Vlastelić navodi da su kod njega kao članovi rečeničnoga ustrojstva navedeni: "*subjekt, predikat, spona (kopula), objekt, atribut, ukrasni pridjev (atribut), apozicija*" (Vlastelić 2011: 163) te dodaje: "U tome on nije iznimka jer je ne spominje ni Volarić, a Babukić ih naziva *opredjeljenje okolnosti (mjesta, vremena, načina, uzroka i svrhe)*, Veber *pobliža označenja* objašnjava kroz sintaksu padeža, dok Divković kao dopunu *glagolu/predikatu* vidi i *adverbijalnu (prislovnu) oznaku* u kojoj razlikuje oznaku *mjesta, vremena, načina i uzroka*." (Vlastelić 2011: 163, n 8).

Branka Tafra u analizi/opisu Babukićevih gramatika potvrđuje miješanje morfološke i sintaktičke razine. Ona smatra da definicija koju Vjekoslav Babukić navodi u svojoj *Ilirskoj*

slovnici (1854) za priložnu oznaku, tj. prilog nije precizna, ali da se iz nje može iščitati da Babukić razumije određenje priložne oznake kao sintaktičke kategorije.³⁴ (Tafra 1993: 147). Kako Branka Tafra navodi: "Prvi je hrvatski gramatičar koji je detaljno razradio sintaktičke kategorije." (Tafra 1998: 167).

U 20. st. sintaksa postaje "obvezatni dio gramatike, što nije bila prethodnih stoljeća, a drugo, još važnije, jasna je odvojenost sintaktičke razine od morfološke". (Stolac 2006: 316). Međutim ni *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika* (1899, ²1931), ni *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika* (1963) Tome Maretića priložnu oznaku ne izdvaja kao sintaktičku kategoriju. Sintaktičke kategorije ovdje su subjekt, predikat i objekt, a sve ostale sintaktičke kategorije su dopune i dodatci. Određenje se priložne oznake iščitava kroz sintaksu padeža i ona se ne navodi kao rečenični član. (usp. Stolac 2006: 303–304). Druga je gramatika koja je uz Maretićevu utjecala na kasnije gramatike 20. st. Florschützova *Gramatika hrvatskoga jezika za ženski licej, preparandije i više pučke škole* prvi put izdana 1905. godine. U njoj se izdvajaju kao sintaktičke kategorije i opisuju subjekt, predikat, atribut, apozicija, objekt i priložne (adverbne) oznake. (Stolac 2006: 304). U *Gramatici hrvatskosrpskoga jezika* (u svojih devet izdanja 1952 – 1970) autora Ivana Brabeca, Mate Hraste i Sretena Živkovića subjekt i predikat određuju se kao glavni dijelovi, a atribut, objekt i adverbne oznake su dodatci.

Sve novije hrvatske gramatike navode kao rečenične članove subjekt, predikat, objekt, priložnu oznaku, atribut i apoziciju³⁵. U gramatikama se priložne oznake predstavljaju definicijom, svojom značenjskom podjelom, uz njih se najčešće navode pretpostavljena pitanja te se određuju njezine sastavnice – ona se izriče jednom riječju, skupom riječi ili

³⁴ "**Priložne oznake** pod nazivom 'opredjeljenje okolnosti' dosta su detaljno obrađene. Pod njima 'razumjeva se naznačenje sprovodećih okolnosti, po kojih se glagolj ili pridavnik, nalazeći se u prostom stavku, pobliže opredjeljuje' (G3, 391). Šteta što Babukić miješa razine i što ne teži preciznosti formulacije. Usprkos manjkavosti navedene definicije on je naveo glavna svojstva te sintaktičke kategorije. Priložne oznake zaista izriču okolnosti pod kojima se zbiva predikatna radnja. A da priložne oznake dolaze uz predikat, to Babukić zna, samo će to pokazati na drugom mjestu, a ne u definiciji: 'Dogadja se često, da se više opredjeljenjeh okolnih jednomu predikatu pridene' (G3, 397). Ili u obradi priloga kao vrste riječi: 'Prislovi su opredjeljujuće reči predikata iliti pogovora, kojim se *način* ili *okolnost* činjenja, stališa ili svojstvo naznačuje' (G3, 322). Broj vrsta priložnih oznaka (mjesta, vremena, načina te uzroka i svrhe) izišao je manji nego što ima semantičkih podrazreda priloga, a to možemo tumačiti samo kao površnost". (Tafra 1993: 146).

³⁵ Od *Priručne gramatike hrvatskoga književnog jezika* (1979) navodi se i predikatni proširak kao termin. U ranijim gramatikama nazivan priveskom (Maretić), predikatnim ili priručnim atributom (Florschütz), predikatnim atributom (Brabec – Hraste – Živković). (Stolac 2006: 305–307).

zavisnom surečenicom. (usp. Težak i Babić 1994: 202; Barić i dr. 2005, Silić i Pranjković 2007; Raguž 2010).

U novijim se hrvatskim gramatikama navode četiri priložne oznake: priložna oznaka mjesta, vremena, načina i uzroka. (Težak i Babić 1994, Barić i dr. 2005, Katičić 2002, Silić i Pranjković 2007, Raguž 2010). Hilde Hasselgård (2010) u svojem istraživanju na korpusu engleskoga jezika koji je obuhvaćao različite tekstne vrste i funkcionalne stilove kao najzastupljenije među različitim skupinama adverbijala³⁶ (engl. *adverbial adjuncts*) navodi adverbijale mjesta i vremena (68%) adverbijale načina i adverbijale okolnosti/kauzalnosti (engl. *contingency*) (22%) koji uključuje adverbijale uzroka, namjere i posljedice te zaključuje kako se čini da su skupine adverbijala koje odgovaraju na pitanja *kako? gdje? kada? i zašto?* – prototipne (*In some ways "how", "where", "when" and "why" adverbials appear to be prototypical, and they are often given as examples in brief definitions of adverbials...*). (Hasselgård 2010: 3). I u našim se gramatikama priložne oznake mjesta, vremena i načina određuju kao najzastupljenije: "Adverbne se oznake po sadržaju prepoznaju u prvom redu kao oznake **vremena, mjesta i načina**, a potom i kao oznake **uzroka, razloga, svrhe, položaja, smjera, dopuštanja, mjere, obzira, ograničenja, popratnih okolnosti** i druge." (Barić i dr. 2005: 429). "Među priložnim oznakama najčešće su priložne oznake mjesta, vremena i načina, a rjeđe ostale – priložne oznake uzroka, namjere, uvjeta, dopuštanja, posljedice, društva, količine." (Silić i Pranjković 2007: 306).

Osim adverbijala mjesta, vremena, načina i uzroka izdvajaju se u Težak – Babićevoj *Gramatici* (1994) i priložne oznake namjere, društva, količine, posljedice, pogodbe, dopuštanja, izuzimanja. *Gramatika hrvatskoga književnog jezika* (Barić i dr. 1997) uz obavezne četiri navodi priložne oznake dopuštanja, mjere, razloga, svrhe, položaja, smjera, obzira, ograničenja, popratne okolnosti, sredstva, vršitelja pasivne radnje, usmjerenosti glagolske radnje, namjene glagolske radnje. Silić – Pranjkovićeva *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta* (2007) uz mjesto, vrijeme, način i uzrok navodi priložne oznake namjere, društva, količine, posljedice, uvjeta, dopuštanja. Katičić (2002) uz navedene četiri navodi i priložnu oznaku uvjeta, izuzimanja, mjere, razloga, svrhe, položaja, smjera,

³⁶ Hasselgård (2010) analizira samo *adverbijalne dodatke* (engl. *adverbial adjuncts*), ono što bi u našim jezičnim priručnicima odgovaralo terminu priložne oznake, ali i neizravnomu objektu. "The main types are space, time, manner, contingency, respect, degree, participant, comparison, situation, focus and viewpoint." (Hasselgård 2010: 286).

obzira, ograničenja, popratnih okolnosti, a *Hrvatska gramatika* (Raguž 2010) navodi uz mjesto, vrijeme, način i uzrok i priložne oznake količine, mjere, cijene, okolnosti. Sanda Ham (2002) navodi kako: "Priložna oznaka može označiti sve okolnosti predikatne radnje, a obično govorimo o okolnostima koji su vrijeme, mjesto, uzrok, način, količina, društvo, sredstvo, posljedica, pogodbu, namjeru... predikatne radnje." (Ham 2002: 125).

<i>Gramatika (prema autorima)</i>	<i>Vrste priložnih oznaka (adverbijala)</i>	<i>Vrste priložnih (adverbijalnih) rečenica</i>
Florschütz, J. (1916) ³⁷	vremenska ili temporalna, mjesna ili lokalna oznaka, uzročna ili kauzalna oznaka ³⁸ , načinska ili modalna oznaka	mjesne ili lokalne, vremenske ili temporalne, poredne ili komparativne, posljedične ili konsektivne, uzročne ili kauzalne, namjerne ili finalne, pogodbene ili kondicionalne, dopusne ili koncesivne
Brabec I., M. Hraste i S. Živković (1970)	načinska, mjesna, vremenska, uzročna, posljedična, namjerna, pogodbena, dopusna	načinska, mjesna, vremenska, uzročna, posljedična, namjerna, pogodbena, dopusna i poredbena rečenica
Težak, S. i S. Babić (1994)	mjesta, uzroka, vremena, načina, namjere, društva, količine, posljedice, pogodbe, dopuštanja, izuzimanja	mjesna, vremenska, uzročna, namjerna, pogodbena, načinska ili poredbena, posljedična, dopunska
Katičić, R. (2002)	mjesta, vremena, načina,	mjesna, vremenska,

³⁷ Iako ne pripadaju suvremenim hrvatskim gramatikama u tablicu su uvrštene gramatika Josipa Florschütza kao gramatika koja je, uz gramatiku Tome Maretića, obilježila prvu polovicu 20. stoljeća te *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga jezika* Ivana Brabeca, Mate Hraste i Sretena Živkovića kao "posljednja tradicionalna gramatika hrvatskoga jezika". (Stolac 2006: 297).

³⁸ Ovdje je potrebno navesti da uzročnu kao i načinsku priložnu oznaku Josip Florschütz (1916) shvaća vrlo široko pa se kao uzročne navode i priložne oznake namjere, pogodbe/uvjeta i dopuštanja: "Uzročne ili kauzalne oznake stoje na pitanja: *zašto? čemu? u koju svrhu? unatoč čemu? uz koji uvjet?* Zbog nerada veliki umovi propadoše. Za muku smo sazdani. Bez zdravlja nema bogatstva. Teško nogama pod ludom glavom. Izobilan sam radošću pored svih briga." (Florschütz 1916: 135). A kao načinske priložne oznake Florschütz (1916) navodi i priložnu oznaku sredstva, društva te i primjere koje bismo odredili kao predikatne proširke i primjere usporednih rečenica: "Načinske ili modalne oznake stoje na pitanja: *kako? čime? s kime? sa čim? koliko? koliko puta? kao tko ili što? nego tko ili što? od koga ili čega?* (uz komparativ). Ljubi Gospodina Boga svojim svim srcem svojim. Mnogi Slavonci starinom su Bošnjaci. Vatra se slamom ne gasi. Platit ćete svojom glavom. Otac ide sa sinom. Mnogi narod slušaše ga s radošću. S pomoću vašom sve će dobro proći. Pršte drvo na dvoje na troje. Dvaput mjeri, trećom kroji. Leti kao munja. Rijekom (=kao rijeka) krvca poljem teče. Došao si nama gostom (=kao gost). Da te čedom (=kao čedo) ne zarobe. Nevjestom je sad vidite. Bolji je dobar glas nego zlatan pas. Jezik će gore posjeći nego mač. Šire je nebo od mora, duže je more od polja. Stupa četa tiho, gluho." (Florschütz 1916: 135).

	dopuštanja, mjere, ograničenja, obzira, popratnih okolnosti, pogodbe, razloga, uzroka, svrhe, stupnja, položaja, smjera, sredstva, vršioca pasivne radnje	načinska, uzročna namjerna, posljedična, pogodbena, dopusna
Barić i dr. (2005)	vremena, mjesta i načina, uzroka, razloga, svrhe, položaja, smjera, dopuštanja, mjere, obzira, ograničenja, popratnih okolnosti, vršitelja pasivne radnje, usmjerenosti glagolske radnje, namjene glagolske radnje	mjesna, vremenska, načinska, uzročna, namjerna, posljedična, pogodbena, dopusna
Silić, J. i I. Pranjković (2005; 2007)	mjesta, vremena i načina, a rjeđe ostale – priložne oznake uzroka, namjere, uvjeta, dopuštanja, posljedice, društva, količine	mjesna, vremenska, načinska, usporedna, uzročna, namjerna, uvjetna, posljedična, dopusna
Raguž, D. (1997, 2010)	mjesta, vremena, način, uzroka, količine, mjere, cijene, okolnosti	vremenske, mjesne, načinske i poredbene, količinske (odnosne), uzročne (kauzalne), namjerne (finalne), posljedične (konzekutivne), pogodbene (kondicionalne), dopusne (koncesivne)
Ham, S. (2002)	vrijeme, mjesto, uzrok, način, količina, društvo, sredstvo, posljedica, pogodbu, namjeru	mjesne, vremenske, načinske, uzročne, namjerne, posljedične, pogodbene, poredbene i dopusne

Tablica 1. Podjela priložnih oznaka (adverbijala) i priložnih (adverbijalnih) rečenica u novijim hrvatskim gramatikama.

Neujednačenost se termina i podjela adverbijala ne nalazi samo u gramatičkim priručnicima hrvatskoga jezika. Tako Hilde Hasselgård (2010: 21) navodi za opise engleskoga

jezika: "Upečatljiva je značajka u opisu adverbijala da se teško mogu pronaći barem dvije gramatike koje koriste istu podjelu i/ili terminologiju"³⁹. (Hasselgård 2010: 21).

Osim neujednačenosti u podjeli adverbijali najčešće nisu ni oprimjereni. Primjerice kao adverbijali položaja ili smjera u Katičić (2002) i Barić i dr. (2005). Kako je već primijećeno u literaturi, može se reći da je adverbijal u gramatičkim opisima pomalo zanemarena kategorija.

1.3.1. Načini izricanja adverbijala

"Funkciju sintaktičkog adverbijala mogu obavljati mnoge i različite sintaktičke jedinice: priložne skupine (dakle sintaktičke skupine čija je glava ili čiji je jedini član prijedlog), prijedložne skupine, imenske skupine, finitne priložne rečenice, infinitivne i participne skupine". (Vukojević 2007: 196–197).

U istraživanjima zastupljenosti načina izricanja adverbijala (koji je uključivao sve skupine široko shvaćene kategorije adverbijala) u engleskome jeziku na primjeru 1 milijuna riječi Biber *et al.* (1999: 767–770 prema Lenker 2010: 43) navode da se adverbijal najviše izriče prijedložnom skupinom (engl. *prepositional phrases*) – 50 000 pojava, priložima (engl. *single adverbs*) – 30 000, imenskom skupinom (engl. *noun phrases*) – oko 5 000 i priložnom skupinom (engl. *adverb phrases*) – oko 2 500 pojava. Istraživanja pokazuju da se priložna oznaka (engl. *circumstance adverbials*) najviše izražava prijedložnom skupinom (engl. *prepositional phrases*). Adverbijali stava (engl. *stance adverbials*) i posebice vezni adverbijali/adverbijali kao vezna sredstva (engl. *linking adverbials*)⁴⁰ izriču se uglavnom priložima (u gotovo 80% primjera izrečeni su prilogom). (Biber *et al.* 1999: 768 prema Lenker 2010: 43). Kako navodi Lenker (Lenker 2010: 43) *Longmann Grammar* objašnjava to određenijim značenjem adverbijala stava (engl. *stance adverbials*) i veznih adverbijala/adverbijala kao veznih sredstava (engl. *linking adverbials*).

³⁹ "A striking feature of descriptions of adverbials is that there are hardly any two grammars that use the same classification scheme and/or terminology." (Hasselgård 2010: 21).

⁴⁰ "...display the strongest association with a single syntactic form: almost 80 percent of the linking adverbials are realized by single adverbs" (Biber *et al.* 1999: 768 prema Lenker 2010). "The Longmann Grammar explains these differing realizations by the fact that, unlike circumstance adverbials realized by prepositional phrase, many stance and linking adverbials have a more fixed meaning. Individual adverbials of these types are therefore used in a much higher token frequency – a frequency which we would expect from linguistic items forming a closed class (though the Longman Grammar does not argue along those lines)." (Lenker 2010: 43).

Veća ili manja zastupljenost pojedine vrste adverbijala vezuje se i uz tipove teksta. Tako se primjerice adverbijali kao vezna sredstva (engl. *linking adverbials*) učestalije bilježe u konverzaciji (dijaloškoj formi) i akademskome diskursu (engl. *academic prose*) nego u književnome tekstu (engl. *fiction*) ili vijestima. (Lenker 2010: 42).

Hasselgård (2010: 38) na korpusu od 60 000 riječi potvrđuje da se adverbijalni dodatci (engl. *adverbial adjuncts*) najčešće izriču prijedložnom skupinom; u 49,1% izrečeni su prijedložnom skupinom, zatim priložima i priložnim skupinama (31,5%), finitnim rečenicama (10,7%), imenskom skupinom (4,5%) i nefinitnom rečenicom (4,2%). Hasselgård uspoređuje rezultate s rezultatima predstavljenima u Quirk *et al.* (1985: 489ff) te Biber *et al.* (1999: 769) uzimajući u obzir da te analize uključuje i adjunkte, disjunkte, konjunkte i subjunkte te smatra da se rezultati podudaraju s njezinima. Prema Hasselgård (2010) prijedložnim skupinama najčešće se izriče prostor, odnos (engl. *respect*), okolnost (engl. *situation*), stajalište (engl. *viewpoint*)./ "Prepositional phrases also dominate within categories of space, respect, situation and viewpoint." (Hasselgård 2010: 39)

Adverbijali su po čestoti odmah iza kategorije subjekta te glagola (odnosno predikata). Velika većina rečenica ima barem jedan adverbijal. "Of the clause elements S, V, O, C, A, the A-element is the next most frequent after S and V. The vast majority of clauses, dependent or independent, contain at least one adverbial, and in the Survey of English Usage corpus there are on average 15 adverbials in every 100 running words of material, spoken and written alike." (Quirk *et al.* 1985: 478).

Iako ovakvo istraživanje nije provedeno na primjeru hrvatskoga jezika, za pretpostaviti je da uporaba i zastupljenost pojedine vrste tako široko shvaćene skupine adverbijala ovisi i o vrsti teksta, odnosno registru, funkcionalnome stilu. U hrvatskim se priručnicima navodi da se priložna oznaka mjesta najčešće izriče prijedložnom skupinom te da se prostor u rečenici najčešće izriče adverbijalno (Pranjković 2009). Tako se prema *Hrvatskome čestotnome rječniku* (1999) među prvih sto najčestotnijih riječi nalazi trinaest prostornih prijedloga. Među prvih deset najzastupljenijih riječi su prijedlozi *u* na trećemu mjestu, *na* koji se nalazi na petome mjestu te *za* na devetome, slijede prijedlozi *od* na sedamnaestome mjestu, *iz* na dvadeset trećemu, *o* na dvadeset šestome mjestu, prijedlog *po* na četrdesetome, *do* na četrdeset trećemu mjestu, zatim *prema* na sedamdeset drugome, *pod* na osamdeset četvrtome, *pred* na devedeset prvome te *uz* na devedeset osmome mjestu, dok se

upitni prilog *gdje* nalazi na osamdesetome mjestu, a prvi mjesni prilog *tu* tek na stotome mjestu najčestotnijih riječi.

1.3.2. Određenje adverbijala

U gramatikama hrvatskoga jezika prepoznaje se neujednačenost definicije po kojoj je priložna oznaka (adverbijal) neobvezatni (fakultativni) član rečeničnoga ustrojstva "kojemu mjesto u rečenici otvara predikat i kojim se izriču različite okolnosti u kojima se vrši radnja glagola što dolazi u službi predikata, odnosno različite okolnosti događaja o kojima se priopćuje rečenicom." (Silić i Pranjković 2007: 304); "Riječi ili skupovi riječi koji dopunjuju glagole da bi označili mjesto, vrijeme, način, uzok ili koju drugu okolnost u kojoj se radnja vrši zovu se priložne ili adverbne oznake." (Težak i Babić: 1994: 202); "Adverbna (priložna) oznaka je riječ ili skup riječi kojima u rečenici mjesto otvara predikat da bi se izrekle okolnosti u kojima se zbiva predikatna radnja. Adverbna oznaka može se uvrstiti u rečenicu uz svaki predikat. Mjesto joj je u rečeničnom ustroju otvoreno samom prisutnošću predikata, bez obzira na riječ i oblik riječi kojom je predikat izrečen." (Barić i dr. 2005: 428); "Svaki predikat otvara u rečeničnom ustroju mjesto za izraz kojim se pobliže označuju okolnosti pod kojima se zbiva predikatni sadržaj. (...) Priložna oznaka zalihosno je vezana uz samo postojanje predikata, bez obzira na to koji je on i kakav. Niti se po predikatu išta može pretkazati o gramatičkim svojstvima oblika koji će se za nj javljati kao priložna oznaka. Odatle je priložna oznaka od svih dijelova najlabavije uklopljena u rečenično ustrojstvo. U rečenici je zato prisutna gotovo jedino svojim sadržajem." (Katičić 2002: 86).

Mišljenja smo da je u pravu Ismail Palić kada navodi da "nemaju sintaksičku valentnost riječi time što su predikati, subjekti, objekti ili što drugo u rečenici, nego tim što pripadaju kategorijama glagola, imenica, zamjenica i dr." (Palić 2011a: 55). "I dopune i dodaci uvode se po kategorijalnim svojstvima valencije morfosintaktičkih kategorija riječi u službi rečeničnih članova, a ne po samim tim članovima. To znači da govorimo, npr. o dopunama i dodacima glagola u službi predikata, a ne o dopunama i dodacima predikata. Dopune bi se temeljno definirale kao rečenični članovi uvršteni preko pojedinih potkategorija u okviru kategorija riječi, a dodaci kao rečenični članovi koji mogu biti uvršteni preko cijelih kategorija." (Palić 2011b: 205).

Dragutin Raguž (1997: 335) tako o gramatičkim opisima u kojima se "pokušava preko kriterija vezanosti uz glagol utvrditi položaj objekta, a preko vezanosti za predikat položaj priložne oznake" zaključuje: "Po tom onda kriteriju (razlikovanja objekta i priložne oznake) ne bi bilo obavezne priložne oznake (jer obaveznost nameće sâm glagol, a ne predikat kao sintaktička kategorija), a bilo bi obaveznoga ili neobaveznoga objekta (jer sâm glagol, odnosno pojedino njegovo značenje zahtijeva ili ne zahtijeva dopunu, tj. objekt, npr. *praviti, prenijeti, težiti* traže da se rekne *što se pravi, što se prenosi, čemu se teži*). Međutim, i priložnih oznaka ima i obaveznih i neobaveznih (npr. u rečenici *Stanujem na kraju ulice*. priložna je oznaka neizostavljiva), pa tako vidimo da taj kriterij ne pomaže da razlikujemo objekt od priložne oznake." (Raguž 1997: 335).

Razlikovanje se na razini sintagme i na razini rečenice prepoznaje u definiciji Silić – Pranjković (2007) prema kojoj se priložnom oznakom "označuju različite okolnosti u kojima se vrši radnja glagola što dolazi u službi predikata, odnosno različite okolnosti događanja o kojima se priopćuje rečenicom". (Silić i Pranjković 2007: 304).

Ono što se prema definicijama može zaključiti jest da one zapravo opisuju različite vrste priložne oznake (adverbijala) koje imaju različita i sintaktička i semantička svojstva, odnosno one koje su dopune i dodatci glagolu u službi predikata te rečenici⁴¹.

Tako se priložnom oznakom smatraju u sljedećim primjerima:

1. Ja stanujem u toj ulici. – OBVEZNA DOPUNA
2. Idem u grad. – NEOBVEZNA DOPUNA
3. Djeca se igraju u dvorištu. – DODATAK

⁴¹ Iako raspravlja o rečenici kao kontekstualno uključenoj jedinici, Silić naglašava: "Ima priložnih oznaka koje su samo formalno pridružene glagolu. Inače su autonomne, nepovezane s glagolom sintaktički i semantički. Drugim riječima, sintaktički i semantički pripadaju rečenici kao cjelini. Takve priložne oznake (koje se u sovjetskoj sintaktičkoj literaturi zovu determinirajućim priložnim oznakama) J. Firbas zove 'situacijskim kulisama'. *Na nebu se vidio poneki rastrgani oblak*. Njihovo je mjesto, budući 'kulisama', fiksirano: nalaze se redovito na prvom mjestu rečenice. ... Priložne su oznake vrlo pogodne za zamjenjivanje jednog dijela prethodnog iskaza (odnosno cijelog prethodnog teksta). Drugim riječima, vrlo se lako podaju kontekstualiziranju: ← *Pritom je razbio prozor*, ← *Zato ne može tražiti da ga poštuju*, ← *Tada se zbilo nešto strašno* itd. Stoga i imaju ulogu sredstva koje povezuje prethodni iskaz (odnosno prethodni tekst) sa sljedećim iskazom (odnosno sa sljedećim tekstom). Po tome ih ubrajamo u anaforička sredstva. Razumljivo je što se takve priložne oznake nalaze redovito na prvom mjestu iskaza. Kad se pak pojave jedna pored druge, na drugom mjestu obično stoje one koje izražavaju odnos vremena, na trećem one koje izražavaju odnos mjesta, a na prvom sve ostale: *Stoga tada tamo nikoga nije bilo*. Na prvom mjestu takve, kontekstualne, priložne oznake izražavaju određene logičko-gramatičke odnose, pa su vrlo bliske veznicima." (Silić 1984: 19–20).

4. U gradu, živimo drukčije. – DODATAK REČENICI

1.3.3. *Obvezni i neobvezni adverbijali*

U *Sintaksi hrvatskoga književnog jezika* navodi se da priložna oznaka nije uvijek obvezatan član rečeničnoga ustrojstva. "Ima priložnih oznaka koje su tako srasle s predikatom da se ne mogu izostaviti" (Katičić 2002: 94) te se navodi primjer rečenice *Stranac stanuje na osami*.

Objašnjenja i primjere obvezatnih priložnih oznaka navodi i Silić – Pranjkovićeva (2007) gramatika. "Ni priložna oznaka nije uvijek neobvezatna. Kad u službi predikata dolaze glagoli koji označuju provođenje određenoga vremena (obično dužega) na kakvu mjestu, npr. *živjeti, stanovati, boraviti, prebivati*, onda je i priložna oznaka obvezatna. Tako priložnu oznaku *na kraju ulice* u rečenici *Susjed je stanovao na kraju ulice* ne možemo izostaviti, a da rečenica bude i dalje obavijesno potpuna, usp. *Susjed je stanovao*." (Silić i Pranjković 2007: 305).

Kao drugi oblik obvezatnosti Silić i Pranjković (2007) navode primjere u kojima glagol utječe na obvezatnost priložne oznake čime dovode u pitanje drugi dio definicije, a to je da se priložna oznaka uvrštava po predikatu jer "izbor glagola za službu predikata može u nekim slučajevima utjecati i na izbor oblika priložne oznake. Tako će npr. uz glagole kretanja u službi priložnih oznaka koje imaju oblik prijedložno-padežnih izraza s prijedlozima *u* ili *na* dolaziti imenske riječi u akuzativu, npr. *Idemo u šumu* ili *Išli su na ulicu*, a s glagolima stanja u lokativu, npr. *Bili smo u šumi* ili *Stajali su na ulici*." (Silić i Pranjković 2007: 305). A to uključuje i prijedloge *za, pred, nad, pod* i *među* (u priložnim oznakama) koji su dio i statičnih i dinamičnih prizora.

Primjeri su u kojima glagol uvjetuje priložnu oznaku i primjeri prefigiranih glagola koji traže dopunu prijedložno-padežnim izrazom s istim prijedlogom "npr. ... Namjestio se **na udarac**." (Silić i Pranjković 2007: 226).

Time se potvrđuje "da narav i status priložne oznake mogu biti ovisni i o naravi glagola koji dolazi u službi predikata. Osim utjecaja na obvezatnost ili neobvezatnost izbor glagola za službu predikata može u nekim slučajevima utjecati i na izbor oblika priložne

oznake." (Silić i Pranjković 2007: 305–306). U navedenim primjerima prepoznaju se različiti tipovi valentnosti koji uvjetuju obvezatnost priložne oznake, semantička u kojoj je određen značenjski tip dopune i sintaktička kojom je uvjetovan i oblik dopune.

Diana Stolac (2009: 73) navodi i primjere u kojima glagol prefigiran određenim predmetkom traži dopunu u množini ili uporabu kvantifikatora (*svaki*): "I značenje predikatnoga glagola može odrediti oblik priložne oznake mjesta. U rečenici • *Razišli su se kućama*. nije moguć ostvaraj jedninskoga lika, odnosno rečenicu • **Razišli su se kući*. ne prihvaćamo jer se iz značenja glagola *razići* tvorbenim prefiksom *raz-* otvara mjesto nekolikom prostorima... Stoga je moguć ili navedeni množinski lik ili proširivanje rečenice informacijama o više različitih prostora: • *Razišli su se svaki svojoj kući*."

Adverbijal tako nije uvijek rečenični član koji se uvrštava samo po svojem značenju, već je ovisnost o glagolu i glagolskoj rekaciji važna i u odabiru adverbijala. U sljedećim poglavljima analizirat će se taj odnos.

1.4. Adverbijal u okviru različitih teorijskih pristupa

1.4.1. Adverbijal u teoriji valentnosti i gramatici zavisnosti

U istraživanjima hrvatskoga jezika i kroatističkoj literaturi pitanje/određenje dopuna i dodataka (glagolu) analizira se u okvirima teorije valentnosti i gramatike zavisnosti. Primjena gramatike zavisnosti i teorije valentnosti (modela koji su razvili njemački jezikoslovci Gerhard Helbig i Ulrich Engel prema Tesnièreovu modelu (1959)) na korpusu hrvatskoga jezika predstavljena je u radovima Marka Samardžije (1986, 1987, 1988, 1993), u široj literaturi na korpusu bosanskoga jezika u radovima Halida Bulića (2010), Ismaila Palića (2011b) te "srpskohrvatskoga" jezika u gramatici Pavice Mrazović i Zore Vukadinović (1990).

"Premda gramatika zavisnosti i teorija valentnosti nisu bile teorijski temelji hrvatskih gramatika, upravo se u pristupu naravi sintaktičkih odnosa mogu iščitati njihovi utjecaji". (Stolac 2005: 264). Potrebno je naglasiti da već Maretić, naravno izvan toga opisa, navodi da se uz subjekt i predikat u rečenici nalaze "različni dodaci i dopune". (Maretić 1963: 453).

Prema Tesnièreovim postavkama/načelima (1959) glagol otvara u rečenici mjesto aktantima (fr. *actants*) i cirkumstantima (fr. *circontants*). Aktanti su prema definiciji određeni sintaktičkom valencijom glagola, dakle odgovaraju dopunama i obvezni su rečenični članovi, dok cirkumstanti označavaju okolnosti glagolske radnje i odgovaraju dodatcima, odnosno priložnim oznakama.

Među dopune Helbig uvrštava i priložnu oznaku. "Uvrštavanje priložnih oznaka među dopune u skladu je s Helbigovom spoznajom da ima glagola koji otvaraju mjesto upravo priložnim oznakama. Ovo znači da granica između dopuna i dodataka nije podudarna s granicom između objekata i priložnih dopuna. Ta granica prolazi poljem priložnih oznaka dijeleći ih u dvije nejednake skupine: u (manju) skupinu onih što mogu biti dopunama i (znatno veću) skupinu onih što su samo dodaci." (Helbig 1965: 1 prema Samardžija 1986: 1–2).

Međutim, kako Ivan Marković zaključuje: "Razgraničenje fakultativnih dopuna od dodataka te obaveznih dopuna od fakultativnih nije lak posao i nerijetko – uza sve uspostavljene kriterije – ovisi o intuiciji istraživača kao izvornog govornika." (2010: 190–191)

U svrhu razgraničenja tako je osmišljen velik broj testova, ali nijedan od testova ne pokazuje se pouzdanim u svim primjerima. Thomas Hoffmann (2007) zapaža da su testovi dovodili do različitih rezultata zato što su se primjenjivali na različite vrste adverbijala, a različite vrste adverbijala imaju različita i sintaktička i semantička obilježja. Tako Hoffmann navodi (u primjerima prijedložnih izraza) za tzv. *do so*-test da se on odnosi na sintaktički priložen prijedložni izraz, a tzv. *this happened*-test određuje prijedložni izraz samo semantički u odnosu na događaj koji modificira⁴².

⁴² "...while the *do so*-test reveals the actual syntactic attachment of PPs, the *this happened*-test ...differentiates PPs only with respect to their semantic relationship with the event they modify. This explains why the two tests seem to yield contradicting results: according to the *do so*-test accompaniment and instrument PPs appear more adjunct like, while the *this happened*-test classifies them among VP-internal PPs such as affected locative and goal/source PPs. Once the *do so*-test is acknowledged as providing information on the syntactic configuration, while *this happened*-test indicates whether a PP adds a participant theta role to the event, the apparent contradiction is resolved. This interpretation of the two tests is supported by the fact that *do so* is a VP-pro form, while *this happened* replaces core events (including the subject argument)." (Hoffmann 2007).

Palić (2011b) na temelju Engelova modela navodi semantičke skupine glagola u bosanskome jeziku prema značenjima obvezatnih adverbijalnih dopuna koje uključuju mjesto, način, količinu (kvantitetu), uzrok, vrijeme i namjenu. Pri tome se ističe da je najvažnije "da nose značenje koje zahtijeva nadređeni glagol; kategorija i oblik sintaktičke jedinice koja će se upotrijebiti u toj službi nisu bitni". (Palić 2011b: 214).

U *Sintaksi savremenoga srpskog jezika* (2005) adverbijali su: *priloške dopune* i *priloške odredbe*. Tako se dopune za razliku od odredaba pojavljuju u zavisnome sintaktičkom položaju i vezane su samo za one glagole čiji sadržaj upotpunjuju, a odredbe se mogu javljati s bilo kojim glagolom "budući da njihova pojava nije uslovljena samom glagolskom leksemom". (Piper i dr. 2005: 499). Osnovni su tipovi dopuna (Piper i dr. 2005: 498):

- a. mjesna i ciljna (gde?, odakle?, kuda?)
- b. vremenska (kada? koliko vremena?)
- c. kvantifikativna (koliko?)
- d. kvalifikativna (kako?).

I *Gramatika srpskohrvatskog jezika za strance* (1990) temelji se na modelu U. Engela. Navodi se devet dopuna. Adverbijalnu dopunu Mrazović i Vukadinović (1990: 465) objašnjavaju: "Ova dopuna se najčešće javlja kao obligatorna uz glagole mirovanja i kretanja u prostoru, ali i uz glagole koji zahtijevaju obligatorne vremenske i uzročne dopune. Mada bi se, zbog različitih značenja ovih dopuna, mogle ustanoviti tri grupe, one su svrstane u jednu i to zato što im je anafora jedinstvena – prilog, i to prilog za mesto, za pravac i cilj, kao i prilog za vreme i uzrok. Ove dopune su smatrane priloškim (adverbijalnim) odredbama za mesto, vreme i način. One su po svom značenju zaista to, ali uz neke glagole su one obligatorne, bez njih bi rečenica bila apsolutno negramatična, pa se stoga s pravom mogu smatrati dopunama." Adverbijalne dopune dijele u tri skupine: "DOPUNE ZA SITUIRANJE u mestu, vremenu i za izražavanje uzroka", zatim "ADVERBIJALNE DOPUNE kojima se obeležava smer, pravac i cilj kretanja kao i poticanje sa nekog mesta" te one "ADVERBIJALNE DOPUNE kojima se izražava neka promena u prostoru ili vremenu i istovremeno neka mera". Mrazović i Vukadinović (1990: 466–468). Mrazović i Vukadinović (1990: 490) razlikuju i četiri vrste dodataka: modifikativne, situativne, negacione i subjektivne. Za situativne dodatke objašnjavaju "predstavljaju najobimniju i najfrekventniju grupu dodataka. Svi situativni

dodaci imaju funkciju da sadržaj cele rečenice – ne samo glagola – situiraju, tj. da ga dovedu u određene vremenske, mesne, uzročne, posledične itd. veze". Situativni dodatci dijele se u deset podgrupa: vremenske, mjesne, uzročne, pogodbene, dopusne, posljedične, namjerne, instrumentalne, prateće i restriktivne. (Mrazović i Vukadinović 1990: 491). Za mjesne (lokalne) dodatke pitanja su gdje, kuda i kamo. (Mrazović i Vukadinović 1990: 492). Navode zanimljivo zapažanje o mjesnim situativnim dodacima: "Situiranje po mestu može biti apsolutno (*na trgu Sv. Marka u Veneciji*), može biti vezano za govornu situaciju (*ovde, tamo, preko*) ili za neke mesne odredbe koje su se prethodno javile u tekstu (*na drugoj strani ulice, pored stola*)." (Mrazović i Vukadinović 1990: 493).

Na temelju Engelova modela Samardžija (1986: 30) predlaže razrede dopuna koje opisuju sintaktičku valentnost glagola u hrvatskome jeziku. U tih deset razreda uključene su i prijedložna i priložna dopuna⁴³. Prijedložna dopuna odgovara prijedložnomu objektu, a priložna dopuna – priložnoj oznaci. Za priložnu oznaku kao dopunu objašnjava da "obuhvaća one priložne oznake tradicionalne gramatike koje su uvjetovane valentnošću glagola i bez njih bi, kao i bez ostalih dopuna, rečenica bila negramatičnom". (Samardžija 1986: 20). Samardžija zaključuje da se takva priložna oznaka pojavljuje/vezuje tek uz jedno značenje glagola: "Priložna dopuna ne mora s određenim glagolom biti u odnosu obvezatne zavisnosti, tj. uvijek kad se pojavi određeni glagol, mora se pojaviti i određena priložna dopuna... Između priložne dopune i glagola može postojati i odnos djelomične zavisnosti, tj. samo se ponekad uz određeni glagol može pojaviti priložna dopuna, glagol inače može stajati i sam." (Samardžija 1986: 20) Prema Samardžiji potrebno je uvesti unutar priložne dopune "podrazdiobu prema vrstama priložnih oznaka kako ih razvrstava tradicionalna gramatika". (Samardžija 1986: 22).

U gramatici engleskoga jezika (Huddleston i Pullum 2002: 222) obvezne dopune mogu biti samo mjesna (engl. *locative*), vremenska (engl. *temporal*) i načinska (engl. *manner*) dopuna. Kada govore o dopunama (engl. *complements*) (Huddleston i Pullum 2002: 222 prema Hasselgård 2010: 15) smatraju da su adverbijali mjesta, vremena i načina jedini koje zahtijeva glagol pa je tako razlikovanje dopune i dodatka temeljeno na obvezatnosti. Iznimkom smatraju samo "by phrases" u pasivnim rečenicama koje odgovaraju "od-frazama"

⁴³ Analizu pristupa i pregled teorijskih pristupa u okviru teorije valentnosti daje i Krešimir Šojat (2009: 305–338).

u pasivnim rečenicama u hrvatskome jeziku čije je određenje kao pasivnoga vršioca radnje (Barić i dr. 2005) predmet rasprava⁴⁴ (Znika 2008; Belaj 2004).

Valencija ili rekcija, odnosno pojam zavisnosti određenih rečeničnih članova o drugim rečeničnim članovima u temelju je razumijevanja strukture rečenice pa je tako razlikovanje dopuna i dodataka važno i u drugim teorijskim pristupima.

1.4.2. Adverbijal u okviru formalnih pristupa jezičnomu opisu (formalna semantika i generativno-transformacijski model)

Unutar generativno-transformacijskoga pristupa podjela obveznih i neobveznih adverbijala te dodataka odgovara podjeli na subkategorizacijske i ne-subkategorizacijske dopune (engl. *subcategorized vs. non-subcategorized complements*) (Chomsky 1965 prema Fillmore 1994).

Maienborn i Schäfer (2011: 1392) navode kao primjere subkategorizacijskih adverbijala (engl. *subcategorized adverbials*) one koji uključuju značenja načina i mjesta, odnosno obvezna su načinska i mjesna dopuna: *Nora se odnosi prema Jamesu** (loše). *John se ponaša** (krasno). *New York leži ** (na rijeci Hudson).

Subkategorizacija zapravo znači da glagol svojom rekcijom otvara mjesto dopuni, ono što nije unutar subkategorizacijskoga okvira različiti su tipovi dodataka (engl. *adjunct*). Velika mobilnost adverbijalnih dodataka izvan tih okvira unutar rečenice predstavljali su problem u generativno-transformacijskim opisima jezika. Tako je reakcija na pravila koja je predložio Chomsky, o uvođenju određenih priloga u rečenicu (Chomsky 1965), bio članak "Why you can't do so into the kitchen sink" (1976) Georgea Lakoffa i Johna Roberta Rossa koji su smatrali da su izravni i neizravni objekt te adverbijali smjera (engl. *directionals*) unutar glagolske skupine (VP), a da sve ostalo treba promatrati na drukčiji način (Fillmore 1994: 161).

Charles J. Fillmore navodi raspravljajući o prijedložnoj skupini (engl. *Prep-Phrase*) da za nekategorijalne razine čvorova (engl. *non-categorical labels*) nije moguće stvoriti dovoljno

⁴⁴ "Complements need not to be obligatory, though in the case of locative, temporal and manner expressions (which are the only adverbial types that can be required by the verb), the distinction between complements and adjuncts is determined by obligatoriness. The exception is agent by-phrases in passives, which are classified as complements since they are licensed by the (form of the) verb phrase" (Huddleston and Pullum 2002: 222).

strukturalnih konfiguracija koje bi definirale sve potrebne odnose/relacije. Budući da su neki cirkumstancijali (engl. *circumstantials*) nekim svojim notacijama (engl. *notions*) pripadali, a nekima ne subkategorizaciji glagola, bilo je potrebno stvoriti dva položaja za okolnosne priloge (engl. *circumstantial adverbs*) – one koji sudjeluju u subkategorizaciji glagola, glagolske dopune (engl. *complement*) i one koji su izvan okvira stroge subkategorizacije, dodatke (engl. *adjunct*). Tako je opravdano uvođenje kompleksnog simbola CS pravilo (v) i notacije stroge subkategorizacije povezane s glagolom ili bilo kojom leksičkom glavom (imenicom, pridjevom ili prijedlogom) te suodnosima unutar skupine glave, dopunama i dodacima. Tako su mogli biti objašnjeni primjeri uloge/razine Mjesta (engl. *Place*) i unutar i izvan glagolske skupine (VP). Njihova se obvezatnost povezivala s glagolima poput glagola *živjeti* (*Ivan živi u Londonu*), ali su se smatrali neobveznim dodacima (engl. *adjunct*) primjerice s glagolom *umrijeti* (*Ivan je umro u Parizu*). (Fillmore 1994).

Adverbijal se⁴⁵ uobičajeno definira sintaktičkim, semantičkim ili i semantičkim i sintaktičkim kriterijima. (Maienborn i Schäfer 2011: 1393). U formalnoj semantici prema semantičkim kriterijima adverbijali se dijele u tri velike skupine i terminima prihvaćenima prema Ernst (2002) na predikatne adverbijale (engl. *predicational adverbials*), adverbijale usmjerene prema sudioniku (engl. *participant-oriented adverbials*) i funkcionalne adverbijale (engl. *functional adverbials*) (v. Maienborn i Schäfer 2011: 1393).

Prema Maienborn i Schäfer (2011: 1405) u okviru formalne semantike razlikuju se tri pristupa: operatorski pristup (engl. *operator approach*) Thomason i Stalnaker (1973), argumentni pristup (engl. *argument approach*) McConnell-Ginet (1982) i predikatni pristup (engl. *predicate approach*) Davidson (1967). Tako se i ovdje zadržava temeljna razlika između rečeničnih i glagolskih adverbijala te se razmatra pitanje dopuna i dodataka unutar glagolske skupine.

Semantička interpretacija povezuje se s položajem adverbijala u rečenici (Jackendoff 1972). Dva glavna pravca proučavanja adverbijala tiču se sintaktičke pozicije i semantičke interpretacije i predstavljaju ih s jedne strane isključivo sintaktički pristup u radovima Guglielma Cinquea (1999, 2002), Artemis Alexiadou (1997, 2004) i, s druge strane, onaj temeljen na semantičkom doseg (engl. *scope*) predstavljen u radovima Thomasa Ernsta

⁴⁵ O određenju adverbijala, podjeli, teorijskim pristupima u okviru formalnih pristupa v. Maienborn i Schäfer (2010).

(2002). Važno je napomenuti da Cinque u svoju hijerarhiju (1999) ne uključuje *cirkumstancijale* jer smatra da oni nemaju strogo određen redoslijed te da ih treba proučavati odvojeno. Maienborn i Schäfer (2011: 1402ff).

1.4.3. *Adverbijal u opisima Ch. Fillmorea (semantika okvira)*

Upravo u odnosu aktanata i cirkumstanata Tesnièreova teorija utjecala je na Fillmoreovu semantiku okvira (1968) i Langackerov opis rečeničnih uloga i odnosa u okviru kognitivne gramatike (1987b). Tako Fillmore navodi da je u tome razlikovanju važno upozoriti na tradicionalno razlikovanje izravnih (engl. *direct*) padeža i kosih (engl. *oblique*)⁴⁶ padeža, da jezgra rečenice (engl. *core* ili *nucleus*) uključuje subjekt, izravni objekt, neizravni objekt i dopune koje izriču smjer (engl. *directional complements*), a sve ostalo se određuje kao periferija (engl. *periphery*) i kao treće važno navodi da je u okvirnoj semantici (engl. *frame semantics*) "korisno razlikovati adverbijalne elemente koji pružaju unutar-okvirnu informaciju – informaciju koja dopunjuje unutarnju strukturu događaja ili procesa vezanoga sa značenjem predikata – od informacije o pozadinskome okviru, van-događajne informacije."⁴⁷ (Fillmore 1994: 159).

Međutim, kako Fillmore navodi ono što je ovakvim opisom predstavljeno prototipni je koncept (engl. *a kind of **prototype** concept*). I taj prototip Fillmore opisuje na sljedeći način: "U ovome prototipu ili idealizaciji, nalazimo određene rečenične komponente koje označavaju ljude i stvari i izrečene su imenicama i određene su kao subjekt u nominativu i objekt u akuzativu, odnosno izravno su dio semantičkoga okvira izrečenoga glagolom i obvezne su dopune glagolu koji njima upravlja. Ostaju oni dijelovi rečenice koji označavaju (okolnosti) 'vrijeme, mjesto, način itd.' koji su neobvezni/fakultativni dodatci i najčešće su izrečeni prijedložno-padežnim izrazima (engl. *oblique*)"⁴⁸. (Fillmore 1994: 159).

⁴⁶ Pod terminom engl. *oblique cases* smatraju se prijedložno-padežni izrazi (koji uključuju i neizravne objekte i adverbijale).

⁴⁷ "...in 'frame semantics' it has been useful to have a distinction between adverbial elements that provide **frame internal** information – information that fills in details of the internal structure of an event or process associated with the meaning of the predicator – as opposed to information about the setting or incidental attending circumstances of that event or process, the **frame-external** information. These latter elements have also been referred to as **extra-thematic**". (Fillmore 1994: 159).

⁴⁸ "In this prototype, or idealization, we find that certain components of sentence designate people and things, get expressed as nominals, show up as subjects and objects, get marked by nominative and accusative case in languages that do things like that, express meanings that fit directly into the semantic frame expressed by the

Odstupanja od ovoga prototipa su brojna. Kako sam Fillmore navodi padežna je gramatika (engl. *case grammar*) trebala opisati semantičke uloge svih valencijom uvedenih argumenata glagola i adverbijalnih konstituenata te mehanizme koji dovode do određene sintaktičke realizacije semantičkih uloga. Tako Fillmore razlikuje propoziciju (engl. *proposition*) i modalitet (engl. *modality*) rečenice. Propozicija uključuje semantičke uloge, a dodatci su dio modaliteta i nisu ovisni o glagolu. Tako se u padežnoj gramatici razlikuje padežni inventar koji pruža popis mogućih semantičkih uloga u padežnome okviru glagola (engl. *from the case frames of individual verbs*), a tako se razlikuju i obvezne i fakultativne dopune glagola (Fillmore 1994: 162–163).

Silvia Luraghi (2010) smatra semantičke uloge prototipnim kategorijama i u tome vidi nemogućnost da se adverbijali svrstaju tek u jednu kategoriju jer različite skupine adverbijala odgovaraju različitim semantičkim ulogama (Izvor, Mjesto, Cilj, Putanja): "...semantic roles are prototypical categories. The prototypical nature of semantic roles implies that various possible adverbials cannot be rigidly classified and forced into a certain category; in the meantime, it is of doubtful value to multiply semantic roles based on a set of rigidly distinguished features." (Luraghi 2010: 20).

I Langacker u svojim radovima "Grammatical Ramifications of the Setting/Participant Distinction" (1987b) i "Settings, participants, and grammatical relations" (1990) kao i Fillmore u radu "Under the Circumstances (Place, Time, Manner, etc.)" (1994) donosi promišljanja koja se naslanjaju na Tesnièreove postavke. U literaturi se tako navodi sličnost Langackerovih uporabnih modela ili shema, Fillmoreovih semantičkih okvira, ali i Lakoffova idealiziranoga kognitivnoga modela (Geld 2006: 186). Tako se u Langackerovu opisu razlikuje pozadinski okvir kao stabilna scena unutar koje su smješteni sudionici u događaju. Pozadinski okvir odgovara vanjskome adverbijalu (v. poglavlje 3.).

Kada govorimo o sintagmatskoj razini, treba naglasiti da su u okviru kognitivne gramatike nominalni profili (kojima pripadaju imenice) nezavisne (autonomne) sastavnice, a relacijske predikacije (glagoli, prijedlozi, prilozi) zavisne (za razliku od primjerice statusa

verb, and are obligatory accompaniments to the verb that govern them. The remainder are those parts of sentences that designate 'time, place, manner, etc', that show up as optional adjuncts, and are expressed obliquely, perhaps with the help of such subordinating and role marking devices as prepositions and postpositions." (Fillmore 1994: 159).

glagola u gramatici zavisnosti ili generativnoj teoriji). U okviru kognitivnih pristupa kognitivne gramatike (Langacker 1987a; 2008) sintagmatskim se odnosima drukčije pristupa. Glavi konstrukcije odgovara odrednik profila, a modifikator i dopuna dio su imenske i glagolske sintagme. Profil determinante dio je konstrukcije čiji semantički profil sadrži cijelu konstrukciju (Langacker 2008: 193–194).

"Za razliku od drugih teorija kognitivna gramatika ne zastupa stav da se komplementacija i modifikacija uvijek nužno isključuju, što je potpuno u skladu s njezinim neobjektivističkim temeljima." (Belaj i Tanacković Faletar 2014: 189). Kognitivna gramatika tako smatra temeljne sintaktičke kategorije imenice, glagole, subjekt i objekt shematičnim konceptima. Kako smo već naveli koncept valentnosti (engl. *valence*) je shematičan i stupnjeviti. (Croft i Cruse 2004: 280). Tako u rečenici *Ja sam čitao ovo u vlaku / I was reading this on the train*, dopune su argumenti predikata, glava je zavisna predikacija, determinanta profila; "dopuna je nezavisna predikacija koja nije determinanta profila, a modifikator je zavisna predikacija koja nije glava profila". ("...head is a dependent predication that is a profile determinant; a complement is an autonomous predication that is not a profile determinant; and a modifier is a dependent predication that is not a profile determinant"). (Croft i Cruse 2004: 282).

2. PROSTORNI ADVERBIJAL

Prostor se u hrvatskome jeziku izražava na morfološkoj, sintaktičkoj (morfosintaktičkoj), suprasintaktičkoj, leksičkoj i rječotvornoj (tvorbenoj) razini (Pranjeković 2009; Stolac 2009). "Na razini članova rečeničnoga ustrojstva prostorna se značenja primarno izražavaju adverbijalno, tj. priložnom oznakom mjesta" (Pranjeković 2009: 16). Prostorno značenje izražava se i tzv. degradiranim subjektom (engl. *demoted subject*) uz glagole poput *sadržavati*. [Gradski bazeni] *sadržavaju* nedovoljno pročišćenu vodu. / Nedovoljno pročišćena voda sadržana je [u gradskim bazenima], odnosno tzv. lokativnim subjektom, primjerice *U njemu ima* dvadeset milijuna puta više zvijezda nego što se mogu izbrojiti. (primjeri i nazivi su preuzeti prema Kuna 2012: 51, 56, 57, 196). Iako se prostor izriče i ostalim rečeničnim članovima, čime se otvara pitanje gradnje značenja⁴⁹ (engl. *construal*), najčešće se izriče prostornim (prijedložno-padežnim) adverbijalom.

Primjeri:

- a. Predikat: Život je ovdje.
- b. Subjekt: Zadar je lijep grad. Zidine svjedoče o dugoj povijesti.
- c. Objekt: Oni prelaze ulicu.
- d. Atribut: Svjetiljka na ulici je upaljena.
- e. Apozicija: Hotel Kolovare je na obali.

Međutim izražavanje prostornoga značenja na razini rečenice nije uvijek izrečeno tek jednim rečeničnim članom. U primjeru: *Podgorski je otišao iz dvorane u restauraciju* – značenje je prostora izrečeno i predmetkom i prijedložnim izrazom u genitivu i u akuzativu (i prijedlogom i padežom). Izricanje/kodiranje/jezično opisivanje prostora može se istovremeno temeljiti na više prostornih jezičnih jedinica. Kako navode William Croft i D. Alan Cruse 2004: 225: "Kognitivni pristup sintaksi opisan je u okviru konstrukcijske gramatike."

Leonard Talmy (1985, 1991, 2000) dijeli jezike na glagolski uokvirene jezike (engl. *verb framed-languages*; *V-languages*) i satelitske jezike (engl. *satellite-framed languages*; *S-languages*), ovisno o tome je li putanja leksikalizirana glagolom ili glagolskom česticom ili afiksom. Luna Filipović (2007) pokazuje da u hrvatskome kao i u srpskome jeziku postoje

⁴⁹ Termin prema Raffaelli (2015).

oba načina leksikalizacije. I time se ukazuje na to da se u opisima prostornih prizora treba uključiti i sintagmatska i rečenična razina te da u gradnji prostornoga značenja i proširenjima prostornih značenja na razini rečenice sudjeluje više jezičnih jedinica. Dio jezikoslovaca vezuje prostorna značenja uz prijedloge (adpozicije) i padeže (Talmy 2000), a dio ih smatra da se prostorna značenja izriču distributivno, odnosno da u kodiranju prostornoga značenja sudjeluje više jezičnih jedinica (Sinha i Kuteva 1995).

Razina konstrukcije na kojoj se uvažava distributivnost jedini je način da se precizno odrede prostorna značenja. Tako primjerice Palić (2010) navodi o razlikovanju dativa cilja i smjera (zapravo adverbijala cilja i smjera) kako u konstrukcijama s glagolima kretanja koji imaju ciljno značenje (*doći, ući, vratiti se, prijeći* itd.) i dativa – govorimo o ciljnim konstrukcijama, a kod konstrukcija s glagolima kretanja koje u svojem značenju imaju početak i tijek kretanja, ali ne i pretpostavku da završavaju unutar dativa kao orijentira (*poći, poletjeti* i dr.) i dativa, govorimo o adverbijalima smjera (Palić 2010: 263). Prema Šarić (1999) i Palić (2010) smjer povezujemo s glagolima koji označuju početak kretanja, a cilj s glagolima koji označuju kraj kretanja. (*Polazim kući; Dolazim kući* – tako bi se razlikovali u izrečenome prostornome značenju).

2.1. Sintaktička i semantička podjela prostornih adverbijala

Osnovni tipovi prostornih odnosa uključuju statične i/ili dinamične scenarije. "Prostorna značenja mogu se najprije podijeliti na direktivna i nedirektivna (ili dinamična i statična). Direktivna značenja dijele se na značenje opće direktivnosti ili značenje linije kretanja (perlativnost) i na značenja posebne direktivnosti, a to su značenje udaljavanja (ablativnost) i značenje približavanja (adlativnost), a nedirektivno značenje pretpostavlja statičnost, tj. odsutnost kretanja i/ili odsutnost presupozicije kretanja (lokativ)." (Pranjeković 2009: 12).

U okviru tipoloških studija utvrđeno je da je u svim jezicima kodirana razlika između lokalizacije/smještanja (engl. *location*), ishodišta (engl. *source*), kretanja (engl. *motion*) i cilja kretanja (engl. *destination*), ali se razlikuju u tome na koji način prostorne adpozicije ili padežni afiksi sudjeluju u izražavanju tih odnosa (Creissels 2006: 19).

Prema načelima kanonske tipologije (engl. *principles of Canonical Typology*) (Corbett 2005) u kanonskim prostornim kategorijama razlikuju se konstrukcije za izražavanje Mjesta, Cilja i Ishodišta pa je kanonska paradigma Mjesto≠Cilj≠Ishodište; ternarna struktura s različitim konstrukcijama u izražavanju Mjesta (engl. *Place*), Cilja (engl. *Goal*) i Ishodišta (engl. *Source*).

Luraghi (2010: 40) navodi kako se prijedlozi kojima se izriče Ishodište (engl. *Source*) u latinskome jeziku razlikuju od onih kojima se izriču Mjesto (engl. *Location*) i Cilj (engl. *Direction*). Dok Mjesto i Cilj mogu biti izrečeni istim prijedlozima i sa samo nekolicinom istih te se onda padežom (primjerice u latinskom ablativom, u hrvatskome lokativom) izražava mjesto, a akuzativom Cilj. "A closer relation between Location and Direction than either of these semantic roles has with the Source is not a language-specific feature of Latin: several studies point out that bipartite systems of local semantic roles involve the occurrence of a specific case for Source plus another case for Direction/Location" (Stolz 1992: 17; Andrews 1985: 97; Dixon 2002: 296 prema Luraghi 2010: 40).

Tako se u hrvatskome jeziku ishodišni adverbijali javljaju u pravilu s prijedlozima *od*, *iz*, *s*, a genitiv je jedini padež koji se vezuje uz značenje ishodišta. Prijedlozi *u* i *na* s akuzativom izražavaju ciljno značenje, a s lokativom značenje mjesta, prijedlozi *nad*, *pod*, *za*, *pred*, *među* s akuzativom izriču cilj, a s instrumentalom imaju značenje mjesta.

Sinkretizam među relacijama tako je odstupanje od kanonske paradigme, ali ne postoji potpuni sinkretizam, odnosno identično izražavanje svih prostornih odnosa. (Lestrade 2008; Pantcheva 2011).

2.2. Prostorni adverbijal u gramatikama hrvatskoga jezika

U našim jezičnim priručnicima⁵⁰ pod terminom priložne oznake mjesta podrazumijevaju se i ostala prostorna značenja (cilja i smjera) koja su izrečena tako opisanom

⁵⁰ Tanja Kuštović (2009) izdvaja primjere podjele priloga u gramatikama hrvatskoga jezika pa se zaljučuje kako je u hrvatskim gramatikama među mjesnim priložima već rano uočeno razlikovanje koje odgovara podjeli na direktivna i nedirektivna značenja. Izdvajamo prema Kuštović (2009) primjere podjele mjesnih priloga u nekim hrvatskim gramatikama od 17. do 20. st.: u *Institutionum linguae illyricae* (1604: 353 prema Kuštović 2009: 27) navode se dvije glavne skupine priloga mjesta koje označavaju: *stanje na mjestu* i *kretanje do mjesta*, *s mjesta* i *po mjestu*; Della Bella, A.: *Talijansko-latinsko ilirski rječnik* (1728: 35 prema Kuštović 2009: 27) navodi priloge koji izražavaju *stajanje na mjestu* te razlikuje *priloge kretanja prema mjestu*, *kretanja kroz mjesto*, Appendini, F.

priložnom oznakom. Uglavnom se navodi da one odgovaraju na pitanja *gdje? kamo? kuda?* izražavajući tako mjesto, cilj i smjer. U nekim su gramatikama određenja proširena pitanjima *odakle? i dokle?*. I u onim gramatikama u kojima se po podjeli priložnih oznaka može zaključiti da one označavaju različite prostorne odnose, ti odnosi i te priložne oznake nisu objašnjene ili oprimjerene.

Tako Brabec, Hraste i Živković 1970: 197 navode: "**Mjesne** oznake pokazuju gdje se nešto vrši, kamo, kuda, odakle i dokle se vrši neko kretanje. *Jâ vlâdam u toj planîni. Amo dôlazê samo najbolji. Stânko se ne mâče s mjesta. Kolona se trâvom vijûga. Borci se prebaciše do zâklona.* Mjesne oznake odgovaraju na pitanja: **gdje? kamo? kuda? odakle? dokle?**"

U Barić i dr. (2005) navodi se u objašnjenju razlikovanja adverbne oznake od objekta i oprimjerena adverbna oznaka usmjerenosti glagolske radnje: "U rečenici *Čamac se primače obali* dativ *obali* je adverbna oznaka usmjerenosti glagolske radnje i može se prepričati ovako: *prema obali, k obali* ili *do obale.*" (Barić i dr. 2005: 429).

Pod podnaslovom "Adverbne oznake po sadržaju i načinu izricanja" navodi se: "Adverbne se oznake po sadržaju prepoznaju u prvom redu kao oznake **vremena, mjesta**⁵¹ i **načina**, a potom i kao oznake **uzroka, razloga, svrhe, položaja, smjera, dopuštanja, mjere, obzira, ograničenja, popratnih okolnosti** i druge. To razvrstavanje adverbnihih oznaka temelji se na razlučivanju njihova sadržaja i ni po čem bitnom ne utječe na gramatički determinirane sintaktičke odnose u rečeničnom ustrojstvu." (Barić i dr. 2005: 429). Dalje se

M.: *Gramatica della lingua illirica* (1808: 268–269 prema Kuštović 2009: 28) razlikujuju se *prilozi stajanja na mjestu, prilozi kretanja k mjestu, prilozi kretanja od mjesta, kretanje preko mjesta, kretanje prema mjestu, kretanje cilju mjesta*. Prema Kuštović (2009) Babukić u *Ilirskoj slovnici* (1856: 16 prema Kuštović 2009: 28): "Prvi je i imenom razlučio priloge mjesta od priloga smjera" odnosno priloge cilja (Kuštović 2009: 28). Kraljević, A. *Grammatica Latino-illyrica* (1863: 125–128 prema Kuštović 2009: 28–29) razlikuje *prislove mista*: 1. *stanje na mistu, na istom mistu*, 2. *stupanje k'mistu*, 3. *stupanje od mista*, 4. *stupanje po mistu*. Maretić, T.: *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika* (1931: 448 prema Kuštović 2009: 29) navodi: "Prilozi koji znače mjesto odgovaraju na pitanje gdje, kamo, kuda." Benešić, J.: *Gramatyka języka chorwackiego czyli serbskiego* (1937: 159–160 prema Kuštović 2009: 29): "Navodi pitanja gdje, kamo, odakle, kuda i priloge koji na njih odgovaraju, ali ne određuje koji prilog odgovara na koje pitanje". (...) "Brabec, Hraste, Živković, *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga jezika* (1954: 143–144), govore o potrebi razlikovanja priloga gdje, kamo i kuda, te o tvorbi priloga." (Kuštović 2009: 29). U opisima hrvatskoga jezika navodi se najčešće da su pitanja za priloge mjesta: *gdje? kamo? kuda?*, a prilozi za izražavanje prostora dijele se na priloge mjesta (odgovaraju na pitanje *gdje?*), priloge cilja (odgovaraju na pitanje *kamo?*) i priloge smjera (odgovaraju na pitanje *kuda?*) Kuštović (2009: 21, 29). Prema navedenom i u našim se priručnicima navodi da priložna oznaka mjesta, odnosno adverbijal prostora odgovara na pitanja *gdje? kamo? kuda?* pa prema tome možemo razlikovati adverbijal mjesta, cilja i smjera (puta, putanje).

⁵¹ Isticanje naše.

oprimjeruje izricanje mjesta imenicom u instrumentalu: *Pođe cestom prema Zaboku. Zlatne niti titraju, dršću, proplicu se granjem, živicom i travom. Tijelom mu se prelijevahu čas mrzli, čas vrući traci* te izricanje usmjerenosti glagolske radnje imenicom ili zamjenicom u dativu (*Prišao sam krevetu. Grga Hrčak pohita kotlu. Kapelan se okrenu Jagi. A ona se priključi i on začelju*). (Barić i dr. 2015: 430). Adverbne se oznake smjera i položaja ne oprimjeruju i ne objašnjavaju. Sporno je i određenje *prema Zaboku* (u *Pođe cestom prema Zaboku*) jer je čitanje dvosmisleno pa se može odrediti kao nesročni atribut (koja vodi prema Zaboku), ali ako ga i razumijemo kao *Pođe cestom* (pođe) *prema Zaboku* kod navedene podjele na adverbne oznake mjesta, smjera, položaja, usmjerenosti glagolske radnje, on bi prema pojašnjenjima također bio adverbna oznaka usmjerenosti glagolske radnje. Stolac smatra kako se "da bi se osiguralo razlikovanje ovih priložnih oznaka od onih izraženih instrumentalom, za dativne oblike u funkciji adverbijala mjesta otvara nova kategorija – priložna oznaka usmjerenosti glagolske radnje" te objašnjava to kao "rezultat jačanja semantičkih nad sintaktičkim kriterijima, a očito je da to proizlazi iz činjenice da se priložnom oznakom izražavaju okolnosti vršenja neke radnje te da su uz predikatni glagol povezani slabim upravljanjem". (Stolac 2009: 73).

U Katičićevoj se *Sintaksi hrvatskoga književnog jezika* (2002) navode adverbne oznake mjesta, položaja i smjera. (Katičić 2002: 87). Dalje Katičić objašnjava razlikovanje cilja izrečenog akuzativom i "prostornoga okvira" koji se izriču prijedložnim izrazima s prijedlozima (*u, na, o, po*). Svi primjeri koje navodi s lokativom primjeri su proširenja značenja i ni jedan se ne odnosi na prostorno značenje: *Ja sam u dobrom zdravlju. Bio je dan u kolovozu mjesecu. Neka se to bar u djeci nadoknadi*. (Katičić 2002: 87). Nadalje se navodi priložna oznaka u instrumentalu kojom se opisuje "odvijanje u prostoru": *Jedni bježe dovrištem. Šetam tvrđavom. Drndaju kola drumom. Putem mu se i predstavila. Nebom su jurili oblaci. Uspinju se ulicom*. Značenje cilja dovodi se u vezu s glagolima koji imaju ili "u izrazu dobiju značenje usmjerenja kretanja koje inače nemaju *Potrudio se mojoj kući*". Za izražavanje prostora u akuzativu navodi se: "Adverbna oznaka može biti imenica u akuzativu. Takvom se oznakom izriče protezanje u vremenu i prostoru". (Katičić 2002: 90).

U Težak – Babićevoj (1994) *Gramatici hrvatskoga jezika* oprimjeruju se priložne oznake kao odgovori na pitanja *Gdje? Kamo? Kuda? Odakle?(Otkud?= Dokle (Dokud?))*.

Silić i Pranjković (2007: 307) navode: "Priložnom oznakom mjesta označuje se prostor na kojem se ili u vezi s kojim se odvija radnja obilježena predikatom". Primjeri priložnih oznaka izrečenih priložima, prijedložnim i prijedložno-padežnim izrazima uključuju različita prostorna značenja koja se navode kao priložna oznaka mjesta. Kao osobito česte u službi priložne oznake mjesta Silić i Pranjković navode zamjeničke priloge. Oni označavaju prostor na dva načina: prvi je "tako da uspostavljaju odnos prema kategoriji lica, odnosno prema sudionicima govornoga čina" pa ih prema tome dijele na one "koji označuju prostor u blizini govornika", one "koji označuju prostor u blizini sugovornika" i one "koji označuju prostor udaljen i od govornika i od sugovornika", a drugi je način u koji su uključeni ostali zamjenički prilozi i oni "označuju neodređen prostor i nazivaju se neodređenim zamjeničkim priložima". (Silić i Pranjković 2007: 307).

U našim se priručnicima navodi razlikovanje priloga za izražavanje mjesta, cilja i smjera (Kuštović 2009), a to se može razmotriti i u okviru prostornih adverbijala jer adverbijali zapravo imaju istu službu kao i prilozi kojima se izriču različita prostorna značenja. Dakle najuža podjela prostornih adverbijala uključivala bi adverbijale mjesta, cilja i smjera. Ne navođenje pitanja *odakle?* kojim bi se izreklo ishodište moglo bi se povezati s manjom istaknutošću i važnošću ishodišta u odnosu na cilj ili mjesto.

2.3. Podjela prostornih adverbijala u široj jezikoslovnoj literaturi

Semantičku podjelu/tipologiju prostornih adverbijala (izrečenih prijedložnom skupinom) u okviru transformacijsko-generativnoga pristupa, tj. lokativne prijedložne skupine (engl. *locative prepositional phrases*, PPs) s glagolima kretanja navodi Seungho Nam (2000, 2012). Pet vrsta lokativa (engl. *locatives*) je predloženo (Nam 1995 prema Nam 2012: 473). To su:

- a. lokativi cilja (engl. *Goal locatives*); John trči u ured. – označavaju cilj kretanja [prijedložne skupine s prijedlozima *na, u*] (John ran to the office. – denote and ending place of a movement [PPs with *to, into, onto*]),
- b. lokativi ishodišta; John je došao iz ureda. – označava početnu točku kretanja [PPs izrečen prijedlozima *iz, od, s*] (Source locatives; John came from the office. – denote a starting place of a movement [PPs with *from*]),

- c. simetrijski lokativi putanje; John trči preko ceste. – označavaju simetrijsku relaciju između početne i završne točke [PPs s prijedlozima *preko, kroz, oko*]; (*Symmetric Path locatives: John ran across the street*. – denote a symmetric relation between the start point and the end point [PPs with *across, over, through, past, around*]),
- d. lokativi smjera; John trči prema uredu – označava smjer kretanja [PPs s prijedlozima *prema, *gore, *dolje*] (*Directional locatives: John ran toward the office*. – denote a direction of a movement [PPs with *towards, up, down*]) i
- e. stativni lokativi: John trči na cesti. – označava mjesto gdje se odvija događaj koji ne uključuje promjenu lokacije [PPs uključuje prijedloge *u, na, ispred, iznad*] (*Stative Locatives: John ran on the street*. – denote a place where an event takes place without location change [PPs with *at, on, in, in front of, above*]).

U radu Nam (2000: 702) četiri su vrste lokativnih prijedložno-padežnih izraza (PPs):

- a. stativni lokativi s prijedlozima *u, na, pri, (is)pred, (i)za, (iz)nad, (is)pod* (*Stative Locatives – PPs with at, in, on, in front of/behind, above/below*);
- b. simetrijski lokativi s prijedlozima *preko, kroz, oko* (*Symmetric Locatives – PPs with across, through, over, past, around*);
- c. telični lokativi s prijedlozima *u, na, iz, s* (*Telic locatives – PPs with to, onto, into, out of, from*) i
- d. atelični lokativi s prijedlozima *prema, duž* (*Atelic Locatives – PPs with towards, along*).

Ovdje su u jednoj skupini lokativi cilja, izvora i smjera (engl. *directional*) podijeljeni u telične i atelične čime se potvrđuje da i teličnost ima određenu ulogu pa su atelične situacije s primjerima prijedložnih skupina i prijedloga kao *prema, duž* gdje se ne izriče krajnja točka kretanja.

Ray Jackendoff (1983) predlaže podjelu PUTANJA. Putanja podrazumijeva ISHODIŠTE – PUT – CILJ. Jackendoff (1983: 165–166) razlikuje tri vrste putanje: omeđene putanje (engl. *bounded paths*): ishodišne (engl. *source-paths*) i ciljne (engl. *goal-paths*); smjerove (engl. *directions*) i putove. "Jackendoffova distinkcija ciljnog smjera (engl. *toward*)

i omeđene ciljne putanje (engl. *to*) može se usporediti s hrvatskim morfološkim padežima – dativa i akuzativa – od kojih dativ izražava negraničnu direktivnost ili orijentir kretanja, a akuzativ graničnu direktivnost ili cilj kretanja koji se doista i doseže." (Kerovec 2012: 72–73)

Na temelju klasifikacije predložene u Jackendoff (1983), Marina Blagoeva Pantcheva (2011: 32) utvrđuje tri različite značajke putanja i predlaže osam tipova putanja temeljenih na svojstvima prijenosa (engl. *transition*), smjera (engl. *orientation*) i ograničenja/granice (engl. *delimitation*):

- a. ORIJENTIRANE PREMA ISHODIŠTU (COINITIAL – transitional Source-oriented path, e.g., *from the house*),
- b. EGRESSIVE – delimited Source-oriented path, e.g., *starting from the house*,
- c. RECESSIVE – non-transitional Source-oriented path, e.g., *away from the house*,
- d. ORIJENTIRANE PREMA CILJU (COFINAL –transitional Goal-oriented path, e.g., *to the house*),
- e. TERMINATIVE –delimited Goal-oriented path, e.g., *to the house*,
- f. APROXIMATIVE – non-transitional-Goal oriented path, e.g., *toward the house*,
- g. TRANZITIVNE (TRANSITIVE – transitional Route path, e.g., *past the house*),
- h. PROLATIVNE (PROLATIVE – non-transitional Route path, e.g., *along the house*.)

Različiti primjeri podjela navode se i u primjerima mjesnih adverbijala.

U *Gramatici bosanskoga jezika* zapaža se širina onoga što predstavlja prostorni adverbijal pa se tako za *adverbijalnu odredbu mjesta* navodi: "Padežni i prijedložno-padežni izrazi u ulozi adverbijalne odredbe mjesta najbolje odražavaju svu raznolikost mjesnog značenja. S obzirom na karakter odnosa koji se uspostavlja između radnje ili stanja koje se prostorno određuje i supstantivne riječi u obliku zavisnog padeža kojom se označava prostor, tj. lokalizatora, mogu se izdvojiti četiri najšira tipa mjesnog značenja – *lokaciono*, *orijentaciona*, *ablativno* i *ciljno* ili *direktivno*. Za lokaciono i orijentaciono značenje važna je razlika između *statičnosti* (mirovanja ili kakva drugog stanja) i *dinamičnosti* (kretanja ili

kakve druge akcije), dok je za ciljno značenje važna obavijest o tome da li se dostiže označeni cilj." (Jahić i dr. 2000: 385)

Osim navedenih podjela, podjela adverbijala može se temeljiti i na tome jesu li dio jezgrenoga dijela rečenice ili su dio periferije, odnosno pripadaju li modalitetu ili propoziciji.

I u okvirima tradicionalne semantike iznesena su vrijedna zapažanja o prostornim adverbijalima. Prostorne adverbijale Maienborn (2001, 2005, 2007), u njezinoj terminologiji lokativne modifikatore (engl. *locative modifiers*), dijeli u tri skupine koje je potrebno razlikovati kada se govori o semantici lokativnih modifikatora glagola (engl. *locative VP-modifiers*). Osim što su dio predikata, dodatci (engl. *adjuncts*) i dopune (engl. *arguments*), ona smatra da i leksičkosemantički sadržaj koji uključuje modifikaciju ima različite funkcije. Navode se sljedeće rečenice u kojima lokativni modifikatori (engl. *locative modifiers*) imaju različit semantički učinak (engl. *semantic effect*):

- a. *Eva signed the contract in Argentina. (Eva je potpisala ugovor u Argentini.)*
- b. *Eva signed the contract on the last page. (Eva je potpisala ugovor na posljednjoj stranici.)*
- c. *In Argentina, Eva still is very popular. (U Argentini, Eva je još vrlo popularna.)*

Dok se u prvoj rečenici *u Argentini* odnosi na mjesto gdje se odvija potpisivanje (cijeli događaj/cijela situacija rečenice) te se stoga smatra vanjskim modifikatorom (engl. *external modifiers*), u drugoj rečenici *u Argentini* ne odnosi se na smještanje/lokaciju cijeloga događaja, već samo jednoga dijela, Evina potpisa, pa se smatra unutarnjim modifikatorom (engl. *internal modifier*). U trećoj rečenici *U Argentini* se ne odnosi na događaj (engl. *event-related*), nego stvara okvir za propoziciju (engl. *proposition*) izraženu ostatkom rečenice, stoga govorimo o okvirnom-pozadinskom modifikatoru (engl. *frame-setting modifier*). (Maienborn 2001: 191–192).

Drugo zapažanje odnosi se na stukturalne ambigvitete (engl. *structural ambiguities*) odnosno na interpretaciju. Zanimljivo je da Maienborn smatra da unutarnji modifikatori (engl. *internal modifiers*) i okvirno-pozadinski modifikatori (engl. *frame-setting modifiers*) mogu imati značenja koja su proširenja prostornih značenja, odnosno neprostorne interpretacije

(engl. *non-locative interpretations*)⁵². Prema Maienborn postoji čvrsta veza između položaja prostornoga modifikatora (engl. *locative modifier*) i njegove interpretacije. Svaki od triju tipova modifikatora ima različit položaj u rečenici i različitu interpretaciju⁵³.

Na razgraničenju rečeničnih adverbijala od onih koji pripadaju glagolskoj skupini u okviru kognitivne gramatike Karen van Hoek (1997: 84) dijeli modifikatore na unutar-procesne (engl. *process-internal*) koji su:

- a. sudionici u sceni koji ne odgovaraju izravno (profiliranim) sudionicima u odnosu profiliranom glagolom,
- b. prostorni ili vremenski pozadinski okvir (engl. *the spatial or temporal setting*),
- c. dodatna obilježja središnjih sudionika, kao što su izgled, namjere i osjećaji (engl. *additional characteristic of the central participants, such as their appearance, intentions, or feelings*).

Unutar-procesni modifikatori izgrađuju značenje u konceptualnome području (engl. *dominion*) subjekta u linearnome nizu. (*Process-internal modifiers are construed within the dominion of the subject, whether or not they precede the subject in the linear string.*)

Vanjski (procesni) modifikatori su oni koji pružaju cjelokupan komentar sadržaja rečenice ili koji postavljaju rečenicu u zamišljeni kontekst – kao zamišljeni svijet – unutar kojega rečenicu treba razumjeti. (*Process-external modifiers are those which provide an*

⁵² "More specifically, internal modifiers tend to have an instrumental or manner reading ...whereas frame-setting modifiers may have a temporal reading ..." (Maienborn 2001: 196). "...the temporal reading of frame-setting modifiers should not be confused with the contribution of an external modifier. Unlike an external modifier, a locative frame does not have any implications with respect to the location of an embedded eventuality." (Maienborn 2001: 197). "External modifiers ... always refer to the location of an eventuality. They do not share the ability of internal and frame-setting modifiers to convey non-locative information, and they can only be questioned by a locative interrogative." (Maienborn 2001: 198).

⁵³ "...there is a strict correlation between the position of a locative modifier and its interpretation. (...) Internal modifiers are base-generated at the V-periphery", external modifiers base-generated at the VP-periphery, and a frame-setting modifiers are base-generated at the periphery of TopP (i.e., within C-Domain). Second, depending on their particular structural position, modifiers are linked up with different target referents. While external modifiers are linked up to the verb's eventuality argument, internal modifiers and frame-setting modifiers are semantically underspecified in this respect. Internal modifiers are linked up to a referent that is related to the verb's eventuality argument, and frame-setting modifiers are linked up to a referent that is related to the topic of the sentence. The identification of these target referents is shown to depend on discourse and world knowledge. Third, the non-locative readings of internal and frame-setting modifiers turn out to be a side effect of the pragmatic resolution of semantic indeterminacy." (Maienborn 2001: 198).

overall comment on the content of the clause or which set up a conceived context – such as an imagined world – within which the clause is to be understood.)

Tipični vanjski (procesni) modifikatori (engl. *process-external modifiers*) prema Van Hoek (1997: 85) uključuju:

- a. graditelje mentalnoga prostora – modifikatore koji definiraju zamišljeni svijet u kojem se kontekstualizira cijela rečenica (engl. *mental space builders* (Fauconnier 1985) – *modifiers which define an imaginary world of point of view within which the entire clause is contextualized*);
- b. fraze/skupine koje povezuju rečenicu kao cjelinu s većim diskursom (*phrases which relate the clause as a whole to the larger discourse*) i
- c. komentare (engl. *comments and afterthoughts*) (Bolinger 1979)."

Silić (1984: 30ff) priložne oznake kao komponente osnovnoga semantičko-gramatičkog reda riječi (komponenata) dijeli na:

- a. kontekstualne priložne oznake – D1 + (S) + P(V1) + O: **Pritom** je (lovac) ubio zeca. D1 + P(V2) + S: **Tada** se prosu kiša. (Silić 1984: 33);
- b. "kulisne" priložne oznake – D2 + (S) + P(V1) + O: **U hodniku** se začuše koraci.;
- c. kvalitativno-kvantitativne priložne oznake – D3 + P(V): Profesor je **izvrsno** govorio.;
- d. priložne oznake jake semantičke veze s predikatom-glagolom – P(V) + D4: *Kruška je pala **na zemlju**. Radio je **usprkos kiši**.*;
- e. priložne oznake slabe semantičke veze s predikatom glagolom – D5 + P(V): **Za njegova vladanja** svi su bili pokorni.

S obzirom na navedene vrste podjela u široj literaturi te osnovne vrste prostornih odnosa u radu se prostorni adverbijali promatraju unutar triju temeljnih skupina adverbijala mjesta, cilja i putanje/smjera te sljedeće podjele:

<i>Vrste prostornih adverbijala</i>	<i>Statični prizori</i>	<i>Dinamični prizori</i>
Ishodišni		iz, od, s
ciljni		u, na, pod, pred, nad, među, do, o, po, za blizu, između
Mjesni	u, na, među, uz, kod, po, pri, o kod, blizu, između	
Orijentacijski	pred, nad, pod ⁵⁴ , za, iznad, ispod, za, iza	
adverbijal usmjerenosti/smjera ⁵⁵		prema, k ⁵⁶ , kod ⁵⁷ , do ⁵⁸
perilokativni adverbijali		kroz, preko, po
adverbijali neograničene /neusmjerene Putanje		niz, uz, duž, mimo, oko (+ imenica u instrumentalu)
adverbijali putanje (ograničene kao duljine ili širine)	od–od, iz–u, s–na	od–do ⁵⁹ , iz–u, s–na

Tablica 2. Semantička podjela prostornih adverbijala

⁵⁴ Prijedlozi *nad, pod, pred, za, iznad, ispod, ispred* pripadaju orijentacijskim prijedlozima (Matovac 2013: 237). Tako bi se u okviru statičnih scenarija adverbijali čiji su dio mogli smatrati orijentacijskim adverbijalima. Uljučujući i dinamične i statične scenarije tada bi prijedlozi koji se tiču triju koordinacijskih osi (vertikalne, horizontalne i osi NAPRIJED-IZA (sagitalne) pripadali skupini orijentacijskih adverbijala.

⁵⁵ Kako Šarić (1999: 323) navodi: "Naime, iz gramatičkih opisa, pa i iz rjeđih teorijskih proizlazi sljedeće: semantička uloga 'smjer' može se u hrvatskom izraziti, bez značajnije promjene značenja, sekvencijama: NGDat, prijedložnim sekvencijama *k(a)* + NGDat, *prema* + NGDat, *kod* + NGen" te navodi da s njima "može varirati i konstrukcija *do* + NGen". (Šarić 1999: 324). Šarić jasno razgraničuje te konstrukcije od konstrukcija s primjerice prijedlogom *u* + NGAk navodeći: "Naime, i dativom se i akuzativom nakon glagola kretanja može označiti određite, ali oni ne mogu alternirati u kognitivno sinonimnim rečenicama". (Šarić 1999: 324).

⁵⁶ Važno je napomenuti da prijedlog *prema* izriče samo smjer, dok konstrukcije s prijedlogom *k* uključuju i cilj i smjer. Vlasta Rišner (2003: 260) navodi primjere "(1) *Idem prema majci* – izriče se smjer kretanja vršitelja radnje. Iako je prijedlog *prema* zamjenjiv s *k*, u suvremenom se hrvatskom jeziku znatno češće upotrebljava *prema*. (2) *Idem k majci* – izriče se cilj kretanja, a prijedlog *se k* ne može zamijeniti prijedlogom *prema*." Međutim kada navodi značenja prijedloga *k* u konstrukcijama cilja i smjera zaključuje: "O kojem je od dvaju značenja riječ (cilja ili smjera kretanja) pokazuje širi, jezični ili izvanjezični kontekst." (Rišner 2003: 260).

⁵⁷ Iako uporaba prijedloga *kod* nije normativno preporučljiva (Pranjeković 2001: 97), prijedlog *kod* učestalo se pojavljuje u konstrukcijama s adverbijalima usmjerenosti (Šarić 1999; Rišner 2003).

⁵⁸ Rišner (2003: 262) raspravljajući o dativu navodi kako se "prijedložni dativ koji izriče kretanje i stizanje do cilja u suvremenom hrvatskom jeziku često zamjenjuje genitivom s prijedlogom *do*" te kako takvo značenje Pranjeković (2001: 10) naziva i "direktivno-graničnom lokativnošću". (Rišner 2003: 262).

⁵⁹ Prema Barbari Kovačević i Ivani Matas Ivanković (2007) ti prijedlozi se smatraju parnim prijedlozima te su odgovor na jedno priložno pitanje, stoga se u ovome radu smatraju dijelom adverbijala kojima se izriču ograničene putanje.

U tablicu su uneseni samo dimenzionalni prostorni prijedlozi i njihove granice pripadanja jednoj ili drugoj vrsti nisu strogo odijeljene. Podjela je učinjena za potrebe ovoga rada te nije iscrpna ni potpuna.

Sintaktička razina uključuje raščlambu ovih adverbijala kao dodataka, neobveznih i obveznih dopuna.

3. TEORIJSKI OKVIR

Teorijski okvir opisa adverbijala⁶⁰ u ovome radu postavke su kognitivnih pristupa (kognitivne gramatike) najvećim dijelom predstavljene u radovima Ronalda Langackera (1987a; 1987b; 1991a; 1991b; 2000; 2008), kognitivne semantike Leonarda Talmyja (2000), konceptualne metafore Georgea Lakoffa i Marka Johnsona (2015; 1999), metafore strukture događaja Georgea Lakoffa (1993), teorije konceptualne integracije Gillesa Fauconniera i Marka Turnera (2002) te interpretacije prostornih adverbijala Tuomasa Huuma (1996; 1999). U ovome poglavlju iznose se temeljne postavke i objašnjenja na kojima se temelji raščlamba prostornih adverbijala.

3.1. Temeljne postavke

Značenje se u kognitivnoj lingvistici izjednačuje s konceptualizacijom (Langacker 1987a; 2008, Sweetser 1990: 6; Croft i Cruse 2004: 1). Konceptualizacija se vezuje s našim tjelesnim iskustvom (osjetilnim i motoričkim iskustvom) (Lakoff i Johnson: 2015; Lakoff 1987, Johnson 1987) i okolinom (društvom, kulturom), prostorom u najširem smislu. Naša različita znanja (sustavi, vrijednosti, odnosi) čine enciklopedijsko znanje ili znanje o svijetu. Takvo znanje pruža velik broj različitih (kognitivnih) domena, a svaka domena može biti pozadina gradnji značenja koje kodiramo⁶¹ jezičnim izrazima. Značenje je dinamično i subjektivno (Langacker 1987a: 47, 138). Ista situacija može se vidjeti na različite načine. Ta naša različita viđenja iste situacije, predočavanja (engl. *imagery*), izriču se različitim jezičnim sredstvima (Langacker 1987a: 47, 138; 1990: 213). Struktura rečenice, odnosno gramatika kodira određeno značenje. Na individualnoj razini postoje različite mogućnosti kodiranja iste situacije i ovise o konceptualizatoru. Langacker kao važne u gradnji značenja (engl. *construal*) iznosi pojmove: specifičnost⁶² (engl. *specificity*), usredotočenost⁶³ (engl. *focusing*),

⁶⁰ Iako prostorni adverbijal nije termin koji se koristi u kognitivnim pristupima, u gramatičkim je opisima rečenice jasno definiran i prihvaćen termin, stoga se koristi i u ovome radu.

⁶¹ Langacker (2008: 357) koristi termin kodiranje (engl. *coding*) za odnos između zamišljene (engl. *conceived*) situacije i njezina opisa jezičnim izrazima.

⁶² Specifičnost (engl. *specificity*) – dimenzija gradnje značenja koja se očituje u razini preciznosti i detalja kojima je opisana situacija. Visoko specifični izrazi opisuju situaciju vrlo detaljno. "One dimension of construal is the level of precision and detail at which a situation is characterized. (...) Alternate terms are **granularity** and **resolution**. A highly specific expression describes a situation in fine-grained detail, with high resolution. With expressions of lesser specificity, we are limited to coarse-grained descriptions whose low resolution reveals only gross features and global organization. The converse of specificity is **schematicity**. Thus *relative* is schematic

istaknutost⁶⁴ (engl. *prominence*) i perspektivu⁶⁵ (engl. *perspective*) kojima se određena situacija gradi na jedan od mogućih načina (Langacker 2008: 56).

Osnovna je uloga jezika – sporazumijevanje, a sporazumijevamo se ne riječima, već rečenicama. (Langacker 2008). Situacija na konceptualnoj razini odgovara rečenici na gramatičkoj. Tako je u jezičnome opisu značenje povezano s pažnjom⁶⁶ (engl. *attention*), odabirom⁶⁷ (engl. *selection*), odnosom trajektora i orijentira (engl. *trajector/landmark*

with respect to *aunt*, and *rodent* with respect to *large brown rat*. A schematic characterization is **instantiated** by any number of more specific ones, each to serving to **elaborate** its coarse-grained specifications." (Langacker 2008: 55–56).

⁶³ Usredotočenost (engl. *focusing*) – odnosi se na naš odabir konceptualnoga sadržaja. "Through linguistic expressions, we access particular portions of our conceptual universe. The dimension of construal referred to here as focusing includes the **selection** of conceptual content for linguistic presentation, as well as its arrangement into what can broadly be described (metaphorically) as **foreground** vs. **background**. The encyclopedic view of lexical meaning illustrates both aspects of focusing. As part of its conventional values, a lexical item provides direct access to a set of cognitive domains (its matrix) ranked for centrality (likelihood of activation). The domain inventory represents a selection of conceptual content. Also, central domains are foregrounded (in the sense of being more accessible) vis-à-vis peripheral ones. Focusing is further evident in how a lexical item is actually understood in the context of a usage event. Of all the domains in the matrix, only a limited number can be activated on a given occasion. ... This is a kind of selection. Moreover, the domains selected are activated to varying degrees... A high level of activation is a kind of foregrounding. Focusing is thus matter of degree. It is also relative to particular purposes, dimensions of structure, and levels of organization." (Langacker 2008: 57).

⁶⁴ Istaknutost (engl. *prominence*) – odnosi se na različite mogućnosti odabiranja onoga što želimo istaknuti. "Language structure displays numerous kinds of asymmetries that are reasonably considered matters of prominence. The terms **prominence** and **salience** (used here interchangeably) are not self-explanatory. Because something can be salient in many different ways, describing it as such is not an adequate characterization but only a starting point for analysis. (...) Focusing fits comfortably under this rubric, since anything selected is rendered prominent relative to what is unselected, and a foreground is salient relative to background. Within a category, the prototype has greater prominence than its various extensions. Space and vision have a privileged cognitive status vis-à-vis other realms of experience. More generally, an intrinsic disparity in salience seems clearly evident between the members of various oppositions: concrete vs. abstract, real vs. imaginary, explicit vs. implicit, and so on. Whether such asymmetries can all be grouped under a single label is less important than properly distinguishing them and determining which ones figure in particular phenomena. ... two particular sorts of prominence: **profiling** and **trajector/landmark alignment**. Though not equivalent, they are similar in that each involves the focusing of attention (a strong kind of foregrounding). Both constructs are strongly justified on semantic grounds. They also prove essential in grammatical description." (Langacker 2008: 66).

⁶⁵ Perspektiva (engl. *perspective*) uključuje točku promatranja prizora (engl. *vantage point*) i orijentaciju, ali i naše znanje o svijetu i odnos prema onome što promatramo. Langacker uz perspektivu vezuje dinamičnost koja se odnosi na gradnju značenju kroz zadano vrijeme. "If conceptualization (metaphorically) is the viewing of a scene, perspective is the **viewing arrangement**, the most obvious aspect of which is the vantage point assumed. Under the rubric of perspective I also consider **dynamicity**, pertaining to how a conceptualization unfolds through processing time." (Langacker 2008: 73).

⁶⁶ Pažnja (engl. *attention*). "One reason for grouping selection and foregrounding under a common rubric (focusing) is that scope – a matter of selection – can itself be arranged in terms of foreground vs. background. We sometimes need to distinguish between an expression's **maximal scope** in some domain, i.e. the full extent of its coverage, and a limited **immediate scope**, the portion directly relevant for a particular purpose. The immediate scope is thus foregrounded vis-à-vis the maximal scope. Metaphorically, we can describe it as the 'onstage region', the general region of viewing attention." (Langacker 2008: 63).

⁶⁷ Odabir (engl. *selection*) – od brojnih mogućnosti odlučujemo odabrati važnu za gradnju značenja.

alignement)⁶⁸, točkom gledišta (engl. *viewpoint*)⁶⁹ i razinom shematičnosti (engl. *schematicity*)⁷⁰ (Langacker 1987a: 138; 2008).

U kontekstu shematizacije u prezentaciji prostora Talmy (2000: 219) ističe kako je osnovna karakteristika prostora shematičnost i u jeziku su predstavljeni/izrečeni samo oni elementi koje smo odabrali, ostali ostaju zanemareni.

3.1.1. Arhetipni modeli rečenica

U kognitivnim pristupima smatra se da su gramatičke strukture i kategorije iskustveno i konceptualno utemeljene. (Langacker 1987a; 1990). Prema Langackeru (2010: 6) "ključ za razumijevanje gramatike jest u spoznaji da određeni konceptualni arhetipovi – posebno istaknuti u odnosu na svakodnevno iskustvo pružaju prototipne vrijednosti temeljnih kategorija i kanonskih konstrukcija".⁷¹ Iskustveno utemeljeni arhetipovi pružaju opravdanje za sagledavanje kanonskih aspekata gramatičke organizacije⁷² (Langacker 2010: 7). Langacker to objašnjava time što su konceptualni temelji rečenične strukture u konceptualizaciji radnji (engl. *actions*) i događaja (engl. *events*). Naši koncepti radnji i događaja u složenome arhetipnom pojmu sažimaju arhetipne kognitivne modele kao model bilijarske kugle, koji je koncepcija svijeta u kojemu su različiti entiteti koji se kreću i ulaze u

⁶⁸ Trajector/landmark alignment – "...**trajector/landmark alignment**, another kind of prominence. (...) When a relationship is profiled, varying degrees of prominence are conferred on its participants. The most prominent participant, called the **trajector**(tr), is the entity construed as being located, evaluated, or described. Impressionistically, it can be characterized as the **primary focus** within the profiled relationship. Often some other participant is made prominent as a **secondary focus**. If so, this is called a **landmark** (lm). Expressions can have the same content, and profile the same relationship, but differ in meaning because they make different choices of trajector and landmark." (Langacker 2008: 70). (...) "It is important to realize that a trajector does not have to be a mover (nor is a mover necessarily a trajector). Instead, trajector and landmark are defined in terms of primary and secondary **focal prominence**, not in terms of any specific semantic role or conceptual content. The notions are therefore applicable to any kind of cognitive domain." (Langacker 2008: 72).

⁶⁹ Točka gledišta (engl. *viewpoint*) odnosi se na položaj promatrača u odnosu na promatrani prizor i uključuje točku promatranja prizora i orijentaciju.

⁷⁰ Shematičnost (engl. *schematicity*) suprotna je obilježju specifičnosti. Shematična se karakterizacija sastoji od brojnih specifičnosti. Shematičnost se odnosi na promatranje scene/prizora ne uzimajući u obzir brojne detalje koje bi opis mogao uključivati. (Langacker 2008: 55–56). Talmy (2000: 177) smatra da je shematičnost temeljno obilježje prostornih prizora jer unutar njih kodiramo samo ono što želimo istaknuti. "The converse of specificity is **schematicity**. (...) A schematic characterization is **instantiated** by any number of more specific ones, each serving to **elaborate** its coarse-grained specifications." (Langacker 2008: 55–56) "...schematicity is a matter of degree...". (Langacker 2008: 23).

⁷¹ "A key to understanding grammar lies in the recognition that particular conceptual archetypes – especially salient due to their prevalence in moment-to-moment experience – provide the prototypical values of basic categories and canonical constructions." (Langacker 2010: 6).

⁷² "...it is in the experientially grounded archetypes that we find the rationale for canonical aspects of grammatical organization." (Langacker 2010: 7).

različite međudnose (energija prenesena od jednoga do drugoga sudionika u događaju uzrokuje njihova kretanja) (Langacker 1990: 208) te model scene (engl. *stage model*) u kojemu smo promatrači koji organiziraju scenu sa sudionicima unutar određenoga pozadinskoga okvira. (Langacker 1990: 210; Langacker 2000: 213; García 2007: 753–754).

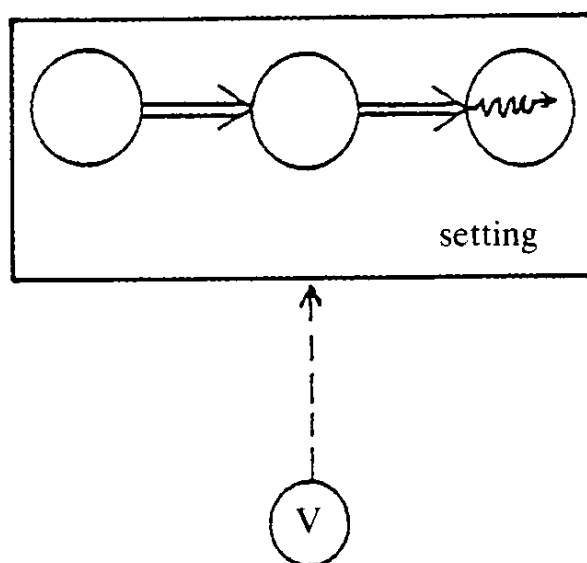
Prostor je temeljna, iskustvena domena. Langacker objašnjava kako smo u tome prostoru mi kao i predmeti, entiteti koji nas okružuju, maleni u odnosu na prostorno okruženje, a to se odražava na arhetipnome razlikovanju (engl. *archetypal distinction*) sudionik – pozadinski okvir (engl. *participant vs. setting*) koje ima značajan utjecaj na gramatičku realizaciju (Langacker 1987b, 1990: 230–234; Langacker 2010: 7). Iako su ovi pojmovi fleksibilni u gradnji značenja, tipični sudionici u događaju su ljudi, životinje i fizički predmeti, dok su tipični pozadinski okviri sobe, zgrade, gradovi i narodi. Lokacija je bilo koji dio pozadinskoga okvira (mjesto gdje se nalazi određeni sudionik). Važna je dimenzija toga arhetipnog koncepta da sudionike vidimo u različitim međudnosima. Taj se međudnos može odrediti kao interakcija dinamike sila (engl. *force-dynamic interactions*) koja zahvaća na neki način sudionike u događaju. Ono što je važno za jezik/jezično kodiranje jest da su ovakvi konceptualni arhetipovi proizašli iz našega svakodnevnog iskustva. (Langacker 2010: 7).

3.1.2. Konceptualna i gramatička razina rečenice

Rečenica je usidrena u temeljnome ljudskom iskustvu i razumijevamo je u okvirima određenih arhetipnih koncepata (kakve su arhetipna organizacija scene, arhetipne uloge i govorni čin) (Langacker 2008: 355ff). U prostornome (iskustvenome) svijetu okruženi smo objektima/predmetima, manje ili više pokretnima. Kretanje se realizira energijom koju neki objekti imaju ili ju dobivaju od drugih. Da bi se fizički kontakt dogodio, potrebna je određena sila (engl. *force*) i energija se prenosi od agensa do pogođenoga/radnjom zahvaćenoga objekta (engl. *impacted object*) što može uzrokovati da sada pokrenuti objekt ulazi u interakciju s drugim objektima i pokreće ih. Budući da je takvo kretanje "lančano", može se povezati s udaranjem loptice u bilijaru i njezinim udaranjem u druge loptice – *model bilijarske kugle*. (Langacker 2008: 355ff).

Drugi je kognitivni model povezan s našom vizualnom percepcijom. Taj model Langacker naziva modelom scene (engl. *stage model*). U svakome se trenutku promatrač

može usredotočiti na ograničeni dio svijeta oko sebe. Taj kanonski "viewing arrangement"⁷³ omogućuje promatraču da svoju pažnju usmjeri na vanjsku regiju (engl. *external region*) gdje se odvija radnja, situacija nalik onoj na (kazališnoj) sceni. Kao što se glumci kreću na pozornici i nose različite rekvizite tako i mi organiziramo scene koje promatramo. Za nas su to sudionici koji su u međudnosu, lancu prijenosa energije (engl. *action chain*) u relativno stabilnome pozadinskom okviru (engl. *setting*). Takva se situacija događa u određenome vremenu koje unutar rečenice profilira glagol. (Langacker 2008: 356–357).

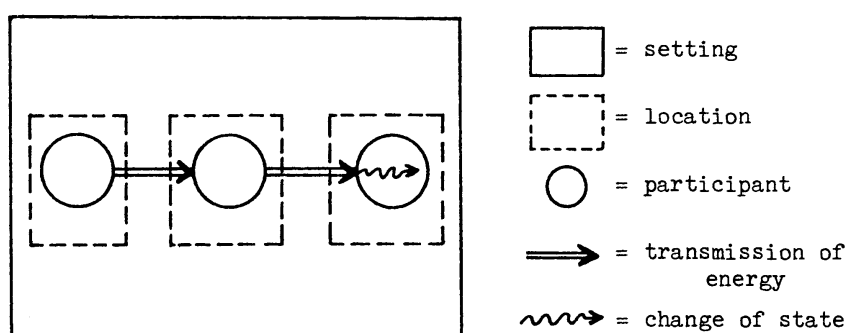

Slika 3. Model scene (Izvor: Langacker 1990: 217).

Kanonski događaj tako je događaj u kojemu postoji prijenos energije među sudionicima (kanonski model prijelazne rečenice) u određenome prostoru (pozadinskome okviru) (1987b: 383–384; Langacker 1990: 209–11; 1991a: 13–14; 2000: 24).

⁷³ "A **viewing arrangement** is the overall relationship between the 'viewers' and the situation being 'viewed'. For our purposes, the viewers are conceptualizers who apprehend the meanings of linguistic expressions: the speaker and hearer." (Langacker 2008: 73). "One particular viewing arrangement, common in everyday conversational interactions, arguably has default-case status, being presupposed unless there is reason to assume the contrary. In the default arrangement, the interlocutors are together in a fixed location, from which they observe and describe actual occurrences in the world around them. This default arrangement is tacitly invoked for the kinds of example sentences invented by linguists for basic illustrative purposes, e.g., *The lamp is above the table* or *John kissed Mary*. (...) The default arrangement becomes more visible when we consider various departures from it, noting the changes in form and meaning that ensue. Most apparent are expressions that perform an action other than mere description..." (Langacker 2008: 74). "One component of the viewing arrangement is a presupposed **vantage point**. In the default arrangement, the vantage point is the actual location of the speaker and hearer. The same objective situation can be observed and described from any number of different vantage points, resulting in different construals which may have overt consequences." (Langacker 2008: 75).

Prototipne semantičke vrijednosti temeljnih gramatičkih konstrukata u rečeničnoj strukturi određuju se unutar kognitivnih rečeničnih modela. Model na slici predstavlja konceptualni opis aktivne rečenice. Prijenos energije odvija se između sudionika u radnji unutar stabilnoga pozadinskog okvira. Sudionici zauzimaju određene lokacije (koje su dio pozadinskoga okvira) i stvaraju lanac prijenosa energije (engl. *action chain*) koji ide od izvora energije kao jednoga sudionika do drugoga sudionika koji se tim dotokom energije na određeni način mijenja⁷⁴ (Langacker 1987b: 383).

Slika 4. Kanonski model radnje (Izvor: Langacker 1987b: 383).

Prototipna finitna rečenica profilira (označava) jedan događaj. Prijelazna rečenica tako kodira agentivni izvor energije kao rečenični subjekt čija energija utječe na drugoga sudionika – izravni objekt. Lokacije i ne-središnji sudionici kodirani su imenskom skupinom ili označeni kao prijedložni izraz (engl. *oblique*), dok je pozadinski okvir izrečen rečeničnim adverbijalom (engl. *clause-level adverbs*). (Langacker 1987b: 384).

Taj kanonski model kodiran je rečenicom:

⁷⁴ "...prototypical semantic values of certain fundamental grammatical constructs pertaining to clause structure are characterized with reference to a particular cognitive model. This archetypal model... amounts to the conception of a canonical action. It involves the energetic interaction of discrete, mobile participants within a stable and inclusive setting, any fragment of which can be regarded as a location. Participants merely occupy locations, but they interact with one another through physical contact and the consequent transmission of energy. In a canonical action, participant interactions assume the form of an action chain leading from an agentive energy source, through a possible intermediary with instrumental function, to an energy sink which undergoes a resultant change of state." (Langacker 1987b: 383).

In the kitchen (SETTING) (clausal adverb), Seymour (AGENT) (subject) sliced (EVENT) (verb) a salami (PATIENT) (object) on the counter (LOCATION) (oblique) with a knife (NON-CENTRAL PARTICIPANT) (oblique).⁷⁵

- U kuhinji – POZADINSKI OKVIR (rečenični/vanjski adverbijal)
- Seymour – AGENS (subjekt)
- je narezala – DOGAĐAJ (glagol/predikat)
- salamu – TRPITELJ (objekt)
- na stolu – LOKACIJA/MJESTO (prijedložni-padežni izraz, priložna oznaka mjesta; unutarnji adverbijal)
- nožem – NE-SREDIŠNJI SUDIONIK (padežni izraz; adverbijal sredstva)

Ovaj navedeni primjer kanonski je model i ima značenje prototipa. Prva fokalna istaknuta figura u lancu prijenosa energije je subjekt (*Seymour*), druga istaknuta fokalna figura je izravni objekt. Oni su sudionici u događaju u pozadinskome okviru koji predstavlja kuhinja. U međusobnome su odnosu, odnosno postoji prijenos energije. Subjekt se smatra shematičnom kategorijom i on je glava (engl. *head*) lanca u prijenosu energije, prijenos energije usmjeren je prema drugoj istaknutoj figuri (izravnomu objektu).⁷⁶ Kada se odstupa od toga kanonskog modela, prototipne prijelazne rečenice, gramatičke kategorije, gramatički konstrukti (engl. *grammatical constructs*) dobivaju neprototipne vrijednosti. Tako i adverbijali (odnosno pozadinski okvir ili mjesto/lokacija) mogu preuzeti funkciju sudionika i time biti istaknuti u toj situaciji kao figure prvoga plana ili drugoga plana.

"Uloga je gradnje značenja od najveće važnosti jer je razlikovanje pozadinskoga okvira/sudionika u događaju sve samo ne apsolutno."⁷⁷ (Langacker 1987b: 385). "Određenje nekoga entiteta kao pozadinskoga okvira ili sudionika nije određeno objektivnim čimbenicima, već ovisi o tome kako govornik zamišlja ili oslikava danu situaciju"⁷⁸ (Langacker 1987b: 386). "Razlikovanje pozadinskoga okvira i sudionika pitanje je

⁷⁵ Primjer i objašnjenja preuzeti su od Langacker (1987b: 384).

⁷⁶ "To accomodate both the prototypes and these secondary values, we can characterize a subject more schematically as the head with respect to the explicitly coded and profiled portion of an action chain, and a direct object as the tail in such a chain (hence the aubject is the participant farthest usptream in the flow of energy, while a direct object is the participant farthest downstream)." (Langacker 1987b: 384).

⁷⁷ "The role of construal is essential, since the setting/participant distinction is anything but absolute." (Langacker 1987b: 385).

⁷⁸ "The status of an entity as setting or participant is not imposed by objective factors, but depends instead on how a speaker conceives and portrays a given situation." (Langacker 1987b: 386).

konceptualne gradnje značenja i ne mora biti otvoreno/eksplicitno označeno."⁷⁹ (Langacker 1987b: 387). Tako na nekom drugom stupnju organizacije, primjerice objekti, mogu biti konstituirani kao pozadinski okvir ili lokacija.

Tako Langacker navodi primjere rečenica:

- a. *Near the fire is warm. / Blizu vatre je toplo.*
- b. *Under the bed is all dusty. / Ispod kreveta je prašnjavo*⁸⁰.

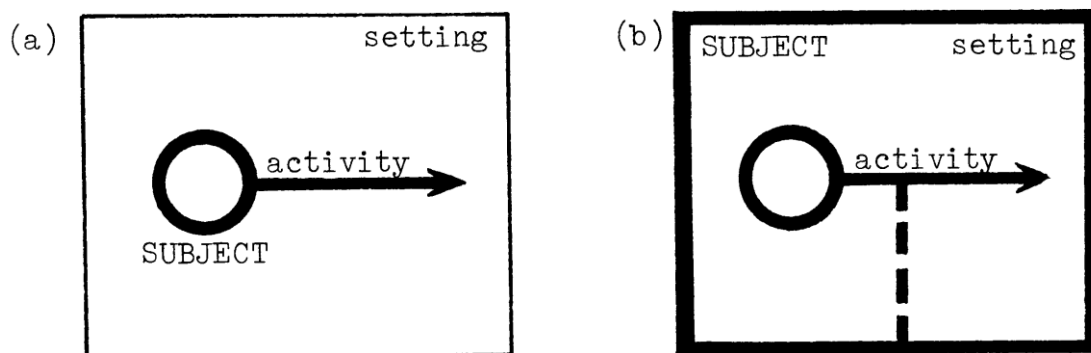
U navedenim primjerima domena pretraživanja (engl. *search domain*) nije eksplicitno kodirana, fokalne figure su orijentir i trajektor kao cilj pretraživanja. U primjeru *Near the fire is warmer* Langacker ističe da je domena pretraživanja gramatički izražena te smatra da je pomicanjem profila prostornoga prijedložnog izraza na domenu pretraživanja (engl. *shift of profile to search domain*) domena pretraživanja izrečena eksplicitno te sada u ulogu subjekta profilira prostornu regiju (nominalizirana je) i određuje se kao izvedena imenica. (Langacker 2000: 54–55).

Mogu se navesti i primjeri da su ne-sudionici u događaju odabrani kao fokalne figure na razini rečenice (engl. *clause-level figure*) pa tako i pozadinski okvir.⁸¹ Obilježja tih *pozadinskih okvira-subjekata* (engl. *setting-subject*) Langacker predstavlja sljedećim slikama.

⁷⁹ "The setting/participant distinction is a matter of conceptual construal, and need not be marked overtly". (Langacker 1987b: 387).

⁸⁰ "Though marginal for some, expressions like these do occur and are readily accepted by many speakers. It is in any case not their degree of conventionality that is relevant here, but rather their meaning, as well as the seeming peculiarity of a prepositional phrase appearing in subject position. The crucial observation about their meaning is that the prepositional phrase is construed as naming a spatial *region*, not a locative *relationship*. It is incoherent, for example, to speak of a relationship as being dusty – that is a property of physical *things* (objects and places). *Near the fire* and *under the bed* are therefore best analyzed as designating regions in space, to which warmth and dustiness are straightforwardly ascribable. In accordance with basic principles and definitions of CG, the very fact that *near the fire* or *under the bed* profiles a type of thing is sufficient to effect categorization as a noun, which makes it eligible to function as a clausal subject. Thus *near the fire* and *under the bed* qualify as nouns because of their meaning." (Langacker 2000: 54).

⁸¹ "... a substantial array of grammatical constructions are revealingly analyzed as elevating some type of setting to the status of figure and clause-level subject." (Langacker 1987b: 389).

Slika 5. Pozadinski okvir kao subjekt (Izvor Langacker 1987b: 389).

Na prvoj slici predstavljeno je neobilježeno kodiranje scene. Najistaknutiji su entiteti (pojačanim linijama obilježeni) profilirana radnja i sudionici kao subjekt; pozadinski okvir nije istaknut i ne mora ni biti izrečen/kodiran. Na drugoj slici predstavljen je pozadinski okvir-subjekt konstrukcija (engl. *setting-subject construction*). Njihovi konceptualni sadržaji mogu biti isti, ali u gradnji značenja one se razlikuju. Na drugoj slici pozadinski okvir je subjekt i time je istaknut, a posljedica toga je širenje profila koji uključuje odnos između pozadinskoga okvira i radnje unutar njega kao odnos spremnika/sadržaja (engl. *container/content*).

Kao primjeri takvih rečenica navode se:

- a. This arena witnesses many thrilling contests. / Ova je arena svjedoči mnogim suđenjima.
- b. Tuesday saw yet another suprising development. / Utorak je vidio još jedan iznenađujući razvoj. (Langacker 1987b: 390)

Dakle, subjekti su prostorni i vremenski pozadinski okviri čija je vrijednost 'biti pozadinski okvir za svjedočenje/gledanje' i takve rečenice u engleskome jeziku nemaju pasivan oblik (Langacker 1987b: 391).

Herslund Baron (2001: 7 prema Kuna 2012: 51) navodi (dokazujući bliskost lokacijskih i posvojnih konstrukcija) "ostvaraje tzv. degradiranoga subjekta (engl. *demoted subject*) aktivne rečenice u pasivnim konstrukcijama s lokativnim/posvojnim glagolima u

različitim jezicima". Za hrvatski jezik Branko Kuna to oprimjeruje rečenicama s glagolom *sadržavati*: [*Gradski bazeni*] *sadržavaju nedovoljno pročišćenu vodu. Nedovoljno pročišćena voda sadržana je [u gradskim bazenima]* te navodi objašnjenje kako se aktivni subjekt *gradski bazeni* u pasivnoj rečenici umjesto uobičajenim prijedlogom *od* kojim se uvodi vršitelj, sada uvodi lokativnim prijedlogom *u*. Navodi se i primjer tzv. *lokativnog subjekta* u primjeru rečenice *U njemu ima dvadeset milijuna puta više zvijezda nego što se mogu izbrojiti*. (Kuna 2012: 51, 56–57).

Takve primjere pasivnih rečenica s implicitnim vršiteljem (genitiv bez prijedloga, *iz* + genitiv, *kod* + genitiv, *na* + lokativ i *u* + lokativ), objašnjavajući ih dijelom temeljenima na metonimiji MJESTO ZA INSTITUCIJU, ONAJ KOJI NADZIRE ZA NADZIRANE i INSTITUCIJA ZA LJUDE, navodi i Branimir Belaj (2004: 60–62): *U Zagrebu su dignuti veliki krediti za sportske objekte (Zagreb je dignuo velike kredite za sportske objekte.) Za vrijeme vladavine Marije Terezije netko je na području Hrvatske izgradio mnoge ceste. Ljudi se šišaju kod frizera. (Frizeri šišaju ljude.)*. Belaj (2004: 112–113) opisuje i primjere leksičkoga adverbijalnog pasiva (v. Belaj 2004: 112–115).

Različite *dummy-subject* konstrukcije zapravo su pozadinski okvir-subjekt konstrukcije (engl. *setting-subject constructions*), gdje je pozadinski okvir istaknuta figura (te ili apstraktan ili maksimalno shematičan).

Langacker (1990: 216) povezuje konceptualnu i gramatičku strukturu, i to objašnjavajući suodnos sudionika (engl. *participants*) i pozadinskoga okvira (engl. *settings*)⁸²

⁸² Uloge su objašnjene na sljedeći način: *Pozadinski okvir (setting) je globalan prostor ili vrijeme. ("A setting is a global expanse of space or time.")* (Langacker 2000: 67). *Lokacija je 'fragment' prostornoga ili vremenskoga pozadinskoga okvira, npr. dio na kojemu je osoba ili događaj. Entitet na određenoj/danoj lokaciji može se nazvati njegovim "stanarom" (occupant): osoba ili fizički predmet/objekt u slučaju prostorne lokacije, događaj ili situacija za vremenske. Ljudi i objekti ne zauzimaju samo lokacije već su zamišljeni u određenim odnosima jedni s drugima, najčešće dinamikom sile. "A location is some 'fragment' of a spatial or temporal setting, e.g. the portion containing a certain thing or event. The entity found at a given location can be called its occupant: a person or physical object in the case of spatial locations, an event or situation for temporal ones. Whereas people and objects merely occupy locations, they are thought of as interacting with one another, most often force-dynamically."* (Langacker 2000: 67). *Sudionici na temelju angažiranja u odnosima konstituiraju događaj ili situaciju. Kanonski događaj sastoji se od prijenosa energije između dvaju sudionika. U uobičajenom tipu situacije sudionici zauzimaju određenu lokaciju. Konceptualna suprotnost između pozadinskoga okvira i lokacije, s jedne strane, i sudionika, s druge strane, ima značajnu gramatičku važnost. "They are participants by virtue of engaging in relationships that constitute events or situations. A canonical event consists of the energetic interaction between two participants. A common type of situation consists of a participant occupying a particular location. The conceptual opposition between a setting or location on the one hand, and a participant on the other, has considerable grammatical import."* (Langacker 2000: 67–68). Ovdje je važno naglasiti da je razlika između pozadinskoga okvira i Lokacije/Mjesta (kao sudionika radnje) i u tome što je Lokacija/Mjesto fragment

na konceptualnoj razini rečenice s gramatičkim kategorijama *aktanata* i *cirkomstanata* što se šire može razumjeti odnosom dopuna (argumenata) i dodataka/adjunkta (adverbijala)⁸³. Budući da je to važno za razumijevanje prostornoga adverbijala u strukturi rečenice, navodi se objašnjenje.

"Organizacija sudionik/pozadinski okvir nameće model koji odgovara tradicionalnomu razlikovanju između aktanata (engl. *actants*) i cirkumstanata (engl. *circonstantns*) (Tesnière 1959) ili razlici između nominalnih argumenata glagola i na rečeničnoj razini određenih adverbijalnih modifikatora (posebice priloga vremena i mjesta)"⁸⁴ (Langacker 1990: 216).

(...) "Uobičajeno je da se sudionici kodiraju kao subjekt ili objekt, lokacije kao unutar-rečenične (unutarnje) dopune, a pozadinski okviri kao izvanrečenični (vanjski) modifikatori... Međutim, vrlo je velik broj odstupanja od ovog prototipa... I velik je broj konstrukcija u kojima je 'referent' subjekta ili objekt konstruiran kao pozadinski okvir ili lokacija, a ne sudionik." (Langacker 2000: 68)⁸⁵.

(...) "Subjekt je nominalni izraz čiji profil odgovara trajektoru. Objekt odgovara orijentiru. Glava skupine određuje profil na određenoj razini organizacije. Dopuna je komponenta strukture koja specificira/određuje shematsku substrukturu glave. Modifikator je

pozadinskoga okvira koji smješta sudionika u događaju i može ga zahtijevati glagol. (kao u primjeru *staviti knjigu na stol*). (Garcia 2007: 755).

⁸³ U radu, kada je riječ o dodatcima, misli se isključivo na ono što se odnosi na glagolski dio rečenice, tj. odgovara terminu priložne oznake, tj. adverbijala te isključuje atribut i apoziciju.

⁸⁴ Prema Langackeru (1990: 216): "The participant/setting organization imposed by the model corresponds to the traditional distinction between *actants* and *circonstants* (Tesnière 1959), or to the difference between the nominal arguments of a verb and certain clause-level adverbial modifiers (particularly adverbs of time and place)". "The participant/setting organization imposed by the model corresponds to the traditional distinction between *actants* and *circonstants* (Tesnière 1959), or to the difference between the nominal arguments of a verb and certain clause-level adverbial modifiers (particularly adverbs of time and place). Furthermore, the profiled process prototypically involves the interaction of an agent with a patient, the former being selected as the clausal subject, and the latter as the direct object. Finally, the unmarked status of third person participants reflects the external vantage point of the 'viewer' (i.e., the speaker, and secondarily the addressee)." I believe the setting/participant contrast to be a fundamental aspect of conceptual structure, not only in the realm of physical and perceptual experience but in abstract domains as well". (Langacker 1987b).

⁸⁵ "It is usual for participants to be coded by subject and object nominals, locations by clause-internal complements, and settings by clause-external modifiers... There are however many departures from this prototypical arrangement... There are also many constructions in which the referent of a subject or object nominal is construed as a setting or location rather than a participant." (Langacker: 2000: 68).

komponenta strukture čija je shematična substruktura/podstruktura specificirana/određena glavom"⁸⁶. (Langacker 2004: 5).

3.1.3. Arhetipne uloge

I ostali kognitivni modeli vezani su uz naše prostorno iskustvo. Iz tako određenoga iskustva razvija se koncepcija određenih tipičnih uloga koje sudionici imaju u događaju. Langacker opis arhetipnih uloga (engl. *archetype type*) smatra sličnim Fillmoreovoj definiciji semantičkih padeža (dubinskih padeža). (Langacker 1990: 215–216).

Arhetipnim ulogama tako se smatraju uloga agensa (engl. *agens*), pacijensa (engl. *patient*), sredstva (engl. *instrumenta*), doživljavača (engl. *experiencer*) i kretača (engl. *mover*) te nulta uloga (engl. *zero*), a mogu se prepoznati i drugi arhetipovi te je moguća podjela i unutar uloge poput, primjerice temeljenih na mentalnome iskustvu intelektualnih, percepcijskih ili emotivnih (engl. *intellectual*, *perceptual*, *emotive*) doživljavača (engl. *experiencer*)⁸⁷. Kombinirajući ove modele dobivamo složenu koncepciju (engl. *complex conception*) jednostavne finitne rečenice. (Langacker 1990: 216; 2008: 356).

⁸⁶ "(a) A **subject** is a nominal expression whose profile corresponds to the *trajector* of a profiled relationship. An **object** is one whose profile corresponds to a *landmark*. (b) A **head** is the profile determinant at a given level of organization. (c) A **complement** is a component structure which *specifies* a schematic substructure of the head. (d) A **modifier** is a component structure a schematic substructure of which is *specified by* the head." (Langacker 2004: 5).

⁸⁷ Objašnjenja su uloga sljedeća: *Agens je živo biće koje svojom voljom pokreće i iznosi radnju, uobičajeno fizičkom radnjom/kontaktom što se odražava/što pogađa druge entitete. On je dakle "izvor energije" i početni sudionik u prijenosu energije. "An agent is an individual who willfully initiates and carries out an action, typically a physical action affecting other entities. It is thus an "energy source" and the initial participant in an action chain. Dijametralno suprotan vršitelju (agensu) je Trpitelj koji je podvrgnut promjeni stanja (razbija se, topi ili umire). Pototipno/tipično neživ i nevoljni, trpitelj obično doživljava neku promjenu što je rezultat pogođenosti vanjskim silama. On je onda "energy sink" i završni sudionik u prijenosu energije. "Diametrically opposed to an agent is a patient, narrowly defined as something that undergoes an internal change of state (e.g. it breaks, melts, or dies). Typically inanimate and nonvolitional, a patient usually changes as result of being affected by outside forces. It is then an "energy sink" and the final participant in an action chain." Instrument/sredstvo koristi vršitelj (agens) da bi utjecao/njime bio pogođen drugi entitet. Tipičan/prototipni instrument/sredstvo je neživi objekt kojim fizički upravlja vršitelj. On je neovisan izvor energije i posrednik u prijenosu sile od vršitelja do trpitelja. "An instrument is something used by an agent to affect another entity. The typical instrument is an inanimate object physically manipulated by the agent. Thus it is not an independent source of energy but an intermediary in the transfer force from agent to patient." Doživljavač se odnosi na mentalno iskustvo: (bilo da je) intelektualno, percepcijsko ili emotivno. Doživljavač je osjetilno i obično ljudsko biće. "The term **experiencer** alludes to mental experience, whatever its nature: intellectual, perceptual, or emotive. An experiencer is therefore sentient and normally human." Za razliku od njega, kretač (mover) može biti i neživo. Definiran je kao ono što se kreće (mijenja položaj u odnosu na vanjsko okruženje)." In contrast, **mover** can equally well be inanimate. It is defined straight forwardly as anything that moves (i.e. changes position in relation to its external surroundings)." Konačno, termin nulta-uloga (zero) označuje sudionike čija je uloga konceptualno minimalna. To je neutralna uloga sudionika koji postoji, zauzima neko mjesto ili posjeduje*

3.1.4. Vrste riječi i adverbijal

Prilozi, prijedlozi (i pridjevi) nevremenske su relacije i pokazuju više sličnosti u gradnji značenja negoli se to obično u literaturi navodi (generativni i tradicionalni pristupi), a zavisna surečenica u odnosu na glavnu ponaša se kao nrečenični adverbijal (engl. *nonclausal adverbs*). Za određenje priloga, pridjeva i prijedloga važni su pojmovi fokalnih sudionika (engl. *focal participants*). Sve navedene vrste riječi izriču nevremenske relacije, a ono što ih razlikuje organizacija je odnosa trajektora i orijentira, odnosno njihova istaknutost. Pridjevi i prilozi razlikuju se od prijedloga u tome što imaju samo jednoga fokalnog participanta (trajektor). Razlikuju se i u svojim trajektorima: kod pridjeva trajektor je stvar, a kod priloga odnos (relacija). (Langacker 2008: 113–115ff).

Adverbijali su puno homogenija kategorija negoli se u literaturi navodi u smislu da različite vrste riječi (u konceptualnome smislu) na isti način određuju/kodiraju odnos trajektor/orijentir te takvo tumačenje povezuje adverbijale i s kategorijom ostalih dodataka (engl. *adjuncts*), odnosno utvrđuje sličnosti u modifikaciji imenske i glagolske sitntagme/skupine. To potvrđujemo Langackerovim objašnjenjima:

"Najmanja je razlika između pridjeva i priloga u primjerima 'raditi **brzo**' i '**brzi** radnik'. U oba slučaja brzo smješta neku aktivnost/radnju na pozitivnome kraju ljestvice/skale označavajući brzinu njegova izvršenja. Jedina je razlika u tome što prilog daje fokalnu istaknutost (engl. *focal prominence*) statusu trajektora, samoj aktivnosti, dok pridjev stavlja fokalnu istaknutost na sudionika (engl. *actor*)" (Langacker 2008: 116).

U odnosu na pridjeve i priloge, prijedlozi se razlikuju po prirodi svojih trajektora. Različito svojstvo ove vrste stavljanje je sekundarne fokalne istaknutosti na stvar. Taj je orijentir izrečen prijedložnim izrazom (u **kolovozu**; ispod **kreveta**). Obično isti prijedlog ima i "pridjevnu" ulogu kada je trajektor stvar (**the last weekend** in August; **the dust** under the bed) i također "adverbijalnu" ulogu: kada je trajektor relacijska riječ (**Vjenčali su se** u kolovozu./**They got married** in August.; **Vruće je** ispod kreveta./**It is hot** under the bed.; **Otvorila ga je odvijačem?**/**She opened it** with a screwdriver?). Ovo preklapanje je jedan od razloga za mišljenje da je tradicionalna kategorizacija – u kojoj se pridjevi, prilozi i prijedlozi

određeno (statično) svojstvo. "Finally, the term **zero** is adopted for participants whose role is conceptually minimal and nondistinctive. This is the neutral or baseline role of participants that merely exist, occupy some location, or exhibit a static property." (Langacker 2008: 356).

promatraju kao međusobno isključive vrste – neprihvatljiva/nedorečena. (Langacker 2008: 117). Smatrajući ih odvojenim kategorijama ne zapaža se da prijedlozi (prijedložne skupine) funkcioniraju kao ili pridjevi ili prilozi, ovisno o tome je li njihov trajektor stvar (engl. *thing*) ili odnos (engl. *relationship*) (Langacker 2008: 122).

3.2. Proširenja značenja

Opis proširenja značenja prostornih adverbijala temeljimo na postavkama vezanima uz proširenja značenja u okviru konceptualne metafore (Lakoff i Johnson 2015; Lakoff 1987; 1993; Lakoff i Turner 1989; Lakoff i Johnson 1999; Kövecses (2002, ²2010) te teorije konceptulne integracije (Fauconnier 1985; 1994; Fauconnier i Turner 2000; 2002; [1998] 2006), Turner i Fauconnier (1995; 1999; 2003). Smatramo da su teorije sukladne te da se upotpunjuju u opisu proširenja značenja prostornih adverbijala.

Promatranje proširenja značenja na razini rečenice uključuju postavke kognitivne gramatike (Langacker 1987a; 2008; Huumo 1996, 1999), ali i postavke konstrukcijske gramatike jer kognitivni opis na razini rečenice pripada konstrukcijskome opisu (Croft i Cruse 2004). I ovdje smatramo da su dvije teorije, u velikome dijelu svojih postavki, koje u ovome radu primjenjujemo, sukladne.

3.2.1. Konceptualna metafora i metafora strukture događaja

Prema Lakoffu (1993) različiti aspekti strukture događaja kao što su stanje, promjene, procesi, radnje, uzroci, svrhe i sredstva mogu se objasniti metaforom strukture događaja koja uključuje pojmove prostora, kretanja i sile.

"U kognitivnoj lingvistici metafora je definirana kao razumijevanje jedne konceptualne domene u terminima druge konceptualne domene" (Kövecses 2010: 4), odnosno metafora je osnovni mehanizam, figura mišljenja koja nam omogućuje razumijevanje apstraktnih domena "preko" onih konkretnijih (Lakoff 1993). Lakoff (1993: 203) određuje metaforu kao "a cross-domain mapping in the conceptual system". Prostor je ontološka, temeljna domena, a naše iskustvo prostora temelj je različitim metaforičkim proširenjima.

Konvencionalne (svakodnevne) metafore uključuju konceptualne metafore i metafore strukture događaja. Metafore strukture događaja na kojima se većim dijelom temelji raščlamba u radu jesu sljedeće (Lakoff 1993):

- a. Stanje je mjesto (ograničeni dio prostora)⁸⁸ – 'States are locations (bounded regions in space).'
- b. Promjena je kretanje (ulazak u neki prostor ili izlazak) – 'Changes are movements (into or out of bounded regions).'
- c. Uzrok je sila. – 'Causes are forces.'
- d. Radnja je kretanje. – 'Actions are self-propelled movements.'
- e. Svrha je odredište. – 'Purposes are destinations.'
- f. Način je put (prema cilju). – 'Means are paths (to destinations).'
- g. Teškoća je zapreka kretanju. – 'Difficulties are impediments to motion.'
- h. Očekivani napredak je plan putovanja. – 'Expected progress is a travel schedule; a schedule is a virtual traveler, who reaches prearranged destinations at prearranged times.'
- i. Događaj je predmet koji se kreće. – 'External events are large, moving objects.'
- j. Dugoročna svrhovita aktivnost je putovanje. – 'Long term, purposeful activities are journeys.'
- k. Način radnje je način kretanja. – 'Manner of action is manner of motion.'
- l. Različiti načini postizanja svrhe/cilja različiti su putovi. – 'A different means for achieving a purpose is a different path.'
- m. Sila koja djeluje na radnju je sila koja djeluje na kretanje. – 'Forces affecting action are forces affecting motion.'
- n. Postignut napredak je prijeđena udaljenost ili udaljenost od cilja. – 'Progress made is distance traveled or distance from goal.'

⁸⁸ Prijevod preuzet od Šarić (2014).

Ovako određene metafore strukture događaja prepoznaju se u velikome broju jezičnih izraza. U djelima navedenih autora ti jezični izrazi nisu raščlanjeni s obzirom na njihovu gramatičku strukturu ili mjesto/funkciju u rečenici. "Lakoff i Johnson, kao i drugi zagovornici 'klasične' teorije konceptualne metafore ne osvrću se pretjerano na jezične oblike kojima se izriče neka konceptualna metafora – ono što je njima važno jest da je riječ o baš određenoj (a ne nekoj drugoj) konceptualnoj metafori." (Stanojević 2014: 91–92).

3.2.2. Konceptualna metafora i gramatika

Međutim istraživanja potvrđuju "da gramatički oblik utječe na metaforički jezični izraz" (Stanojević 2014: 91). Prema Mateuzs-Milanu Stanojeviću (2014: 91) to "se očituje na četiri razine: diskursno-gramatičkoj, konstrukcijskoj, konceptualnoj i konceptualno-gramatičkoj". (Stanojević 2014: 91). Za Langackera (1990: 213) različite gramatičke konstrukcije predstavljaju različite načine konstruiranja (gradnje značenja) rečenice:

"A central claim of cognitive grammar is that only *symbolic* units, each having both semantic and phonological import, are required for the description of grammatical structure. Semantic structure is identified with conceptualization rather than truth conditions, and is held to embody conventional *imagery*, i.e., it reflects the ability of speakers to shape and construe a conceived situation in alternate ways. Grammar therefore provides for the structuring and symbolization of conceptual content; different constructions represent different ways of construing and portraying a situation for expressive purposes." (Langacker 1990: 213).

Neke se riječi kao glagoli (zbog shematičnosti) ili prijedlozi (zbog prostorne ostvarenosti) pokazuju podložnijima metaforizaciji. Ista metafora izrečena različitim jezičnim izrazima može biti više ili manje konvencionalna. Odgovarajući na pitanje "utječe li gramatika na metaforu", Stanojević navodi: "Odgovor na to pitanje sasvim je jasan u okvirima kognitivne gramatike: budući da dva gramatička oblika nikako ne mogu imati isto značenje, onda različiti gramatički izrazi ne mogu biti niti sasvim 'identične' metafore." (Stanojević 2014: 93).

Iznoseći tezu o važnosti glagola u rečeničnome ustrojstvu u određenim funkcionalnim pristupima te važnosti da sintaktički opis bude utemeljen na uporabi, Ida Raffaelli ističe "kako promjene značenjske strukture glagola utječu na promjene ustroja rečenice, odnosno kako

uvjetuju određene tipove dopuna". (Raffaelli 2015: 260). Percepcijski glagoli "pojavljujući se u različitim konstrukcijama, odražavaju različite pomake u značenjima" (Raffaelli 2015: 261). Prema podjeli Van Valin i La Polla (1997) Raffaelli promatra značenjski dvije velike skupine glagola percepcije kojima pripadaju "glagoli stanja (*vidjeti*, *čuti*) i glagoli radnje, odnosno glagoli usmjerene percepcije (*gledati*, *slušati*, *motriti*, *uočiti* itd.)." (Raffaelli 2015: 261). Zaključuje kako "u indoeuropskim jezicima glagoli sa značenjem 'vidjeti' pravilno i učestalo šire svoje značenje prema 'znati'. Tako u hrvatskome, osim *vidjeti*, i *uočiti*, *spaziti*, *zapaziti*, *primijetiti* i dr. osim percepcije mogu označavati i spoznaju. Te su značenjske razlike uočljive u gramatičkoj strukturi rečenice." (Raffaelli 2015: 261–262). Ida Raffaelli napominje da neki percepcijski glagoli koji su dvovalentni kao primjerice *vidjeti* ili *čuti*, kada "označavaju čovjekovu sposobnost jednog osjetila" jesu jednovalentni. (Raffaelli 2015: 262) (...) "Ustroj rečenice razlikuje se s obzirom na značenjska obilježja dopuna." (Raffaelli 2015: 263). ... "Glagoli koji su izvedeni od percepcijskih glagola, a odnose se isključivo na spoznaju, ne mogu se pojavljivati s akuzativnom dopunom koja se odnosi na konkretne pojavnosti." (Raffaelli 2015: 263). Tako se promjene značenja glagola ne mogu promatrati izolirano, već kao dio konstrukcija.

Raffaelli navodi da "možemo reći da je glagol *gledati* proširio značenje prema (pred)spoznajnoj domeni (značenjski blisko glagolu *vidjeti*), ali samo kao dio konstrukcije [*gledati* na + Ak], kao u iskazu: *Svi su gledali na njegove iskaze kao na iskaze mržnje*. Nije moguće reći da je glagol *gledati* metaforički proširio svoje značenje ako ga se ne promatra kao sastavni element konstrukcije koja nosi (pred)spoznajno značenje." (Raffaelli 2015: 161) I Daniela Katunar (2015) raspravljajući o regiranim prijedlozima unutar glagolsko-prijedložnih konstrukcija iznosi takva promišljanja izdvajajući primjere u kojima značenje pojedinih prijedloga ili glagola unutar konstrukcije nije moguće promatrati izolirano te kako se i rekcija glagola unutar konstrukcije mijenja. Tako se proširenja značenja promatraju na razini konstrukcije.

Konceptualne metafore smatraju se neovisnima o gramatičkim strukturama i unutar metaforičkih izraza često je teško odrediti koja riječ ima preneseno značenje (Stanojević 2014) te je li preneseno značenje izrečno konstrukcijom. Aleksander Szwedek (2009: 172 prema Šarić 2014: 17) tako pretpostavlja da relacije odnosno prijedlozi nemaju mogućnost metaforičkih proširenja iako imaju važnu ulogu "u određivanju specifičnosti metaforizacije".

Prostorni su adverbijali u različitome odnosu prema predikatnomu glagolu; oni su obvezna i neobvezna dopuna te dodatak. Ta različita sintaktička i semantička obilježja adverbijala važna su u tumačenju proširenja značenja na razini rečenice.

Uz metaforu se, s druge strane, vezuje načelo nepromjenjivosti (engl. *invariance principle*; Lakoff 1990; 1993, Turner 1990) po kojemu predodžbene sheme (engl. *image schema*) ishodišne i ciljne domene trebaju biti sukladne, a preslikavanje je uvijek jednosmjerno iz temeljne domene na apstraktnije domene.

Zoltan Kövecses (2002: 16 prema Geld 2006: 198) na primjeru engleskoga jezika navodi najčešće polazne domene: LJUDSKO TIJELO, ZDRAVLJE I BOLEST, ŽIVOTINJE, BILJKE, ZGRADE I IZGRADNJA, STROJEVI I ALATI, IGRE I SPORTOVI, NOVAC I POSLOVNE TRANSAKCIJE, KUHANJE I HRANA, TOPLINA I HLADNOĆA, SVJETLO I TAMA, SILE te KRETANJE I SMJER, a kao ciljne: OSJEĆAJI, ŽELJE, MORALNOST, MISLI, DRUŠTVO/NAROD, POLITIKA, EKONOMIJA, MEĐULJUDSKI ODNOSI, KOMUNIKACIJA, VRIJEME, ŽIVOT I SMRT, RELIGIJA te DOGAĐAJI i RADNJE.

Uobičajena je podjela (Lakoff i Johnson 2015; Kövecses 2010: 37ff) metafora na strukturne, ontološke i orijentacijske metafore. Prostor je polazna domena u velikome broju preslikavanja. Tako je i kod ontoloških metafora prostor kao ontološka kategorija podloga razumijavanju apstraktnih koncepata, a orijentacijske metafore uglavnom su vezane za osnovnu prostornu orijentaciju i najvećim se dijelom vezuju uz predodžbu, uz prostorni prizor, tj predodžbene sheme. Prema Toddu Oakleyu (2007: 215): "Ukratko, predodžbena shema se smatra opisom percepcijskoga iskustva u svrhu preslikavanja prostorne strukture na konceptualnu strukturu" (Oakley 2007: 215), odnosno one "nastaju kao značenjske stukture povezane s našim kretanjem kroz prostor, manipulacijom objektima i percepcijskom interakcijom"⁸⁹. (Oakley 2007: 215 prema Johnson 1987: 29). "Metaphorical mappings preserve the cognitive topology (that is, the image-schema structure) of the source domain, in a way consistent with the inherent structure of the target domain." (Lakoff 1993: 215). Novija istraživanja metafore i metonimije (Barcelona 2003) određenje metafore, kao preslikavanje iz polazne u ciljnu domenu te preslikavanje unutar domena, koje povezuju s metonimijom, sada

⁸⁹ "Briefly, an image schema is considered redescription of perceptual experience for the purpose of mapping spatial structure onto conceptual structure." (Oakley 2007: 215). "... emerge as meaningful structures for us chiefly at the level of our bodily movements through space, our manipulations of objects, and our perceptual interactions." (Oakley 2007: 215 prema Johnson 1987: 29).

povezuju s konceptualnim prostorima (engl. *mental spaces*) koja tim preslikavanjima daje šire/raznorodnije okvire.

Popis predodžbenih shema prema Johnson (1987) i Lakoff i Turner temeljen na Clausner i Croft (1999: 15) koji dodaju italizirane primjere predstavljeni su u Croft i Cruse (2004: 45), a za potrebe ovoga rada uobličeni su u tablicu 3.

SPACE	UP-DOWN, FRONT-BACK, <i>LEFT-RIGHT</i> , NEAR-FAR, CENTER-PERIPHERY, CONTACT
SCALE	PATH
CONTAINER	CONTAINMENT, IN-OUT, SURFACE, FULL-EMPTY, <i>CONTENT</i>
FORCE	BALANCE, COUNTERFORCE, COMPULSION, RESTRAINT, ENABLEMENT, BLOCKAGE, DIVERSION, ATTRACTION
<i>UNITY/MULTIPLICITY</i>	MERGING, COLLECTION, SPLITTING, ITERATION, PART-WHOLE, MASS- COUNT, LINK
<i>IDENTITY</i>	MATCHING, SUPERIMPOSITION
<i>EXISTENCE</i>	REMOVAL, BOUNDED SPACE, CYCLE, OBJECT, PROCESS

Tablica 3. Popis predodžbenih shema (prilagođeno prema Croft i Cruse 2004: 45).

3.2.3. Teorija konceptualne integracije

Kako je već navedeno, smatra se da su teorija konceptualne metafore i konceptualne integracije sukladne teorije, teorije koje se nadopunjuju. Teorija konceptualne integracije predstavljena je u radovima Fauconnier i Turner (2000; 2002; [1998] 2006), Turner i Fauconnier (1995; 1999; 2003).

Na primjerima hrvatskoga jezika primijenjena je tek u manjem broju radova (v. Berberović i Delibegović Džanić: 2014: 149–150).

Teorija konceptualne integracije tako uvodi četiri prostora: dva ulazna prostora, generički i integrirani prostor⁹⁰. Prostori uključuju elemente različitih domena. Kako navode Berberović i Delibegović Džanić (2014: 148): "Novonastala struktura (...) nije preslikana ni iz jednog ulaznog prostora, nego nastaje putem procesa slaganja (engl. *composition*), upotpunjavanja (engl. *completion*) i elaboracije (engl. *elaboration*). (...) Slaganje je integracijski proces pri kojem se odnosi iz jednog mentalnog prostora pripisuju elementima iz drugih mentalnih prostora. U procesu upotpunjavanja, znanje iz dugoročne memorije poklapa se s novonastalom strukturom u integriranom prostoru. To znači da se u procesu upotpunjavanja pozadinsko znanje i struktura nesvjesno unose u integrirani prostor. Proces elaboracije predstavlja mentalno simuliranje događaja u *blendu* koje se može odvijati beskonačno i u različitim smjerovima." (Berberović i Delibegović Džanić 2014: 148 prema Fauconnier i Turner [1998] 2006: 339)

Dva ulazna prostora dijele brojna svojstva, mogućnosti koje se susreću u generičkome prostoru.

Često je citiran primjer protučinjenične⁹¹ rečenice *U Francuskoj, Watergate ne bi naštetio Nixonu*, često i parafriziran (Radden i Dirven 2007). Na tome primjeru Fauconnier i Turner (2002: 225; 2006: 323ff), Fauconnier (2002: 17, 106ff) objašnjavaju u okviru teorije konceptualne integracije protučinjenične rečenice. Iako je prema Huumo (1999) bilo kojega graditelja prostora, u ovome slučaju mjesni adverbijal *u Francuskoj*, u rečenici u kojoj je glagol u službi predikata izrečen kondicionalom zapravo moguće interpretirati samo kao dio protučinjenične rečenice, Fauconnier i Turner (2002; 2006), Fauconnier (2002) pokazuju na koji način mentalni prostori sudjeluju u gradnji toga značenja. Američka politika i francuska politika sa svojim predsjednicima, političkim strankama, sustavom koji ih je odabrao predstavljaju dva različita svijeta koja su uključena u generički prostor. (Fauconnier i Turner 2006: 323–324). U *blend* su unesene informacije s jedne strane o Nixonovoj aferi u Americi, a s druge su strane adverbijalom *u Francuskoj* uvedene francuske prilike i pretpostavljeni odnos prema takvoj aferi. "For this central inference to take place, we must have both the nature of the event from the 'Nixon in America' input, and the general cultural attitudes from the

⁹⁰ Branimir Belaj i Goran Tanacković Faletar (2006) upotrebljavaju naziv projekcijski prostor prema Ruiz de Mendoza-Pena Cervel (2002) "jer je taj mentalni prostor rezultat projekcije elemenata od generičkoga prostora preko ulaznih prostora u *blend*". (Belaj i Tanacković Faletar 2006: 152).

⁹¹ Termin je kao doslovan prijevod preuzet od Belaj i Tanacković Faletar (2006). Riječ je o uvjetnim/pogodbenim irealnim/nestvarnim rečenicama.

'France' input. The blend is not a side-show or curiosity or merely an entertaining excrescence of the projection. It is the engine of the central inferences." (Fauconnier i Turner 2006: 324). Tako je u *blendu* stvorena nova struktura (novonastala struktura) (engl. *emergent structure*). Postupkom slaganja (engl. *composition*) navedena afera sada je u političkim prilikama druge zemlje, elaboracijom (engl. *elaboration*) uključena je eksplicitna predikacija da predsjedniku nije naštetila afera i projekcija natrag – Francuska i Amerika, politički i kulturalno/kulturološki imaju različita obilježja. . (Fauconnier i Turner 2006: 324 – 325)

Günter Radden i René Dirven (2007: 32) objašnjavaju konceptualni *blend* (engl. *conceptual blending*) na parafraziranome primjeru rečenice *U Francuskoj, seksualna afera ne bi naštetila Clintonu* (*In France, a sexual affair would not have harmed Clinton*). Prvi ulazni prostor otvoren je prostornim–graditeljem (engl. *space builder*) adverbijalom *U Francuskoj* i pomoćnim glagolom *biti* kao dijelom kondicionalne konstrukcije *ne bi*. U tom protučinjeničnome (engl. *counterfactual*) prvome ulaznom prostoru zapravo predsjednik Francuske ima seksualnu aferu koja mu ne može naštetiti jer su privatna i javna sfera u Francuskoj odvojene. U drugome ulaznom prostoru nalazi se realno stanje *Clinton, seksualna afera* i *naštetiti*, prostor Sjedinjenih Američkih Država. Bivši predsjednik Clinton imao je aferu i u kontekstu angloameričke kulture to je naštetilo njegovoj slici u javnosti. U *blendu* da je Clinton kao predsjednik Francuske imao aferu, ona mu ne bi naštetila. Taj novi prostor je protučinjenični.

Na isti način Radden i Dirven (2007: 26) objašnjavaju rečenicu *Stijena se spušta dolje 600 stopa.* / *The cliff drops down 600 feet.* Glagol *spuštati se/padati* evocira kretanje dok se prizor koji je opisan odnosi na statičan prostor. Nekompatibilnost tih dvaju ulaznih prostora riješena je u *blendu* gdje je statična scena pokretna. Pojam graditelja prostora (engl. *space builder*) obuhvaća primjere prostornih adverbijala kao pozadinskih okvira i svakako je ključan u raščlambi prostornih adverbijala kao pozadinskih okvira.

U gramatičkim opisima adverbijal ima perifernu ulogu te se smatra da je član rečenice čijim izostavljanjem rečenica ostaje ovjerena. Kognitivni pristupi, u samoj ideji konceptualno i gramatički utemeljenih kategorija, rasvijetljavaju ulogu adverbijala koji jesu u prototipnome smislu uvedeni prije svega svojim značenjem u strukturu rečenice. Takva je "kontekstualizacija" adverbijala (koja uključuje enciklopedijsko znanje) ključna u opisu adverbijala.

Uključujući u analizu različita sintaktička i semantička obilježja pojedine vrste adverbijala to će se pokazati u njihovoj raščlambi u poglavljima koja slijede.

4. DINAMIČNI SCENARIJI

Adverbijali u statičnim i dinamičnim scenarijima imaju različite značajke i pripadaju različitim vrstama. Pojmovi prijelaznosti i pasivizacije/pasivne preoblike ključni su u razumijevanju prototipne finitne jednostavne rečenice (Langacker 1987a; 1987b; 1990; 2008; Sweetser 1990), a time i odnosa rečeničnih članova u rečenici, razlikovanja objekta i adverbijala te razlikovanja koncepata događaja i radnji od stanja⁹² (Langacker 1987a; 1987b; 1990; 2000; 2008; Šarić 2008). Adverbijali bliski objektu rubni su članovi kategorije adverbijala te pripadaju skupini unutarnjih adverbijala vezanih uz sam proces/radnju.

4.1. Prijelaznost

Prijelaznost je ključna u razumijevanju razlikovanja koncepata radnji i događanja od koncepta stanja (Langacker 1987a; 1987b; 1990; 2000; 2008; Šarić 2008). Ona se prije svega vezuje uz kanonski tip prijelazne rečenice, dakle odnos agensa koji je rečenični subjekt i trpitelja/pacijensa koji je u rečenici izravni objekt⁹³ (Langacker 2000: 29) u hrvatskome jeziku izrečenih nominativom i akuzativom. Kako navodi Talmy Givón (2001: 110): "If the simple clause codes a semantically transitive event the event's *agent* will be the clause's *subject*, and the event's *patient* the clause's direct *object*."

Prijelaznost možemo smatrati ključnom i u razlikovanju uloge izravnoga objekta i adverbijala. Langacker objašnjava prijelaznost kao prototipnu kategoriju te smatra da je u razumijevanju prijelaznosti važno njezino arhetipno temeljno svojstvo – "prijenos energije" (engl. *energetic interaction*). Međutim, kako Langacker navodi, ovdje govorimo o vrlo iznijansiranoj gradnji značenja koja je fleksibilna i stupnjevita ("...we are dealing with a subtle of construal that may be flexible and a matter of degree"). (Langacker 2000: 41)⁹⁴

⁹² "The transitivity concept is a central concept in understanding events and actions as different from states." (Šarić 2008: 11).

⁹³ Langacker smatra subjekt i objekt univerzalnim kategorijama. Smatra se da svi jezici imaju asimetrijski odnos povezan s prototipnim sudioničkim ulogama Agensa/Vršitelja i Pacijensa/Trpitelja koji na sintaktičkoj razini odgovara ulogama subjekta i objekta, odnosno da odgovara kanonskoj prijelaznoj rečenici. (Langacker 2000: 28). "...the semantic roles agent and patient are respectively prototypical for subject and direct object. It is also commonly stated that subjects, and perhaps even objects, tend to be topics as well." (Langacker 2000: 28).

⁹⁴ "The reason is that the archetypal basis for transitivity is an *energetic interaction*, and an interaction only holds between participants. If a relation holds instead between a participant and a setting or location, it is not in

Langacker (1991a; 2000: 376ff) smatra shematičnima značenja rečeničnoga subjekta i izravnoga objekta, kao i nominativa i akuzativa, padeža subjekta i padeža objekta te smatra da je nominativ prva istaknuta/fokalna rečenična figura (engl. *primary clausal figure*), a akuzativ predstavlja drugu istaknutu rečeničnu figuru (engl. *secondary clausal figure*). Te su figure više pitanje gradnje značenja nego konceptualnoga sadržaja (Langacker 1991a: 312; 2000: 29; 378) i one odgovaraju prototipnim ulogama agensa/vršitelja i pacijensa/trpitelja. Profiliran kao subjekt uvijek je onaj entitet prvi u vremenskome protoku energije iako u tom odnosu trajektora i orijentira protok vremena ne igra bitnu ulogu u gradnji značenja.

Belaj i Tanacković Faletar navode (2014: 412): "Konceptualizacija procesa koji su označeni prijelaznim glagolima nužno zahtijeva profiliranje najmanje dvaju elemenata na razini konceptualne strukture, od kojih je prvi, trajektor, zapravo izvor energije ili pokretač aktivnosti (bilo da se radi o fizičkoj, perceptivnoj ili mentalnoj aktivnosti), dok je drugi, orijentir. Završna karika u akcijskome lancu, tj. ciljna točka u procesu koji inicira trajektor."

Neki autori navode makrouloge Vršitelj (*Actor*) i Trpitelj (*Undergoer*) (Van Vallin i La Polla 1997) čime se uloge sudionika svode na dvije navedene makrouloge. Prema gramatici uloga i referenci semantičke makrouloge – Vršitelja (*Actor*) i Trpitelja (*Undergoer*) odgovaraju prototipnim ulogama agensa i pacijensa (Van Valin i La Polla 1997: 148ff).

Međutim prijelaznost se smatra vrlo širokim fenomenom. Paul J. Hooper i Sandra A. Thompson (1980) navode parametre po kojima se rečenica određuje više ili manje prijelaznom. Langacker o ulozi objekta navodi sljedeće čime se povezuje s ulogom adverbijala i smatramo važnim u analizi i razlikovanju kategorije objekta i adverbijala: "Kao i subjekti i objekti se mogu analizirati i kao prototipna i kao shematična kategorija. Ako je prototipni objekt trpitelj, on može biti i kretač (*Bacio sam to*), doživljavač (*Uvrijedio sam ju*) ili sudionik nezahvaćen radnjom s nultom semantičkom ulogom (*Sjećam ga se?*). Profilirani odnos ne mora uključiti lanac prijenosa energije (*Ona nalikuje svojoj majci*). Rečenični objekt ne mora biti ni sudionik. Može biti putanja (*Pješačili smo novom stazom*) ili lokacija *Vlak je došao do Chicaga*. Ovisno o tome koliko raširimo termin, objekt može predstavljati neku

any narrow sense a transitive one. To be sure, we are dealing with a subtle aspect of construal that may be flexible and a matter of degree. It can nonetheless have observable even striking effects. Let me note just one recurrent phenomenon: the conferral of trajector status on the setting, rather than on a participant. That this should happen is not surprising, since focal prominence is simply a matter of figure/ground organization, at which we demonstrate considerable flexibility." (Langacker 2000: 41).

vrijednost na mjernoj ljestvici/skali (*It weighs seven pounds*). Shematska definicija vrijedi za sve i mora biti neovisna o semantičkoj ulozi i bilo kojemu specifičnom konceptualnom sadržaju. Ako je subjekt okarakteriziran kao primarna fokalna istaknuta figura, objekt je sekundarna fokalna figura." (Langacker 2008: 370)⁹⁵.

Samim time makrouloga Vršitelja i Trpitelja uključuje i prostorne uloge. Važno je naglasiti da su i cilj i izravni objekt kodirani istim padežom – akuzativom (prijedložnim, odnosno besprijedložnim). Treba napomenuti da u priručnicima primjerice engleskoga jezika glagoli smještanja poput *staviti* zahtijevaju obvezni adverbijal, koji se onda i u teoriji kognitivne gramatike smatra sekundarnim orijentirom.

Jasno je da se određene poveznice mogu pronaći između objekta i adverbijala. Njihovo nerazlikovanje, odnosno pojašnjavanje i upute kako razlikovati adverbijal i objekt u opisima jezika te u literaturi u okviru tradicionalnih pristupa česte nejasnoće oko toga koji jezični elementi pripadaju jednoj ili drugoj kategoriji dokaz su tomu. Kao što su dokaz (Lestrade 2008) i glagolske alternacije u kojima se uloga objekta zamjenjuje ulogom adverbijala. Sljedeći primjeri često citiranih lokativnih alternacija to potvrđuju:

- a. Jack sprayed paint onto the wall. (loctum-as-object variant) – Jack je posprejao boju na zid.
- b. Jack sprayed the wall with paint. (location-as-object variant) – Jack je posprejao bojom zid.⁹⁶
- c. Mary loaded hay on the truck. – Mary je natovarila sijeno na kamion.
- d. Mary loaded truck with hay. – Mary je natovarila kamion sijenom.⁹⁷

⁹⁵ "Like subjects, objects have both a prototype and a schematic characterization. If the prototypical object is a patient, it can also be a mover (*I threw it*), an experiencer (*I offended her*), or an unaffected participant with the semantic role of zero (*I remember him*). The profiled relationship need not involve an action chain or anything analogous to one (*She resembles her mother*). A clausal object does not even have to be a participant. It may also be a path (*We hiked a new trail*) or location (*The train reached Chicago*). Depending on how far we stretch the term, an object can even represent some value on a scale of measurement (*It weighs seven pounds*). A schematic definition, one valid for all instances, must therefore be independent of semantic role and any specific conceptual content. If subjects are properly characterized in terms of primary focal prominence, for objects the evident basis is secondary focal prominence." (Langacker 2008: 370).

⁹⁶ Primjeri su preuzeti od Levin (1993: 51).

⁹⁷ Primjeri su preuzeti od Lestrade (2008: 163).

U rečenici *Mary je natovarila kamion (sa) sijenom* riječ je o holističkome značenju – cijeli je kamion ispunjen sijenom, dok je u rečenici *Mary je natovarila sijeno na kamion* riječ o dijelu kamiona; partitivnome značenju.

Primjeri u hrvatskome jeziku potvrđuju bliskost kategorije objekta i adverbijala, što se vidi u rečenicama s prefigiranim glagolima i istoobličnim prijedlozima u prijedložno-padežnim adverbijalima: *On je prešao cestu./On je prešao preko ceste.*; ili primjerima u kojima se mogu izostaviti prijedlozi: *On je udario auto/On je udario u auto.*; primjerima u kojima se objekt zamjenjuje adverbijalom: *Trčao je utrku/na utrci.*; *Vozili su cijeli put/cijelim putem.*

Šarić navodi manje tipične, konkretne, vidljive primjere trpitelja. Iako nisu prototipni trpitelji, oni prolaze određenu promjenu (promjenu stanja) te zaključuje da je riječ o metaforičkim objektima: "Činjenica da su neke značajke usporedive s prototipnim trpiteljima čini ih metaforičkim trpiteljima gramatički kodiranim kao izravnim objektima"./"The fact that some of their features are comparable to those of prototypical patients makes them metaphorical patients grammatically encoded as direct objects." (Šarić 2008: 11–12).

Navodi primjere alternacija s neprijelaznim glagolima: *Jahao je na konju. Preplivao je preko rijeke. Obišli su oko katedrale. Prošetao je sa svojim psom* i prijelaznim glagolima: *Jahao je konja. Preplivao je rijeku. Obišli su katedralu. Prošetao je svojeg psa.*⁹⁸.

Kretanje se u pravilu temelji na predodžbenoj shemi ISHODIŠTE–PUT–CILJ. (Radden i Dirven 2007: 278). Prostorno kretanje prema cilju, prijenos energije od agensa do trpitelja kao i perceptivna putanja – temelje se na predodžbenoj shemi ISHODIŠTE – PUT – CILJ. Svaki jezik rabi rečenične tipove utemeljene u fizičkim pojavnostima za kodiranje apstraktnih odnosa (Langacker 2008: 359). Tako je kretanje temelj razumijevanja metaforičkih proširenja; perceptivne putanje, protoka energije u lancu radnji (Langacker 2008: 359).

⁹⁸ Šarić to objašnjava na sljedeći način: "Although the events may be identical in reality, the spatial entities involved in image might be construed as prototypical patients, with event depicted in a prototypical transitive construction, or as less typical patients that are not controlled or manipulated in an intransitive construction." (Šarić 2008: 12).

Tako Radden i Dirven (2007: 272) govoreći o rečeničnim uzorcima/modelima, događajnim shemama i 'iskustvenome svijetu' opisuju sedam rečeničnih modela i povezuju ih s događajnim shemama koje pripadaju trima 'iskustvenim svjetovima': materijalnomu (engl. *material world*), psihološkomu (engl. *psychological world*) i svijetu dinamike sile (engl. *force-dynamic world*). Materijalni je svijet kao i odnosi u njemu podloga metaforičkim proširenjima u drugim dvama svjetovima.

John Lyons (1977: 497)⁹⁹ povezuje ulogu ishodišta s ulogom agensa te ulogu trpitelja s ulogom cilja čime se objašnjavaju i različiti primjeri proširenja značenja:

"Na prvi pogled, čini se da je oštra granica između situacija u kojima jedan entitet djeluje na drugi entitet i situacija u kojima se jedan entitet kreće prema nekome mjestu ili iz nekoga mjesta. Ali prijelazni glagoli kakvi su 'udariti' ili 'ubiti', tradicionalno se opisuju u terminima koji agensa smatraju izvorom/ishodištem radnje, a pacijensa/trpitelja ciljem. Uistinu, sam termin 'prijelazan' proizlazi iz ove koncepcije da agens (ne samo da je na višem položaju) nego upravlja radnju prema trpitelju i, da barem što se tiče glagola kao 'udariti' (ili uhvatiti/dohvatiti), tradicionalna povezanost prijelaznosti s radnjom usmjerenom prema cilju jasno je sasvim odgovarajuća. Entitet je, na koji se odnosi izraz koji sintaktički funkcionira kao izravni objekt, i pacijens (kako je definiran u tradicionalnoj terminologiji) trpi učinke radnje i također je cilj kretanja. (...) Stoga je prirodna povezanost (engl. *natural connexion*) između agentivnosti, uzročnosti i ishodišta kretanja s jedne strane i između trpljenja učinka radnje i cilja kretanja, s druge strane. Reći da je neki entitet ili izvor ili cilj kretanja znači tretirati taj entitet kao mjesto (engl. *place*)" (Lyons 1977: 496).

⁹⁹ "At first sight, there would appear to be a sharp distinction between a situation in which one entity affects another entity and a situation in which an entity moves to or from a place. But such transitive verbs as 'hit' and 'kill'... respectively are traditionally described in terms which suggest that the agent is the source of the action and that the patient is its goal. Indeed, the very term 'transitive' derives from this conception of the way the agent not only operates upon, but directs his action at, the patient; and, as far as verbs like 'hit' (or 'grasp') are concerned, **the traditional asociation of transitivity with goal-directed activity is clearly quite appropriate.** The entity that is referred to by means of the expression that functions syntactically as the direct object is both the patient, which (as traditional terminology puts it) suffers the effect of the action, and also the goal of movement. In so far as verbs like 'hit' are typical of the class of transitive verbs taken as a whole, there is therefore a natural connexion between agency, causation and the source of movement, on the one hand, and between suffering the effect of an action and being the goal of movement, on the other hand. To say that an entity is either the source or the goal of movement is to treat that entity as a place. As we have seen, the syntatic distinction between nominals and adverbials correlates, though only imperfectly, with the syntactic distinction between the subject or complements of a verb and its varios adjuncts. (...) circumstances are normally referred to by means of syntactically optional adverbs or adverbials, whereas valency-roles are associated, in what we may take to be the kernel-sentences of English, with nominals (and, in certain instances, place-referring adverbials) functioning as the subject or complements of verb." (Lyons 1977: 496–497).

4.2. Pasiv

Uz prijelaznost se vezuje pasivizacija. Preoblika je aktivne rečenice u pasivnu rečenicu potvrda prijelaznosti rečenice. Tako "svaki prototipni odnos glagola i objekta nužno podrazumijeva mogućnost pasivne preoblike/rečenice." ("... every prototypical verb-direct object relation necessarily licenses passivization.") (Belaj 2003: 266). Belaj (2003: 266) navodi četiri čimbenika u okviru kojih se definira izravni objekt u kognitivnoj gramatici (semantička tematska uloga – prototip pacijens; hijerarhija empatije – neživi predmet; omeđenost (engl. *definiteness*) i trajektor/orijentir organizacija – objekt kao orijentir). Navodi odstupanja triju perifernih objekata u odnosu na nemogućnost pasivizacije te kao devijaciju od predodžbene sheme ISHODIŠTE – PUT – CILJ karakteristične za prijelazne rečenice, s glagolom *sadržavati* predodžbenu shemu SPREMNIK/SADRŽAJ (engl. *container/content*) i mjesni adverbijal (*u + L*) (umjesto *od + agens*).

Belaj (2004: 12) dokazuje da je pasivna rečenica "radijalna kategorija u kojoj se na više razina ostvaruje efekt prototipa". Povezujući pasivne konstrukcije s prijelaznošću Belaj (2004: 13) navodi: "Kriterij $S^{100} = T$ jedan je od najvažnijih i u literaturi najčešće navodenih preduvjeta pasivnosti. Njegova važnost proizlazi iz dvaju razloga različite naravi. Prvi je razlog sintaktičko-semantički, a drugi funkcionalni. Preko sintaktičko-semantičkih osobina subjekta/trpitelja uspostavlja se odnos ekvivalencije s objektom/trpiteljem aktivnoga konceptualnog korelata." Objašnjavajući nazive trpitelj i vršitelj navodi kako pod tim nazivima "ne misli samo na semantičke uloge pacijensa i agensa, nego na makrouloge općeg trpitelja i općeg vršitelja koje osim pacijensa i agensa obuhvaćaju i druge semantičke uloge, kao što su npr. recipijens, tema, uzrok efektor itd."

Nataša Stojan (2012) navodi sljedeće primjere i objašnjenja:

"Temeljno svojstvo direktnog objekta jest pasivizacija aktivne rečenice u kojoj se nalazi pa je nemogućnost pasivizacije pokazatelj morfosintaktičkih odstupanja objekta od prototipa, koji takve primjere objekta čini rubnim članovima ove sintaktičke kategorije, npr.:

*Cipar zauzima povoljan geografski položaj./*Povoljan geografski položaj zauzet je od Cipra.*

¹⁰⁰ Subjekt = Trpitelj.

*Željko Rohatinski primio je nagradu za najboljeg guvernera na svijetu./*Nagrada za najboljeg guvernera na svijetu je primljena od Željka Rohatinskog.*

*Jedna bočica sadrži 20g praškaste smjese./*20g praškaste smjese je sadržano od ove bočice.*

*Ivica ima tri automobila./*Tri automobila imana su od Ivice.*

*Ovaj kamion teži 175 tona /*175 tona težene su od ovoga kamiona.*

U navedenim primjerima objekt nema ni prototipna semantička svojstva. Naime, on označava lokaciju, količinu, nešto što pripada subjektu i težinu. Objekti uz glagole *zauzeti* i *primiti* najbliži su prototipu zato što ti glagoli imaju oblik pasivnog participa. Glagol *sadržavati* ne može uvesti prijedložni genitiv niti instrumental bez prijedloga, kojima se prototipno izražava agens u hrvatskome pasivu. Međutim, on uvodi prijedložnu frazu (u+x lokativ), koja ima funkciju lokativne adverbne oznake (npr. *20 g praškaste smjese je sadržano u ovoj bočici*). Najudaljeniji su od prototipa objekti glagola *imati* i *težiti* zato što ti glagoli niti nemaju oblik pasivnog participa. Osim toga, imenički izraz u akuzativu koji dolazi uz glagol *težiti* ne može se smatrati direktnim objektom, već ima funkciju adverbne oznake količine." (Stojan 2012: 31–32). U navedenim primjerima jasno je da u razgraničenju izravnoga objekta i adverbijala ključnu ulogu imaju kategorije prijelaznosti i pasivizacije te da oni primjeri koji pripadaju središnjim primjerima kategorije adverbijala ne ispunjavaju taj uvjet kategorije izravnoga objekta.

Kako Hoffmann navodi kod prijedložnih skupina teško je odrediti objekt/komplement vs. adverbijal/adjunkt klasifikaciju te kako je u toj podjeli potrebno *razmišljati o granicama ovih kategorija kao o skali* (Quirk *et al.* 1985: 116 prema Hoffmann 2007).

Kada govorimo o prijedložnim adverbijalima (a njima se prostorni adverbijal najčešće izražava), treba navesti da je *najprototipniji dodatak izrečen prijedložnom skupinom fakultativni mjesni ili vremenski izraz koji se može pojaviti, u pravilu, sa svakim glagolom i uvijek sadrži neovisno značenje* (Radford 1988: 235 prema Hoffmann 2007). *Ove prijedložne skupine ne dodaju se tematskim argumentima predikata, već "lokaliziraju" događaje na*

vremensko-mjesnoj skali (Ernst 2002: 238 prema Hoffmann 2007)¹⁰¹. Prototipni je adverbijal vanjski adverbijal. O njima će biti riječi u okviru statičnih scenarija.

¹⁰¹"...the most prototypical adjunct PPs are optional locative and temporal expressions which can appear with virtually any verb, while always maintaining a constant, independent meaning (Hoffmann prema cf. Radford 1988:235). These PPs do not add thematic arguments to a predicate, but instead "localise" events on a time-location scale (Ernst 2002: 238; in Quirk *et al*'s terminology being "sentence adjuncts"; cf. 1985: 511–2)." (Hoffmann 2007).

5. STATIČNI SCENARIJI I PROSTORNI ADVERBIJALI

Prostorni je adverbijal u statičnim scenarijima:

- a. dio predikata (lokacijskih jezgrenih rečenica): *On je u uredu. On živi u Hrvatskoj.*
- b. protežni adverbijal: *Cesta se proteže na više od 100 km.*
- c. dio scenarija fiktivnoga kretanja: *Cesta ide od Zagreba do Zadra. Gledao je kraj kojim su prolazili: cesta se spuštala padinom brijega...*
- d. dodatak predikatu: *Oni pjevaju u kupaonici.*
- e. dodatak rečenici: *U kupaonici, oni pjevaju.*

Statični scenariji uključuju (najvećim dijelom) mjesne adverbijale. Kada je riječ o stativnim glagolima, koji uključuju različite skupine glagola stanja, razlikuju se scenariji u kojima su glagoli semantički oslabljena značenja poput glagola nastanjivanja i boravljenja koji traže obveznu adverbijalnu dopunu, odnosno obvezni mjesni adverbijal (*Na Trgu se nalazi glavna zgrada Osiguranja, Živi u Zagrebu*).

Osim navedenih scenarija koji uključuju obvezne mjesne adverbijale, koji onda imaju status dopune, tj. sudionika u događaju, izdvaja se druga skupina adverbijala koji su modifikatori, neobvezni prostorni adverbijali, dodatci, lokacije/mjesta (engl. *location*) ili pozadinski okviri (engl. *settings*). U primjeru *Ana spava u sobi* jasno je da je rečenica *Ana spava* ovjerena i bez mjesnoga adverbijala te da se radi o statičnome scenariju. Međutim pozadinski okviri mogu uključiti i 'kretanje'. Tako bi rečenica *Spavao sam od Pariza do Bruxellesa*¹⁰² zapravo podrazumijevala podvrstu pozadinskoga okvira i vezali bismo ju uz jedan od načina izricanja protežnosti ("protežnost u dinamičnim relacijama [udaljenost pokrivena kretanjem/*distance covered in motion*]" (Radden i Dirven 2007: 307).

Fiktivno kretanje vezujemo uz statične scenarije. U takvim primjerima javljaju se i glagoli kretanja: *Cesta ide od Zagreba do Zadra*. Prema Radden i Dirven (2007: 307) – "protežnost u statičnoj relaciji koju doživljavamo kao kretanje [udaljenost u fiktivnome kretanju/*distance in fictive motion*]"). Šarić navodi (2014: 44) "...u prostornoj se domeni od-

¹⁰² Primjer *I slept from Paris to Brussels* preuzet od Huumo (2014).

genitivi mogu kombinirati i s glagolima statičnog značenja koji, na primjer, opisuju prostornu protežnost objekata, odnosno naznačuju gdje su objekti smješteni. To je, primjerice, slučaj u scenarijima s *od* i *do* koji trajektore smještaju tako da naznačuju udaljenost između dviju lokacija:... Nova ulica... prostire se *od ulice* Nikole Tesle *do ulice* Aleksandra – Lesa Ivanovića."

Razlika je u tome što je u prvome primjeru *Spavao sam od Pariza do Bruxellesa* riječ o neobveznome, a u primjerima *Cesta ide od Zagreba do Zadra*, *Nova ulica... prostire se od ulice Nikole Tesle do ulice Aleksandra – Lesa Ivanovića*, kada govorimo o fiktivnome kretanju, o obveznome adverbijalu.

5.1. Glagoli stanja i prostorni adverbijali

Univerzalno vrijedi određenje da su glagoli riječi kojima se izriču radnja, stanje i zbivanje – procesi. (Marković 2012: 179).¹⁰³ "Ako gledamo u smislu *radnje* i *stanja*, glagoli mogu biti *aktivni* (npr. hrv. *pisati*, *graditi*, *kazati*, *trčati* i sl.) i *stativni* (npr. hrvatski *sjediti*, *bijeljati se*, *venuti* i sl.)" (Marković 2012: 180).

U kognitivnoj gramatici relacijske su predikacije *statične* i *dinamične*. Tako su glagoli: "(i) *jednostavne vremenske predikacije* (glagoli stanja), (ii) *složene vremenske predikacije* (ostali glagoli s dinamičnom strukturom, odnosno prototipovi sekvencijskoga promatranja)" (v. Taylor 2002: 217–219, Langacker 1987a: 214–239, 249 prema Belaj i Tanacković Faletar 2014: 107). Langacker (1987c: 78–79) navodi kako je temeljna razlika među engleskim glagolima njihovo izricanje perfektivnoga i imperfektivnoga procesa koje on dovodi u vezu s aktivnim i stativnim glagolima. Tako pod skupinom imperfektivnih glagola podrazumijeva one kojima se izriču stanja (engl. *states*), a ostale tri kategorije radnje (engl. *activities*), postignuća (engl. *achievement*) i ostvarivanja (engl. *accomplishment*) smatra skupinom perfektivnih glagola.¹⁰⁴

Langacker perfektivnost i imperfektivnost procesa uspoređuje s obilježjima brojivih imenica (koje su omeđene) i nebrojivih imenica (koje su neomeđene) (Langacker 1987: 200–

¹⁰³ Glagoli u *WordNetu* glagoli su stanja (*biti*, *imati*, *nalaziti se*) i 14 semantičkih skupina glagola radnje i zbivanja (Šojat 2012: 160–161; Brač i Bošnjak Botica 2015: 110). Ivana Brač i Tomislava Bošnjak Botica (2015) glagole dijele u 34 semantičke skupine.

¹⁰⁴ Langacker navodi kako je podjela preuzeta prema Vendler (1957).

205; 258ff). U opisu statičnih i dinamičnih scenarija, odnosno glagola, imenica i pridjeva važnu ulogu imaju pojmovi sažimanja (engl. *summary*) i postupnog/sekvencijalnog praćenja (engl. *sequential scanning*) određenoga prizora. "Sažimanje pretpostavlja holističko konceptuliziranje prizora, a postupno praćenje odnosi se na praćenje scene kroz tzv. zamišljeno (engl. *conceived*), a ne objektivno vrijeme¹⁰⁵." (Langacker 1987a: 248–249 prema Geld 2006: 192). Tako prvi odgovaraju statičnim, a drugi dinamičnim scenarijima. Jednostavne su relacije one koje profiliraju jednu konfiguraciju.¹⁰⁶

U opisima hrvatskoga jezika u glagole stanja ubrajaju se "glagoli koji označuju položaj tijela (npr. *stajati*, *ležati*), glagoli koji označuju postojanje i/ili boravljenje (npr. *postojati*, *boraviti*), glagoli koji označuju boje (npr. *bijeljeti se*, *zelenjeti se*), glagoli koji označuju mirovanje (npr. *mirovati*, *šutjeti*) te glagoli koji označuju stanje svijesti (npr. *spavati*, *bdjeti*)". (Pranjeković 2012: 11). Prema Pranjekoviću "specifičnost je glagola stanja, posebno glagola postojanja odnosno (privremenoga) boravljenja i/ili zadržavanja na određenome mjestu, i to što oni uvjetuju pojavu tzv. obvezatnih priložnih oznaka"¹⁰⁷ (Pranjeković 2012: 18).

O tome da su takve adverbijalne dopune po svojim obilježjima bliske objektima navodi i Joost Buysschaert (2010: 244) smatrajući da je glagol *živjeti* u rečenici *On živi u Parizu* jednako objekt kao i *ribu* u rečenici *Oni jedu ribu*. Te su glagolske dopune i po položaju koji zauzimaju u rečenici i intonaciji bliske objektima, slijede iza glagola i manje su mobilne u rečenici.¹⁰⁸ Buysschaert ih naziva adverbijalima nalik objektu (objektolikim

¹⁰⁵ Belaj (2004) koristi termine semantička kondenzacija (*summary scanning*) i semantička disperzivnost (engl. *sequential scanning*).

¹⁰⁶ "Relations are either SIMPLE or COMPLEX, depending on whether their profile reduces to a single, consistent configuration. Such a configuration is reasonably called a STATE, so a simple relation can also be termed STATIVE." (Langacker (1987c: 71).

¹⁰⁷ Pranjeković to nadalje objašnjava: "Uz te se glagole naime priložna oznaka ne ponaša kao što se obično ponašaju priložne oznake, tj. kao (izvanjske) okolnosti pod kojima se odvija glagolska radnja, nego kao svojevrstne 'unutarnje okolnosti', nešto bez čega takvoga tipa stanja uopće ne može biti (usp. npr. neovjereno *On stanuje...* ili *Ona boravi...*). Za te je glagole obavijest o prostoru u/na kojem se boravi, živi, stanuje i sl. na istoj razini obvezatnosti na kojoj je i odnos između aktivnih (prijelaznih) glagola i njihovih objekata, npr. u rečenici *Razgledali smo Dubrovnik*. Prostor se uz takve glagole na neki način 'opredmećuje', postaje neka vrsta 'predmeta' koji je prijeko potreban za realizaciju radnje lišene razvojnosti, tj. one radnje (ili bolje reći 'ne-radnje') koju označuju glagoli stanja odnosno glagoli (privremenoga) boravljenja ili zadržavanja na nekom prostoru." (Pranjeković 2012: 18).

¹⁰⁸ "The verb *to live*, in the sense of 'to reside' suggests a 'location' much in the same way as the verb *to eat* suggests 'food'. Accordingly, *in Paris* in *She lives in Paris* is much an object as *fish* is in *They're eating fish*. Not suprisingly, verb complements share the positional and intonation potential of objects, which basically means that they tend to follow the verb immediately and have less freedom to roam around." (Buysschaert 2010: 244).

adverbijalima) (engl. *object-like adverbials*). Objekt ili adverbijalna dopuna u navedenim primjerima jednako su obilježeni na početnome položaju u rečenici. (Buysschaert 1982: 33–38 prema Buysschaert 2010: 244).

Ovdje treba napomenuti da su egzistencijalni glagoli¹⁰⁹ poput glagola *biti*, *postojati*, *živjeti* za razliku od glagola nastanjivanja i boravljenja poput glagola *boraviti*, *ljetovati*, *stanovati* u tome koji će se adverbijal uz njih pojaviti fleksibilniji, otvoreniji pa su i *dugo*, u *Hrvatskoj* i *s roditeljima*, *od ljubavi*, *na kruhu* i *vodi* u primjerima *živjeti dugo*, *živjeti u Hrvatskoj*, *živjeti s roditeljima*, *živjeti od ljubavi*, *živjeti na kruhu* i *vodi* primjeri adverbijala (količine, mjesta, društva, sredstva, načina), dok se kod glagola *boraviti*, *ljetovati*, *stanovati* pojavljuje najčešće obvezni mjesni adverbijal (*Oni stanuju na Hvaru. Oni dugo stanuju na Hvaru. *Oni dugo stanuju. Oni borave na Hvaru/dugo borave na Hvaru. Oni borave na Hvaru. *Oni dugo borave.*).

Glagol *boraviti* ima puno užu značenjsku mrežu od glagola *živjeti* i za njega, primjerice HJP navodi samo određenje: "boraviti, živjeti u stanu [*stalno/povremeno stanovati*]", dok je pod natuknicom *živjeti* navedeno: "1. **a.** biti živ, u životu, postojati u skladu svih funkcija, **b.** provoditi život, imati uvjete za život; boraviti, prebivati, stanovati, 2. (s kim) biti u zajednici, biti zajedno (u kućanstvu), 3. (od čega) izdržavati se [*živjeti od socijalne pomoći*], 4. (na) održavati se na životu [*živjeti na aparatima*]" . Time se potvrđuje i da je značenjska mreža glagola *živjeti* šira od značenjske mreže glagola *boraviti*. Međutim treba uzeti u obzir da obveznu adverbijalnu mjesnu dopunu i jedan i drugi traže tek u jednome od svojih značenja.

Belaj i Tanacković Faletar (2014) o pitanju statusa pomoćnih glagola, egzistencijalnih glagola te glagola posjedovanja i stanja u kategoriji glagola zaključuju da "su rubni primjeri jer su anomalni s obzirom na obilježje sekvencijalnosti imanentno procesima. Drugim riječima, ni kod pomoćnih glagola (*biti*, *htjeti*) ni kod egzistencijalnih (npr. *postojati*, *živjeti*, *stanovati*), ni kod glagola posjedovanja i stanja (*imati*, *posjedovati*, *sjediti*, *ležati* itd.) ne može se govoriti o prototipnoj sekvencijalnosti u smislu raščlanjivanja njima iskazanoga procesa na pojedinačne vremenske etape jer ti glagoli jednostavno označavaju statičnu protežnost,

¹⁰⁹ Prema Brač i Bošnjak Botica (2015) egzistencijalnim glagolima pripadaju glagoli *biti*, *postojati*, *živjeti*, a glagolima nastanjivanja i boravljenja *boraviti*, *čekati*, *ljetovati*, *stanovati*. Podjele se razlikuju pa primjerice *stanovati* Belaj i Tanacković Faletar (2014) ubrajaju u egzistencijalne glagole.

najčešće nekoga stanja, u vremenu koje se sastoji od jednakovrijednih razvojnih etapa te stoga pripadaju jednostavnim relacijskim predikacijama, a razlikuju se u prvom redu prema trajanju te protežnosti koja može biti dulja ili kraća ovisno o kontekstu. Tako se primjerice egzistencijalnim glagolima i glagolom *biti* najčešće označava neograničeno trajanje (*U mom gradu postoji jedna vrlo neobična zgrada/U mom je gradu jedna vrlo neobična zgrada, Ivan živi u Zagrebu, On stanuje u najljepšem dijelu grada* i sl.), zbog čega su oni shematični u odnosu na kategorije nesvršenih glagola, nekim glagolima stanja u pravilu se označava trajanje ograničenoga opsega (*Ivan navečer obično sjedi na kauču, On spava svako popodne* itd.), dok su glagoli posjedovanja i s obzirom na trajanje i s obzirom na etapnu razvedenost konceptualne strukture najrubi primjeri jer označavaju pripadnost kojoj je svojstveno neograničeno trajanje i statičnost najvećega stupnja." (Belaj i Tanacković Faletar 2014: 107–108).

O tome koji glagoli zahtijevaju obvezni adverbijal u literaturi ima neslaganja, a u tome smatra li se adverbijal obveznim u rečenici ili ne važnu ulogu imaju i drugi rečenični članovi (osim predikata/glagola).

Primjerice, izvan kroatističke literature navodi se da neprijelazni glagoli kao *stajati, sjedjeti, ležati* i sl. "ne traže obavezno ekspliciranje 'mesta' odnosno 'cilja' kretanja, budući da je u njihovom značenjskom potencijalu primaran položaj tela u prostoru ili samo kretanje, a ne mesto koje telo zauzima u prostoru ili cilj radi kojeg se neko kreće" (Piper i dr. 2005: 499). Složili bismo se s tvrdnjom Sonje Nenezić (2013b: 189) koja navodi kao "najobjektivnije tumačenje Tatjane Batistić, koja je još 70-ih godina prošlog vijeka, govoreći o lokativu, uočila da je prostorni adverbijal uz takve i slične glagole neophodan ako njihov subjekat znači neživo (Batistić 1972: 18). U ovom slučaju pojava adverbijalne dopune zavisi indirektno od glagola. Glagol otvara mjesto subjekatskom argumentu, od koga zavisi potreba za adverbijalnom dopunom."

Što se tiče glagola koji vežu obvezni prostorni adverbijal Palić navodi nekoliko semantičkih skupina glagola: "Prvu od njih čine glagoli koji su značenjski izrazito oslabljeni. Znače općenito smještenost u prostoru i zauzimanje prostora. Tu se najprije ubraja glagol *biti* te svi glagoli koji su zapravo značenjska inačica *biti*, te su najčešće i zamjenjivi njime (*boraviti, desiti se, dolaziti, ležati, naći se, obresti se, ostati, potjecati, proboraviti, sezati, stajati, stanovati, trefiti se, zadesiti se, zateći se, živjeti*). (...) U drugu podskupinu mogu se

izdvojiti u osnovi prijelazni (tranzitivni) glagoli koji su, dobivši novo, pomaknuto značenje, umjesto objektom (tj. supstativnom dopunom) dopunjeni mjesnim adverbijalom, koji se onda nužno ubraja u dopune. Takvi su glagoli: *dobaciti, domašiti, dosegnuti, dostići*. Trećoj podskupini pripadaju glagoli kretanja u čijem je značenjskom okviru istaknut početak kretanja (*uputiti se, usmjeriti se, zaputiti se*). Četvrta podskupina obuhvaća glagole u čijem je značenjskom okviru istaknut završetak kretanja ili, u širem smislu, nekoga drugog procesa (*djenuti se, dospjeti, dovesti, naseliti, naseliti se, nastaniti, nastaniti se, pokazati, skoknuti, spadati, stupiti, svrstati, svrstati se, trknuti, ubrojati, ubrajati se, uvrstiti se, zabiti se, završiti*). (Palić 2011b: 211).

Ovdje se čini važnim izdvojiti da je samo u prvoj skupini riječ o mjesnim adverbijalima (i statičnim scenarijima), ostale skupine vezuju se uz dinamične scenarije i uključuju najvećim dijelom glagole kretanja koji se i u okviru, primjerice teorije valentnosti i gramatike zavisnosti i smatraju dopunama. Promjena značenja (kod druge skupine) povezana je s promjenom rekcije. A za treću i četvrtu skupinu važno je istaknuti da izriču početak ili završetak kretanja te se vezuju uz dinamične scenarije i traže dopunu u adverbijalu cilja, ishodišta ili smjera. Velik dio ovih primjera Katunar (2015) izdvaja kao glagolsko-prijedložne konstrukcije koje uključuju registrane prijedloge.

Kada je riječ o semantički nepotpunim glagolima, prema Piper i dr. (2005: 498) sintaktička je realizacija "obavezna ukoliko je glagol bliži kopulativnom, tj. ako je sasvim značenjski neoformljen".

Nenezić (2013a: 146) navodi semantičke skupine glagola koji zahtijevaju adverbijalne dopune mjesta, vremena, mjere i načina, Palić (2011b) uz njih navodi i značenja količine i uzroka i namjene, Mrazović i Vukadinović (1990: 467) mjesta, vremena i uzroka. "Prema tome, adverbijalne dopune su uslovljene semantičkim sadržajem glagolskih leksema." (Nenezić 2013a: 146).

Nenezić (2013a: 146–149) navodi da su od glagola koji vežu adverbijalne dopune "najbrojniji [su] i najraznovrsniji glagoli spacijalne semantike" (Nenezić 2013a: 146). Te glagole Nenezić dijeli u tri skupine. U prvoj su skupini "nepotpuni, nepunoznačni glagoli čije se prostorno značenje u širem smislu može uzeti kao lokativno ili poziciono". U ovu skupinu spadaju glagoli koji "ispoljavaju statički karakter": *boraviti, nalaziti se, nahoditi se, prebivati,*

stanovati, zatim glagoli koji "označavaju glagolsku radnju vremenski određenu, jer su nastali derivacijom od imena vremenskih pojmova": *proljetovati, jesenovati, zimovati, daniti, noćiti, konačiti* i kao treća podskupina izdvajaju se perfektivni glagoli kod kojih se "osjeća nijansa adlativnog značenja, ali svakako im je lokativno značenje primarnije": *zadesiti se, zateći se, naći se, pojaviti se, staniti se, stvoriti se*. Nenezić u drugu skupinu glagola ubraja "dinamičke" glagole "s ablativnim mjesnim značenjem, koji pored adverbijalne dopune sa značenjem mjesta početka kretanja, mogu imati i/ili dopunu sa značenjem mjesta završetka kretanja". Takvi su glagoli u najvećem broju prefigirani predmetcima *iz-*, *od-* ili *s-*: *izvirati, izletjeti, ispasti, odvojiti se, slepršati, strčati, otplivati*. Treću skupinu čine "dinamički" glagoli "s direktivnim i adlativnim prostornim značenjem" prefigirani predmetcima *do-*, *za-*, *na-*, *nad-*, *po-*, *pod-*, *pre-*, *pri-*, *u-* itd.: *dobježati, dolepršati, zakopčati, zataknuti, navirati, navratiti, popanuti, podletjeti, približiti se, ubježati, uvirati*.

Treba napomenuti da postoje i drugi primjeri obvezatnosti adverbijala (iako nisu svi dio statičnih scenarija), primjerice ciljni adverbijali koji se pojavljuju s modalnim glagolima te primjeri statičnih scenarija koji se pojavljuju s neodređenim priložima. U prvim je izostavljen glagol kretanja, a u drugim glagoli koji bi se u najvećem broju primjera mogli zamijeniti egzistencijalnim glagolima. Prema Šarić (2014: 110): "Kretanje može biti izraženo leksičkim jedinicama (kao npr. glagolima *ići* ili *hodati*), ali ono može biti i implicitno u eliptičnim konstrukcijama bez jedinica izravno povezanih s kretanjem (primjerice, u *Moram u Sarajevo* glagol kretanja nije izrečen)."

Ovakvi se primjeri pojavljuju s gotovo svim modalnim glagolima: *Hoću kući. Moram kući. Trebam kući. Smijem kući. Mogu kući*. Svi oni podrazumijevaju određenu potrebu za djelovanjem, kretanjem (promjenom lokacije) i uz izrečen mjesni adverbijal u tim primjerima podrazumijeva se glagol kretanja (*ići*) koji nije izrečen.

Vladimir Karabalić (2011: 178) donosi primjere rečenica: *Moram u grad. Ne smijem van. Ne mogu s vama u kino. Kanim na more. Drznuo se meni u kuću. Valja nama preko rijeke*. Složili bismo se s mišljenjem da nije riječ o tekstnim elipsama (Karabalić: 2011: 178). "Naprotiv upotreba modalnih glagola u rečenicama (...) jest gramatikalizirana: ako je glagol ispušten, u rečenici obavezno stoji adverbijal smjera (koji se u teoriji valentnosti uz glagole kretanja smatra komplementom, simbol: K_dir) koji postaje glavni nositelj značenja rečenice." (... "Modalni glagoli mogu u rečenici stajati bez infinitivne dopune i u

idiomatiziranim izričajima u kojima je teško ili nemoguće ili pak besmisleno rekonstruirati kakav glagol je ispušten") ... "Čini se da su modalni glagoli u takvim rečenicama upotrijebljeni samoznačno, tj. da osnov rečeničnog značenja odnosno propozicionalnog sadržaja rečenice čini upravo značenje modalnoga glagola (mogućnost, nužnost, volitivnost)." Karabalić (2011: 178) navodi i primjere: *Možda ću morati u grad. Sada ne smijem van. Nikako ne mogu s vama u kino. Svakako kanim na more* te smatra da adverbijale u tim rečenicama "ekspliciramo tako da je direktivnom komplementu (kao i subjektu) otvorio mjesto neizrečeni glagol kretanja, a drugom (u primjerima istaknutom) adverbijalu otvorio je mjesto modalni glagol." (Karabalić 2011: 179).

S druge strane javljaju se primjeri statičnih scenarija u kojima je prostorni adverbijal najčešće izrečen neodređenim prilogom, a glagol je izostavljen. Tako su primjeri rečenica s neodređenim prilogom i izostavljenim predikatom/glagolom oni u kojima se negacija izriče prilogom kao *Nigdje ljudi*.

Dok s jedne strane glagoli stanja odnosno glagoli boravljenja i nastanjivanja zahtijevaju obvezni adverbijal, najčešće mjesta, određena skupina glagola stanja ne dopušta prostorne adverbijale¹¹⁰.

Prema Maienborn (2005, 2007) razlikuju se glagoli stanja (engl. *state verbs*), konkretni glagoli stanja (engl. *concrete state verbs*) u terminologiji Moltmann (2013) i stativni/statični glagoli (engl. *stative verbs*) u terminologiji Moltmann (2013) apstraktni glagola stanja (engl. *abstract state verbs*). Tako stativnim/statičnim glagolima, tj. apstraktnim glagolima stanja pripadaju glagoli mjere (engl. *measure verbs*) kao *težiti* (engl. *weigh*), glagoli posjedovanja i glagoli koji izražavaju mentalno stanje (engl. *mental state verbs*) kao *znati* (engl. *know*) (Maineborn 2005, 2007, Rothmayr 2009 prema Moltmann 2013: 294). Ti su glagoli posebice zanimljivi jer ukazuju na ono što se naziva 'stativni adverbijalni jaz' (engl. '*Stative Adverb Gap*' (Katz 2003)). (Moltmann 2013: 294).

Apstraktni glagoli stanja, kao ni kopula *biti* s pridjevima trajnoga svojstva (imenski predikat) tako se ne pojavljuju uz pojedine adverbijalne modifikatore koji uključuju lokativne

¹¹⁰ Ovo nije u skladu s definicijama u našim jezičnim priručnicima gdje se adverbijal smatra uvrstiv uz svaki predikat. "Adverbna oznaka može se uvrstiti u rečenicu uz svaki predikat. Mjesto joj je u rečeničnom ustrojstvu otvoreno samom prisutnošću predikata, bez obzira na riječ i oblik riječi kojom je predikat izrečen." (Barić i dr. 2005: 428).

modifikatore, adverbijale načina, sredstva ili društva (engl. *comitatives*), dok konkretni glagoli stanja ta ograničenja nemaju (Maienborn 2005, 2007; Moltmann 2013: 294).¹¹¹

Navedeni primjeri¹¹² mogu se povezati i s primjerima u hrvatskome jeziku:

- a. **Ana je visoka u Americi.*
- b. **Ana teži 70 kg u Americi. (kod kuće);*
- c. **Ana nalikuje baki u Americi.* (samo ako razumijemo u atributnome značenju: koja je u Americi)
- d. **Ona zna njemači u Njemačkoj/u Americi.* (kada razgovara s)

Ni u hrvatskome jeziku adverbijali mjesta ne javljaju se uz takve apstrakne glagole stanja. U nekim se slučajevima mogu smatrati ovjerenima samo ako se promatraju kao proširenja prostornoga značenja; *Anu smatraju visokom samo u Americi* (isključivost). Prema navedenom prostorni adverbijali pokazuju određenu isključivost i nisu uvrstivi uz svaki predikat kako se često navodi.

5.2. Mjesni adverbijal i jednostavna rečenica

I temeljne prostorne konstrukcije (engl. *Basic Locative Constructions*)¹¹³ tema su radova/istraživanja (v. MPI Annual Reports 1988; 1999; 2001 prema Lemmens 2005 i Stošić i Sarda 2009). Temeljna prostorna konstrukcija jest "tipična konstrukcija koju govornici nekoga jezika odabiru da bi odgovorili na *gdje-pitanje* (engl. *where-question*) kao *Gdje je šalice?*" (MPI Annual Report 1988 prema Lemmens 2005: 231; Stošić i Sarda 2009: 40). Istraživanja su potvrdila (MPI Annual Report 1999: 63 prema Stošić i Sarda 2009)

¹¹¹ "The diagnostics for abstract state verbs consists in their restricted ability of accepting adverbial modifiers or particular readings of adverbial modifiers as well as their inability to form infinitival complements of perception verbs. Abstract state verbs display what is called the 'Stative Adverb Gap' (Katz 2003). This means that they do not allow for a range of adverbial modifiers, such as location modifiers, manner adverbials, instrumentals, or comitatives (Maienborn 2005, 2007), modifiers that are generally available both with eventive verbs and concrete state-verbs..." (Moltmann 2011: 2).

¹¹² Moltmann navodi sljedeće primjere u kojima nisu ovjerene rečenice s prostornim/lokacijskim modifikatorom: **John weights 100 kilos in Germany. John owns the horse in Germany. John knows French in Munich.* (engl. *location modifiers*). (Moltmann 2013: 294)

¹¹³ Lemmens (2005: 227) navodi kako su ranije istraživanja glagola kretanja bila su u središtu zanimanja jezikoslovaca, a nepravredno su se zanemarila pitanja glagola koji se pojavljuju u statičnim scenarijima iako je jasno prema Talmy (2000, II: 25) da u događaju Kretanja sudjeluju objekt (Figura) koji se kreće ili se nalazi u odnosu prema drugome objektu (Pozadina).

univerzalno malen broj temeljnih prostornih konstrukcija u jezicima svijeta. Felix C. Ameka i Stephen C. Levinson (2007) jezike dijele u velike skupine s obzirom na to kojim glagolima kanonski izražavaju položaj predmeta u prostoru. Jezici koji pripadaju nultoj skupini rabe jedan glagol – kopulu *biti*. U drugu skupinu pripadaju glagoli koji rabe 3 – 6 glagola, u treću oni koji se služe skupinom od 10 do 100.

Primjerice, Dejan Stošić i Laure Sarda (2009) smatraju trima glavnim načinima izražavanja lokativnih/prostornih statičnih predikata (engl. *locative predicates*) u francuskome i srpskome jeziku: neutralnim glagolima (engl. *neutral verbs*) kao što je glagol *biti*, glagolima kojima se izražava položaj tijela (*posture verbs*)¹¹⁴ kao što su glagoli *stajati*, *sjediti*, *ležati*, *klečati*, *čući* i glagolima koji izriču fiktivno kretanje (engl. *verbs expressing fictive motion*). Prema Vidaković Erdeljić (2012: 72) kanonski je oblik za izražavanje smještanja/lokacije predmeta u prostoru u hrvatskome jeziku glagol *biti*.

5.2.1. Lokacijska rečenica i proširenja značenja

U hrvatskome je jeziku kanonska lokacijska rečenica ona u kojoj su u službi predikata pomoćni glagoli *biti* i prijedložni izraz u lokativu (Vidaković Erdeljić 2012). Konstrukcije s tim glagolom određene su subjektom i lokativom, a glagol *biti* u takvim rečenicama ima najmanju važnost u gradnji značenja. Time se može povući analogija i s ostalim primjerima rečenica u kojima je glagol *biti* spona ili kopula. Glagol *biti* nije leksički glagol, stoga je proces označen/ostvaren shematičnim glagolom *biti* i dopunom, odnosno cijelim predikatom (imenskim predikatom). Glagol *biti* kao spona ili kopula ima obilježje procesa/procesualnosti i pripada vremenskim relacijama, kao spona ili kopula označuje shematičan proces i ima vrlo malo značenjskoga sadržaja. Njegova je uloga – uloga vremenskoga profila potrebnoga za ostvarenje finitne rečenice. Glavni je značenjski sadržaj u tim rečenicama u atemporalnoj predikaciji, onome što čini drugi dio imenskoga predikata (Langacker 2008: 397; 1991b: 83).

Tako su osnovni rečenični uzorci/tipovi u opisu statičnih prizora primjeri s glagolom *biti* kao kopulom, a imenski dio predikata čine pridjev, lokativni izraz (engl. *locative*) ili

¹¹⁴ O glagolima koji označavaju položaj tijela *stajati*, *ležati* i *sjediti* u hrvatskome jeziku v. Vidaković Erdeljić (2012).

imenica (engl. *nominal*) te označuju svojstvo (engl. *property*), lokaciju (engl. *location*) ili se odnose na neki entitet (engl. *referential entity*) (Langacker 2008: 359).¹¹⁵

Složeni je imenski izraz, koji čini glagol *biti* + pridjev ili prijedložni izraz ili imenska riječ – (kao imenski predikat) glava na razini rečenice, odnosno njime se profilira rečenica.¹¹⁶ Ostali primjeri rečenica s pomoćnim glagolom *biti* i dopunom; imenskim dijelom predikata izvedeni su iz ovih temeljnih rečenica različitim proširenjima i predstavljaju proširenja temeljnih značenja. Tako kao proširenja značenja lokacijskih rečenica (Lakoff i Johnson 2015: 56) navode:

- a. *Harry je u kuhinji.*
- b. *Harry je u dobrotvornom društvu.*
- c. *Harry je s njom u dobrim odnosima.*

Rečenice uključuju tri iskustvene domene: prostornu, društvenu i emocionalnu. *U* u prvoj rečenici proizlazi izravno iz prostornoga iskustva, dok su u drugim dvjema rečenicama metaforička proširenja značenja. Druga rečenica oprimjerenje je metafore DRUŠTVENE SKUPINE SU SPREMNICI, a treća EMOCIONALNA STANJA SU SPREMNICI.

Vyvyan Evans (2010: 216) donosi primjere kojima se potvrđuje u statičnim lokacijskim rečenicama konceptualna metafora STANJA SU LOKACIJE (engl. *STATES ARE LOCATIONS*) koja povezuje i gore navede primjere. U jednostavnoj rečenici kopula (pomoćni glagol *biti*) kombinira se s lokativnim izrazom izričući mjesto, pridjevom izričući svojstvo i imenskom riječi izričući, primjerice identitet ili posvojnost (zamjenica).

Na primjeru rečenica :

- a. *Mi smo u ljubavi/šoku/boli* / 'We are in love/shock/pain' – STANJE
- b. *Mi smo u sobi* / 'We are in a room' – PROSTOR¹¹⁷

¹¹⁵ "Depending on whether *be* is followed by an adjective, a locative, or a nominal, it specifies a property, a location, or referential identity; *She is {tall / in the garage / my aunt}.*" (Langacker 2008: 359).

¹¹⁶ "The composite expression *be sad* is a complex imperfective verb which can serve as a clausal head." (Langacker 2008: 396).

¹¹⁷ Primjeri su preuzeti od Evans (2010: 216).

jasno je da se radi o metaforičkome proširenju PSIHIČKA STANJA SU SPREMNICI, ali i da o prijedlogu i orijentiru ovisi koji će tip stanja biti u navedenome proširenome značenju.

Primjer *Ja sam u tuzi* u kojemu se tuga konceptualizira kao spremnik (SPREMNICI SU STANJA) ukazuje na nemoć, našu nemogućnost kretanja, a time i izlaska iz te situacije i odnosi se na psihičko stanje. Primjer *Ja sam u poslu* sigurno se razlikuje od *Ja sam na poslu*. U prvome primjeru *u poslu* određena je djelatnost, a u drugome primjeru *na poslu* upućuje se na našu kontrolu nad tom djelatnosti. Primjer *Ja sam na drogama* – značio bi da je to nešto potaklo osjećaj koji daje kontrolu. *On je u drogi* – podrazumijeva uronjenost i nemogućnost izlaženja iz toga stanja itd.

U primjerima s kopulom *biti* potvrđuje se da je najmanje značenja u samome glagolu, stoga se i samo značenje rečenice može povezati sa značenjskim mrežama prijedloga, odnosno prijedložnih adverbijala (ili bilo koje druge vrste riječi) koji se pojavljuju uz glagol *biti* kao kopulu. U imenskome dijelu predikata nalaze se i primjeri glagolskih imenica koje upućuju na proces, pripadaju hibridnim tipovima, ali i dalje se realiziraju, odnosno profiliraju kao imenice (*On je tužan.* > *On je u tuzi.* > *On tuguje.*; *Knjiga je u nastajanju.* > *Knjiga je u nastanku.* > *Knjiga nastaje.*).

Primjeri su s glagolskim imenicama koje predstavljaju hibridni tip, odnosno rubni tip kategorije imenica, dopune i elaboriraju shematičnu relaciju glagola *biti* te govorimo o determinatoru profila.

Ovo su primjeri procesa usmjerenih temi (engl. *thematic process*). Takav proces zapravo je prototip temeljne rečenice u kojoj nema leksičkoga glagola, već je proces označen shematičnim glagolom *biti* i njegovom dopunom – odnosno imenskim predikatom. Tako i pridjev i prijedložni izraz – kao dopune profiliraju neprocesualne odnose. Glagol *biti* u rečenici označuje proces, shematični imperfektivni proces i označava jednostavan odnos zamišljen kroz vrijeme bez intrinzičnih granica.

Primjerice kada se govori o pridjevu kojim se izriče emocionalno stanje – *tužan*, *tužan* je dopuna jer elaborira shematičnu relaciju evociranu glagolom *biti* koji je determinanta profila. Složeni izraz *biti tužan (je tužan)* je glava rečenice (engl. *clausal head*) –

imperfektivni glagol koji predstavlja glavu rečenice. Glagolski pridjevi kao dio predikata razlikuju se samo u tome što opisuju odnos koji je proizašao iz procesa, ali i dalje odnos koji određuje pridjev. S lokativnim dopunama, kao što je, primjerice *u garaži* konstrukcija je analogna i lokativni izrazi također označavaju jednostavne relacije. Konstrukcije koje uključuju glagol *biti* s različitim dopunama predstavljaju proširenja ovoga osnovnog modela. Glagol *biti* upućuje na to da je trajektor nositelj odnosa, ostavljajući neodređenim kakav je taj odnos ili kakav je trajektor. Tako glagol *biti* ima funkciju "usidrenja rečenice" (engl. *grounded verb*) i nevremenskim dopunama (engl. *non processual complement*) daje "vremensko usidrenje": Ona je tužna / u garaži / glumica / omiljena ***She is {sad / in the garage / an actress / liked by everybody / working hard}***. (Langacker 2008: 397).

Navedeni primjeri pokazuju da su kao dio imenskoga predikata u konceptualizacijskome smislu takve rečenice usporedive.

5.2.2. *Prostor i bliske kategorije*

Jednostavna prostorna/lokacijska rečenica najčešće kao dio predikata sadrži glagol *biti* ili glagol *živjeti*. *On je/živi u Londonu*. Prostorna domena pokazuje sličnost s domenama posvojnosti i egzistencijalnosti (Clark 1978; Freeze 1992) te i agentivnosti i partitivnosti (Piper i dr. 2005).

Lyons (1977: 469ff) kao primjere jezgrenih rečenica (engl. *kernel-sentences*)¹¹⁸ navodi sljedeće rečenice. Takve rečenice ne sadrže ni jedan fakultativni rečenični član:

(1)	NP + V	(neprijelazna)
(2)	NP + V + NP	(prijelazna)
(3)	NP (+ Cop) + NP	(ekvativna)
(4)	NP (+ Cop) + N/A	(askriptivna)
(5)	NP (+ Cop) + Loc	(lokacijska)

¹¹⁸ Lyonsov okvir nije isključivo transformacijski. "We are assuming throughout this work the validity of transformational grammar and its universal applicability for the syntactic analysis of natural languages. We are not committed, however, to any specific formalization of transformational grammar; and in this section as elsewhere in the book, we shall be somewhat eclectic in the use that we make of the terminology and concepts associated with particular systems of transformational analysis." (Lyons 1977: 467).

(6) NP (+ Cop) + Poss (posvojna)

Langacker u okviru kognitivne gramatike ovakvu jednostavnu rečenicu definira (Langacker 2015: 6):

".... temeljna rečenica (engl. *baseline clause*) sadrži minimum potreban da bi ispunila rečeničnu funkciju: leksički glagol, imenice/nominalne izraze kojima su određeni sudionici i vrijeme kojim se rečenica usidruje. (...) I kao izolirana/samostalna jedinica, temeljna rečenica ignorira diskursne čimbenike kao što su topik (engl. *topic*), informacijski fokus i povezanost s drugim vrstama (...).¹¹⁹

Za sada nas zanimaju četiri označene rečenice: ekvativna, askriptivna, lokacijska i posvojna te primjeri¹²⁰.

(1a) *Kathleen radi (naporno) (ovih dana) (u školi).* / *Kathleen works (hard) (nowdays) (at school).*

(2a) *Taj dječak svira klavir (navečer).* / *That boy plays the piano (in the evening).*

(3a) *Predsjedavajući je Paul Jones.* / *The chairman is Paul Jones.*

(4a) *On je (pаметan) dječak.* / *On je bio (vrlo) inteligentan.* / *He's a (clever) boy / He was (very) intelligent.*

(5a) *Oni su bili u potkrovlju (prije pola sata).* / *They were in the attic (half-an-hour-ago).*

(6a) *Ovaj bicikl je Johnov.* / *This bicycle is John's.*

¹¹⁹ "...a baseline clause contains the minimum needed to fulfill the clausal function: a lexical verb to describe an occurrence, nominals to specify its participants, and tense to ground it. When restricted to the baseline, there is no need for various elements that appear in more elaborate expressions representing higher strata. The substrate specifies the description of actual occurrences, so there is no need for elements like negation or modals, which exclude the profiled occurrence from reality. There is no indication of speech act, since the substrate incorporates the baseline act of statement. And as a stand-alone description, a baseline clause ignores discursive factors such as topic, informational focus, and connections with other clauses. (...) Together, the lexical verb and its participants specify an elaborated process type (*p*), which functions as the grounded structure. Grounding by tense yields a proposition (*P*), which profiles and instance of that type situated with respect to the ground. Hence the clause both describes an occurrence and offers a rudimentary assessment of its epistemic status vis-a-vis interlocutors." (Langacker 2015: 6).

¹²⁰ Navedeni primjeri rečenica preuzeti su od Lyons (1977: 470).

Zanimljivo je da se važnost kategorije prostora očituje i u tome što je osnovna/temeljna rečenica – rečenica koja određuje naše mjesto u prostoru. Lyons objašnjavajući navedene rečenice kao jezgrene i mjesto lokacijske rečenice među njima navodi i sljedeća objašnjenja¹²¹ (Lyons 1977: 473): "Nije iznenađujuće da se lokativni izrazi nalaze u takvim rečenicama. Lokacija osoba, životinja i predmeta, koji su dio našega svakodnevnog života, nije manje zanimljiva ili važna od njihovih radnji i drugih svojstava. *Gdje je X?* isto je tako uobičajeno pitanje kao i *Što X radi?* ili *Kakav je X?* i to se odražava i na gramatičku strukturu jezika." Prema Lyonsu posvojne su rečenice podvrsta lokacijskih rečenica¹²².

Kako se potvrđuje u primjerima metaforičkih proširenja: "Veza između spacijalnosti i apstraktnih kategorijalnih značenja može se ispoljavati kao sintaksička izomorfnost konstrukcija sa različitim semantičkim značenjem..." (Piper i dr. 2005: 720). S druge strane, na razini rečenice značenje prostora teško je odvojiti od značenja egzistencijalnosti, partitivnosti, posesivnosti/posvojnosti i agentivnosti "koja su utoliko bliža prostornim značenjima ukoliko se odnose na situacije s konkretnim (perceptivno spoznatljivim) učesnicima" (Piper i dr. 2005: 720). Tako su primjeri u kojima se povezuje s egzistencijalnošću: *Na stolu leži pismo. Pismo se nalazi na stolu.*¹²³ (egzistencijalni/lokacijski glagol); partitivnošću: *Dugme na kaputu je crno.; Dugme od kaputa je crno.;* posesivnošću:

¹²¹ Lyons (1977) navodi o navedenim lokacijskim rečenicama: "**Locative expressions are not generally recognized as constituting a major class of sentence-constituents on a par with nominals and verbs.** In traditional grammar, they are treated as just one of several subclasses of adverbs or adverbial phrases. **Unlike all other adverbials, however, locative expressions may be used predicatively (as complements of the copula in English) with first-order nominals as their subjects.** That locative expressions may be used in this way is hardly surprising. **The location of the persons, animals and things with which we interact in everyday life is no less interesting and important to us than their actions and physical or other properties. *Where is X?* is as natural a question as *What is X doing?* or *What is X like?***; and the grammatical structure of English and other languages reflects this, in that we can say of an entity where it is (or where it has been, was or will be) without saying what it is like, what it is doing, what is happening to it or anything else about it. Locative adverbials may be used as readily as verbs, adjectives and nominals in the nuclei of kernel-sentences; and they may also be used (like various other kinds of adverbials) as extra-nuclear adjuncts. The distinction between locative and possessive complements is, at first sight at least, straightforward enough in English. It is worth noting, however, that the term 'possessive' as it is traditionally employed by linguists, is somewhat misleading: it suggests that the basic function of the so-called possessive constructions that are found in many languages is the expression of possession or ownership. **Generally speaking, however, a phrase like 'X's Y' means no more than 'the Y that is associated with X'; and the kind of association holding between Y and X is frequently one of spatial proximity or attachment.** It can be argued that so-called possessive expressions are to be regarded as a subclass of locatives (as they very obviously are, in terms of their grammatical structure, in certain languages). ... since the verb '**be**' serves as both an equative and a locative copula in English, it is difficult at times to be sure that a particular sentence expresses the proposition '**X be (identical with) Y**' or '**X be at/in Y**', if both X and Y are places. (Lyons 1977: 473–474).

¹²² O posvojnosti u hrvatskome jeziku v. Kuna (2012).

¹²³ Dio primjera preuzet i prilagođen prema Piper i dr. (2005: 720).

Na Ivanu su nove hlače. / Ivanove hlače su nove. Ivan ima nove hlače; s agentivnošću: Karte se prodaju kod vozača. Karte prodaje vozač.

Iako u literaturi nema slaganja oko toga pripadaju li egzistencijalne ili posvojne rečenice lokacijskim rečenicama, zanimljivo je razmatranje Elene Paducheve (2008 prema Kuna 2012) koja smatra da je "lokacija kao argument obvezatna u lokacijskim rečenicama", dok u "egzistencijskim rečenicama to nije tako, ali je prostor obvezno pretpostavljen. Te se rečenice razlikuju i u tome što je u lokacijskoj rečenici predmetni argument sadržan u presupoziciji te se kontekstualno podrazumijeva njegovo postojanje, dok egzistencijska rečenica potvrđuje postojanje predmeta (na određenom mjestu)". Posvojne rečenice Paducheva (2008 prema Kuna 2012) "tumači samo kao podvrstom egzistencijskih, a ukoliko se pojavljuje priložna oznaka mjesta, onda je riječ o lokacijskoj, a ne posvojnoj konstrukciji". (Paducheva 2008 prema Kuna 2012: 55–56). Međutim, kako Kuna navodi: "Sukladno lokalističkoj teoriji kako je prostorna organizacija središnja u ljudskom umu, lokativne rečenice mogu poslužiti kao strukturni obrasci za tvorbu posvojnih i egzistencijskih rečenica". (Kuna 2012: 49).

5.2.3. *Prostorni adverbijali kao subjekti*

Već je Lyons (1977) iznio mišljenje o lokativnim subjektima (engl. *locative subjects*) "u kojima lokativni izrazi (bili oni imenice (engl. *nominals*) ili adverbijali) mogu biti interpretirani kao subjekti" (Lyons 1977: 479).

Kao primjer Lyons navodi obrazac/model: Loc (+Cop) +NP i rečenicu *Ovo mjesto je grad.* (*This place is a city*) koja može biti analizirana kao Loc (+Cop) + N usporedivu s NP (+Cop) + N.¹²⁴ On navodi da je to više askriptivna struktura u kojoj je opisano/izrečeno svojstvo prostornoga entiteta, odnosno moguće je tretirati entitet *biti na mjestu* kao svojstvo toga mjesta, a ne lokaciju¹²⁵. Ovo se može dovesti u vezu s Langackerovim objašnjenjem profiliranja adverbijalnih lokativnih izraza na početnim položajima u rečenici.

¹²⁴ "Granted that we can have sentences whose characteristic function it is to ascribe properties to places, it is natural to speculate about the possibility of there being sentences, in any or all languages, whose function it is to ascribe entities to places." (Lyons 1977: 480).

¹²⁵ "Is it possible, in other words, to treat an entity's being in a place as a property of that place, rather than treating the location of an entity as a property of the entity in question? Sentences which can though they need not, be interpreted in this light include the following: (11a) There is a book on the table (11b) The table has a

Langacker navodi primjere: *Near the fire is warmer (Blizu vatre je toplije)* / *Under the bed is all dusty (Ispod kreveta je prašnjavo)* te objašnjava kako domena pretraživanja u tim primjerima postaje eksplicitna i ima funkciju subjekta te se profilira kao stvar, izvedena imenica. "The crucial observation about their meaning is that prepositional phrase is construed as naming spatial *region*, not a locative *relationship*. It is incoherent, for example, to speak of a relationship as being dusty – that is a property of physical *things* (objects and places). *Near the fire* and *under the bed* are therefore best analyzed as designating region in space to which warmth and dustiness are straightforwardly ascribable. In accordance with basic principles and definitions of CG, the very fact that *near the fire* or *under the bed* profiles a type of thing is sufficient to effect its categorization as a noun, which makes it eligible to function as a clausal subject. Thus *near the fire* and *under the bed* qualify as nouns because of their meaning." (Langacker 2000: 54).

Tako se u kontekst *adverbijalnih subjekata* mogu ubrojiti i primjeri tzv. degradiranoga subjekta (engl. *demoted subject*). "U prilog postavci o lokalnoj naravi posvojnosti Herslund-Baron (2001: 7 prema Kuna 2012: 51) navode i ostvaraje tzv. degradiranog subjekta (engl. *demoted subject*) aktivne rečenice u pasivnim ustrojstvima s lokativnim/posvojnim glagolima u različitim jezicima. U hrvatskom je jedan od takvih glagola prijelazni *sadržavati*:

(5) a. [Gradski bazeni] *sadržavaju* nedovoljno pročišćenu vodu.

a'. Nedovoljno pročišćena voda *sadržana* je [u gradskim bazenima]." (Kuna 2012: 51)

Prostorni adverbijali na početnim položajima na mjestu subjekta rečenice tako prema kognitivnome pristupu profiliraju drukčiji odnos, odnosno njihov se prinos u gradnji značenja razlikuje od onoga kada se nalaze na završnim položajima, o čemu će biti riječi u nastavku.

5.2.4. **Prostorni adverbijali i glagoli nastanjivanja i boravljenja**

Pomoćni glagoli označavaju visoko shematične procese i imaju malo sadržaja, odnosno značenja osim što imaju obilježje glagola kao vrste, a to je da označavaju procese, tj. da su vremenske relacije ključne za oblikovanje finitne rečenice (Langacker 2008: 125).

book on it. Both of these sentences, it will be noted, contain an indefinite noun phrase, 'a book', which is most naturally interpreted as being non-specific in reference (on any occasion of utterance). In this respect, they may be contrasted with (11c) The book is on the table, which is much more naturally interpreted as expressing a proposition about the book that is being referred to (on some occasion of utterance)." (Lyons 1977: 480):

Glagol *biti* pripada vremenskim predikacijama, kao i svi glagoli, i kao takav izriče proces i može imati ulogu glave rečenice. Međutim, kako je već navedeno, glagol *biti* nema konceptualnoga sadržaja, nije leksički glagol. Glagolu *biti* kao dijelu imenskoga predikata sadržaj daju leksičke riječi u imenskome dijelu predikata i zajedno s njime čine glavu rečenice. Slikovito Langacker to objašnjava:

"Be is processual, hence eligible to serve as clausal head; but it is only a 'skeletal' process, for its component states are not identified (apart from being relational). An adjective, preposition, participle, or infinitive puts 'flesh' on the skeleton: it designates one or a sequence of relational configurations specified in substantial detail; when it combines with *be*, these relations are equated with *be*'s component states. The resulting composite expression (e.g. *be tall*; *be above*; *be pursued*) inherits *be*'s processual profile and therefore designates a specified process. The atemporal predication thus elaborates the schematic content of *be*, while *be* extends the atemporal relation through conceived time and imposes on it the sequential scanning necessary for a finite clause. (...) *Be*, *have*, and *do* are true verbs, and can therefore function as clausal heads despite their 'skeletal' character. Moreover, being processual predications, they have a trajector... which can be instantiated by a subject noun phrase..." (Langacker 1991b: 84).

Međutim u skupinu glagola oslabljena značenja koji zahtijevaju obvezni prostorni adverbijal spadaju sljedeći glagoli (i primjeri u kojima su zamjenjivi pomoćnim glagolom *biti*). Koncept SPREMNIKA koji vezujemo uz stanje i primjere s glagolom *biti* tako vezujemo i uz sljedeće primjere glagola. Kako Lakoff i Johnson (2015: 29) navode: "Događaji i radnje metaforički se konceptualiziraju kao predmeti, aktivnosti kao supstancije, a stanja kao spremnici."

5.2.4.1. Glagol živjeti u konstrukcijama s prostornim adverbijalom

U literaturi se navodi da glagoli *živjeti*, *nalaziti se*, *boraviti*, *stanovati* zahtijevaju obvezni prostorni adverbijal (Palić 2011b, Nenezić 2013a; 2013b, Pranjković 2012, Katičić 2002).

- a. *Njegove su misli bez dvojbe boravile neprestano uz sina.*
- b. *Boravio sam u benediktinskom samostanu na brdu Subaziju.*

- c. U Zagrebu je boravio tri nedjelje.
- d. Živim sam o sebi i o svom radu, za sebe i za svoj rad."
- e. Živim samo u spomeni...
- f. Živi u Zagrebu.
- g. Živi poučavajući djevojčice u francuskom i engleskom.
- h. Živi sam.
- i. Živi od nasilja i prolivene krvi.
- j. Živi od ljubavi!
- k. Živi iz nutrine.
- l. Živi iz dana u dan.
- m. Živi se pristojno.
- n. Nalazište Radašinovci – Vinogradine nalazi se oko 20 km južno od Benkovca.
- o. U dolini pod ovim selom nalazi se jedan mineralni vrutak.
- p. Inače, sličan motiv nalazi se u Ovdija (Metamorfoze, XV.), gdje se nimfa Egerija od žalosti za mužem pretvara u izvor.
- q. Obilje podataka o njemu nalazi se u njegovim memoarima.
- r. Na čelu tog područja nalazi se tajdži, poglavica.
- s. Navedeni podatak nalazi se na str. 5.
- t. Crvena koštana srž nalazi se u svim kostima fetusa i nekim (kralješci, rebra i prsna kost) kostima odraslog čovjeka.
- u. 1 Staroselska vodenica nalazi se na gornjem toku Crnave, sedamnaest kilometara od Drenovca, ako se pođe prema jugu.
- v. U svakoj od tih rečenica nalazi se bar po jedna strana riječ: njemačka, engleska, turska ili ruska.
- w. Maksimalna količina ugljik-dioksida (20 posto do 30 posto) nalazi se na dubini do 30 centimetara.

- x. Oko 100 kilometara jugoistočno od Kaira nalazi se u pustinji oaza Faijum, velika udolina nekadašnjeg jezera Moeris, koje je dobivalo vodu iz Nila preko posebnog kanala.
- y. Zato se to mjesto naziva do današnjeg dana Danovim taborom, a nalazi se na zapadu od Kirjat Jearima.
- z. U oko 20% djece nalazi se u krvnoj slici leukopenija.
- aa. Zona govora III Zona govora III nalazi se 2 cm straga i ispod parijetotemporalne suture, na 3 cm dugoj liniji paralelnoj sa sagitalnom linijom glave.

HJP navodi sljedeća 4 značenja glagola živjeti: "1. a. biti živ, u životu, postojati u skladu svih funkcija b. provoditi život, imati uvjete za život; boraviti, prebivati, stanovati; 2. (s kim) biti u zajednici, biti zajedno (u kućanstvu); 3. (od čega) održavati se [živjeti od socijalne pomoći]; 4. (na) održavati se na životu [živjeti na aparatima]".

Ono što se može smatrati prototipnim značenjem jest: "biti živ, u životu, postojati u skladu svih funkcija; provoditi život, imati uvjete za život; boraviti, prebivati stanovati". Odnos obvezatnosti/neobvezatnosti adverbijala najvećim dijelom ovisi i o tome pridružuju li se oni punoznačnim glagolima ili dopunjuju nepunoznačne glagole. Iako granica između punoznačnih i nepunoznačnih glagola nije u potpunosti jasna (Piper i dr. 2005: 337), kao nepunoznačni glagoli navode se glagoli *stanovati*, *nalaziti se*, *živjeti* i sl. Isto je i s fraznim glagolima te onima koji čine dekomponirane predikate. (Međutim, važno je reći da su oni tek u nekim svojim značenjima semikopulativni glagoli, primjerice *živjeti*. *Ja živim* (u smislu postojim) *od ljubavi* uključuje značenje sredstva; u primjeru *Ja živim od ljubavi*; glagol *živjeti* nije semikopulativan glagol. Katunar (2015) smatra da je riječ o glagolsko-prijedložnoj konstrukciji *živjeti od* i odnosu jake rekcije.

Iz korpusa HJR analizirane su sve pojavnice glagola *živjeti*¹²⁶ u knjižnome korpusu (ukupno 965 pojavnica). Najzastupljeniji su prijedlozi u konstrukcijama s glagolom živjeti sljedeći: *u*, *s*, *od*, *za* i *na*. Najzastupljeniji primjeri odgovaraju navedenim četirima značenjima; mjesta (*u*-adverbijali); društva (*s*-adverbijali), sredstva i načina (*od*-adverbijali);

¹²⁶ Budući da ne postoji način kojim bi se automatski izdvojili svi primjeri glagola, izdvojeni su svi oblici prezenta, glagolskoga pridjeva radnoga u sva tri roda jednine i množine te infinitiv i oblici u imperfektu ili aoristu. Isto je učinjeno i s otalim primjerima raščlanjivanih glagola.

ali konstrukcije glagola i prijedložno-padežnoga adverbijala izriču i namjeru, dopuštanje, uzrok, kriterij i usporedbu.

Kada govorimo o značenjima glagola *živjeti*, ono traži obvezni prostorni adverbijal tek u jednome svome značenju *boraviti*, *prebivati*, *stanovati* (kao i kod ostalih glagola uz koje se javljaju obvezni adverbijali), ali i u tim primjerima, kada zahtijeva obvezni adverbijal, na mjestu prostornoga adverbijala često se pojavljuje adverbijal načina. U većini slučajeva glagol *živjeti* pojavljuje se s dva ili više adverbijala. Prema Piper i dr. (2005) u takvim je primjerima onaj prvi u slijedu obavezan, a drugi predstavlja dodatak.

Glagol je *živjeti* egzistencijalan glagol, dok su glagoli *boraviti* i *nalaziti se* glagoli nastanjivanja i boravljenja čime se objašnjava njihova učestalija uporaba s adverbijalim mjestima (manje s ostalim adverbijalima, prije svega načina i vremena). Semantička je mreža glagola *živjeti* šira i uključuje više značenja. I dok se u rečenicama s glagolom *biti* radi o imenskome predikatu koji onda čini glavu skupine i rečenice, u kojemu značenje ovisi o subjektu i svojstvima riječi u imenskom dijelu predikata, ovdje je prinos glagola značenju rečenice veći.

Šarić (2014: 53) uočava "sličnost uzročnih *od*-genitiva i *od*-genitiva sa značenjem sredstva, kao i tendenciju njihova kontekstualnog supojavljivanja. Jedino što ih razlikuje jest glagol u konstrukciji (usp. *umrijeti od gladi* i *preživjeti od svjetlosti*) u primjeru: Vjerovala je da može *preživjeti od svjetlosti*, pa *umrla od gladi*. (INT). *Od*-genitivi u značenju sredstva ostvaruju se s glagolima *živjeti* i *preživjeti* (*morati živjeti od pera*, HJR). Često se antonimni glagoli (*umrijeti* – *živjeti*) pojavljuju u istom kontekstu uz imenicu i zamjenicu koje upućuju na isto, ostvarujući oba značenja, i uzroka i sredstva, usp. primjer: *Umrijeti od ljubavi* je isto što i *živjeti od nje*. (INT)".

Katunar (2015: 205–206) smatra da je u primjeru *živjeti od* riječ o prijedložno-padežnoj konstrukciji s regiranim prijedlogom te uspoređuje primjere konstrukcija *živjeti u* i *živjeti od* "kod *živjeti od* možemo uspostaviti razliku o interpretaciji uzrokovanoj konstrukcijom, odnosno usporediti *živjeti od* kao glagolsko-prijedložnu konstrukciju naspram lokativne konstrukcije *živjeti u* MJESTO, npr. *živjeti u Zagrebu*. *Živjeti od zraka / pisanja / ljubavi / fotografije* ima svoj specifičan sintaktički kontekst, često dolazi s modalnim glagolom i/ili negacijom, npr. *ne može se živjeti od pisanja*, i nadalje, konstrukcija ima

vlastitu značenjsku strukturu odnosno ističe enciklopedijske podatke koji označavaju sredstvo 'života'. Nadalje, u slučaju lokativne konstrukcije *živjeti u Zagrebu/ na moru* itd. prijedlog djeluje samo kao sudionik V PP (Lokacija), dok je u primjeru *živjeti od ljubavi / pisanja* itd. prijedlog njezinim nositeljem." Tako se termini *sudionik* i *nositelj* odnose "na slobodu ili na ograničenost pojedine jedinice koja se u određenoj konstrukciji pojavljuje. U konstrukciji *živjeti u gradu*, PP ima slobodu odabira prijedloga u: Loc, ili na: Loc (*živjeti na moru*, *živjeti na selu*), ili pak *živjeti uz rijeku*. Navedeni su prijedlozi stoga sudionici lokativne konstrukcije *živjeti PP* (u smislu prebivanja), i svaki od njih sudjeluje na svoj način, a 'način sudjelovanja' određen je primarno specifičnim zahtjevima topološkoga odnosa prijedloga i imenice. U drugom slučaju, *živjeti od* nema tu varijabilnost, već je *od* nužan za ostvarivanje konstrukcije i stoga ga se može smatrati njezinim *nositeljem*." (Katunar 2015: 206)

5.2.4.2. *Glagol nalaziti se u konstrukcijama s prostornim adverbijalom*

Glagol *nalaziti se* zabilježen je u 1162 pojavnice u knjižnome korpusu HJR. U HJP navode se značenja glagola *nalaziti (se)*: "1. (koga, što) a. v. naći b. *knjiš.* smatrati, držati [*nalazim da su podaci u medicinskom časopisu točni*]; 2. (se) a. biti smješten, zauzimati neki prostor [*na Trgu se nalazi glavna zgrada Osiguranja*] b. biti u nekom stanju, situaciji, položaju [*sva su se poduzeća našla u povoljnom položaju*]" te značenja svšenoga glagola *naći (se)*: "1. (što, koga) tražeći (proučavajući, iskustvom, osjećajem, intelektom) ili slučajno doći u posjed čega, otkriti što (kakvu zakonitost, razlog, uzrok itd.), vidjeti u postojećem stanju; 2. (se s kim) sastati se prema dogovoru; 3. (se u čemu) a. dospjeti u kakvu situaciju, priliku ili nepriliku b. sporazumjeti se oko čega; 4. (se u nečemu) biti sretan i uspješan; ostvariti se (u poslu i sl.); 5. (koga) potruditi se da tko prikladan počne što raditi, da se uzme u posao i sl. [*naći dobrog majstora*]; (se na čemu) dogovoriti se nakon traženja zajedničkog ili za sve poslovnog rješenja, dogovoriti zajednički plan, cijenu itd. [*naći se na cijeni*]."

Budući da kod povratnoga glagola *nalaziti se* i prijelaznoga glagola *nalaziti*¹²⁷ postoje znatne značenjske razlike, u radu kao značenje glagola *nalaziti se* smatramo "2. (se) a. biti smješten, zauzimati neki prostor [*na Trgu se nalazi glavna zgrada Osiguranja*] i sa svršenim i nesvršenim glagolima: b. biti u nekom stanju, situaciji, položaju [*sva su se poduzeća našla u povoljnom položaju*]" te smatramo i da su sljedeća značenja vezana (i sa svršenim i s

¹²⁷ Katunar (2015) i Raffaelli (2015) navode primjere kako konstrukcija utječe na značenja i razlikovanje značenja glagola *zagrijati* i *zagrijati se* za te glagola *vidjeti* u različitim konstrukcijama.

nesvršenim oblikom glagola); 2. (se s kim) sastati se prema dogovoru; 3. (se u čemu) a. dospjeti u kakvu situaciju, priliku ili nepriliku b. sporazumjeti se oko čega; 4. (se u nečemu) biti sretan i uspješan; ostvariti se (u poslu i sl.); (se na čemu) dogovoriti se nakon traženja zajedničkog ili za sve poslovnog rješenja, dogovoriti zajednički plan, cijenu itd. [*naći se na cijeni*]."

Značenja *nalaziti/naći* "(što, koga) tražeći (proučavajući, iskustvom, osjećajem, intelektom) ili slučajno doći u posjed čega, otkriti što (kakvu zakonitost, razlog, uzrok itd.), vidjeti u postojećem stanju", "potruditi se da tko prikladan počne što raditi, da se uzme u posao i sl. [*naći dobrog majstora*]" potrebno je odvojiti i drukčije promatrati od značenja glagola *nalaziti se/naći*. Oni se ne pojavljuju u istim scenarijima. Primjerice: *Nalazim da to nije u redu* gdje je *nalaziti* glagol percepcije: *smatram ili vidim* koji ovdje je temeljen na metafori ZNANJE JE VIĐENJE, stoga nisu uzeti u obzir u ovoj analizi.

Rekcija tih dvaju glagola se razlikuje pa primjeri s česticom ukazuju na to da taj glagol traži konstrukciju s lokativnim izrazom, dok je u drugome slučaju glagol *nalaziti/naći* prijelazni glagol i traži dopunu u akuzativu.

Glagol *nalaziti se* u velikome broju primjera zamjenjiv je glagolom *postojati*. Lokacijske rečenice, kako je u literaturi navedeno, bliske su egzistencijalnim i posvojnim rečenicama.

Glagol *nalaziti se* u korpusu se bilježi u primjerima fiktivnoga kretanja koje također pripada statičnim scenarijima i vezuju se uz protežnost poput primjera: *Nalazište Radašinovci – Vinogradine nalazi se oko 20 km južno od Benkovca*.

Tako Šarić (2014: 44–45) navodi opisujući značenja prijedloga *od* (koji s prijedlogom *do* i čini rijetke primjere prijedloga kojima se izriče protezanje) "slučaj u scenarijima s *od* i *do* koji trajektore smještaju tako da naznačuju udaljenost između dviju lokacija: ...Nova ulica... prostire se *od ulice* Nikole Tesle *do ulice* Aleksandra – Lesa Ivanovića. (INT)" (Šarić 2014: 44) te navodi objašnjenje sličnih konstrukcija i s glagolom *nalaziti se*: "U lokativnim konstrukcijama sa statičnim glagolima ostvaruje se scenarij fiktivnog odvajanja. Takve konstrukcije tipično uključuju glagole smještanja, kakvi su *nalaziti se*, *prostirati se*, *pružati se*... *Od*-genitivi upućuju na točku počinjući od koje je ono što se iskazuje o trajektoru

istinito: ...Luxotel se nalazi u Zrenjaninu... 150 m od glavnog puta u mirnoj ulici. (INT) U konstrukcijama...od se ne pojavljuje samostalno (kao što se pojavljuje samostalno u konstrukcijama tipa *otići od kuće*), već dolazi s dodatnim elementima koji definiraju lokaciju (to je 150 metara u izrazu (...) 150 m (...)). LM (*glavni put*) je polazna točka s koje se mjeri trajektorova (*Luxotel*) linearna udaljenost. Scenarij uključuje fiktivno kretanje: u konstrukciji značenja prisutno je fiktivno kretanje od orijentira do trajektora – vizualna predodžba govornika ili slušatelja uključuje putanju s početnom točkom 150 m od glavnog puta (u Zrenjaninu) koja je LM za TR *Luxotel*, završnu točku (fiktivne) putanje." (Šarić 2104: 44–45).

Tako zapravo glagol *nalaziti se* zahtijeva obvezni prostorni adverbijal i kao glagol semantički oslabljena značenja nastanjivanja i boravljenja *Ja se nalazim na trgu*, te kao glagol koji znači određeni vid protežnosti u scenarijima fiktivnoga kretanja: *Nalazište Radašinovci – Vinogradine nalazi se oko 20 km južno od Benkovca*.

5.2.4.3. Glagol boraviti u konstrukcijama s prostornim adverbijalom

Kao značenje glagola *boraviti* navodi se: "**b**oraviti nesvrš.⟨prez. -im, pril. sad. -veći, gl. im. -vljenje⟩ biti u nekom mjestu, biti smješten i provoditi život i obavljati dnevne radnje u nekom mjestu, u nekom hotelu i sl. (duže vrijeme ali ne trajno) [*boraviti preko ljeta; boraviti u hotelu; boraviti na selu*], usp. živjeti" (HJP).

Iako se smatra da glagoli nastanjivanja i boravljenja zahtijevaju obvezni prostorni adverbijal, tek glagol *boraviti* u većini primjera u korpusu nalazimo uz prostorni adverbijal i u većem broju primjera uz prostorni i vremenski adverbijal:

- a. *Do svoje smrti boravi Preradović od tada u Beču.*
- b. *U samoći boravi neko vrijeme na Libanonu.*
- c. *U Zagrebu je boravio tri nedjelje.*

Glagol *boraviti* nema razgranatu značenjsku mrežu. Subjekti (trajektori) u tim rečenicama imaju isključivo oznaku živoga. Često se pojavljuju primjeri u kojima je subjekt *pogled, oko, duša* (ili *misli*):

- a. *Dok su drugi sebe i svoju pèrtljagu spremali, boravio je moj pogled svedjer nad ovim aristokratskim Jeruzolimom, kojega zidine premda jošte nepomično stoje, proroci mu ipak davno zaněmiše.*
- b. *Za mene ima uvěk osobitu něku dražest bezazlena i vesela igraria ovih budućnosti kandidatah, i zato boravio mi je pogled s dopadnostju uz priličja ovih mladjanih en esperant Danteah, Maffeiah il Cagliariah.*

On se pojavljuje i kao prijelazni glagol uz imenice *dan*, *noć*, *večer* te vrlo arahično u primjeru *san(ak) boraviti*:

- a. *Vi mi prije rekoste, da je Ljubica bolna u postelju legla, daj dakle da odmah k njoj idemo, možda sada sladak sanak boravi, pa bi joj mogli dragocjenost oduzeti, a dalje bi moja briga bila.*

U tim je primjerima usporediv s perifraznim glagolima; *boraviti noć* – *noćiti*; *boraviti sanak* – *snivati* i sl. i može se govoriti o svojevrsnome analitičkom predikatu.

Iznimni su primjeri bez prostornoga adverbijala gdje se izriče značenje društva:

- a. *Tek ipak nije htio da boravi sam.*
- b. *A kako mi boravite svi skupa? — Ja uvijek uz moga muža boravim!*
- c. *Ja, mudrost, boravim s razboritošću i posjedujem znanje umna djelovanja.*
- d. *Nu, pa tebi je bilo ugodno boraviti s njome...*
- e. *Gita će bar biti slobodnija, a Pudencijana moći će po volji uz nju boraviti.*
- f. *Njihovo je blago bilo veliko, te zajedno nisu mogli boraviti.*

Glagol *boraviti* u sljedećim primjerima ima značenje trajanja, ali samo uz adverbijal količine:

- a. *Ljubav, moj dragi nepoznati, ne misli da je možeš nekom dati — kao što ne misliš pokloniti nekome oluju i onaj vjetar što visi o vršku pećine, leprši, tumara i boravi malo.*

Prijedlozi su s kojima se pojavljuje: *u, na, usred, kod, među, s, pod, uz, između, izvan*. Najvećim dijelom primjeri se odnose na mjesto.

U ovu skupinu glagola koji vezuju obvezan adverbijal treba uključiti i glagole *nazočiti* i *prisustvovati*.

5.3. Protežni adverbijali kao obvezni adverbijali

Protežni adverbijali predstavljaju drugu skupinu (obveznih) prostornih adverbijala koji su dio statičnih scenarija. Prema Šarić (2014: 25): "*Protežne* konstrukcije upućuju na odnos između objekta i njegova svojstva. Protežnost je izmjerljiva dužina, širina ili dubina, ili pak udaljenost. Dužina se obično mjeri u statičnim, a udaljenost u dinamičnim relacijama. ... Interesantno je da se u kontekstima u kojima se opisuje protezanje statični odnosi doživljavaju kao dinamični." Šarić (2014) navodi primjer u kojemu se protežnost povezuje s fiktivnim kretanjem.

Prema Radden – Dirven (2007: 307) "*Protežnost* ne uključuje relaciju između trajektora i orijentira, nego relaciju između stvari i izmjerljivoga svojstva (engl. *measured property*). **Protežnost (engl. extent)** opisuje duljinu (ili širinu ili dubinu) ili udaljenost stvari (entiteta) u prostoru. Duljine se tipično mjere u statičnim, a udaljenost u dinamičnim relacijama". Primjeri koje navode su sljedeći:

- a. protežnost u statičnoj relaciji [duljina/length] (Koliko je dug Veliki Kanjon? B. – On je gotovo 300 milja dug. c. – Pruža se na više od/na preko 300 milja (površine).¹²⁸
- b. protežnost u dinamičnim relacijama [udaljenost pokrivena kretanjem/*distance covered in motion*]. Koliko daleko ste išli?/Kamo ste išli? b. – Mi smo išli od Buena Viste (sve) do Cottonwooda.¹²⁹

¹²⁸ a. *How long* is the Grand Canyon? b. – It is *almost 300 miles long*. c. – It stretches **for / over** almost 300 miles.

¹²⁹ a. How **far** did you go? / Where did you go? b. – We went **from** Buena Vista (**up**) **to** Cottonwood.

- c. protežnost u statičnoj relaciji koju doživljavamo kao kretanje [udaljenost u fiktivnome kretanju/*distance in fictive motion*] a. Koliko **daleko** ide cesta?/Kamo cesta ide? b. – Cesta ide od Buena Viste (sve) do Coronwooda.¹³⁰

Radden i Dirven (2007: 307–308) govore o protežnim adverbijalima koje opisuju u trima vrstama scenarija/relacija: statičnome, dinamičnome te fiktivnome kretanju. "Protežnost označuje udaljenost pokrivenu hodaњem ili vožњom cijelom duljinom (rute/trase) s jednoga kraja na drugi"¹³¹. (Radden i Dirven 2007: 308). Ovdje je važno napomenuti da je u svim trima primjerima riječ o obveznim prostornim adverbijalima. (Radden i Dirven 2007: 308).

Dok je u hrvatskome, kao i u engleskome jeziku, velik broj dimenzionalnih prostornih prijedloga, primjerice Pranjković (2001) navodi 20 prostornih značenja koja se izriču s više od stotinu prijedloga, prijedlozi kojima se izriče protežnost tek je nekoliko. Oni uključuju parne prijedloge¹³² *od – do, iz – u, s – na*¹³³ (u smislu ograničene putanje) te prijedložne izraze s mjernom jedinicom *na + preko + mjera; na + više od + mjera, na + mjera*. Protežnim prijedlozima možemo smatrati prijedloge *duž(uzduž), širom i diljem*. Primjeri fiktivnoga kretanja imaju i ograničen broj prijedloga i ograničen broj glagola koji se pojavljuju u takvim scenarijima, primjerice: *pružati se, prostirati se, nalaziti se* te glagole kretanja kojima je inherentan put kao (*ići, izlaziti*) ili glagole kretanja kojima je izrečeno neko svojstvo puta/putanje (*vijugati, spuštati se, penjati se*). Takve rečenice uvijek uključuju obvezne prostorne adverbijale.

Kako Hasselgård (2010: 190) zaključuje protežnost (engl. *distance*) ne mora biti izražena konkretnim mjernim jedinicama, već mora biti mjerljiva¹³⁴. Protežni adverbijali uključuju i vremensku dimenziju jer protežnost u prostoru na određen način uključuje trajanje, tj. protežnost u vremenu. "Prostorna i vremenska protežnost izražavaju se na sličan način i pragmatički su povezane: protežnost u prostoru uključuje/podrazumijeva protežnost u

¹³⁰ a. How **far** does the road go? / Where does the road go? b.- The road goes **from** Buena Vista (**up**) to Cottonwood.

¹³¹ "The extent designates the distance covered by walking or driving the whole length of the route from one end to other end, i.e. it is directional." (Radden i Dirven 2007: 308).

¹³² Termin je preuzet prema Kovačević i Matas-Ivanković (2007).

¹³³ Prema Kovačević i Matas-Ivanković (2007: 245) "skupine u kojima u paru dolaze prijedlozi *od – do, iz – u* te *s – na*, kod kojih ne postoji hijerarhijski odnos, a oba imaju isto značenje – mjesno, vremensko ili koje drugo... funkcioniraju kao nerazdvojna cjelina i po svojim semantičkim i po svojim sintaktičkim obilježjima".

¹³⁴ "The defining feature must rather be an inherent possibility of measuring up the distance". (Hasselgård 2010: 190).

vremenu: *On zna da mora izdržati samo još dvadeset minuta*. Tako rečenica može biti parafrazirana protežnim adverbijalom (engl. *distance adjunct*).¹³⁵ Hasselgård (2010: 190). Takvim preslikavanjem potvrđuje se konceptualna metafora PROSTOR JE VRIJEME I BIVANJE U PROSTORU JE TRAJANJE U VREMENU. Razlikujemo dakle protežne adverbijale koji predstavljaju protežnost u dinamičnim i statičnim scenarijima te scenarijima fiktivnoga kretanja. Primjeri fiktivnoga kretanja predstavljaju primjer statičnoga scenarija u kojemu se pojavljuje prostorni adverbijal.

O takvim primjerima (izražavanju udaljenosti), primjerice uz značenja genitiva s prijedlogom *od* navode Silić i Pranjković (2007: 204): "Najtipičniji je i najbliži temeljnom značenju genitiva prijedlog *od*. Njegovo je osnovno značenje ablativno, tj. kretanje predmeta koji se udaljuje od drugoga predmeta... U prostornome smislu to značenje pretpostavlja mjesto od kojega počinje kakva radnje, a može biti riječ i o kakvoj, većoj ili manjoj, udaljenosti predmeta od predmeta, npr. *Taj se običaj proširio od istoka do zapada*, *Riba smrdi od glave*, *Stajali smo na puškomet od vojnika*."

5.3.1. Fiktivno kretanje

Uz statične scenarije, kako je već navedeno, vezuje se i fiktivno kretanje. Kada se govori o obveznim adverbijalima, potrebno je ukazati na primjere fiktivnoga kretanja i proširenja značenja takvih primjera. Tako su primjeri rečenica u kojima je riječ o fiktivnome kretanju neovjerene ako u njima nije izrečen prostorni adverbijal. U našem korpusu primjeri fiktivnoga kretanja uključuju obvezni adverbijal.

- a. * *Cesta ide*
- b. * *Grad se nalazi*

Fiktivno je kretanje (engl. *fictive motion*) (Talmy 1983, 2000)¹³⁵ kretanje koje se vezuje uz entitete koji se ne kreću, ali imaju linearnu protežnost te ih doživljavamo/percipiramo fiktivno pokretnima.

¹³⁵ U literaturi se koriste i nazivi subjektivno (Matsumoto 1996), apstraktno (Langacker 1987a). Talmy (2000: 99–172) navodi različite vrste fiktivnoga kretanja, fiktivnih putanja: emanacija (engl. *emanation*) putanje uzorka/obrasca (engl. *pattern path*), kretanje u odnosu na okolinu/okvir (engl. *frame-relative motion*), putanje

Fiktivnim kretanjem bavili su se u komparativnim studijama engleskoga i japanskoga jezika Yo Matsumoto (1996), srpskoga i francuskoga Dejan Stošić i Laure Sarda (2009) srpskoga i engleskoga Violeta Stojičić i Dušan Stamenković (2015). Njihova istraživanja potvrđuju da se glagoli u tim jezicima ne ponašaju na isti način kada je riječ o fiktivnome kretanju.

U hrvatskome se jeziku fiktivno kretanje vezuje uz glagole kretanja, ali i statične glagole (kao što su primjerice *nalaziti se*, *prostirati se*, *pružati se*, *nizati se*) te određene prijedložno-padežne adverbijale (kao što su oni čije su sastavnice prijedlozi kojima je izriče protežnost *niz*, *diljem*, *širom*, *(uz)duž*, *uz* i sl. te tzv. parni prijedlozi *od – do*, *iz – u*, *s – na* ili prijedlog *između*).

Važno je istaknuti da ovdje postoje ograničenja i u uporabi prijedloga (ne mogu se javiti svi prostorni prijedlozi) i u uporabi glagola (ne mogu se javiti svi glagoli kretanja), ali i u odabiru trajektora i orijentira. Ono što treba uzeti u obzir kada je riječ o fiktivnome kretanju jest da glagoli u tim rečenicama zahtijevaju obvezne prostorne adverbijale.

Istraživanja fiktivnoga kretanja kao i kretanja općenito vezuju se uz Talmyjevu podjelu na glagolski uokvirene (engl. *verb-framed*) i satelitske jezike (engl. *satellite-framed*) te podjelu glagola na one koji sadrže odrednicu puta/koji sadrže putanju (engl. *path-of-motion verbs*) i one koji opisuju način kretanja (engl. *manner-of-motion verbs*).

Matsumoto (1996) iznosi zaključke da su glagoli *run* u engleskome jeziku i *hashiru* u japanskome jedina dva "manner-of-motion-verbs" kojima se može izreći fiktivno kretanje te zaključuje da se čini da je u jezicima tendencija da samo relativno neograničeni i neobilježeni glagoli kojima se izriče način kretanja (engl. *unrestricted* i *unmarked manner-of-motion verbs*) mogu izricati fiktivno kretanje (1996: 200).

Raspravljajući o tome što uvjetuje da se neki glagoli kretanja mogu pojaviti u konstrukcijama s fiktivnim kretanjem, Matsumoto (1996: 194) navodi uvjet putanje, odnosno da neko svojstvo putanje mora biti izraženo te uvjet načina koji se odnosi na to da nijedno svojstvo načina kretanja ne može biti izraženo, osim ako se način izražen u glagolu ne odnosi na neko svojstvo putanje.

pojavljivanja (engl. *advent paths*), putanje pristupa (engl. *access paths*) i putanje prostiranja/protežnosti (engl. *coextension paths*).

Ovo postavlja uvjete i određena ograničenja i za prijedložne adverbijale i uopće adverbijale koji se pojavljuju uz te glagole, to jest kada se govori o orijentiru, to postavlja ograničenja i u odabiru orijentira. Kao što su primjeri koji se pojavljuju u ulozi trajektora uvijek izduženi entiteti; *ceste, staze, planinski masivi* i sl., odnosno entiteti koji imaju duljinu i lineranu protežnost tako sada i o površini, duljini, obliku orijentira ovisi koji će glagol biti uporabljen u određenoj konstrukciji.

Kako Matsumoto zaključuje o glagolima koji se pojavljuju u scenarijima fiktivnoga kretanja (Matsumoto 1996: 196–197) to ukazuje da većina glagola kojima se izriče način kretanja ne može izražavati fiktivno kretanje jer ne pokazuju obilježja putanje koja se mogu povezati s tim načinom, ako ih pokazuje, onda ih je moguće izreći.

Dušan Stamenković (2013), primjerice navodi da glagoli *ići, kretati (se), odlaziti, ulaziti, juriti, polaziti* i *obići* u srpskome jeziku imaju mogućnost izricanja fiktivnoga značenja. Izrijekom navodi da fiktivno kretanje nije moguće izreći glagolom *trčati*.

Istraživanja fiktivnoga kretanja nisu uključivala hrvatski jezik te bi za potvrdu navednih uvjeta u hrvatskome jeziku bilo potrebno učiniti šira i temeljitija istraživanja. Za potrebe ovoga rada, na korpusu hrvatskoga jezika izdvojili smo primjere najučestalijih nesvršenih glagola kretanja¹³⁶ prema *Hrvatskomu čestotnom rječniku* (1999) i mogućnosti njihova izricanja fiktivnoga kretanja. Prema položaju u *Hrvatskome čestotnome rječniku* najzastupljeniji su glagoli kretanja među stotinu najzastupljenijih glagola: *ići* koji se nalazi na 114. mjestu, slijedi glagol *voditi* na 265. mjestu, *padati* na 274., *odlaziti* na 377., *stizati* na 380., *prolaziti* na 380., *ulaziti* na 388., *vraćati se* na 399., *izlaziti* na 416., *hodati* na 419., *letjeti* 441., *bježati* 450., *putovati* 465., *trčati* 478., *okretati se* 484., *dizati se* 495., *kretati se* 497., *penjati se* 501., *polaziti* 502. i *prilaziti* na 504. mjestu po zastupljenosti. Potvrđuje se da glagoli kojima se izriče način kretanja ni u hrvatskome jeziku ne izriču fiktivno kretanje, osim ako se taj način ne dovodi u vezu s površinom orijentira pa primjerice glagol *hodati* nije zabilježen u primjerima fiktivnoga kretanja, dok su neutralniji glagoli poput *ići*: *Dokora su dvije duge platnene cijevi ležale na putu, što ide s obale uličicom pred našim stanom do bunara osamljene kuće na Glavi*; *voditi*: *Cesta što iz Krapinskih toplica vodi prema V**, presijeca usku jednu dolinicu* učestali u tim primjerima. Glagoli poput *spuštati se, penjati se*

¹³⁶ Više o glagolima kretanja, njihovoj značenjskoj podjeli v. Žic-Fuchs (1991).

kod kojim je istaknut smjer, odnosno svojstvo puta također se u tome kontekstu pojavljuju učestalo uz obvezne prostorne adverbijale.

Glagoli poput *prostirati se*, *pružati se* kojima se izražava protežnost zahtijevaju obvezni prostorni adverbijal i u korpusu su zabilježeni u svim primjerima s prostornim adverbijalom kao npr.:

- a. *U nizini prostiru se pašnjaci uz lijepu rijeku.*
- b. *Dolje, niz cestu, ne vidi se ništa, jer ulica zavija, a iza tog zavoja prostire se nepoznati svijet: polja, vrbici, rijeka, prostori...*
- c. *Sadašnja Miramarska cesta pruža se od Mihanovićeve, siječe Vukovarsku i spaja se s Čazmanskom uz hotel Internacional.*

Važno je naglasiti da u onome značenju u kojemu označuju fiktivno kretanje glagoli uvijek vezuju obvezni prostorni adverbijal u jednakoj mjeri kao i glagol *živjeti*, *nalaziti se*, *boraviti* i sl.

5.4. Prostorni adverbijali kao pozadinski okviri

U statičnim scenarijima prostorni adverbijal, osim u navedenim primjerima s glagolima stanja te fiktivnoga kretanja, uglavnom ima ulogu neobveznoga rečeničnog člana čijim izostavljanjem iz rečenice, rečenica ostaje ovjerena. Međutim njegovo uvrštavanje u rečenicu, položaj u rečenici, suodnos s glagolom/predikatom rečenice te suodnos među adverbijalima, čiji broj u rečenici nije ograničen, utječe na interpretaciju rečenice.

Različite vrste adverbijala imaju različita sintaktička i semantička obilježja. Pozadinski okviri (engl. *settings*) prema definiciji predstavljaju stabilnu pozadinu u kojoj se odvija događaj/situacija. Smatra se da su adverbijali kao pozadinski okviri gramatički najneovisniji rečenični dio, da se mogu pojaviti uz bilo koji predikat. Pozadinski okvir tako je najmanje ovisan rečenični član, čijim bi izostavljanjem iz rečenice – rečenica ostala ovjerena. Pozadinski okviri tako prototipno odgovaraju rečeničnim adverbijalima te je moguća njihova preoblika u različite zavisne adverbijalne surečenice. Njihova interpretacija ovisi i o položaju u strukturi rečenice.

Mjesni adverbijal se u ovakvim scenarijima, gdje je pozadinski okvir i gdje je njegovo značenje puno neovisnije i autonomnije, vezuje za ono što smatramo njegovom prototipnom ulogom – fakultativan je rečenični član i rečenica njegovim izostavljanjem nije neovjerena. Tako se i proširenja značenja razlikuju od proširenja značenja u primjerima obveznoga adverbijala. Pozadinski su okviri i najmobilniji od adverbijala u rečenici pa njihova interpretacija ovisi i o njihovu položaju u rečenici. Pozadinski adverbijal na početnome položaju uglavnom ima ulogu izgradnje prostora, graditelja prostora¹³⁷ – (engl. *space builder*; Fauconnier 1985) u koji se smješta događaj ili situacija. Samim time otvara se pitanje njegove interpretacije i (ne)mogućnosti interpretacije izvan diskursa, odnosno širega tekstualnoga okvira. U interpretaciji takvih rečenica važnost imaju i gramatičke kategorije glagola u službi predikata poput vremena i načina te naše znanje o svijetu.

Važno je i da je modifikacija konkretnim prostornim adverbijalom u takvim primjerima vrlo široka te uključuje proširenja značenja u kategoriju vremena, uvjeta i sl.¹³⁸ (Huumo 1996; 1999).

Smjer proširenja značenja ovisi i o njegovu položaju u rečenici, svojstvima ostalih rečeničnih članova i predikatnim kategorijama. Kako Langacker navodi:

"Adverbijalne surečenice su one koje se prema glavnoj surečenici odnose slično kao i nerečenični (vanjski) adverbijali. One označavaju/određuju proces u glavnoj surečenici u odnosu na vrijeme, sredstvo, uzrok i namjeru u određenim slučajevima uvedenim istima elementima kao i adverbijal."¹³⁹ (Langacker 2008: 419). Ako promotrimo sljedeće primjere dinamičnih scenarija s glagolima smještanja u prostor i konkretnu priložnu oznaku mjesta, riječ je o prostornome adverbijalu koji je dio jezgrene strukture i preoblika takvoga konkretnoga prostornog adverbijala moguća je samo u mjesnu rečenicu.

¹³⁷ "A space builder is a grammatical expression that either opens a new space or shifts focus to an existing space. Space builders take on a variety of grammatical forms, such as prepositional phrases, adverbials, subject-verb complexes, conjunction+clause; for example, *in 1929*, *in that stor*, *actually*, *in reality*, *in Susan's opinion*, *Susan believe...*, *Max hopes...If it rains...*" (Fauconnier 1997: 40).

¹³⁸ "Yet the assumption that setting adverbials merely introduce settings of preexisting events or processes and have no effect on how we understand the process or event designated by the clause nucleus is certainly an oversimplification. Equally oversimplified is the assumption that the semantic relation of an adverbial to the nucleus is directly predictable from its 'basic' meaning, that is, that for instance 'adverbials of place' always indicate only a spatial setting of an event." (Huumo 1999: 390).

¹³⁹ "Adverbial clauses are those whose function vis-à-vis the main clause is roughly analogous to that of nonclausal adverbs. They qualify the the main-clause process with respect to such factors as time, means, cause, and purpose, in some cases being introduced by the same elements used in other adverbials." (Langacker 2008: 419).

Stavio je knjigu na stol. – (MJESTO) Stavio je knjigu gdje je stol.

Međutim u primjerima u kojima je prostorni adverbijal vanjski modifikator mogućnosti proširenja značenja su šire. Primjeri u kojima dolazi do proširenja značenja vezuju se uz pitanja interpunkcije kao i položaja u rečenici te kategorije vremena i načina glagola u službi predikata (Huumo 1999). Primjerice:

- a. *U Londonu, živjeli bismo drukčije. – UVJET (Kada bismo živjeli u Londonu / Da smo u Londonu, živjeli bismo drukčije)*
- b. *U Londonu, živimo drukčije. – VRIJEME (Kada smo u Londonu / Dok smo u Londonu, živimo drukčije)*
- c. *U Londonu, živjeli smo drukčije. – VRIJEME (Kada smo živjeli u Londonu, živjeli smo drukčije)*

Na interpretaciju u ovome slučaju utječe glagolski oblik; kondicional u primjeru uvjetnih rečenica i prezent ili perfekt u primjeru vremenske rečenice. U takvome razumijevanju rečenice važno je i naše znanje o svijetu koje uključuje gradove kao mjesta iz kojih se odlazi i u koje se odlazi.

U Londonu, živjet ćemo drukčije. – UVJET, VRIJEME (Ako odemo u London, živjet ćemo drukčije. Kad budemo u Londonu, živjet ćemo drukčije).

Kao što i adverbijalna rečenica na inicijalnome položaju sudjeluje većim dijelom u organizaciji diskursa nego što ima funkciju mjesta za razliku od završnoga položaja i pruža novi okvir za diskurs/dalji tekst (Thompson 1985; Ramsey 1987; Givón 1990; Ford 1993 prema Huumo 1999) takvu ulogu ima u jednostavnoj rečenici adverbijal. Prema Givónu on je *diskursi most* "discursive bridge" (Givón 1990: 847 prema Huumo 1999). Tako je i taj ambigviteta razrješiv tek na razini iskaza i njegova mjesta u diskursu, odnosno konteksta i našega znanja o svijetu.

Slična zapažanja iznosi Maienborn (2001) o čijoj analizi je bila riječ u drugome poglavlju.

Tako prostorni adverbijali na početnome položaju imaju ulogu *graditelja prostora* (engl. *space builder*) u koji se smješta radnja i čija analiza ovisi o našem znanju o svijetu.

Upravo takav primjer rečenice navode Fauconnier i Turner (2002: 255ff). Rečenica *U Francuskoj, Watergate ne bi naškodilo Nixonu* protučinjenična¹⁴⁰ je rečenica. Takvi primjeri rečenice objašnjeni su u okviru teorije konceptualne integracije (Fauconnier i Turner 2000; 2002 [1998]; 2006), Turner i Fauconnier (1995; 1999; 2003).

U gramatičkim opisima adverbijal ima perifernu ulogu te se smatra da je član rečenice čijim izostavljanjem rečenica ostaje ovjerena. Kognitivni pristupi, u samoj ideji konceptualno i gramatički utemeljenih kategorija, rasvjetljuju ulogu adverbijala koji jesu u prototipnome smislu uvedeni prije svega svojim značenjem u strukturu rečenice. Takva je "kontekstualizacija" adverbijala (koja uključuje enciklopedijsko znanje) ključna u opisu adverbijala.

Tako Tuomas Huumo (1999: 390) navodi primjer rečenica te sljedeća objašnjenja:

- a. *U Britaniji, predsjednik lovi zečeve.* In Britain, the president hunts hares.
- b. *U Francuskoj, predsjednik lovi zečeve.* In France, the president hunts hares.

Iako se radi o sintaktički identičnim rečenicama, postoji razlika u informaciji koju prenose. U prvoj je rečenici adverbijal na početnome položaju mjesni pozadinski okvir u koji se smješta događanje. Međutim druga se rečenica može razumjeti kao ona u kojoj je predsjednik koji lovi zečeve, predsjednik Francuske. Takva je interpretacija isključena u prvoj rečenici zato što znamo da je Velika Britanija kraljevstvo i može biti riječ samo o predsjedniku neke države. Tako zapravo ovi adverbijali funkcioniraju kao graditelji prostora (engl. *space-builders*) u smislu Fauconniera (1985: 16–18 prema Huumo 1999: 390). A primjer adverbijala u drugoj rečenici Huumo naziva (1999: 390) posvojnim/'posesiviziranim' izrazom (engl. 'possessivized' expression) (Huumo 1996; 1999).

Primjeri poput:

- a. **U Britaniji, predsjednik lovi zečeve u Francuskoj.*/In Britain, the president hunts hares in France.
- b. *U Francuskoj, predsjednik lovi zečeve u Britaniji.*

¹⁴⁰ Termin je kao doslovan prijevod preuzet od Belaj i Tanacković Faletar (2006). Riječ je o uvjetnim / pogodbenim irealnim rečenicama.

pokazuju da je druga rečenica ovjerena upravo zato što je moguće čitanje (predsjednik Francuske) gdje je u *Francuskoj* posvojni (engl. *possessivized*) izraz. Ta rečenica pokazuje da prostorni adverbijali ne moraju imati samo ulogu pozadinskoga okvira, već uvode mentalni prostor i u apstraktnijem/složenijim su odnosu s ostatkom rečenice.

Govoreći o ovjerenosti takve rečenice Huumo¹⁴¹ navodi (1999: 391) da *posvojni lokativ* (engl. *possessivized locative*) ima dvojaku funkciju, i posvojnosti i lokacije. Ni jedna od tih dviju funkcija (zapravo domena) ne mora biti uključena u svaku rečenicu ni u svaku interpretaciju. Dok god nisu isključene obje domene, rečenica je ovjerena. Tako rečenica

- a. *U Francuskoj, predsjednik Sjedinjenih Američkih Država lovi zečeve u Britaniji.

koja ne uključuje ni značenje posvojnosti ni značenje lokacije – nije smisljena.

Osim što ukazuje da adverbijali kao pozadinski okviri imaju složeniji odnos prema predikatu rečenice i u rečenici, Huumo dokazuje da tvrdnja kako pomicanje takvih slobodnih modifikatora sa završnoga položaja u rečenici na početni položaj neće ništa bitno u rečenici promijeniti u okviru kognitivnoga pristupa nije prihvatljiva. (Huumo 1999: 392). Kao što smo već naveli pitanje gradnje značenja pitanje je i gramatičke strukture rečenice.

Rečenice:

- a. U Francuskoj, predsjednik lovi zečeve.
b. Predsjednik lovi zečeve u Francuskoj.

različito se interpretiraju. Značenje *predsjednik Francuske* odmah je jasno u prvoj rečenici, ali ne i u drugoj. Huumo to objašnjava (prema Verhagen 1986: 21) tendencijom da elementi koji prethode mogu utjecati na semantičku interpretaciju elemenata koji slijede, dok obrnuto to nije moguće.

¹⁴¹ U okviru kognitivnoga pristupa Huumo (1999) raspravlja o interpretaciji lokativnih adverbijala kao pozadinskih okvira i čimbenicima koji utječu na njihovu interpretaciju.

Ovime se pokazuje da pozadinski okvir bitno modificira značenje rečenice i da ta modifikacija ovisi o više čimbenika te da i redoslijed i položaj u rečenici utječu na njegovu interpretaciju¹⁴². U potpoglavlju o rečenicama s više adverbijala raščlanit će se takvi primjeri.

U ostalim svojim radovima Huumo (2014) analizira pozadinske okvire kojima je izrečena putanja (engl. *path settings*) te navodi da se izrazi kojima se izriče putanja obično smatraju modifikatorima glagola i izražavaju putanju (engl. *path*) koju je prešao mobilni sudionik u situaciji/događaju (engl. *event*):

Ona je trčala od crkve do željezničke stanice./'She run from the church to the railway station'.

Kanonska putanja je koncept ovisan o dinamičnome događaju jer priroda kretanja određuje prostorni položaj i smjer (engl. *direction*). Međutim postoje manje kanonski izrazi putanje (engl. *path expressions*) u kojima oni imaju funkciju adverbijala kao pozadinskoga okvira (engl. *setting adverbial*) i konstituiraju početnu točku predikacije, element iz čije je perspektive konstruiran događaj. Smjer i lokacija takve putanje utemeljeni su u strategiji konceptualizacije (engl. *conceptualization strategy*) govornika. Tako postoje autonomni izrazi putanje (engl. *path expressions*) koji se mogu smatrati pozadinskim okvirim putanje (engl. *path settings*).

There was dense fog all the way from the church to the railway station/'Bila je magla cijelim putem od crkve do željezničke stanice' rečenica je u kojoj se podrazumijeva prisutnost magle na svakom zamislivom koraku duž putanje između dviju lokacija. Takvi su pozadinski okviri putanje (engl. *path settings*) slični kanonskim, statičnim pozadinskim okvirima s tom razlikom što su pozadinski okviri putanje (engl. *path setting*) usmjereni (engl. *directional*). Na korpusu finskoga jezika on raspravlja o trima gramatičkim značajkama koje pridonose autonomiji takvih pozadinskih okvira putanje: padežno obilježeni verbalni trajektor (engl. *verbal trajector*) (nominative vs. partitive), čestice koje indiciraju prostornu ili vremensku ograničenost (engl. *terminativity*) (do; 'as far as', cijelim putem od – do; *all the way to/from*), uporaba adpozicija kojima se izriče putanja gdje su prijedlozi kompatibilniji s autonomnom funkcijom pozadinskoga okvira nego poslijelozi.

¹⁴² Više o proširenjima značenja pozadinskih okvira (Huumo 1999).

Huumo (2014) pozivajući se na razlikovanje pozadinskoga okvira (engl. *setting*) i lokacije (engl. *location*) (Langacker 1987b, 1990, 1991a) navodi kako se čini da pozadinski okviri, koji su definirani kao statični, isključuju dinamične lokacije. Konstrukcija značenja kanonske putanje i njezina usmjerenost konceptualno su ovisni o kretanju putanje – bez kretanja nema putanje. Ali, navodi primjere gdje nema kretanja trajektora, a ipak je izrečena putanja, i to s izrazima kojima se izriče putanja (engl. *path expression*). Navodi primjer: *Spavao sam od Pariza do Brisela./I slept from Paris to Brussels*. I primjeri fikrivnoga kretanja to potvrđuju. Huumo također smatra da se funkcija adverbijala mora odrediti prema skali/ljestvici ukopljenosti/uključenosti (engl. *the scale of integratedness*), što je više uključen u rečenicu više funkcionira kao lokacija (engl. *location*), a što je manje uključen više ima funkciju putanje pozadinskoga okvira (engl. *path setting*). (Huumo 2014: 75ff)

Tako osim modifikacije glagola izrazi kojima se izriče putanja (engl. *path expressions*) imaju i ulogu koja je utemeljena na subjektivnoj gradnji značenja (engl. *subjective construal*) i imaju funkciju nalik pozadinskome okviru (engl. *perform a setting-like function*).

Huumo (2014: 76–77) gramatičkim faktorima važnima za evociranje konceptualizacije putanje kao pozadinskoga okvira smatra obilježja trajektora (jedan sam entitet koji se kreće vs. statični izduženi entitet vs. veći broj entiteta), obilježja glagola (glagoli kretanja vs. drugi) i obilježja putanje.

5.5. Rečenice s više (prostornih) adverbijala

- a. *Na rubu vrbika, pokraj gaza preko potoka, pokaza nam se s one strane vode brežuljak.*
- b. *Visoke i strme kamene stube vodile su u prvi sprat preko otvorenoga hodnika osvođena prema pročelju sa zidanim stupovima poput arkada.*
- c. *Od blagih padina Požeških planina, Medvednice i Žumberka, preko šumovitog Gorskog Kotara i Ličke Plješivice, strmog Velebita i kršne Dinare, proteže se cijeli niz vrhova, dolina i pašnjaka.*
- d. *Iz hodnika su vodile drvene ljestve na tavan, omiljeno sklonište Stjepanova brata Tomislava.*

- e. *Sjene mjeseca prostiru se sve to većma morskom površinom, a napokon zahvate i otoke i goleti Velebita.*

Broj adverbijala u rečenici nije ograničen. Stoga se u rečenici mogu pojaviti adverbijali koji i semantički i sintaktički pripadaju i istim i različitim skupinama adverbijala. Ni broj pozadinskih okvira nije ograničen. Takve kombinacije i grozdovi adverbijala te prostorni adverbijal koji se pojavljuje s različitim drugim semantičkim skupinama adverbijala kao i njihov različit položaj u rečenici važne su u interpretaciji rečenice.

Prema Buysschaertu (1982: 158; 1999 prema 2010: 243ff) hijerarhija modifikacije (engl. *hierarchy of modification*) pokazuje da adverbijal s najširim opsegom (engl. *scope*) ima tendenciju biti "najdesniji" čime se objašnjavaju i primjeri u kojima redoslijed adverbijala odstupa od uobičajenoga redoslijeda, primjerice za SVO jezike: način–mjesto–vrijeme. I u ovome slučaju važna je autonomnost adverbijala, odnosno redoslijed adverbijala ovisi i o tome jesu li oni dopune ili dodatci glagolu, odnosno dopune ili slobodni modifikatori (u Buysschaertovoj terminologiji).

Adverbijali koji su obvezne dopune kao primjerice *u Zagrebu* u rečenici: *Ja živim u Zagrebu* ili neobvezne dopune *u Zagreb* u primjeru *Ja idem u Zagreb* zapravo imaju obilježja objekta. Stoga je i njihov položaj manje slobodan pa su primjeri u kojima se dopuna glagolu *živjeti*, *idem* ili izravni objekt nalaze na početnome položaju u rečenici zapravo jednako stilski obilježeni. Ali iako slobodni modifikatori, što bi odgovaralo pozadinskomu okviru (u terminologiji kognitivne gramatike), imaju drukčija obilježja od adverbijalnih dopuna (koje bi odgovarale sudionicima u događaju), i unutar skupine slobodnih modifikatora postoje razlike i "nemaju svi slobodni modifikatori isti položaj ni isti prozodijski potencijal" (Buysschaert 2010: 246). Položaj u rečenici dovodio se u vezu sa sintaktičkom težinom (engl. *syntactic weight*) pa se smatralo da "lakši" (izrečeni jednom riječju, manjim brojem riječi) adverbijali imaju slobodniji položaj u rečenici, odnosno da se mogu pojaviti na početnome, središnjemu ili krajnjemu/završnome položaju u rečenici. Položaj adverbijala u rečenici određen je i njegovom manjom ili većom zavisnošću od glagola (povezanošću s glagolom) u službi

predikata te načinom njegova izricanja, stoga se uvjetno može reći da oni adverbijali koji su zavisniji imaju manje mobilan položaj.¹⁴³

Prostorni adverbijali (engl. *space adjuncts*) primjerice na istraživanjima engleskoga jezika potvrđuju se kao najčestotniji tipovi adverbijala (Hasselgård 2010: 187; Quirk *et al.* 1985, Biber *et al.* 1999). Prostorni su odnosi temeljni i među okolnosnim odnosima i na njima se temelje proširenja u druge domene.

¹⁴³ Iako po definiciji mjesto adverbijala/priložne oznake u rečenici u hrvatskome jeziku nije strogo određeno, odnosno redosljed je sintaktičkih jedinica slobodan, u gramatikama se pronalaze rješenja koja određuju njihovo mjesto. "Priložne oznake koje odgovaraju na pitanje *kako?* dolaze ispred predikata: *Ivan (S) + rado (PON) + čita (P) + knjige (O)*, a priložne oznake koje odgovaraju na pitanja *kada?*, *gdje?*, *kuda?*, *kamo?*, *odakle?*, *dokle?*, *s kojim razlogom?* i *s kojom svrhom?* iza predikata, odnosno iza pomoćnoga glagola u sastavu predikata, ili iza objekta. Redosljed je priložnih oznaka koje dolaze iza predikata ili iza objekta podvrgnut logičkim zakonitostima." (Silić i Pranjković 2007: 364). Prema tome priložna oznaka mjesta prethodi priložnoj oznaci vremena, priložna oznaka vremena prethodi priložnoj oznaci uzroka te priložna oznaka uzroka priložnoj oznaci svrhe. Prvo je pitanje koje se nameće – što su logičke zakonitosti ako, primjerice, prijedložno-padežni izraz dolazi poslije predikata (koji ima službu priložne oznake načina), a prilog (u istoj funkciji) ispred glagola.

Ivan Marković (2010: 238) prema Dryerovim (1992, 2007) univerzalnim korelacijama navodi kao jednu od univerzalija, kada govorimo o jezicima SVO (odnosno jezicima čiji je redosljed subjekt, glagol (predikat), objekt, da "načinski prilog slijedi glagol (V-Adv), odnosno ako načinski prilog slijedi glagol, jezik je VO" i vezano za redosljed riječi navodi da "VO-jezici prijedložnu sintagmu obično imaju iza glagola (V-PP), a tako i neargumentnu imeničku sintagmu (V-NP), odnosno PP i NP smještaju se ondje gdje i objekt: *Čuvam ovce za novac. Odvest ću te na vjenčanje autom.*" (Marković 2010: 238–239).

Marković dalje navodi prema Siliću (1984) dovodeći njegovo promišljanje u vezu s Dryerovim univerzalnim korelacijama da kada govorimo o priložima "ako je jezik VO, načinski prilog slijedi glagol (V-Adv), odnosno ako načinski prilog slijedi glagol, jezik je VO", da u hrvatskome jeziku Silić (1984: 33) pretpostavlja da je temeljni redosljed *Adv-V* i uspoređuje primjere: *profesor je izvrsno govorio – profesor je govorio izvrsno, loše govorim hrvatski – govorim loše hrvatski, sporo hodam – hodam sporo, sporo učim – učim sporo*. U hrvatskim gramatikama, kada se govori o redosljedu, navode se, primjerice u gramatici Barić i dr. (2005) dva pravila – ovisno o tome je li glagolski oblik jednostavan ili složen: "Kad se priložna oznaka izriče prilogom, taj je prilog: a) ispred predikata ako se predikat izriče nesloženim glagolskim oblikom: *Dragonoška malo jede* (M. Peić) – *Prasci mirno jedu*. (M. Peić) – *Njegove noge sada miruju*. (R. Marinković) b) između dijelova predikata ako se predikat izriče složenim glagolskim oblikom: *Vrijeme je krišom prolazilo*. (I. Dončević) – *Mjesec će noćas kasno izaći*. (R. Marinković) – *One su odjednom popustile*. (R. Marinković). Kad se priložna oznaka izriče prijedložnim ili padežnim izrazom, ti su izrazi iza predikata: *Majstor krene u mrak*. (R. Marinković) – *Ja ostadoh na mjestu*. (A. G. Matoš) – *Dolazi svako jutro po ključeve*. (R. Marinković) – *Stali smo pred jablanom*. (M. Peić) – *Tresao se od straha*. (R. Marinković) – *Ovaj mladi pejzaž punio je stotinu godina srebrne križevačke zdjele*. (M. Peić) – *Vratio sam se na svoj crni prozor*. (M. Peić) – *Nebeski beskraj ukočio se nad Plesom* (M. Peić) – *Neću se vratiti čitavu noć*. (I. Dončević)". (Barić i dr. 2005: 585). Ovdje se primjećuje da redosljed priložnih oznaka u hrvatskome jeziku nije strogo određen, prilozi se nalaze ispred glagola, tj. predikata, prijedložno-padežni izrazi iza, a kada govorimo o složenim glagolskim oblicima primjenjuje se tzv. Wackernagelovo pravilo, odnosno pravilo o položaju enklitika koje zahtijevaju drugo mjesto u rečenici te se zbog toga umeće prilog između dijelova predikata. Marković dalje navodi prema podacima u Dryer (1992: 124) "da stanje u jezicima Euroazije nije reprezentativno jer se ne podudara s univerzalnom težnjom da načinski prilog i prijedložna sintagma dolaze s iste strane glagola". Autor ističe "da je ta *univerzalna težnja* važna i za hrvatski, odnosno činjenica da prijedložna sintagma i neargumentna imenička sintagma dolaze poslije glagola uvelike smanjuje osjetljivost govornika na položaj priloga", stoga je "*učim po noći – učim noću – učim naglas, pa onda i: učim sporo*". (Marković 2010: 238). Marković ostavlja otvorenim pitanje semantičke razlike konstrukcija *Adv-V* i *V-Adv*.

Adverbijali mjesta/položaja (engl. *space position adjuncts*) nalaze se u različitim suodnosima s ostalim rečeničnim članovima unutar rečenice. Primjerice Quirk *et al.* (Quirk *et al.* 1985: 512ff prema Hasselgård 2010: 180) s obzirom na područje opsega (engl. *scope*) adverbijale dijele na one koji se odnose na subjekt (engl. *subject-related*) i one koji se odnose na objekt (engl. *object-related*) pa se taj opseg položaja (engl. *scope of position*) smatra istančanijim od razlike između predikatnih (engl. *predicational*) i rečeničnih (engl. *sentential*) adverbijala. Tako adverbijal mjesta (engl. *position adjunct*) može biti pozadinski okvir ili lokacija procesa (situacije ili događaja) jednoga ili više sudionika u procesu. U prvome primjeru označuje lokaciju procesa svih sudionika, a u drugome primjeru samo jednoga sudionika.

- a. I pročitao sam joj ih *kod kuće* znate kada je bilo vrijeme za spavanje. And I read them to her uh uh *at home* you know at bedtime – (orijentirani prema subjektu).
- b. Imam limun kod kuće¹⁴⁴. I've got a lemon *at home* – (orijentirani prema objektu).¹⁴⁵

Adverbijali su cilja i ishodišta (engl. *direction adjuncts*) usko povezani s glagolima kretanja, više negoli s ostatkom rečenice (Hasselgård 2010: 188).

Hasselgård (2010: 189) smatra da su adverbijali cilja (engl. *direction adjuncts*) u uskoj vezi s glagolskim procesom (engl. *verbal process*) pa su tako obično dio predikata/dio glagolske skupine iako mogu imati i širi opseg (engl. *wider scope*). Tako je mišljenja (što se ne bi moglo reći za primjere iz hrvatskoga jezika jer su upravo scenariji s kretanjem i prefigiranim glagolima najčešći izvor metafora) da adverbijali ishodišta i cilja mogu, ali ne često kao mjesni adverbijali, imati proširenja značenja ("direction adjuncts can occur, though not as frequently as position adjuncts, with non-literal meanings").

I kada se govori o *sekvencama*, tj. nizovima, odnosno grozdovima (engl. *clusters*)¹⁴⁶ i kombinacijama (engl. *combinations*)¹⁴⁷ adverbijala, potrebno ih je promatrati u odnosu na

¹⁴⁴ Ovakvi se primjeri često povezuju sa sintaktičkim ambigvitom (Katičić 2002; Hodžić 2013) gdje se onda pitanje adverbijala ili atributa uglavnom dovodi u vezu s njihovim redoslijedom u rečenici, tj. odnose li se na imenicu ili glagol u službi predikata.

¹⁴⁵ Primjeri preuzeti iz Hasselgård (2010).

¹⁴⁶ Grozdovima (engl. *clusters*) se smatraju adverbijali koji slijede u nizu jedan za drugim.

¹⁴⁷ Kombinacijama (engl. *combinations*) se smatraju adverbijali koji se nalaze na različitim položajima u rečenici.

vrstu prostornoga adverbijala. Adverbijali mjesta/položaja (engl. *space position adjuncts*) pokazuju tendenciju da se oni koji označavaju "lokalnije", odnosno uže, specifičnije, određenije prostore (engl. *more local location*) smještaju bliže glagolu, a oni koji označavaju globalnije, šire prostore smještaju se na perifernije pozicije prema kraju ili početku rečenice. (Hasselgård 1996: 77ff, 147 prema Hasselgård 2010: 201). Takvu tendenciju Hasselgård (2010: 201) objašnjava primjerom:

- a. Pingvini svijaju svoje gnijezdo tri ili četiri stope duboko // u tlu // na padinama stijena. (Puffins nest in borrows three or four feet deep // in the soil// on the slopes of the rock.)

Osim navedenoga slijed može biti i obrnut pa je primjer koji Langacker navodi: *Vaša kamera je na katu u spavaćoj sobi u ormaru na najgornjoj polici iza dalekozora*. O primjerima koje Lanagcker navodi bit će više riječi u nastavku poglavlja. Ovo je jedna od nekoliko konstrukcija koje dopuštaju neodređeno dug lanac lokativnih izraza, u kojemu svaki od lokativnih izraza u lancu smješta isti trajektor. Može se reći da je to vrsta zumiranja, efekta/učinka zumiranja (engl. *zooming in effect*). Kako se krećemo kroz lanac, lokativi uspješnije usredotočuju našu pažnju na sve manje i manje prostore/lokacije i svaka je lokacija postavljena unutar one koja joj prethodi. (Langacker 1991b).

U primjerima koji nemaju ovakav efekt zumiranja, dolazi do 'konceptualnoga kaosa' (Croft i Cruse 2004).

Prema Hasselgård prostorne odrednice odražavaju stupnjevito širenje perspektive od one koja je najbliža do one koja je najdalja. Najbliži položaj glagolu čini se i najviše vezan uz glagol u službi predikata. "At the pragmatic level, in the progression from local to global – or included to inclusive – spatial reference reflects a gradual widening of the perspective from that which is closest to that which is further away. The nearest, more local, position is apparently felt to be more central to the verbal action than the larger, more distant global one. This centrality in turn favours placement close to the verb, as part of the predicate." (Hasselgård 2010: 202).

U primjerima gdje se oba adverbijala odnose na isti položaj tendencija je da se adverbijal općenitijega značenja smješta prije onoga sa specifičnijim značenjem što potvrđuje

primjer: *Tek otac ga nedavno promijeni u Bosnić kad posta načelnik negdje u Gorskom kotaru. A tamo negdje na rubu neba kao pruga jedan oblačak.*

U grozdovima (engl. *cluster*) adverbijala smjera (engl. *direction adjuncts*), princip iskustvene ikoničnosti (engl. *principle of experiential iconicity*) (Enkvist 1981 prema Hasselgård 2010) predviđa da redosljed adverbijala prati kretanje trajektora i da je redosljed adverbijala izvor – putanja – cilj. Najčešći su primjeri s dva adverbijala, a obrazac je putanja – cilj, ali ima i onih izvor – cilj, što potvrđuju primjeri:

- a. *Od blagih padina Požeških planina, Medvednice i Žumberka, **preko** šumovitog Gorskog Kotara i Ličke Plješivice, strmog Velebita i kršne Dinare, proteže se cijeli niz vrhova, dolina i pašnjaka.*
- b. *Iz dvorišta, zatvorena visokim stijenama među kojima sjena neprestano leži, ulazi na prozor oslabljeno svjetlo dana.*
- c. *Sav Velebit sinu ispod novog sunca Dolje s vala plavog do zelen-vrhunca.*

Langacker (2000: 60), kada govori o takvim adverbijalima, povezuje to s pojmovima opsega (engl. *scope*) i domene pretraživanja (engl. *search domain*). Sljedećim rečenicama ilustrira gnijezda lokativa/ugniježđene lokative (engl. *nested locative*) i lanac lokativa/ulančane lokative (engl. *chain locative*):

- a. *Vaša kamera je na katu u spavaćoj sobi u ormaru na najgornjoj polici iza dalekozora. / Your camera is upstairs, in the bedroom, in the closet, on the top shelf, behind the binoculars. (Langacker 2000: 61)*
- b. *Tvoja kopija "Women, Fire, and Dangerous Things" je u radnoj sobi, na polici za knjige, na dnu/kraju police, pokraj Illustrated Encyclopedia of Glottochronology. / Your copy of "Women, Fire, and Dangerous Things" is in the study, in the bookcase, on the bottom shelf, next to the Illustrated Encyclopedia of Glottochronology. – GNIJEZDA ADVERBIJALA (Langacker 2000: 196)*
- c. *Grablje su u dvorištu kraj stražnje ograde blizu vrata. / The rake is in the yard by the back fence near the gate.*
- d. *Leksikostatistički muzej je preko(puta) trga, kroz usku ulicu i preko mosta. / The Lexicostatistics Museum is across the plaza, through that alley, and over the*

bridge. – LANAC ADVERBIJALA /ULANČANI ADVERBIJALI (Langacker 2000: 196)

Kognitivni pristupi jeziku (kao i konstrukcijski) položaju koji pojedini član u rečenici zauzima pristupaju drukčije. Langacker (2000: 196–198) razlikuje ugniježdene lokativne konstrukcije (engl. *nested locative constructions*) i ulančane lokativne konstrukcije (engl. *chain locative constructions*).

Svaki lokativni izraz ograničava/smješta subjekt u specifičnu domenu pretraživanja (engl. *search domain*) koja onda gradi/konstituira opseg predikacije (engl. *scope of predication*) za lokativni izraz koji slijedi. Tako *na katu* zatvara gornji prostor, *u sobi* je konstruirana u odnosu na ograničenu regiju – samo sobu na katu treba uzeti u razmatranje. Domena pretraživanja koja zahtijeva drugi lokativ funkcionira kao opseg predikacije (engl. *scope of predication*) za ormar itd. Svaki lokativni izraz ograničava (engl. *confines*) subjekt na određenu domenu pretraživanja (engl. *search domain*) koja je onda dio (engl. *constitutes*) opsega predikacije (engl. *scope of predication*) lokativnoga izraza koji slijedi. Tako lokativni izraz *na katu* ograničuje (engl. *confines*) prostor gdje se nalazi kamera na gornji dio prostora, a *u sobi* se tumači u odnosu na ovu omeđenu (ograničenu) regiju – *sobu na katu*. Domena pretraživanja nametnuta drugim lokativnim izrazom funkcionira kao opseg predikacije za *u ormaru* itd. Langacker navodi primjere i objašnjava u prvome primjeru funkciju referentne točke (engl. *reference point function*) u ugniježđenim lokativnim konstrukcijama/gniježdima lokativnih konstrukcija (engl. *nested locative construction*), a u drugome u lancu lokativnih konstrukcija/ulančanim lokativnim konstrukcijama (engl. *chained locative construction*). (Langacker 2000: 196–198).

I u jednoj i u drugoj konstrukciji uzastopni lokativni izrazi/lokativni izrazi koji slijede jedan za drugim (engl. *successive locative constituents*) vode duž mentalne putanje (mentalnom putanjom) od referentne točke do referentne točke da bi pronašle rečenični subjekt (koji je i trajektor svakoga pojedinog lokativnoga izraza). Zapravo su dvije razine organizacije referentne točke na ovim razinama. S jedne su strane objekti/predmeti kao polica za knjige (engl. *bookcase*) ili prostorni orijentir kao trg upotrijebljeni kao referentne točke u smješanju subjekta/trajektora. Na ovoj razini subjekt je ciljani entitet (engl. *target*) i smješten je negdje unutar konceptualnoga područja (engl. *dominion*) svake pojedine referentne točke (engl. *referent point*) domene pretraživanja lokativnoga izraza za koji je orijentir.

Druga razina organizacije referentne točke odnosi se na prostornu putanju samu po sebi (engl. *spatial part per se*). Na ovoj razini svaka pojedina referentna točka i svaki ciljani entitet su sami po sebi prostorne lokacije. Mentalnim praćenjem (engl. *scanning*) od jedne lokalizacije do druge konceptualizator/promatrač (engl. *conceptualizer*) prati mentalnu putanju. U takvim ugniježđenim konstrukcijama/konstrukcijama gnijezda (engl. *nested construction*) referentne točke i ciljni entiteti (engl. *targets*) su domene pretraživanja svakoga pojedinoga lokativnog izraza (engl. *individual locative expressions*) i ciljni entitet je svakome od njih (u svakome od tih primjera konstruiran kao da je negdje unutar njegove referentne točke, stoga/otuda ima efekt/učinak gnijezda (engl. *nesting effect*). Tako svaki ciljni entitet jednom dostignut funkcionira kao referentna točka u svrhu dostizanja sljedećega ciljnog entiteta (domene pretraživanja sljedećega lokativnog izraza). Ovo ulančavanje u kombinaciji s uobičajenim obrascem/modelom (engl. *pattern*) referentne točke koja uključuju svoj ciljni entitet (cijeli kao prirodnu točku (engl. *natural point*)) za pristup njegovim dijelovima vodi do strukture gnijezda. S obzirom na navedeno ovako promatrana ugniježđena lokativna konstrukcija (engl. *nested locative construction*) analogna je posesivnim izrazima u kojima svaki posjedovatelj/posjednik (engl. *possessor*) (referentna točka) u nizu (engl. *sequence*) kao cijeli uključuje svoj ciljni entitet kao poddio (engl. *subpart*).

Ove konstrukcije Langacker povezuje s posvojnim konstrukcijama te se i time potvrđuje analogan odnos konstrukcija s lokativom i posvojnih konstrukcija:

- a. my ring finger's middle knuckle; the book's title's second word (knjige naslova druga riječ)
- b. Tom's girlfriend's cousin's mother; my computer's warantee's expiration date (Tomove djevojke rođakinje majka)

Primjer ugniježđena lokativa/gnijezda lokativa (engl. *nested locative*) analogan je primjeru posvojnoga izraza (*my ring finger's middle knuckle; the book's tittle' second word*) gdje je svaki posjedovatelj (engl. *possessor*) referentna točka u sekvenci kao cjelini koja uključuje ciljni entitet kao poddio.

Na isti je način usporediva konstrukcija s ulančanim lokativnim adverbijalom s drugim primjerom posvojne konstrukcije. U prvome slučaju; lokativna konstrukcija: *The Lexicostatistics Museum is across the plaza, through that alley, and over the bridge i*

posvojna: *Toni's girlfriend's cousin's mother; my computer's warantee's expiration date*); gdje je ciljni entitet i u jednom i drugom primjeru izvan referentne točke. Nastali put (engl. *resulting path*) vodi u vidu lanca (engl. *chain-like fashion*) od jednoga udaljenoga entiteta do sljedećega gdje ovi entiteti mogu biti ljudi, objekti/predmeti (engl. *objects*), točke u prostoru ili nešto apstraktnije. U ulančanoj lokativnoj konstrukciji (engl. *chained locative construction*) referentne točke i ciljni entiteti su točke (engl. *points*) u prostoru. Svaki pojedini lokativni izraz u nizu (engl. *in series*) opisuje prostornu putanju (engl. *spatial path*) duž koje konceptualizator /promatrač (engl. *conceptualizer*) prati/slijedi (engl. *scanning*) mentalno do završne točke (engl. *endpoint*) koja je tako ciljni entitet (engl. *target of scanning*). Ovaj je ciljni entitet onda referentna točka za sljedeću prostornu putanju u lancu, određenu sljedećim lokativnim izrazom koji ga uzima kao polaznu točku (engl. *point of departure*). Skup mogućih puteva polazeći od određene referentne točke konstituira/ gradi konceptualni sadržaj (engl. *dominion*) u skladu s tom radnjom/operacijom skeniranja.

5.5.1. *Primjeri proširenja značenja u rečenicama s više adverbijala*

Iako se smatra da je u hrvatskome jeziku redosljed adverbijala slobodan, u značenjskome smislu redosljed adverbijala ima veliku ulogu¹⁴⁸. Prema Huumu (1999) opseg tih višemjesnih specifikacija (engl. *multiple locational specifications*) među pozadinskim okvirima je takav da semantički viša domena dominira semantički nižom domenom te njihov redosljed postavlja na sljedeći način:

(apstraktni (prostori) > vremenski > posvojni > prostorni > "omeđeni/ograničeni" prostori)

abstract (spaces) > temporal > possessive > spatial > "bound" spaces

Huumo predstavlja *hijerarhiju opsega* (engl. *scoping hierarchy*) (Huumo 1996 prema Huumo 1999: 398ff). Prema toj hijerarhiji prototipni primjeri su oni gdje svi elementi nose temeljno značenje, posvojnost (engl. *possession*) ima opseg nad mjestom, kao što su pod opsegom vremena prostor i posvojnost. Temporalizacija (engl. *temporalization*) je operacija/radnja koja lokacijskomu elementu daje status vremenskoga modifikatora i

¹⁴⁸ U radu "Space as time: temporalization and other special functions of locational-setting adverbials" Huumo (1999) proučava manje zastupljenu temu struktura u kojima je nekoliko pozadinskih okvira povezano s istim predikatom te međuodnos pozadinskih okvira u tim strukturama.

omogućuje mu da dominira prostorom pod vremenom u hijerarhiji opsega. Temporalizacija je temeljena na činjenici da sadržajni odnosi imaju trajanje i ako je trajanje ograničeno postoji između dvije vremenske točke; one počinju kada entitet ulazi u prostor i traje do kada napusti prostor. U konstruiranju vremenske interpretacije tako trebamo uzeti u obzir potpuni odnos sadržaja (engl. *relation of containment as a complete*) bez prekida (engl. *uninterrupted whole*). Ovaj zahtjev utječe i na odabir prirodne putanje (engl. *natural path*) koji se koristi u slaganju temporaliziranih lokacijskih odnosa (engl. *inassembing the temporalized locational relation*).

Apstraktni prostori imaju poseban status u usporedbi s ostalim vrstama prostora i razlikuju se od njih jer su autonomni u odnosu na "stvarni svijet". Za razliku od drugih vrsta apstraktni prostori nisu dio stvarnoga svijeta i imaju svoju vlastitu strukturu. Ovi apstraktni svjetovi tipično uključuju svoje vlastite odgovarajuće sastavne dijelove. Oni odgovaraju svim ostalim vrstama prostora (vremenu, mjestu i drugim domenama stvarnoga svijeta). Apstraktni su prostori zapravo najprototipniji primjeri mentalnoga prostora, uključuju knjige, priče, filmove, igre itd. U odnosu opsega *višemjesne lokalne specifikacije* (engl. *multiple location specifications*) apstraktni prostori imaju prednost pred svim ostalim domenama i kada su povezani s istim predikatom uključuju druge vrste domena u svoj opseg. (*U Elmerovu romanu francuski farmer je skrivao plemiće u svojem podrumu za vrijeme Francuske revolucije. / In Elmer's novel, a French farmer has noblemen hiding in his cellar during the French revolution.*¹⁴⁹)

Ovdje izdvajamo i primjere koji govore o proširenju prostornoga značenja u vremensku domenu, odnosno vremensku rečenicu:

a. On Monday nights, Ollie played chess with Arthur in London.

Ponedjeljkom noću, Ollie je igrao šah s Arhurom u Londonu.

b. In London, Ollie played chess with Arthur on Monday nights.

U Londonu, Ollie je igrao šah s Arthurom ponedjeljkom noću.

U prvome primjeru vrijeme domimira prostorom ograničavajući prostornu relaciju između *Ollie* i *Londona* na *noći ponedjeljkom*. Obrnuti odnos opsega (engl. *scope relation*)

¹⁴⁹ Primjeri su preuzeti od Huumo (1999: 413).

može se postići drukčijom/specifičnijom interpretacijom niže domene. Tako prostor može dominirati vremenom samo ako i sâm ima vremensko značenje. Takvo čitanje usidruje (engl. *foreground*) trajanje prisutnosti u prostoru. Takav je učinak sintaktički postignut redoslijedom u drugoj rečenici.

Tako bismo prvu rečenicu razumjeli da je ponedjeljkom noću Ollie je odlazio u London igrati šah s Arthurom, a drugu da je Ollie dok je bio u Londonu/kad bi bio u Londonu igrao šah s Arthurom.

Navedeni primjeri potvrđuju kako je pojednostavljivanje smatranje da je semantički odnos adverbijala i jezgre rečenice (engl. *nucleus*) predvidljiv iz njegova osnovna značenja te da prostorni adverbijali uvijek određuju samo prostorni pozadinski okvir. (Huumo 1999).

Ovim se još jednom upućuje na razlikovanje vanjskih i unutarnjih modifikatora, gdje unutarnji pripadaju jezgri rečenice (dio su glagolske skupine), dok vanjski modificiraju cijelu rečenicu i predstavljaju pozadinski okvir. Prema Huumu (1999: 395) tu pretpostavku potvrđuju Fillmore (1968), Anderson (1977), Halliday (1985) koji koristi termin cirkumstancijal za izraze kojima su označeni pozadinski okviri i Givón (2001: 82) koji govori o "distribucijskoj slobodi priloga sa širim opsegom".

U višemjesnim specifikacijama slična tendencija opsega postoji gdje indikator najširega perioda (engl. *most extensive period*) uzima indikatore manjih perioda pod svoj opseg.

Ovakvi primjeri upućuju na složen značenjski odnos konkretnih prostornih adverbijala s ostalim adverbijalima u rečenici i različite mogućnosti interpretacije.

6. PRIJEDLOŽNO-PADEŽNI PROSTORNI ADVERBIJALI

Prostorni se adverbijali najčešće izriču prijedložno-padežnim izrazima te su temelj različitim metaforičkim proširenjima značenja. U opisima je prijedloga unutar kognitivnih pristupa analiziran veći broj dimenzionalnih primarnih prijedloga (Šarić 2003, 2006a, 2006b, 2008, 2012, 2014; Belaj 2010; Brala-Vukanović 2011; Brala-Vukanović i Memišević 2012, Matovac 2013; Tanacković Faletar 2011; Belaj i Tanacković Faletar 2014).

U hrvatskome jeziku u okviru kognitivnolingvističkih pristupa istoobličnim je glagolskim predmetcima posvećena monografija (Belaj 2008). Analizirano je osam predmetaka *iz-*, *nad-*, *pod-*, *pre-*, *pred-*, *pri-*, *pro-* i *raz-*. Odnos predmetka i prijedloga, predmetka prefigiranoga glagola i istoobličnoga prijedloga u konstrukcijama u kojima se supojavljaju u okviru hrvatskoga jezikoslovlja manje je zatupljena tema (Pranjeković 2009: 14). Odnos predmetka i prijedloga istraživao je u okviru međunarodnoga projekta *Space in south Slavic* koji vodi Ljiljana Šarić na Sveučilištu u Oslu. Kao jedan od rezultata istraživanja objavljena je knjiga *Prostor u jeziku i metafora. Kognitivnolingvističke studije o prefiksima i prijedlozima* (Šarić 2014). Analizirani su predmetci *od-*, *uz(a)-*, *u-* te *na-* i prijedlozi *od*, *uz*. Šarić zaključuje kako su primijenjeni različiti pristupi u okviru kognitivnolingvističkih teorija temeljeni na shematičnom značenju (Belaj 2008) i na značenjskoj mreži (Šarić 2014), ali da "oba pristupa daju slične i usporedive rezultate" (Šarić 2014: 31).

Odnos predmetka glagola i istoobličnoga prijedloga *pre-* i *preko*, *do-* i *do*, *na-* i *na* te *ob-* i *oko* istražuju Brala-Vukanović i Rubinić te zaključuju da se središnje značenje prijedloga odnosi na put, dok se predmetci vezuju uz svršenost radnje i putanju direktivnosti (2011: 33). Glagolsko-prijedložne konstrukcije s regiranim¹⁵⁰ dimenzionalnim prijedlozima *na*, *u*, *za*, *o*, *s(a)*, *od*, *do*, *pod*, *po*, *oko*, *iz*, *k*, *nad*, *pred*, *pri*, *kroz* analizira Katunar (2015). U široj slavističkoj literaturi prostor je analiziran u monografiji *Jezik i prostor* Predraga Pipera (1997, ²2001) u okviru *teorije semantičkih lokalizacija* te kontrastivnih kognitivnih analiza koje uključuju engleski i "srpskohrvatski" jezik, konceptualizaciju vertikalne dimenzije (Rasulić 2004) te prijedloge "sadržavanja" (Klikovac 2000).

¹⁵⁰ Regirani je prijedlog termin koji uvodi Daniela Katunar u svojem doktorском radu za prijedloge "koji ulaze u odnos jake rekcije s glagolom i zajedno s njime čine glagolsko-prijedložne konstrukcije" (Katunar 2015: 2).

Izvan kognitivnolingvističkoga okvira unutar opisa pojedinih kategorija u hrvatskome jeziku i izražavanja dopuštanja (Pranjковиć 2001; Nazalević Čučević i Cvitanušić Tivco 2011), posljedice (Vukojević 2008), namjere (Mlikota 2009), vremena (Glušac 2012), u široj slavističkoj literaturi uzroka (Kovačević 1988), načina (Palić 2007) obrađeni su i prijedložno-padežni adverbijali. Kategorija prostora analizirana je u hrvatskome jeziku u većemu broju radova (Pranjковиć 2009; Stolac 2009; Matas Ivanković 2009), a prostor kao temeljna kategorija tumači se i u okviru analize različitih vrsta riječi kao prijedloga (Pranjковиć 2001). Kognitivnolingvistički pristup primijenjen je u okviru kontrastivnih studija, koje najvećim dijelom uključuju engleski i hrvatski jezik, primjerice glagola kretanja (Žic-Fuchs 1991) ili glagola koji označavaju tjelesni položaj na primjeru engleskoga, njemačkoga i hrvatskoga jezika (Vidaković Erdeljić 2012) i glagola govorenja (Tuđman Vuković 2010).

Raščlamba je u ovome poglavlju rada dijelom utemeljena na spoznajama navedenih autora. Prijedlozi su raščlanjeni isključivo kao dio glagolske sintagme i rečenice (kao izolirane jedinice). Budući da se težilo ukazati na osobitosti pojedine vrste adverbijala, ali uzimajući u obzir značenja pojedinačnih prijedloga, izdvojeni su prijedložno-padežni adverbijali te se na njihovim pojedinačnim primjerima ukazalo na sintaktičke i semantičke osobitosti i proširenja njihova značenja unutar pojedine skupine.

Prema Barić i dr. (2005: 278) te Silić i Pranjковиć (2007: 245), Katunar (2015: 129) izdvaja primarne¹⁵¹ prijedloge koje smatra "dimenzionalnim prijedlozima prostornog značenja": *do, iz, k, kod, kroz, među, na, nad, niz, o, od, oko, po, pod, prema, pred, pri, preko, u, uz, za*. Primarni prijedlozi su prijedlozi s najrazgranatijim mrežama značenja. U radu se zadržavamo na njihovim značajkama kao dijela adverbijala i konstrukcija u koje su uključeni te primjerima proširenja prostornoga značenja.

Uz dimenzionalne¹⁵² (prostorne i vremenske prijedloge) Pranjковиć (2001: 18–29) navodi nedimenzionalna značenja prijedloga, "tj. ona značenja koja su u načelu izvedena iz

¹⁵¹ Raščlamba podjele prijedloga i njihova nazivlja u hrvatskim jezičnim priručnicama nalazi se u Matovac (2013).

¹⁵² Prostorni prijedlozi prema Pranjkoviću izražavaju dvadeset prostornih odnosa (Pranjковиć 2001: 7–11). Prijedlozi: *ispred, pred, s prednje strane (prelokativnost)*, *za, iza, sa stražnje strane, pozadi, straga (postlokativnost)*, *na, po, (po)više, nad, iznad, ponad, vrh, površ, navrh, uvrh, na vrhu (supralokativnost)*, *pod(a), ispod, dno, podno, udno, na dnu, niže, s donje strane (sublokativnost)*, *u, unutar, u okviru, u granicama, u sklopu, u oblasti, u sferi, u domeni (intralokativnost)*, *(iz)van, izvan granica (oblasti, okvira i sl.), osim (ekstralokativnost)*, *blizu, u blizini, (po)kraj, nadomak, nadohvat, pored, uz(a), (tik) do, nedaleko od (adlokativnost)*, *daleko (podalje, udaljeno, na udaljenosti) od, "ne-blizu" (ultralokativnost)*, *(zdesna ili slijeva)*

dimenzionalnih, a tiču se kompleksnijih logičkih odnosa kao što su sredstvo, način, uzrok, posljedica, uvjet itd." (Pranjeković 2001: 18).

"Prijedložni padeži" ili "potpadeži" prema Pranjkoviću (2001: 18–29) navedeni su u tablici 3. Važno je naglasiti da prijedlozi imaju ograničen broj prostornih značenja koja se povezuju s predodžbenim shemama i ta "ograničenja" utječu na proširenja značenja, odnosno domene preslikavanja i konceptualne metafore koje se s njima vezuju (Talmy 2000). Tako Piper (2001: 38) objašnjava da se "prostornom metaforom naziva upotreba jezičkih znakova sa primarno prostornim značenjem u funkciji obeležavanja odnosa koji nije prostorne nego je apstraktnije prirode, ali je po nečemu analogan prostornom odnosu čiji jezički izraz uzima".

Značenja	Prijedlozi
ablativ	<i>od + G, iz + G, po + L</i>
relativ	<i>u (s) vezi s(a) + I, s obzirom na + A, glede + G, po + L, pred + I</i>
modal	<i>od + G, iz + G, u + A, s + G, s + I, iza + G, ispod + G, bez + G, (iz)van + G, preko + G, kroz + A, uz + A, na + A, u + A, po + A, na + L, u + L, po + L, pod + I</i>
final	<i>prema + D, za + A, na + A, u + A, po + A, po + L, za + I, radi + G</i>
kauzativ	<i>(po)kraj/kod + G, pred + I, u + L, o + A, oko + G, za + I, od + G, s + G, iz + G, zbog + G, uslijed + G, na (osnovi/temelju) + G, po + L, povodom/u povodu + G</i>
komparativ	<i>iznad/ispod + G, ispred/iza + G, više/niže + G, preko + G, nad(a) + A, po + L, nad + I</i>
posesiv	<i>od + G, u + G, kod + G</i>
partitiv	<i>od + G, među + I</i>
adverzativ	<i>nasuprot + G/D, protiv + G, usprkos + D, suprotno + D, suprotno od + G</i>
permisiv	<i>nasuprot + D, kod + G, (po)kraj + G, pored + G, uz + A, usprkos + G/D, unatoč + G/D</i>
ekskluziv	<i>iz + G, bez + G, osim + G, mimo + G, van + G, do + G</i>
socijativ	<i>s + I, pri + L</i>

od, s/a (bočne, desne, lijeve i sl.) strane, bočno (desno, lijevo) od (lateralna lokativnost), na početku, čelo, na kraj(u), potkraj (ekstremalna lokativnost), (uz)duž, dužinom (po dužini), širinom (po širini) (prolokativnost), (u)oko(lo), (u)okrug, sa (svih) strana (cirkumlokativnost), sred (nasred, posred, usred), sredinom, u sredini (u središtu, u centru) (centrumlokativnost), preko, poprijeko (poprečno) od, poprijeko (poprečno) u odnosu na (translokativnost), na razini, u ravnini, na razini s(a), u (na) visini, više od, niže od (ekvilokativnost), između, među (interlokativnost), mjesto (umjesto, namjesto, na mjesto) (alterlokativnost), nasuprot, preko puta, vizavi (vis-a-vis) licem prema (frontalna lokativnost); direktivna lokativnost dijeli se na opću direktivnost (k(a), prema, u smjeru, u pravcu) i direktivno-graničnu lokativnost (do, u, na, do u, do pred, do na, do iza). Ablokativnost (ablativna lokativnost) vezuje se uz prijedloge iz, od, ispred, iza.

instrumental (u užem smislu)	<i>s</i> + indeklinabilna sastavnica + <i>G</i> , <i>iz</i> + <i>G</i> , <i>preko</i> + <i>G</i> , <i>uz</i> + <i>A</i> , <i>pomoću</i> , <i>uz pomoć</i> + <i>G</i> , <i>kroz</i> + <i>A</i> , <i>na</i> + <i>L</i> , <i>u</i> + <i>L</i> , <i>po</i> + <i>L</i>
kvalitativ ¹⁵³	pridjev, genitiv bez prijedloga, <i>od</i> + <i>G</i> , <i>s</i> + <i>I</i> , <i>bez</i> + <i>G</i>
kondicional	<i>(po)kraj</i> + <i>G</i> , <i>pored</i> + <i>G</i> , <i>kod</i> + <i>G</i> , <i>pri</i> + <i>L</i> , <i>uz</i> + <i>A</i> , <i>u</i> + <i>L</i> , <i>u slučaju</i> + <i>G</i> , <i>bez</i> + <i>G</i>
eksplikativ	<i>od</i> + <i>G</i> (imenski spojevi riječi); <i>čudo od djeteta</i> , <i>krpa od čovjeka</i> , <i>brdo od igrača</i> , <i>tuga od pjevača</i>
metronal	<i>od</i> , <i>do</i> + <i>G</i> , <i>za</i> + <i>A</i>
supstitutiv	<i>umjesto</i> + <i>G</i> , <i>uime</i> + <i>G</i> , <i>za</i> + <i>A</i>
similativ	<i>poput</i> + <i>G</i>
prezentativ	<i>pred</i> + <i>I</i> , <i>u nazočnosti</i> + <i>G</i> , <i>u prisutnosti</i> + <i>G</i>

Tablica 4. Nedimenzionalna značenja prijedloga (prema Pranjković 2001: 18–29).

Kako su tema našega rada adverbijali, promatranje prijedloga, odnosno prijedložno-padežnih izraza uključuje njihovu raščlambu temeljenu na suodnosu s riječi u službi predikata te rečenicom. To razlikovanje modifikacije na razini sintagme (glagolske skupine) i na razini rečenice važno je jer uključuje različite uvjetno rečeno "mehanizme" proširenja značenja. Stoga smo se zadržali na prostornim adverbijalima kako bi se odredili načini proširenja značenja koja se povezuju sa značenjem sintagme i onih na razini rečenice. U literaturi je više puta spomenuto da takva proširenja ovise o prijedlogu, glagolu, leksičkome sadržaju imenice/orijentira, svojstvima trajektora.

U ovome dijelu rada raščlamba se temelji na odnosu prostornih adverbijala i različitih semantičkih skupina glagola. Povezivanje određene prijedložne skupine s određenim adverbijalom na semantičkoj razini omogućuje i razumijevanje njihovih metaforičkih proširenja.

Primjeri prijedložno-padežnih adverbijala koji su analizirani u sljedećim potpoglavljima odabrani su zbog specifičnosti vezanih uz izricanje prostora. S-adverbijal je rašlanjen jer konstrukcijom *s* + genitiv "ne izražava se mnogo različitih neprostornih značenja" (Matovac 2013: 131), *u*-adverbijali i *na*-adverbijali zbog toga što konstrukcije s prijedlogom *u* i *na* uključuju više padeža; *u* (genitiv, akuzativ i lokativ), *na* (akuzativ i lokativ) te se analizira njihovo pojavljivanje s istim glagolima i različitim padežima, *pri*-

adverbijal jer su konstrukcije s prijedlogom *pri* + lokativ – konstrukcije koje se u hrvatskome suvremenom jeziku sve manje koriste u izricanju prostornoga značenja te konstrukcije s prijedlogom *preko*, *kroz* i *mimo* jer se povezuju s adverbijalima smjera/putanje te uključuju padeže (*preko* + G; *kroz* + A te *mimo* + G + A) koji se pojavljuju s istim semantičkim skupinama glagola. Nije se težilo iscrpnome popisu prostornih značenja, već opisu proširenja tih značenja i njihovim specifičnostima.

Semantičke skupine glagola na korpusu hrvatskoga jezika predstavljene su u radu Brač i Bošnjak Botica (2015) te je ta podjela koja uključuje 34 skupine glagola prihvaćena u ovome radu. Iako se ne može govoriti o jakoj rekaciji, može se govoriti o značenjskome suodnosu. Budući je *Baza hrvatskih glagolski valencija* (CROVALLEX) temeljena na korpusu *Hrvatske jezične riznice* i *Hrvatskoga mrežnog korpusa* (hrWac) te je dio ekscerpiranih primjera korpusa u ovome radu iz korpusa *Hrvatske jezične riznice*, prihvaćena je navedena semantička podjela glagola¹⁵⁴.

Određene semantičke skupine pojavljuju se s određenim prijedložnim skupinama i uvjetuju smjer proširenja značenja, odnosno pokazuju određene pravilnosti, primjerice glagoli percepcije s *preko*-adverbijalima često uvjetuju proširenje prostornoga značenja u načinsko. Za svaku prijedložnu raščlanjenu skupinu izdvojene su jednostavne rečenice, mogućnosti njihova proširenja (primjerice kod s-adverbijala su manje, kod *u*-adverbijala ili *na*-adverbijala izrazito velike) te su izdvojeni primjeri najučestalih predmetaka prefigiranih glagola u primjerima kako bi se prostorna distributivnost objasnila i na razini rečenice.

6.1. Obvezatnost/neobvezatnost adverbijala i proširenja značenja

Pitanje onoga što čini s glagolom dio predikata i jest dio leksičkoga rječničkog unosa glagola vezano je i uz razumijevanje uloge adverbijala. Dihotomija

¹⁵⁴ Skupine su glagola prema Brač i Bošnjak Botica (2015: 113–117) glagoli: 1. mišljenja, znanja i učenja; 2. kretanja; 3. komunikacije; 4. stvaranja i preoblike; 5. pomicanja i stavljanja; 6. psihološki glagoli; 7. somatski glagoli; 8. glagoli društvene interakcije; 9. posjedovanja, uzimanja i davanja, mijenjanja posrednika; 10. promjene stanja; 11. uklanjanja, razdvajanja i odvajanja; 12. vladanja, kontrole i utjecaja; 13. percepcije; 14. nastojanja i namjere; 15. odašiljanja (emisije); 16. glagoli smrti i fizičkih ozljeda; 17. smještanja u prostor; 18. konzumiranja; 19. fazni glagoli; 20. glagoli nošenja i slanja; 21. glagoli povezani s novcem; 22. glagoli općenite radnje; 23. glagoli miješanja i spajanja; 24. glagoli čuvanja i držanja; 25. nastanjivanja i boravljenja; 26. borbe; 27. korištenja i crpljenja; 28. događanja; 29. žurenja, kašnjenja i otezanja; 30. egzistencijalni glagoli; 31. glagoli odnosa; 32. stava i uspjeha; 33. vremenski glagoli; 34. glagoli glasanja životinja.

obvezatnost/neobvezatnost ovdje se dovodi u vezu i s vrstom predikata i sa svojstvima glagola u službi predikata. Katunar (2015) navodi sljedeće primjere koji uključuju prijedlog *do* i objašnjava "njegove različite ostvaraje u rečenicama": "*došli su do trgovine* – prostorni cilj, dopuna; *došli su do zore* – vremenska završna točka, dodatak; *tukli su se do zore* – vremenska završna točka, dodatak; *tukli su se do krvi* – posljedica, dodatak; *stajala sam do njega na komemoraciji* – lokacija, dopuna; *nije mi stalo do njega* – idiomatska konstrukcija 'mariti za'; *držim do vašeg mišljenja* – frazalna glagolsko-prijedložna konstrukcija u značenju 'cijeniti'" (Katunar 2015: 117–118).

Dok je u prvih pet primjera riječ o adverbijalima, što se potvrđuje i preoblikom u zavisnu adverbijalnu surečenicu: *Došli su gdje je trgovina*, *Došli su prije nego što je došla zora*, *Tukli su se dok nije svanulo*, *Tukli su se tako da je bilo krvi*, *Stajala je gdje i on na komemoraciji*, u posljednjim dvama primjerima riječ je o jakoj rekciiji i preoblika je moguća tek u objektnu rečenicu: *Nije mi stalo da je on dobro*, *Držim da je vaše mišljenje bitno*. Promjena rekciije mijenja i značenje.

Katunar (2015: 118) navodi objašnjenja značenja prijedloga i njihov suodnos s glagolom u rečenici temeljeći svoja istraživanja na istraživanjima Gise Rauh (1991; 1993) te upućuje na isticanje Thomasa Hoffmanna (2007) "kako je važno razlikovati različite stupnjeve zavisnosti ili nezavisnosti prijedložne fraze o glagolu, u terminima obavezne i slobodne dopune ili slobodnog dodatka, s obzirom na to da je zavisnost o drugim elementima rečenice (poput glagola) jedan od načina na koji određujemo razinu *suznačnosti* neke prijedložne fraze" (Katunar 118–119) te smatra kako "odnos glagol – prijedlog i utjecaj koji te dvije jedinice imaju jedna na drugu nije jednosmjernan niti u jednom niti u drugom slučaju. Stoga su nezavisnije prijedložne fraze ujedno i manje suznačne, odnosno slobodnije da nose svoj značenjski sadržaj (načina, vremena, posljedice itd.) bez obzira na samu propoziciju izraženu glagolom. S druge strane, zavisnije su one prijedložne fraze kojih je izbor određen upravo samim glagolom. Primjeri s *do* također pokazuju prijelaz od zavisnijih do manje zavisnih prijedložnih fraza ovisno o strukturi iskaza i tipičan su primjer raznih suovisnosti prijedloga s ostatkom rečenice u koje ulaze najučestaliji primarni prijedlozi u hrvatskom." (Katunar 2015: 119). Stoga "hrvatski prijedlozi ostvaruju dvije varijante – slobodne dopune (*doći do trgovine*) i dodatka (*doći do zore*) i odnosa jake rekciije (*doći do rješenja*), dok se prijedlozi u frazalnim glagolima u hrvatskom zamjenjuju funkcijama glagolskih prefiksa (*fix*

up 'popraviti')." (Katunar 2015: 209). U pogledu adverbijala važne su prve dvije skupine iako i primjeri poput *živjeti od* koji Katunar (2015) navodi pokazuju da je i adverbijal uvjetovan odnosom jake rekcije.

Odnos obvezatnosti/neobvezatnosti adverbijala najvećim dijelom ovisi i o tome pridružuju li se oni samoznačnim riječima, glagolima ili dopunjuju suznačne glagole. Iako granica između samoznačnih i suznačnih glagola nije u potpunosti jasna (Piper i dr. 2005: 337), kao suznačni glagoli navode se glagoli *stanovati*, *nalaziti se*, *živjeti* i sl. Isto je i s faznim glagolima te onima koji čine dekomponirane predikate. Međutim važno je reći da su oni tek u nekim svojim značenjima suznačni glagoli, primjerice *živjeti*. *Ja živim* (u smislu postojim) – *od ljubavi* uključuje značenje sredstva; u primjeru – *Ja živim od ljubavi*; glagol *živjeti* nije semikopulativan glagol. Katunar (2015) smatra da je riječ o glagolsko-prijedložnoj konstrukciji *živjeti od*.

Primjer *doći do rješenja* može se i sam smatrati konstrukcijom. Raščlanjeni (dekomponirani) predikat *doći do rješenja* zamjenjiv je glagolskim jednostavnim predikatom, glagolom *riješiti*. Piper i dr. (2005: 321) navode kao konstrukcije s raščlanjenim predikatom primjere: "*doći + do + Ngen*, npr. *doći do promene, doći do oštećenja, doći do povrede, doći do narušavanja reda, doći do kvara... dolaziti + do + Ngen*, npr. *dolaziti do promene, dolaziti do oštećenja, dolaziti do narušavanja reda, dolaziti do kvara...*". Uključuju i primjere "*imati/nemati + u + Nloc*, npr. *imati (nemati) u planu... raditi + na + Nloc*, npr. *raditi na spasavanju, raditi na izvlačenju, raditi na odvajanju*" te smatraju da "postoji širok krug glagola koji pokazuju različite stepene desemantizovanosti, odnosno različite stepene pripadnosti grupi semikopulativnih glagola. Zajedničko im je da su uključeni u dekomponovane predikate, odnosno – šire – u analitičke predikate, ali kako pomenuta značenjska granica među glagolima koji se smatraju semikopulativnim ili bliskim takvim glagolima nije oštra, ni granica između analitičkih predikata ili konstrukcija sintetičkih predikata sa dopunama i adverbijalima takođe nije oštra." (Piper i dr. 2005: 315–316).

Primjeri sintagmi *doći do zida* i *doći do rješenja* zanimljivi su i u značenjskome smislu. U prvome primjeru s glagolom kretanja i konkretnim prostorom riječ je o dopuni, u drugome primjeru riječ je o raščlanjenome (dekomponiranome) predikatu *doći do rješenja* = *riješiti*. U prvome primjeru, riječ je o konkretnome značenju i ciljnome adverbijalu, a u drugome o dekomponiranome (raščlanjenome) predikatu čije značenje nije prostorno. Čak i

značenje u tim dvama primjerima temelji se na dvjema različitim 'suprotnim' konceptualnim metaforama, pa je *doći do zida* (= naići na prepreku); TEŠKOĆA JE ZAPREKA KRETANJU, a u drugome slučaju *doći do cilja (rješenja)* povezuje se s dolaskom na željenu destinaciju i temeljena je na metafori SVRHA JE ODREDIŠTE.

Šarić (2014: 74) navodi primjer kada se isti glagoli kretanja javljaju s konkretnim i apstraktnim orijentirima: "Konkretni prostorni scenarij iz konstrukcije *Odmaknuti se od zida* prenosi se u metaforičku domenu u primjeru *Potrebno je odmaknuti se od predrasuda i stereotipa*." I u velikome broju primjera poimanje je konkretnoga orijentira blisko poimanju apstraktnoga kao što se ovdje za zid u jednome od značenja i navodi: "*pren.a. pregrada, zapreka, nepremostiva teškoća [naići na zid u nastojanjima, težnjama, željama za unapređivanjem čega itd. naići na otpor, opstrukciju, nesavladivo nerazumijevanje i slične zapreke; probiti zvučni zid]*" (HJP), tako i predrasude i stereotipi uključuju negativnu konotaciju pa se jednak odnos u kojemu se želi odmaknuti vezuje i uz *zid* i uz *predrasude* i *stereotipe*. U temelju je značenja metafora VJEROVANJA SU LOKACIJE / MIŠLJENJE JE KRETANJE.

Primjer *Umrijeti od ljubavi je isto što i živjeti od nje* (prema Šarić 2014) razlikuje značenje uzroka (*umrijeti od ljubavi*) i značenje sredstva (*živjeti od nje*). Značenja ovise isključivo o glagolu te su temeljena na metaforama UZROCI SU IZVORI i SREDSTVA SU IZVORI.

Navedeni primjeri upućuju na to da je proširenja prostornih značenja (kao i izricanje prostora) potrebno analizirati na razini sintagme, odnosno rečenice. U literaturi je predmet rasprava jesu li prijedlozi riječi koje imaju prenesena značenja, odnosno koja je riječ u sintagmi ili rečenici – riječ prenesena značenja (Szvedek 2009 prema Šarić 2014) i je li to riječ ili konstrukcija (Goldberg 1995).

Stoga raščlamba u ovome radu uključuje značenja pojedinih prijedloga, ali se njihova značenja promatraju i na razini konstrukcija, čije značenje tada nije tek zbir pojedinačnih značenja riječi unutar konstrukcije, već se promatra kao cjelina (Goldberg 1995) i u ovisnosti o svojstvima rečeničnih elemenata i kategorija rečeničnih članova.

6.2. Ishodišni adverbijali

Kako je u radu već navedeno, podjela je adverbijala temeljena na osnovnim prostornim odnosima te metaforičkim konceptima IZVOR, CILJ, MJESTO, PUT. Ishodišni adverbijali vezuju se uz prijedložni genitiv. Uključuju primarne dimenzionalne prijedloge *od*, *iz*, *s* + *G* čiji odabir ovisi o svojstvima orijentira, primjerice dvodimenzionalni prijedlozi pojavljuju se s prijedlogom *s* ili trodimenzionalni s prijedlogom *iz*, i metaforičkih orijentira koje konceptualiziramo prema svojstvima prostornih orijentira (Belaj i Tanacković Faletar 2014: 324–325).

Ishodišne adverbijale povezuje shema ISHODIŠTA/IZVORA, a razlike među značenjima ishodišnih adverbijala vezuju se najvećim dijelom uz topološke osobitosti po kojima se prijedlozi (koji su dio ishodišnih adverbijala) razlikuju. Šarić tako navodi za te konstrukcije: "Sve tri konstrukcije izražavaju prostorne relacije udaljavanja i odvajanja od izvora koje se u dijakronijskoj perspektivi vežu s ablativom. U čemu su te konstrukcije koje povezuje ista apstraktna značenjska shema – odvajanje i odmicanje nekog entiteta od izvora – slične i različite? Važnim se čini u prvom redu to što tri različita prijedloga, *od*, *iz* i *s(a)*, selektiraju različite tipove orijentira. Prijedlozi *od*, *iz* i *s(a)* nisu međusobno zamjenjivi, osim u rijetkim slučajevima neprostornih upotreba. U selektiranju je važna značenjska kategorija živosti, te oblik orijentira, ako je on imenica za neživo." (Šarić 2014: 39).

Pranjeković (2001: 10) objašnjava¹⁵⁵ "**ablokativnost** (ili ablativna lokativnost): OL kreće se tako da se udaljuje od L, a kretati se može s različitih pozicija u odnosu na L (tj. s prednje, stražnje, bočne, unutrašnje i sl. strane lokalizatora) – *iz G (inozemstva /stići/)*, *od G (kraja /početi/)*, *ispred G (fakulteta /krenuti/)*, *iza G (brda /se pojaviti/)*." Tako Pranjković navodi o glagolima koji se pojavljuju s *iz*-adverbijalima: "Ima glagola koji kao dopunu ili dodatak traže prijedložno-padežni izraz s prijedlogom *iz*. To su glagoli tipa *viriti* (npr. *Samo mu je nos virio **iz vode***), *stršiti* (npr. ***Iz goleti** strše čempresi*), *rasti* (npr. *Raste kao **iz vode***), *izvući* (npr. *Izvukli su kola **iz blata***), *izbiti* (npr. *Nije si to mogao izbiti **iz glave***)." Tim bi se primjerima mogli dodati i glagoli uz apstraktne entitete poput glagola *trgnuti se* čije je značenje "a. naglo se probuditi; prenuti se, rasaniti se b. osvijestiti se, prestati biti u zabludi c. naglo se pomaknuti (zbog straha i sl.)" (HJP). U tim je slučajevima moguć samo prijedlog *iz*

¹⁵⁵ Kratice se odnose na objekt lokalizacije (OL) i lokalizator (L) (Pranjeković 2001: 7).

koji dolazi uz trodimenzionalne orijentire (konkretno ili metaforičke) pa bi i on kao primjerice glagol *prenuti* zahtijevao prijedložno-padežni izraz s prijedlogom *iz* (*trgnuti, prenuti iz sna*).

I kod ostalih prijedloga, koji se pojavljuju kao dio ishodišnih adverbijala, postoje određena ograničenja. Oni se javljaju uz određene skupine glagola kojima se izriče početak kretanja ili se javljaju u kombinaciji s primarnim prijedlozima *iz, s, do*. Dakle rečenica *Došao je iza stola* može imati različite interpretacije (*iza stola* može značiti cilj, a tek uključenjem jednoga od navedenih primarnih prijedloga (*od, s, iz*); *Došao je od iza stola* precizno je izrečeno značenje ishodišta. Prijedlog *iza* tako je dio i ishodišnih i ciljnih, i mjesnih adverbijala: *Došao je iza stola, Idem iza stola, Ja sam iza stola, (Daleko iza sela ugledasmo s visoka dolinu okruženu krševitim stranama.)* što potvrđuje njegovu pripadnost orijentacijskim prijedlozima¹⁵⁶.

Tek u konstrukcijama s glagolima gdje je jasno naznačen početak radnje (koji izriču početak radnje) ishodišni adverbijal s prijedlogom *iza* ili *ispred* (kao i *iznad* ili *ispod*, koji su također orijentacijski prijedlozi) u konkretnome ili metaforičkome smislu znači mjesto s kojega se kreće: *Krećemo ispred škole* i sl. (ili se pojavljuju glagoli koji sami znače uvjetno rečeno *ishodište, izvor*, npr. *pokazati se* (*Svi se uzbuđe: kad se pokazalo iza oblaka sunce i uprlo punim sjajem u prozor sobice, digao se Lucijin duh u slobodu...*); *viriti* (*Pokraj spilje Ljumo tvom se jadu smije, Iza debla viri, u grmlje se krije.*); *pomoliti se* (*Dječak se pomoli iz grma, gologlav, crven kao rak, krijući nešto rukom iza leđa*).

Osim toga značenje ishodišta može biti sadržano u predmetku glagola u službi predikata, a *iza*-adverbijal može nositi značenje cilja. Tako je prostorno značenje izrečeno na razini rečenice u sljedećemu primjeru: *Ipak vidim da se spustio iza vrha zvonika pa ga ondje i nestalo*.

Sekundarni prijedlozi čiji je sastavni dio jedan od primarnih prijedloga *s, iz, od*, npr. *Dolazi/Odlazi s prednje strane*¹⁵⁷ izriču ishodišno značenje samo u kombinaciji s glagolima kretanja. To potvrđuje tumačenje kako se prostorno značenje izražava distribucijski, na razini rečenice i da u tome istovremeno sudjeluje više jezičnih jedinica. (Sinha i Kuteva 1995).

¹⁵⁶ Više o orijentacijskim prijedlozima u hrvatskome jeziku v. Matovac (2013).

¹⁵⁷ Više o sekundarnim prijedlozima i njihovom statusu prijedloga v. Bučar (2009).

Ishodišni se adverbijali vezuju uz genitiv. U našim se gramatikama objašnjavaju priložne oznake izrečene pojedinom padežom. Tako Katičić (2002: 91) navodi: "Adverbnna oznaka može biti i padežni izraz u genitivu. To je oznaka vremena i sastoji se od imenice s kakvom bližom oznakom (atributom...). Zato su takve oznake najmanje dvočlane, a znaju imati i više članova." Među njima Katičić navodi primjere poput: "*Iste godine vidio sam prvi snijeg* (Fran Mažuranić 19) – *Te noći sva sam se tresla u groznici* (Kosor 2, 103)..." (Katičić 2002: 91). Uz genitiv vezuje se izražavanje načina: "Takav se genitivni izraz javlja i kao adverbna oznaka načina. *Moja volja bila je drage volje prihvaćena*. (Nehajev 214)". Za izricanje načina navode se i jednočlani genitivni izrazi koji se "mogu shvatiti i kao pravi prilozi". Primjeri su: "*Svega sam se okrenuo samo jedanput* (Perković 108) – *Nije se dao tako šale probuditi* (Kolar 172) – *Tripot se svega prenula iz pobožnog snatrenja do grada* (Božić 1, 217)". Katičić zaključuje: "Višečlane priložne oznake u genitivu uklapaju se u rečenicu preoblikama. Prvotno su one samostalne rečenice." (Katičić 2002: 92).

Prema Barić i dr. (2005: 430) priložna oznaka može biti "imenica u genitivu s pridjevom za izricanje vremena: *Drugog dana ostavismo Kranj*. (A. Šenoa) – *One noći bdjeli su divovi na zidini*. (V. Nazor) – *Ove godine pred Božić pojavila se španjolska bolest*. (V. Kaleb)".

Ivana Matas Ivanković (2009) uz prijedložni genitiv vezuje tri osnovna prostorna značenja kojima "se određuje odakle počinje glagolska radnja (*izići iz dvorišta*), gdje se odvija glagolska radnja, odnosno gdje se što nalazi (*razgovarati ispred dvorišta*) ili mjesto do kojega doseže glagolski proces (*dotrčati do dvorišta*)". (Matas Ivanković 2009: 33). O izražavanju prostornih značenja koja se vezuju uz genitiv Matas Ivanković zaključuje da je genitiv "padež s najširim mogućnostima upotrebe u prostornom značenju i jedini je koji označuje tzv. ablativnost – odvajanje radnje od određenog mjesta (*istrčao je iz učionice, pao je s krova* i sl.). Određivanje prostora iskazano genitivom s prijedlozima može biti i neposredno (*stao je usred lokve* i sl.) i posredno (*stao je ispred lokve* i sl.), a mjesto može biti interpretirano i kao cilj (usp. *dotrčao je do škole* sa *utrčao je u školu* i sl.) i kao ona točka u prostoru prema kojoj je radnja usmjerena, neovisno o tome hoće li je dosegnuti ili ne (*krenula je put grada*). Prostorno značenje u apstraktnome smislu pojavljuje se u primjerima kao *smetnuti s uma, prevesti s hrvatskog* itd.". (Matas Ivanković 2009: 33–34).

Značenja	Prijedlozi		
	<i>iz</i>	<i>od</i>	<i>s</i>
ablativ potjecanje	+	+	+
ablativna temporalnost (abtemporalnost) ¹⁵⁸	+	+	+
socijativna temporalnost ¹⁵⁹			+
djelatnost	+		
tvarno značenje ¹⁶⁰	+	+	
uzrok	+ (tzv uzrok motiva)	+ (djelatni uzrok, uzrok efektor)	+
način	+	+	+
sredstvo	+		
socijativnost			+
komparativ		+	
posesiv		+	
partitiv		+	
adverzativ			
ekskluziv		+	
instrumental (u užem smislu)	+		+
metronal		+	

Tablica 5. Proširenja značenja koja se vezuju uz ishodišne adverbijale.¹⁶¹

Kao jedan od "različitih tipova besprijedložnoga genitiva" Silić i Pranjković (2007: 201) izdvajaju ablativni genitiv. "**Ablativni genitiv** označuje kakvo odvajanje, udaljavanje, lišavanje koga ili čega i dolazi uz glagole kojima se imenuje udaljavanje od predmeta, odvajanje, lišavanje čega i sl., i to kao njihova dopuna (objekt), npr. *osloboditi se treme, stidjeti se svojih postupaka, čuvati se prehlade*." (Silić i Pranjković 2007: 203).

¹⁵⁸ Povezuje se s metaforama: VREMENSKA ABLATIVNOST JE PROSTORNA ABLATIVNOST i KRETANJE KROZ VRIJEME JE KRETANJE KROZ PROSTOR.

¹⁵⁹ Ovakvi se primjeri (*s počeka, s kraja*) smatraju i sekundarnim prijedlozima (Bučar 2009).

¹⁶⁰ U značenju je metafora SUPSTANCIJA JE SPREMNIK i PREDMET JE PRO-IZ-VEDEN IZ SUPSTANCIJE (Lakoff i Johnson 2015: 67).

¹⁶¹ Značenja su navedena prema Pranjković (2001); Matovac (2013); Belaj i Tanacković Faletar (2014); Šarić (2008; 2014); Piper i dr. (2005).

Prema Pranjkoviću (2001: 18–29) nedimenzionalna¹⁶² su značenja prijedloga *s*, *iz*, *od* (koja vezujemo uz ishodišne adverbijale): *s* (socijativna temporalnost), *od*, *iz* (ablativ), *od*, *iz*, *s(a)* (modal), *od*, *s(a)*, *iz* (kauzativ), *od* (komparativ, posesiv, partitiv), *suprotno od* (adverzativ), *iz* (instrumental), *od* (metronol). Zajedničko je primarnim prijedlozima kao dijelovima *iz*-adverbijala značenje vremena, ablativa, načina i uzroka.

Šarić (2014: 48–58) uz proširenja značenja *od*-genitiva navodi sljedeća¹⁶³ značenja te značenje izvora/podrijetla povezuje sa značenjima: izvora, podrijetla u vremenu, agensa, materijala, dijela/cjeline (pripadanja), uzroka i sredstva, a značenje udaljavanja od izvora s metaforičkim udaljavanjem te izdvajanjem, izborom, usporedbom¹⁶⁴ (2014: 58) i s tim u vezi sljedeće metafore:¹⁶⁵

VRIJEME JE PROSTOR:¹⁶⁶ *S početka*¹⁶⁷ *me to ljutilo. (Iz početka me to ljutilo. Od početka me to ljutilo.)*

AGENS JE IZVOR RADNJE:¹⁶⁸ *Pismo je napisano od Marka. / Marko je napisao pismo.*

MATERIJAL JE IZVOR KONAČNOG PROIZVODA: *Pakovanje je napravljeno od drveta i recikliranog kartona. Učinila bi iz tebe gospodičića. S izvornika u suvremeni hrvatski jezik prenio Marko Grčić.*

CJELINE SU PORIJEKLA: *HEP ima zgradu od osam katova. / Ne ostavljajte ključ od vrata u poštanskom sandučiću....*

¹⁶² Katunar (2015: 232ff) kao idiomatizirane glagolsko-prijedložne konstrukcije navodi prijedlog *od* u sljedećim glagolsko-prijedložnim konstrukcijama: *gorjeti/izgarati od*, *potjecati/poteći od*, *ograditi se od*, *patiti od*, *ubiti se od*, *odskakati od* te kao gramatikalizirane: *zazirati od*, *strepiti od*, *zavisiti od*, *odvratiti od*, *odgovoriti od*, *bolovati od*, *oboljeti od*, *odustati od*, *odvojiti (se) od*, *živjeti od*, *sastojati se od*. Navedeni primjeri uključuju i adverbijale i objekte (u tradicionalnome smislu), *gorjeti od ljubavi* (uzročni adverbijal), *odvratiti od ideje* (neizravni objekt).

¹⁶³ Navedeni primjeri preuzeti su od Šarić (2014: 48–58).

¹⁶⁴ Šarić navodi objašnjenje (2014: 53): "Izdvajanje, izbor i usporedba ista su kategorija, odnosno različiti koraci unutar iste kategorije".

¹⁶⁵ Primjeri s *do*-genitivima preuzeti su od Šarić (2014: 48–58), ostali su primjeri preuzeti iz korpusa HJR.

¹⁶⁶ VREMENSKA RAZDOBLJA SU OMEĐENI PROSTORI.

¹⁶⁷ Za ove se primjere navodi da se mogu promatrati i kao kategorija sekundarnih prijedloga (Bučar 2009) i prijedlog *s* u značenju vremena pojavljuje se tek uz ograničen broj imenica poput *početak*, *kraj* (Pranjković 2001; Matovac 2013).

¹⁶⁸ Kod ove metafore važno je svojstvo [+živo]. Primjere koji uključuju *iz* prijedloge *Dobila sam pismo iz banke*, *iz udruge* moguće je s navedenom metaforom povezati preko metonimijskoga značenja MJESTO ZA INSTITUCIJU; INSTITUCIJA ZA OSOBU. Dok se s prijedlogom *s* takvi primjeri ne nalaze: (*Dobila sam pismo sa sastanka*); *Sastanak je poslao pismo (*s klupe je objavljeno?)*.

UZROCI¹⁶⁹ SU IZVORI¹⁷⁰: *Ne stižem ništa od silnih obaveza. Taj rast, međutim, s¹⁷¹ niza razloga, još je kvantitativno nedostatan, posebice u vidu postizanja ciljeva zacrtanih na početku tisućljeća. / Htjela ju je sačuvati u životu iz plemenite sebičnosti materinske ljubavi. / Nije to činio iz oholosti. / Propast je došla iz moje duše.*

SREDSTVA SU IZVORI *Umrijeti od ljubavi je isto što i živjeti od nje, iz puške (gađati), iz topa (pucati)*¹⁷².

IZDVAJANJE, IZBOR I USPOREDBA SU ODMICANJE OD IZVORA *Ova je meni utakmica veća od svih drugih. / S hrvatske strane izjavu je potpisao Vladimir Drobnyak kao hrvatski predstavnik pri UN, te stalni irački predstavnik pri UN veleposlanik Samir Shakir Sumaidaie. / Tek filozof izdvaja se iz te samoobmanjene gomile i usmjeruje svoj um prema istinskom svijetu ideja, svijetu svjetla koje sja izvan špilje i baca svoje sjene na njezine zidove. Iz kola se toga staroste biraju.*

KVANTITETA I KVALITETA¹⁷³ SU IZVORI *To je čudo od čovjeka, neizmjereno je mnogo učinio. / Rukometu trebaju ljudi od ugleda. (Ne vezuju se uz adverbijal).*

¹⁶⁹ Kako Pranjković navodi (2001: 18): "Za prijedložne spojeve s ablativnim značenjem karakteristično je da vrlo lako poprimaju uzročno – npr. *od udarca (pasti), iz ljubavi (što učiniti)* – ili modalno značenje, npr. *od srca (se smijati), iz temelja (obnoviti), od šale (predložiti)* itd." Belaj (2009) objašnjava kako se "na kategoriju uzroka i gleda kao na vid ablativnosti jer se uzroci, AGENTIVNI AKTANTI, preko koncepta PUTA, poimaju kao IZVORI iz kojih proizlaze njihovi EFEKTI prelazeći određeni put do CILJA odnosno ciljne domene i pri tom zahvaćajući nekakav šire shvaćeni PACIJENS. (...) značenja uzročnih rečenica interpretiraju se samo preko dvaju temeljnih prostornih značenja – lokativnoga (...) i ablativnoga. (...) Kada je u pitanju uzročnost, takva je konstelacija prostornih značenja sasvim razumljiva, jer adlativnost i perlativnost svojom temeljnom semantičkom vrijednošću razumijevaju konkretnije ili apstraktnije kretanje trajektora u obrnutom smjeru od smjera kretanja trajektora koji kao uzrok zahvaća neki entitet odnosno ablativnoga smjera, što je i razlog da se uzročnost najčešće i tumači preko ablativnosti. (...) Kod svih se uzročnih značenja, pa onda i kod uzročnih rečenica, trajektorom može smatrati nastalo stanje koje se kreće **od** konkretiziranoga entiteta prema entitetu u ciljnoj domeni, kao npr. u konkretnijem primjeru *Poginuo je od metka*, gdje je trajektor *smrt* kao stanje (apstraktni uzrok efektor 1) koje je zahvatilo subjekt (pacijens), a došlo je **do** subjekta, i potom ga obuzelo, **od** metka kao orijentira (konkretni uzrok efektor 2). (...) uzročnost je vid ablativnosti, pa se stoga svako uzročno značenje mora moći dovesti u vezu s ablativnošću kao shematičnom prostornom protolokalizacijom". (Belaj 2009: 53–54).

¹⁷⁰ U literaturi se s prostornim značenjem mogu povezati i unutrašnji i vanjski uzrok. I ovdje se može govoriti o različitim vrstama uzroka, ali sa sva tri prijedloga potvrđeni su primjeri uzročnoga značenja.

¹⁷¹ I u ovim se primjerima prijedlog s pojavljuje s ograničenim brojem imenica i najčešće s obveznim atributom; *s toga razloga*. Pranjković navodi primjere *s neznane boljke (stradati), s jada golemoga (tugovati)*. (Pranjković 2001: 22).

¹⁷² Primjeri su preuzeti od Pranjković (2001: 26). Primjere s prijedlogom *s* u značenju sredstva navodi s indeklinabilnim sastavnicama *s dvije olovke (pisati), sa dva vola (orati), s puno jezika (služiti se)*. (Pranjković 2001: 26).

NAČIN¹⁷⁴ JE IZVOR *Petersenu sve najgore želim, od sveg srca. / Možete li ocijeniti takvo djelovanje "lihvara i lihvarnica" s moralne strane? Nakon vlastitog razmatranja, svaku temu dovodi u odnos prema Bogu pokušavajući je približiti čitateljima s toga gledišta. / Njezin doprinos poimanju umjetnosti s religijskog aspekta bio je od velikog značenja, kao i njena kontinuirana suradnja sa isusovačkim redom. / Vrisnuh iz svega grla.*

I iz navedenih je primjera (kao i značenjskih mreža prijedloga) jasno da najrazgranatiju mrežu značenja ima prijedlog *od*, što se dovodi u vezi s time što se može pojaviti s orijentirima različitih svojstava, odnosno nije ovisan o njihovim svojstvima kao što je prijedlog *iz* (vezan uz trodimenzionalne orijentire) ili prijedlog *s* (vezan uz koncept POVRŠINE, odnosno dvodimenzionalne orijentire).

Svojstva orijentira, trajektora, odnos unutar glagolske sintagme analizirat će se u nastavku na primjerima s-adverbijala.

6.2.1. Konstrukcije s prijedlogom s kao dijelom prijedložno-padežnoga adverbijala

Opis značenja prijedloga *s* + *G* vezuje se uz: "1. **a.** kretanje od mjesta gore prema mjestu dolje ili padanje [*pasti sa stola, silaziti s brda*] **b.** porijeklo u smislu mjesta s kojega što dolazi [*voda s izvora; ljudi s planine*] **c.** uzrok [*s tih razloga iz tih razloga*] 2. uz broj koji kaže količinu **a.** s više od jedne jedinice sredstva [*ore s dva/tri/četiri pluga dvama/trima/četirima plugovima*] **b.** s pet ili više jedinki sredstava [*ore s pet plugova s petorima plugovima*]" (HJP). Prema Darku Matovcu (2013: 131): "Konstrukcijom *s* + *genitiv* ne izražava se mnogo različitih neprostornih značenja, tj. semantička mreža te konstrukcije nije razgranata, a što je u izravnoj vezi i s njezinom neučestalošću (u usporedbi s konstrukcijom *s* + *instrumental*). Nadalje, neprostorne upotrebe te konstrukcije često su ograničenih uporabnih mogućnosti, a mnogi primjeri su i neprihvatljivi u suvremenom hrvatskom jeziku. (...) Ipak, zbog važnosti razlikovanja koncepta POVRŠINE i SPREMNIKA nije vjerojatno da će prijedlog *s* uz *genitiv* u dogledno vrijeme prestati

¹⁷³ Pranjković (2001: 27) ovo značenje ne povezuje s adverbijalnim značenjem: "Kvalitativno se značenje u hrvatskome jeziku označuje prije svega pridjevom (*bijeli papir*) ili genitivom bez prijedloga (*papir bijele boje*)."

¹⁷⁴ "Ako je riječ o različitim tipovima mjesnog značenja, onda se može kazati da su prerastanju u načinske sklone i jedinice s lokacionim (*brijati se uz dlaku*) i jedinice s ablativnim (*željeti iz dna duše*) i jedinice s orijentacionim značenjem (*gledati ispod oka*), a možda nešto manje jedinice s ciljnim značenjem (*ravnati ka sredini*). (Palić 2007: 29–30).

izražavati prostornu ablativnost". (Matovac 2013: 133). Matovac (2013) od neprostornih značenja navodi podrijetlo i vrijeme (koje povezuje s metaforama VREMENSKA ABLATIVNOST JE PROSTORNA ABLATIVNOST te KRETANJE KROZ VRIJEME JE KRETANJE KROZ PROSTOR, od neprostornih značenja i Belaj i Tanacković Faletar (2014: 326–329) navode značenje podrijetla i značenje vremena vezujući vrijeme u primjeru *To je knjiga s početka stoljeća* s metaforom POSTOJANJE JE PUTOVANJE.

Pranjeković (2001) nalazi potvrde i za uzročno značenje s prijedlogom *s(a)* "tzv. djelatni uzrok, uzrok efektor, uzrok izazivač (ili *causa efficiens*), koji je blizak kategoriji agentivnosti... *s neznane boljke (stradati)*, *s jada golemoga (tugovati)*" te navodi objašnjenje: "Prijedložni izrazi s genitivnim prijedlogom *s(a)* danas su obilježeni kao izrazito arhaični i u značenju uzroka izazivača (kao u navedenom primjeru) i u značenju uzroka razloga, npr. *sa svojega junaštva (postati slavan)*". (Pranjeković 2001: 22).

Što se tiče mogućnosti izražavanja načina, analizirajući primjere s prijedlozima *iz*, *s* i *od* u bosanskome jeziku, Palić zaključuje: "Najširu od ova tri prijedloga ima osnovni ablativni prijedlog *iz*, dok su prijedlozi *od* i *s(a)* po svojoj upotrebi znatno uži. U cjelini, međutim, načinski prijedložno-padežni izrazi s prijedlozima *od*, *iz* i *s(a)* skoro su potpuno frazeologizirani, i to je jedna od njihovih najbitnijih odlika." (Palić 2007: 90). "Sklonost ka frazeologiziranju ne ostavlja praktično nikakve mogućnosti za konkurentnu upotrebu nekih drugih prijedloga u ovakvim prijedložno-padežnim izrazima." (Palić 2007: 91).

Može se reći da pojedine skupine glagola uvjetuju i proširenja značenja u određenome smjeru pa glagoli percepcije u kombinaciji sa *s*-adverbijalima osim konkretnoga značenja

- a. *U podne drugoga dana ugledaše putnici s gore između rijeke Dragonje i Mirne motovunske kuće.*

izriču u pravilu načinsko značenje

- b. *Vidjela ih je s leđa, u nestvarnom treperavom protusvjetlu.*
- c. *Ja stvari gledam s pozitivnog gledišta.*

Ono što je već u literaturi zabilježeno jest da promjena oblika glagola uvjetuje i promjenu značenja te da se određeni oblici glagola pojavljuju s apstraktnim, odnosno

konkretnim orijentirima, odnosno da mogu imati preneseno i/ili konkretno značenje. (Raffaelli 2015).

Takav je primjer i sa s-adverbijalima *gledati svisoka*¹⁷⁵ i/ili *ugledati s visoka* gdje u prvome primjeru riječ može biti i o konkretnome i o apstraktnome značenju "1. s mjesta koje je visoko u odnosu na drugo 2. *pren.* oholo [odnositi se *svisoka*]" (HJP), dok je u primjeru sa svršenim glagolom *ugledati* moguće samo konkretno značenje. S druge strane oblici glagola *promatrati*, *promotriti* ili *motriti* (s *visoka*) također mogu imati i konkretno i preneseno značenje.

O izricanju načinskoga značenja s genitivom u bosanskome jeziku Palić (2007) navodi nepotpun popis s "desetak takvih prijedloga: *od, iz, s(a), iza, ispod, preko, bez, van, izvan, mimo, do, poput*, uključujući i prijedložne izraze s korelativnim prijedlozima: *od... do, s(a)... na, iz... u.*" Ali napominje da se njihova interpretacija razlikuje u različitim priručnicima: "Treba, međutim, kazati da i u vezi s navedenim prijedlozima postoje različite interpretacije, tako da se načinsko značenje nekih od njih od nekih gramatičara stavlja i pod znak pitanja." (Palić 2007: 90) Tako se primjerice u Piper i dr. (2005) značenje izraza *preko volje* povezuje sa značenjem dopusnosti, dok je u Palić (2007) navedeno kao načinsko.

- a. *Seljaci su išli s broda na brod, obilazeći posvuda.* ISHODIŠTE
- b. *Skočit ću s obale u čamac.* ISHODIŠTE
- c. *Ali se mačak nije dao s mjesta.* FRAZEOLOŠKA JEDINICA
- d. *Ne znam kako sam to smetnuo s uma.* FRAZEOLOŠKA JEDINICA
- e. *S početka sam šutke hodao neravnim kamenitim putem što sam a već znao, misleći na sve novo i lijepo što je na me negdje čekalo.* VRIJEME
- f. *Kiša udari s visoka.* NAČIN
- g. *Mračna šuma kružila je golet s triju strana i krila je pogledu s vrhova na gori i sa sela u nizini.* FIKTIVNO KRETANJE
- h. *Netko dignu s oba otvora grane, i sunce poplavi čistu, udobnu spilju, djelo prirode i radnih ruku.* ISHODIŠTE

¹⁷⁵ Pravopisno pitanje sastavljenoga i nesastavljenoga pisanja izvan je okvira ovoga rada. Ovdje promatramo izraz *s + visoka*.

i. *Ja stvari gledam s pozitivnog gledišta.* NAČIN

Semantičke skupine glagola	Glagoli
glagoli kretanja (26% ukupnoga broja analiziranih pojava)	<i>dolaziti, letjeti, udarati, padati, sići, ići, prosipati se, skočiti, ukoračiti, krenuti, sići, ulaziti, preći, grnuti, prosuti, uputiti se (prema), kotrljati, prelaziti, skočiti, teći, proteći, stići, padati, krenuti, prelaziti, poletjeti, skočiti, ganjati se, curiti, pasti, sići, snimiti, sići, valjati se, spasti, teći, silaziti, sići, silaziti, skočiti, roptati, doći, spustiti se, isplaziti, vratiti se, doći, krenuti, padati, odjahati</i>
glagoli uklanjanja, razdvajanja i odvajanja (12,5%)	<i>odstupiti, uklanjati, skinuti (kalpak), povući se, bježati, tjerati, odvesti, skidati, razlikovati se, ukloniti, pobjeći, odvlačiti se, izbjegavati, trgati, ispasti, svaliti, skinuti, strgnuti, nositi se (s praga), odvajati, opuhniti, iščupati, smetnuti, strovaliti</i>
glagoli percepcije (10%)	<i>vidjeti se, ugledati, pokazati se, vidjeti se, vidjeti, pogledati, baciti se, pokazivati, ocrtavati se, gledati, čuti se, začuti se, vidjeti se, gledati, čuti se, ozivati se, čuti se, razleći se (trubalj), javiti se (ljudski koraci)</i>
glagoli pomicanja i stavljanja (6,5%)	<i>pomaknuti (se), potisnuti, povući (ruku), maknuti, pomicati, premještati, podignuti, pomaknuti, maknuti, potegnuti, micati</i>
glagoli mišljenja, znanja, učenja (6%)	<i>prevesti, prevoditi se, prosuđivati, pristupati, zapisivati, prepoznati, vedriti se, poznati</i>
egzistencijalni glagoli (5,5%)	<i>nestati, biti</i>
somatski glagoli (4,5%)	<i>treptjeti, ustati, proteći (znoja), pući, smijati se, dignuti se, oživjeti, trnuti se (od užasa)</i>
glagoli komunikacije (3,5%)	<i>odgrmjeti govor, javljati se, dozvati, narugati se, letjeti (riječi), spominjati, prekoriti,</i>
psihološki glagoli ¹⁷⁶	<i>ljutiti, zgroziti se, uživati</i>
glagoli miješanja i spajanja	<i>uključivati se, uklapati se, vezati</i>
modalni glagol	<i>dati se (s mjesta), moći, morati biti</i>
glagoli općenite radnje	<i>pjevati, pružati se, učiniti</i>
glagoli društvene interakcije	<i>biti otpušten, prosvjedovati, odlikovati, otići u mirovinu</i>
vremenski glagoli	<i>sjati, duvati, goniti</i>
glagoli borbe	<i>navaliti, sipati se (smrt)</i>
glagoli nošenja i slanja	<i>donijeti</i>
glagoli korištenja i crpljenja	<i>iscrpiti</i>

¹⁷⁶ Ostale su skupine zastupljene u manje od 3% pojava.

glagoli događanja	<i>događati se</i>
glagoli vladanja, kontrole i utjecaja	<i>dominirati</i>
glagoli preoblike i stvarnja	<i>zvečati</i>

Tablica 6. Semantičke skupine glagola sa s-adverbijalima.

Izdvojivši rečenice sa s-adverbijalima, odredili smo najučestalije semantičke skupine glagola. Sa s-adverbijalima najzastupljeniji glagoli kretanja, zatim razdvajanja, odvajanja (što se vezuje uz izražavnje ablativnosti), percepcije koje se dovodi u vezu s načinom.

Određen broj glagola može se povezati s obvezatnošću i značenjem koje se promatra na razini konstrukcije. Takav su primjer glagoli:

odstupiti s (funkcije, mjesta, dužnosti)

odstupiti od (iskaza, rutine, sheme, politike, središnjice, nekih pravila)

odstupiti iz (vlade, projekta)

Primjeri i njihova uporaba s različitim prijedlozima dovode se u vezu s različitim svojstvima orijentira.

Glagol *odstupiti* (u korpusu HJR zabilježene su 242 pojavnice oblika gl. pridjeva radnog m. r. *odstupio*); s navedenim je prijedlozima s genitivom zabilježena 91 pojavnica (37, 60%). HJP navodi njegova sljedeća značenja "1. **a.** uzmaknuti, uzmaći, povući se **b.** stati dalje od mjesta na kojem se nalazi **c.** propustiti (npr. u stavovima, visini cijene itd.) 2. dati ostavku, sići s položaja u službi, javnosti 3. (što) odstupiti, dati, prodati nešto veće od svoje veće količine, imanja, vlastitog interesa i sl. 4. (od čega) otkloniti (od čega) (ob. *nesvrš.* otklanjati)" gdje je zapravo značenje s prijedlozima s-, od- ili iz-adverbijalom primjer dopune.

svrgnuti s (u tiskovnome korpusu HJR *vlasti* (5), *postolja* (1), *trona* (1), *prvog mjesta* (2), *s vodeće pozicije* (1), *mjesto s kojeg* (1); (11 od 41 primjera, ukupno 26,83%); knjižni (4 od 10 primjera, 40% "zbaciti, oboriti, skinuti (ob. s prijestolja, s kakve vlasti)" (HJP).

Najneovisniji je adverbijal – adverbijal vremena. Njegova uloga je uvijek uloga pozadinskoga okvira. Osim što se pojavljuju s imenicama kojima se označuje vrijeme (*jesen*,

proljeće, početak, kraj), oni se mogu pojaviti uz sve predikate. Za razliku od ostalih adverbijala kod kojih su proširenja značenja uvjetovana i gramatičkim i značenjskim obilježjima rečeničnih članova.

Tako se primjerice značenje podrijetla izriče samo pomoćnim glagolom *biti* + *s* + *G* ili glagolom *dolaziti* + *s* + *G* (*potjecati* + *s* + *G*) gdje je riječ o obveznom adverbijalu kao i u primjeru s glagolom *potjecati* u službi predikata (*Mnogi su rimski carevi, počevši od Klaudija II. (268. — 270.), potekli s toga područja.*)

Tako se adverbijal načina pojavljuje s imenicama *motrište, stajalište, pozicija* te glagolima *gledati, prosuđivati* i sl. kao u primjeru *Trpimirovu bi gradnju valjalo prosuđivati i s gledišta vladarske prezentacije i simbolike.*

Silić i Pranjković (2007: 245) navode kao "prijedložne parafraze, tj. opisno izražavanje prijedložnog značenja" sljedeće primjere izvedenih prijedloga čija je sastavnica prijedlog *s*: *s prednje strane, sa stražnje strane, straga, s donje strane, s gornje strane, zdesna, zdesna od, slijeva, slijeva od, s bočne strane, s desne strane, s lijeve strane, bočno (desno, lijevo) od, sa strana, sa svih strana*. I primjeri *sa stajališta /sa stanovišta, s gledišta* pripadaju skupini izvedenih, odnosno sekundarnih prijedloga (Pranjković 2001: 9; Silić i Pranjković 2007: 243; Bučar 2009: 243).

Kada se govori o lateralnoj lokativnosti, u primjerima sekundarnih prijedloga s prijedlogom *s*, oni uključuju imenicu *strana*.

Navedeni se izrazi upotrebljavaju i u priložnoj i u prijedložnoj funkciji. U prijedložnoj su funkciji kao dio adverbijala u sljedećim primjerima:

- a. *Dvojica su stala s njegove bočne strane, a jedan s prednje strane istog vozila.*
- b. *Kako je priopćila zagrebačka policija, provalnici su došli sa stražnje strane lokala.*
- c. *O toplini neuobičajenoj za ovo doba godine i sušama vijesti stižu sa svih strana svijeta.*
- d. *S lijeve strane ceste nizali se gdje veći, gdje manji dolčići, obrasli voćkama i lozom.*

- e. *S lijeve i s desne strane prijestolja, na pokrajnim stijenama, ljeskala su se po dvojica bjelokosna vrata.*
- f. *Sa stajališta "potražnje", problem je zamršeniji.*
- g. *Trpimirovu bi gradnju valjalo prosuđivati i s gledišta vladarske prezentacije i simbolike.*

Navedeni primjeri *s + ATR + strana* primjeri su u kojima se ogleda i povezanost adverbijala na razini sintagme, rečenice i teksta. Tako primjeri *s lijeve / desne / gornje/ donje strane* pripadaju orijentacijskim adverbijalima i precizno izražavaju prostorna značenja, dok primjeri *s jedne / druge strane* imaju funkciju adverbijala na razini teksta kao što se i primjeri *s moje / naše strane* mogu povezati s primjerima *sa stajališta, sa stanovišta, s gledišta* ili *s motrišta* te imaju ulogu modalnih izraza. S tim izrazima povezuje se izricanje načina, uvjeta i suprotnosti, a to su kategorije koje se povezuju s ablativnošću. Navedeno se povezuje s gramatikalizacijom adverbijala. Velik dio sekundarnih prijedloga ima funkciju veznika, a veznike kao kategoriju odlikuje veći stupanj gramatikaliziranosti nego prijedloge (Pranjeković 1982 prema Bučar 2009: 193).

HJP kao primjere frazeoloških izraza navodi: "*s jedne strane ... (s druge strane)* (ob. kao uvod u tvrdnju koja odmjerava razloge i proturazloge) [*A. s jedne strane dečko jest malo zločest, a s druge moraš mu nešto i dopustiti, ne možeš mu sve braniti; s jedne strane ovdje nam je dobro, s druge (strane) treba se seliti*]; ima razloga za jedno (i za drugo)... *B. biti s lijeve strane* biti sporedno, usputno". Navodi se i primjer *na sve strane* svuda, posvuda, lijevo i desno (događati se, zbivati se, obilaziti, tražiti pomoć itd.)" koji se može dovesti u vezu s izrazom *sa svih strana*. U tom smislu se i izraz *uzeti sa strane/staviti sa strane* može povezati s navedenim primjerom "*staviti na stranu (nastranu)* 1. odložiti (doslovno u prostornom značenju) 2.= ostaviti po strani".

Kao primjere tekstnih konektora s prijedlogom *s* Silić i Pranjeković navode uzročno-posljedične (kauzalno-konsekutivne) *s obzirom na to* i namjerne (*s tom namjerom, s takvim ciljem*) (Silić i Pranjeković 2007: 362), primjere *s jedne / s druge strane* Lada Badurina, Ivan Marković i Krešimir Mićanović (2008) ubrajaju u modalne izraze, a Mirna Velčić (1987: 68) izraze *s jedne strane, s druge strane* smatra konektorima koji pripadaju skupini frazeologiziranih adverbijala. Iako pokazuju terminološku različitost, ti primjeri pokazuju

kako adverbijal (široko gledano) jest heterogena funkcija koja uključuje priložnu oznaku, konektor i modifikator. Van Hoek (1997) se u svojoj raspravi o anafori u okviru kognitivnoga pristupa dodiruje i pitanja adverbijala te vanjske/vanprocesne (engl. *process external*) adverbijale dijeli u tri skupine: 1. one koji su u smislu Fauconniera (1985) graditelji mentalnoga prostora – modifikatori koji definiraju zamišljeni svijet u kojem se kontekstualizira cijela rečenica (*mental space builders*)¹⁷⁷; 2. fraze /skupine koje povezuju rečenicu kao cjelinu s većim diskursom¹⁷⁸ (anafore i konektori); 3. i komentare¹⁷⁹.

Langacker (2015: 28) elemente koji prethode subjektu u rečenici naziva diskursnim usidrenjima (engl. *discursive anchor*). Oni uključuju i ne-subjektne imenice (engl. *non-subject nominals*), prijedložne skupine i adverbijalne izraze koji imaju različita funkcionalna obilježja.

6.3. Adverbijali cilja

Priložna oznaka cilja ili adverbijal cilja ne bilježi se u našim jezičnim priručnicima. Međutim navodi se izricanje cilja uz primjere prijedloga s akuzativom. Katičić (2002: 87) značenja prijedložnih izraza koji uključuju prijedloge *u*, *na*, *o* i *po* koji se javljaju s akuzativom i lokativom objašnjava: "Tako prilozi (*u*, *na*, *o*, *po*) slažu se s akuzativom ako glagol uz koji stoje znači kretanje prema nekom cilju, a prijedložni izraz izriče taj cilj. Ako pak prijedložni izraz izriče prostorni okvir u kojemu se odvija glagolska radnja, a ne cilj prema kojem se kreće, onda ti isti prijedlozi stoje s lokativom." S akuzativom se navode sljedeći primjeri: *U hram kradom pođoh* (Nazor, Nove pjesme 46) – *Ljutito se zarivala tanad u veselu vodu* (Kaleb, Divota prašine 9) – *Provirim u spavaću sobu* (Vojin Jelić, *Republika* 1957, 9/1). (Katičić 2002: 87)... *Hajd', junače, stani ti na gomilu* (Kaleb, *Na kamenju* 71) – *A kod vas se toliko skupilo na vojsku* (Kaleb, *Na kamenju*)... *Sanjao sam da su došli anđeli po mene da me odvedu* (Ante Kovačić, *U registraturi* 25), ... *Objesio je školu o klin* ... Dalje nastavlja Katičić (2002: 90): "Adverbnna oznaka može biti imenica u akuzativu. Takvom se oznakom izriče protezanje u vremenu ili u prostoru."

¹⁷⁷ "(Fauconnier 1985) – modifiers which define an imaginary world of point of view within which the entire clause is contextualized)".

¹⁷⁸ "(phrases which relate the clause as a whole to the larger discourse)".

¹⁷⁹ "komentari (comments and afterthoughts) (Bolinger 1979)".

Ciljni (prijedložni) adverbijali vezuju se (najvećim dijelom) uz prijedložni akuzativ. "Najraznovrsniji akuzativni referenti, kako u besprijedložnoj tako i u prijedložnoj uporabi, predstavljaju specifične varijante shematičnoga koncepta *cilja*." (Belaj i Tanacković Faletar 2014: 409). Kako navodi Matas Ivanković (2009: 34): "Akuzativom upravljaju prijedlozi: *među, na, nad, pod, pred, u, za*, kojima se označuje specifično mjesto u odnosu na objekt označen imenskom riječju u akuzativu, a koji je cilj kretanja odnosno radnje; te prijedlozi: *kroz, niz, uz*, kojima se obilježava smjer kretanja po mjestu izraženom imenicom u akuzativu."

Tako su dio prijedložnih ciljnih adverbijala prijedlozi: *na, o, po, u, među, nad, pod, pred i za + A*. U ovoj skupini kao pravi ciljni adverbijali izdvajaju se *na + A, u + A* te *do + G* (granična direkcionalnost) (Pranjeković 2001) te se povezuju s ishodišnim adverbijalima *na + A i s + G, u + A i iz + G* te *do + G i od + G*. Prijedlozi *nad, pod, pred i za + A* pripadaju orijentacijskim adverbijalima. (Matovac 2013). Prijedlozi *kroz, niz, uz, mimo + A, mimo + G* dio su prijedložnih adverbijala smjera (puta, putanje). U skupinu prijedložnih adverbijala smjera (puta, putanje) pripadaju i adverbijali s prijedlogom *preko + G* te *duž (uzduž), širom i diljem + G*. Prijedlozi *u* i *na* analizirani su u radovima Šarić (2003; 2008) te u Belaj i Tanacković Faletar (2014). Ovdje iznosimo zaključke tih istraživanja te analiziramo skupine glagola koje se pojavljuju i s *u*-adverbijalima i *na*-adverbijalima u akuzativu i u lokativu gdje s imenskom riječi u akuzativu izriču CILJ, a s imenskom riječi u lokativu – SMJEŠTANJE te mogućnosti proširenja njihova značenja.

Pranjeković (2001) kao značenja prijedloga *u* s akuzativom i lokativom navodi vrijeme i način, dok značenje namjere i uzroka povezuje samo s akuzativom, a sredstva i uvjeta samo s lokativom. Kao značenja prijedloga *na* s akuzativom i lokativom navodi vrijeme i način, samo u sprezi s akuzativom značenje namjere, a s lokativom sredstva. Prijedlog *do* u sprezi s genitivom izriče značenja vremena, načina, uzroka (ne i namjere), odnosno "potpadeže" ekskluziv, uvjet, metronal i socijativ. Belaj i Tanacković Faletar (2014: 429) navode primjer metaforičkih proširenja s konstrukcijom *u + A*: *Tu rečenicu treba ubaciti u tekst / Stalno mi upadaju u riječ* utemeljenu na konceptualnoj metafori TEKST JE OMEĐEN PROSTOR te s prijedlogom *na + A*, kao metaforičke ekstenzije prostornoga odnosa, Belaj i Tanacković Faletar (2014: 425–426) navode primjere temeljene na metaforama VREMENSKA RAZDOBLJA SU OMEĐENI PROSTORI i DOGAĐAJI I AKTIVNOSTI SU OMEĐENI

PROSTORI. U konstrukcijama prijedlog *u + L* Belaj i Tanacković Faletar (2014: 446) zaključuju kako sva značenja te konstrukcije "profiliraju lociranost kakvoga entiteta ([STVARI]) ili [PROCESA]) na površini dvodimenzionalno profiliranoga orijentira" te se "daju svesti na shematični koncept *smještenosti* u kojem je položaj trajektora konstantan i determiniran je granicama orijentira, a koji na shematičnoj razini objedinjuje i druga lokativna značenja". Kao metafore na kojima su utemeljeni Belaj i Tanacković Faletar navode: AKTIVNOSTI SU OMEĐENI PROSTORI; DOGAĐAJI SU OMEĐENI PROSTORI; JEZICI SU OMEĐENI PROSTORI; VREMENSKA RAZDOBLJA SU OMEĐENI PROSTORI; VREMENSKE OKOLNOSTI SU OMEĐENI PROSTORI. (Belaj i Tanacković Faletar (2014: 446). Šarić (2003; 2006b¹⁸⁰; 2008) analizira prijedloge *u* i *na* i s akuzativnim i lokativnim značenjima temeljenima na konceptima POVRŠINE i SPREMNIKA.

Značenja	Prijedlozi		
	<i>na</i>	<i>U</i>	<i>do</i>
vrijeme	+	+	+
modal	<i>na + A, na + L</i>	<i>u + A, u + L</i>	+
Ffnal	<i>na + A</i>	<i>u + A</i>	–
kauzativ		<i>u + A</i>	+
ekskluziv			+
instrumental u užem smislu	<i>na + L</i>	<i>u + L</i>	–
kondicional		<i>u + L</i>	+

¹⁸⁰ Od neprostornih značenja Šarić (2006b: 27ff) navodi kao uobičajene u slavenskim jezicima za konstrukcije *u + A* i *u + L*, protvrđujući ih brojnim primjerima, sljedeće metafore: SOCIAL GROUPS ARE CONTAINERS; PHYSICAL STATES, EMOTIONS, AND THOUGHTS ARE CONTAINERS FOR THE PERSONS AFFECTED BY THEM; THE HUMAN BODY OR ITS PARTS ARE CONTAINERS FOR EMOTIONS, THOUGHTS, PHYSICAL STATES, VITAL FORCES, AND CHARACTER; THINKING PROCESSES AND THEIR RESULTS ARE CONTAINERS FOR PEOPLES' MENTAL ACTIVITIES; STATES OF AFFAIRS ARE CONTAINERS FOR SITUATIONS AND EVENTS; ACTIVITIES AND PROCESSES ARE CONTAINERS FOR OTHER ACTIVITIES AND PROCESSES; ACHIEVEMENTS OF HUMAN ACTIVITY ARE CONTAINERS FOR STATES OF AFFAIRS AND ACTIVITIES; LANGUAGE UNITS ARE CONTAINERS FOR MEANINGS AND IDEAS; TEXTS AND WRITTEN MEDIA CONTAINING TEXTS ARE CONTAINERS OF INFORMATION. "The reciprocity of the *u*-locatives and *u*-accusatives in Croatian applies to the non-spatial domain as well. It implies that the dynamic/directional contexts involving conventional metaphors... would involve *u*-accusatives instead of *u*-locatives. A common usage type involves the TR as a person and the LM as a situation, event, state, process, or activity. The verbs appearing within this usage type denote situations in which a person independently or with help of others becomes a participant in a situation: *uživjeti se (u što)*, *upasti (u što)*, *upustiti se (u što)* with the general meaning 'to enter into, fall into, enter into the spirit of a thing'. Usage type a) is based on the conventional metaphor EVENTS/STATES/PROCESSES ARE CONTAINERS FOR OTHER EVENTS/STATES/PROCESSES AND THEIR PARTICIPANTS..." (Šarić 2006b: 39).

metronal			+
socijativnost			+

Tablica 7. Adverbijali cilja i proširenja značenja.

Više zajedničkih proširenja značenja imaju prijedlozi *u* i *na* jer su vezani i značenjima istih padeža s kojima se pojavljuju. Ti su prijedlozi središnji u označavanju prostornih odnosa temeljenih na konceptima POTPORE i SPREMNIKA. (Šarić 2008: 32).

6.3.1. Dinamični i statični scenariji i konstrukcije s prijedlozima *u* i *na*

Alternacije koje su u slavenskim jezicima u zanimanju istraživača alternacije su akuzativa i lokativa koje vezujemo uz pitanja ateličnosti/teličnosti te uz konceptualizaciju. Ovdje se jasno može utvrditi kako je značenje izjednačeno s konceptualizacijom i kako su u temelju čestih odstupanja od norme standardnoga jezika zapravo različiti vidovi konceptualizacije, odnosno gradnje značenja.

Razumijevanje se vida radnje u kognitivnoj gramatici, kako i Langacker (1987a, 2008) navodi, dovodi u vezu s Vendlerovom podjelom (1967) i, naravno, nema nikakve veze sa svršenim i nesvršenim glagolskim vidom u slavenskim jezicima. Povezano s izražavanjem teličnosti/ateličnosti na razini rečenice najčešće se navode primjeri s vremenskim adverbijalima. "Za izražavanje vida radnje govornik se služi raznim sredstvima, najčešće vremenskim priložima. To se može nazvati temporalnim okvirom u datoj rečenici. Ovisno o inherentnom vidu razni glagoli mogu se upotrebljavati u raznim temporalnim okvirima, s određenim adverbijalnim oznakama. Temporalni okviri mogu biti: durativni, punktualni, potrošeno vrijeme, iterativni, ponavljanje određenog broja puta, ili bez temporalnog okvira. Imamo složen odnos leksičkog vida i temporalnog okvira." (Mønnesland 2007: 150). Tako uporaba temporalnoga okvira ima i određena ograničenja koja se često dovode u vezu s teličnošću/ateličnošću i provjeravaju primjerima vremenskih adverbijala:

**Učinio je to dva dana. Učinio je to za dva dana. Čini to dva dana. *Čini to za dva dana.*

Osim takvih primjera s vremenskim adverbijalom i skupina glagola koja se pojavljuje u alternacijama akuzativ/lokativ, cilj/mjesto u slavenskim jezicima povezuje se i s pojmovima teličnosti/ateličnosti te rezultativnim konstrukcijama.

U sljedećim primjerima rečenica upravo je prostornim adverbijalom izrečeno ponavljanje radnje, trajanje, cilj ili mjesto:

- a. *Oni su se skrivali u ormar (dugo) (odmah). (ponavljanje; habitualna radnja)*
- b. *Oni su se skrivali u ormaru (dugo) (odmah?). (trajanje)*
- c. *Oni su se skrili u ormar (odmah). (cilj; telična radnja; punktualna)*
- d. *Oni su se skrili u ormaru (odmah?). (mjesto)*
- e. **Oni su se skrili u ormar dugo.*
- f. **Oni su se skrili u ormaru dugo.*

Telične ili atelične situacije modificira akuzativ ili lokativ.

Lokativ kao padež statičnosti, smještanja u prostoru, zapravo sugerira i trajanje. Akuzativ kao padež objekta i cilja upućuje na radnju koja je telična, punktualna, privedena kraju. Adverbijal trajanja, naravno, ne pojavljuje se uz svršene glagole, dok se adverbijal *odmah* kojim se izriče trenutna brza (re)akcija pojavljuje i uz svršene i uz nesvršene glagole (naglašavajući ponavljanje ili trajanje radnje, ili u primjeru sa svršenim glagolima punktualnost, završenost radnje).

Glagoli su kod kojih pretpostavljamo alternaciju akuzativ/lokativ sljedeći: podgrupa glagola kretanja; glagoli kretanja prema dolje (*sići, sletjeti, tonuti*): *On je sletio u Zadar/u Zadru; On je sišao u Zadar/u Zadru; On je tonuo u more/u moru*; glagoli smještanja u prostor (*parkirati*): *On je parkirao auto u garažu/u garaži* te glagoli stvaranja i preoblike (bilježenje znakova: *pisati i označiti*): *On je pisao na stol/na stolu; On je označio na stol/na stolu*; kuhanja: *On je kuhao na plinu/na plin* te od glagola posjedovanja, uzimanja i davanja, mijenjanja posjednika glagoli ostavljanja (skupina glagola gubljenja i ostavljanja): *postaviti*: *On je postavio/položio/smjestio ogradu na cestu/na cesti*. Normativno se određuje uporaba ovih primjera glagola s akuzativom jer glagoli s "komponentom kretanja" prema cilju odgovaraju na pitanje *kamo?*, a to se pitanje vezuje uz cilj i akuzativ. Međutim učestalost pogrešaka izvornih govornika hrvatskoga jezika u ovakvim primjerima može se dovesti u vezu s konceptualizacijom radnje i njezinim trajanjem pa pogreške na koje se upućuje imaju podlogu u konceptualizaciji određene situacije, odnosno upućuju na različitost u gradnji

značenja. Tako ti primjeri upućuju na određeno proširenje prostornoga značenja koje nosi takvo izricanje krajnje točke kretanja lokativom.

Kao i u ostalim slavenskim jezicima, ruskome (Nikitina 2010), ukrajinskome (Nedashkievska 2001), češkome (Ungeranová 2005) ili poljskome (Cienki 1989: 141–147) navedeni primjeri potvrđuju da i u hrvatskome postoje skupine glagola koje se povezuju s alternacijama akuzativ/lokativ, odnosno cilj/mjesto. Kao i u ostalim jezicima tako i hrvatskome standardnom jeziku s većinom glagola kretanja cilj izrečen prijedložno-padežnim adverbijalom mora biti kodiran/izrečen točno određenom kombinacijom prijedloga i padeža. Tatiana Nikitina (2010) objašnjava kako alternacije nisu moguće u primjerima gdje je promjena lokacije dio značenja glagola:

- a. Malčik v-bežal v školu / * v škole. /Dječak je utrčao u školu /* u školi¹⁸¹.

Predmetak *u-* uključuje u scenarij usmjereno kretanje (engl. *directed motion*). Neprefigurirani glagol *trčati* može se javiti u konstrukcijama kojima je izrečeno trčanje na mjestu (bez promjene lokacije), ali s prefiguriranim glagolom ova je mogućnost isključena.

Nikitina (2010) navodi i primjere ograničenja u uporabi određenih glagola kretanja s akuzativom, odnosno s adverbijalima cilja (jer mogućnost pojavljivanja vezuje uz leksikalizirane implikature promjene lokacije (engl. *lexicalized implicature of change of location*):

- a. Soldaty šagajut /begut / *pljašut v gorod.
Vojnici marširaju /trče /*plešu u grad.
- b. Korova tolknula /pixnula /*ljagnula sobaku v ozero.

Krava je gurnula / ćušnula / udarila nogom psa u jezero.

Primjer (a) moguć je s prefiguriranim glagolom / *su otplesali, uplesali u grad* (jer *plesati* ne zahtijeva cilj, podrazumijeva kretanje na mjestu i predstavlja način kretanja). U (b) rečenici prva dva primjera su uzrokovano kretanje, a u trećoj rečenici glagol pripada različitoj semantičkoj skupini, glagol *udariti* ne podrazumijeva kretanje ili pomicanje. U prva dva primjera jasno je da *gurati* nekoga ili *ćušnuti* nekoga znači i pomaknuti s mjesta na kojemu se

¹⁸¹ Primjeri su preuzeti od Nikitina (2010).

nalazi, dok je u trećem primjeru cilj ozlijediti nekoga, promjena stanja, bez promjene mjesta lokacije.

Nikitna (2010: 268) lokativne prijedložno-padežne izraze s interpretacijom cilja povezuje s glagolima promjene stanja prije negoli s glagolima kretanja te njihovu alternaciju s ciljnim prijedložno-padežnim izrazom objašnjava kao rezultativnu frazu/skupinu. Na izbor jedne ili druge konstrukcije utječu brojni kontekstualni čimbenici kao i gradnja značenja (engl. *event construal*) i prijedlog u konstrukciji.

Nikitina (2010: 267) smatra da postoji mala grupa glagola u ruskome koji dopuštaju takve alternacije te da su to uglavnom glagoli promjene stanja (engl. *change of state*) manje kretanja (engl. *motion*). U primjerima akuzativnoga prijedložno-padežnog izraza kojim se izriče cilj (u primjerima mogućih alternacija) *directional PP* ponaša se kao rezultativna skupina (engl. *resultative phrase*) te Nikitina smatra da je izbor jedne ili druge konstrukcije uvjetovan kontekstualnim čimbenicima kao i konstrukcijom događaja (engl. *event construal*) i uporabljenim prijedlogom te pragmatičkim čimbenicima. "...the choice between them is determined by a set of pragmatic factors, as well as by a lexical constraint defining the set of verbs that allow for both variants". (Nikitina 2010: 270).

Ako se pogledaju neki primjeri s glagolom *skriti* ili *parkirati*

- a. *Na taj glas se isto sunce bliedo žurno skrilo za oblakom sivim.*
- b. *Sunce se sada skrilo za oblake pa ti ne možemo po njemu poslati pozdrav.*
- c. *Za grmik se sunce skrilo.*
- d. *U to je neki švrćo protrčao uz ivicu Strmendušine sjeverne strane prema selu gornjih Kurlana, koje se skrilo u ovećem kamenom lijevku, par stotina metara podalje od Strmenduše.*
- e. *Pakirali su auto u garažu.*
- f. *Pakirali su auto u garaži.*

te primjere i česte pogreške u korištenju ovih glagola s lokativom, moguće je povezati s načinom konceptualizacije. Prijedlozi koji služe za označavanje i statičnih i dinamičnih prizora jesu: *u, na, pred, po, nad, pod, među, za, o*. Stoga ih možemo smatrati neutralnima u

odnosu na obilježja kretanja ili smještenosti/mirovanja. "...može se reći da su oni neutralni s obzirom na obilježja kretanja i mirovanja, te da se značenje dinamičnosti... profilira uporabom akuzativa, odnosno da je kretanje obilježje akuzativa. Pod neutralnošću se u tom slučaju misli na to da ta dva prijedloga mogu profilirati i statična i dinamična značenja jer se inače ne bi mogli kombinirati s drugim jezičnim elementima kojih se značenjske strukture oblikuju oko obilježja kretanja..." (Kerovec 2012: 161). Tako je zanimljiv primjer s glagolom *parkirati* gdje je moguć i scenarij u kojemu se netko već nalazi u garaži pa samim time garaža nije cilj, stoga je uporaba lokativa, uvjetno rečeno, opravdana. O ovakvim konstrukcijama i primjerima akuzativnih i lokativnih, odnosno akuzativnih i instrumentalnih konstrukcija s istim prijedlozima piše Šarić (2007) navodeći primjere s glagolima smještanja *s(a)krivati (se)/s(a)kriti (se)*, *smještati (se)/smjestiti (se)*, *postavljati/postaviti*, *vješati/objesiti*, *skupljati se/skupiti se*, *parkirati*, *sjesti*, *posaditi*. (Šarić 2007: 265). Među odlučujućim čimbenicima u odabiru padeža smatra i odnos veličine trajektora i orijentira: "U izboru određene padežne konstrukcije s glagolima smještanja odlučuju, dakle, čimbenici povezani s percepcijom prostora koji se opisuje: to može biti njegova veličina, veličina TR u odnosu na LM, ili sposobnost LM da uključi više TR. Ostali važni čimbenici uključuju semantiku aspekta, gledište, te pragmatiku glagolske uporabe." (Šarić 2007: 269).

6.4. Adverbijali usmjerene glagolske radnje (usmjerenosti)

Adverbijali usmjerene glagolske radnje (usmjerenosti) vezuju se uz dativ. Tako "se sva specifična dativna značenja, i to kako u besprijedložnoj tako i u prijedložnoj uporabi, na predodžbenoj razini mogu uklopiti u ... shematični koncept *usmjerenosti*". (Belaj i Tanacković Faletar 20014: 369). Besprijedložnim dativom izriče se adverbijal usmjerene glagolske radnje. Prijedlozi koji se vezuju uz adverbijale usmjerene glagolske radnje prijedlozi su *prema*, *k + D* (*do + G*). Jedini je prijedlog koji ne izriče (i) cilj, već samo usmjerenost prijedlog *prema*, "kombinacije dativa s prijedlogom *prema* u prototipnim prostornim scenarijima označavaju čistu adlativnost te na razini kodiranih scenarija impliciraju fizičku prisutnost samoga dativnog orijentira prema kojemu je usmjereno kretanje, percepcija ili djelovanje trajektora. (...) Iz te je sastavnice adlativnih scenarija metaforički izveden apstraktniji koncept *osobne sfere* koji gotovo u pravilu podrazumijeva žive dativne

referente, dok u adlativnim scenarijima kodiranim prijedlogom *prema* i dativom kao prostorni orijentiri mogu funkcionirati i živi i neživi referenti." (Belaj i Tanacković-Faletar 2014: 395).

Metafore i primjeri koje Belaj i Tanacković Faletar navode jesu sljedeće: VRIJEME JE PROSTOR (**Prema kraju godine** bolesnikovo se stanje polako mijenjalo nabolje) i ZNANJE JE GLEDANJE (Taj je zadatak **prema njemu** bio lak). (Belaj i Tanacković Faletar 2014: 396 – 398).

Prijedložni izrazi u dativu i oni u akuzativu razlikuju se u tome što "kod akuzativa imenski oblik označuje mjesto gdje se radnja treba završiti, imenski oblik u dativu označuje mjesto prema kojemu je što usmjereno, ali ne nužno da će se do njega i stići (usp. *ići na trg* – gdje je *trg* mjesto na kojem će se završiti radnja glagola *ići*, to je cilj kretanja, dok je u primjeru *ići prema trgu* *trg* mjesto ka kojem se usmjerava radnja, ali bez određenja da će se baš na tome mjestu kretanje i završiti)." (Matas Ivanković 2009: 34)

Prema Stolac: "Priložnom oznakom mjesta izraženom dativom označuje se smjer kretanja". (Stolac 2009: 72). Navodeći primjere: *Dijete je brzo trčalo kući. Marija prilazi neboderu. Letjelica će se u podne približiti Mjesecu. Pjesnik stremlji zvijezdama*, zaključuje da imenice u dativu "*kući, neboderu, Mjesecu i zvijezdama* označavaju cilj kretanja. Iz navedenih rečenica ne znamo put kojim se taj cilj ostvaruje (i ostvaruje li se uopće), vidimo da je cilj u prvim dvjema rečenicama bliz, u drugim dvjema dalek. Također, u posljednjoj je rečenici predikatni glagol izražen sivevremenskim prezentom, što kretanje čini apstraktnim, pa je i dosizanje cilja samo u sferi potencije. Ipak, uz sve navedene razlike razvidna je zajednička slika – kretanje od polazne točke prema cilju. Stoga se u gramatikama takav dativ naziva dativom cilja. U nekim se gramatikama, da bi se osiguralo razlikovanje ovih priložnih oznaka od onih izraženih instrumentalom, za dativne oblike u funkciji adverbijala mjesta otvara nova kategorija – priložna oznaka usmjerenosti glagolske radnje. To je rezultat jačanja semantičkih nad sintaktičkim kriterijima, a očito je da to proizlazi iz činjenice da se priložnom oznakom izražavaju okolnosti vršenja neke radnje te da su uz predikatni glagol povezani slabim upravljanjem." (Stolac 2009: 72–73). Pranjković (2001: 10) uz prijedloge kojima se izražava opća direktivnost (kao vrsta direktivne lokativnosti) navodi *k(a) + D, prema + D/L, u smjeru, u pravcu + G*. Silić i Pranjković (2007: 217) navode kao prijedloge usmjerenosti i *spram, naspram, put*. "Genitiv s prijedlogom *spram (naspram)*, koji je rijedak i obilježen, označuje okrenutost prema čemu, usmjerenost na što ili uspoređivanje predmeta po kakvu svojstvu,

npr. Bio je **spram svega toga** ravnodušan, Čudno se odnose **spram naših zahtjeva**, **Spram tvojih problema** moji su zanemarivi, Može se reći da je **naspram drugih** bio prilično uvjerljiv. Prijedlog *put* također označuje usmjerenost, ali pretpostavlja kretanje (vrlo često putovanje) jednoga predmeta prema drugome, npr. *Napokon smo krenuli put sela*, *Danas nam valja put Splita*." (Silić i Pranjković 2007: 217).

Kako je već i navedeno, u *Hrvatskoj gramatici* (Barić i dr. 2005: 429–430) vezano uz prostor navode se adverbne oznake mjesta, položaja, smjera i opimjeruje se instrumentalom izrečena adverbna oznaka mjesta te imenicom ili zamjenicom u dativu adverbna oznaka usmjerenosti glagolske radnje.

Primjeri za adverbnu oznaku mjesta tako su: *Pođe cestom prema Zaboku*. (J. Leskovar) – *Zlatne niti titraju, dršću, proplicu se granjem, živicom, travom*. (A. Šenoa) – *Tijelom mu se prelijevahu čas mrzli, čas vrući traci*. (J. Leskovar) (Barić i dr. 2005: 430) Budući da se već navodi adverbna oznaka smjera, navedene bi adverbne oznake kao odgovor na pitanje *kuda?* odgovarale priložnoj oznaci smjera.

Tako bi primjeri za adverbnu oznaku usmjerenosti glagolske radnje: *Prišao sam krevet*. (J. P. Kamov) – *Grga Hrčak pohita kotlu*. (Sl. Mihalić) – *Kapelan se okrenu Jagi*. (A. Šenoa) – *A onda se priključi i on začelju*. (S. Novak) (Barić i dr. 2005: 430) bili primjeri s dativom i navedenim prijedlozima. Katičić (2002: 89) navodi za adverbnu oznaku u dativu: "Adverbna oznaka u dativu kazuje čemu je što okrenuto, upravljeno ili namijenjeno, za koga se ili što vrši."

Katičić (2002: 89) nadalje o priložnoj oznaci u dativu navodi sljedeće: "Adverbna oznaka može biti imenica u dativu" te ju opimjeruje (ovdje navodimo tek neke od primjera): "To Milošu puno mučno biše (Kačić, Razgovor 59) – Blago njemu (Kanižlić 55) – Ja se lipo sluškinjama vladam (Reljković 90) – Al te krepko srcu nosi (Kranjčević 45) – Opet pogleda zemlji, ali nigdje ništa (Matoš 16)..." uz to navodi primjere stilski obilježene uporabe. "Upotreba dativa kao priložne oznake uz glagole koji izriču kakvo kretanje stilski je obilježena. Izričaj postaje po njoj pomniji i sažetiji, manje pričljiv, pa njegovo razumijevanje zahtijeva veću pažnju. U tom je smislu stilski jače obilježeno: *Prijatelj je otišao ocu* – *Svi su se vratili poslu* – *Starac je pristupio stolu* – *Svaka ptica svome jatu leti* – *Đaci se vraćaju prepisivanju* a manje obilježeno je *Prijatelj je otišao k ocu* – *Svi su se vratili k poslu* – *Starac*

je pristupio k stolu – Svaka ptica k svome jatu leti – Daci se vraćaju na prepisivanje". (Katičić 2002: 90). "Adverbna oznaka u dativu izriče i pri komu ili pri čemu, kod koga ili kod čega se radnja vrši Čak je i šjor Bernardo izišao pred svoju brijančicu da bi prisustvovao događaju od početka (Marinković, Ruke 195) – Prisluškivali smo njegovu poslu (Batušić, laterna magica 41) – Prisluškuje šumu vode (Kosor 2, 243) – No ja sam prisluhnuo tom drhtaju (Marinković, Ruke 169) – Šofer pije vino i kibicira kartašima (Vjesnik 26. 3. 65. 2)." (Katičić 2002: 90).

Stolac (2009) uz primjer *Trčim obali* koji se alternativno može iskazati i prijedložnim izrazom: **Trčim k obali*, zaključuje: "Obje je varijante moguće upotrijebiti s istim značenjem, ali se, posebno u razgovornome stilu, češće rabi besprijedložni dativ, čime prijedložni izraz postaje stilski obilježen." Iako ima mišljenja prema kojima je "običniji i manje obilježen prijedložni dativ".

Tako bismo uz navedene primjere mogli dodati glagole kao *prisustvovati* ili *nazočiti* koji traže obveznu adverbijalnu dopunu u dativu. U korpusu HJR tako se s dativom glagol *prisustvovati* 'biti, nalaziti se negdje u određeno vrijeme, biti nazočan, pribivati' (HJP) pojavljuje u 93, 16% pojava (u korpusu HJR od 395 pojava 368 pojava glagola *prisustvovati* zabilježeno je s dativom), a *nazočiti* u 95, 31% pojava (od 320 pojava glagola njih 305 pojavljuje se s dativom).

S glagolom *nazočiti* tako je imenica u dativu uvijek odglagolna imenica i vezuje se za određeno događanje (*sastanak, summit, sjednica, skupština, konferencija, izložba, utakmica, rasprava, ceremonija, primopredaja, nastup, savjetovanje, informiranje, saslušanje, ispitivanje, doručak, vježbe, pokop, dvoboj, istraga, otvaranje, inauguracija, sv. Misa, konferencija, proslava, događaj, utrka, razgovor, aukcija, pregovori, svečanosti, prezentacija, predstava, proslava, saslušanje, (viteški) spektakli, aukcija, forum*).

Značenja	Prijedlozi	
	k(a)	prema
kauzativ	+	
usporedba		+
položaj na suprotnoj strani čega		

vrijeme	+	+
uvjet/način		+
"čisti odnos"		+

Tablica 8. Adverbijali usmjerene glagolske radnje i poširenja značenja.

6.5. Adverbijali smjera (puta, putanje)

Adverbijali smjera (puta, putanje) uključuju prijedloge koji se vezuju uz različite padeže; genitiv, akuzativ, lokativ i instrumental. Tako adverbijali smjera (puta, putanje) uključuju prijedloge *kroz*, *niz*, *uz*, *mimo* + A, prijedloge *preko*, *duž*, (*uzduž*), *širo* (*širinom*), *diljem*, *duljinom*, *oko* + G te prijedlogom *po* + L. Adverbijali smjera su i besprijedložni i izrečeni instrumentalom. Prema Belaj i Tanacković Faletar (2014: 457) sva se značenja instrumentala "uklapaju u jedinstveni shematični koncept paralelizma koji je izveden iz prostorne predodžbe zajedničkoga usmjerenog kretanja dvaju fizičkih objekata". Tako je u značenjskoj tipologiji besprijedložnoga instrumentala "prostorni instrumental ili prosekutiv" (Belaj i Tanacković Faletar 2014: 457). O priložnoj oznaci izrečenoj instrumentalom Katičić (2002: 88) tako navodi: "Adverbnna oznaka može biti imenica u instrumentalu" te navodi primjere u kojima izriče sredstvo, "odvijanje u prostoru", "trajanje u vremenu", način, "vršioca pasivne radnje koji se u gramatičkoj terminologiji naziva *agens*" te popratne okolnosti. (Katičić 2002: 88–89). Kao primjere priložne oznake u instrumentalu u značenju odvijanja u prostoru bilježi: "*Jedni bježe dvorištem* (Lovrak, 5) – *Šetam tvrđavom* (Peić 338, 2) – *Drndaju kola drumom* (Begović 1, 60) – *Putem mu se i predstavila* (Kolar 180) – *Nebom su jurili oblaci* (Tadijanović 49) – *Uspinju se ulicom* (Marinković, Proze 37)".

Navedeni primjeri adverbijala smjera (puta, putanje) razlikuju se u odnosu prema putanji. "Akuzativ s prijedlozima *kroz*, *niz*, *uz* označuje mjesto u čijoj se unutrašnjosti odnosno duž kojega se odvija radnja, najčešće je to kakvo kretanje – *otišao je kroz selo*, *suze se slijevaju niz lice*." (Matas Ivanković 2009: 34). "Akuzativ s prijedlogom *niz* označuje usmjerenost kretanja ili kakve druge aktivnosti od gornje strane kakva predmeta prema donjoj, npr. *Dugo smo šetali niz rijeku*, *Niz leđa mu je tekao znoj*, *Jedva sam stigao pogledati niza se* (...) s prijedlogom *uz* ima značenje suprotno od značenja prijedloga *niz*, tj. označuje kretanje ili kakvu drugu aktivnost koja započinje od donje strane predmeta prema gornjoj, npr. *Žurio je uza stube*, *Penjali smo se uz kamenitu stijenu*, *Osjećam trnce uz lijevu nogu*."

(Silić i Pranjković 2007: 225). "Za označivanje kretanja paralelna s izduženim predmetom specijaliziran je prijedlog *duž* ili *uzduž* (on ne može označivati prolaženje pored čega, usp. npr. **Prošli su uzduž kolone*), npr. *Šetali su duž obale*, *Dunav je plovao duž cijeloga svojeg toka*, *Kupovati se može uzduž glavne ulice*. Prijedlog *širom* s genitivom označuje da se što prostire po cijeloj širini ili po svim svojim dijelovima (i širinom i dužinom) predmeta označena genitivom (a riječ je obično o većim prostorima), npr. *Trava raste širom cijele njive*, *Širom kanala plovile su barke*, *Postao je poznat širom svijeta*, *Takve nošnje ima širom Slavonije*. Vrlo slično značenje ima i prijedlog *diljem*, ali on pretpostavlja velika područja nastanjena ljudima (zato se ne bi reklo npr. **diljem polja*), npr. *Ima svučilišta diljem Amerike*, *Noćas se pjeva diljem domovine*, *Nogomet se danas igra diljem svijeta*." (Silić i Pranjković 2007: 214).

Belaj i Tanacković Faletar (2014: 352) o genitivu s prijedlozima *duž* (*uz*)*duž*, *širom* i *diljem* navode: "Prijedlozi *duž* (*uzduž*) i *širom* izvedeni su od imenica kojima se označavaju prostorne dimenzije te se stoga pojavljuju isključivo u prostornim značenjima. (...) navedeni prijedlozi potječu od relacijskih imenica koje označavaju prostorne dimenzije, a sama predodžba prostornih dimenzija neostariva je izvan odnosa s konkretnim prostornim entitetima kroz koje se te dimenzije ostvaruju i koji u tom smislu funkcioniraju kao njihove baze. U tom smislu zavisna predodžba same prostorne dimenzije može proizaći tek iz prethodno ostvarene autonomne predodžbe omeđenoga prostora, a ta činjenica (...) predstavlja specifičnu elaboraciju ishodišne sheme i temelj genitivnoga kodiranja konkretnoga područja kao konceptualnog ishodišta."

Njihova je zastupljenost, primjerice u korpusu HJR *duž* – 918 pojavnica; *uzduž* – 447 pojavnica; *širom* – 2 777 pojavnica; *diljem* – 2 842 pojavnica; *duljinom* 32 – pojavnice.

Značenja prema HJP: *dūž* je prijedlog "iskazuje smjer ili pravac po dužini [*duž rijeke* niz rijeku (njezinom dužinom)]; *poduž*, *uzduž*"; *ūdūž* "1. *pril.* po dužini, dužinom, opr. poprijeko; 2. *prij.* *duž* [*uzduž* i *poprijeko*, razg. sve i svakoga, svima i svakome]" *diljem* "svuda po nekom velikom prostoru [*diljem domovine*]; usp. *širom*; prilog: "1. tako da se sasvim otvori ili raširi ono što ima krila (ptica ili vrata), škure, grilje ili što se osjeća kao relativno velika pokretna površina [*otvoriti širom vrata*, *otvoriti širom prozore*, *otvoriti širom novine*]; potpuno, sasvim, posvema, dokraja (raskriliti, razastrijeti, raširiti) 2. bez reda, kojekako, nesređeno, razbacano [*knjige su mu onako širom*]" *širom* (prijedlog) "1. bez

određenja smjera u prostoru, početka ili kraja kretati se, obuhvatiti, proširiti itd. na čemu ili po čemu što je velik određen (definiran) prostor [*širom svijeta; širom Zemlje; širom zemlje; širom domovine*] 2. diljem; po + lokativ (po svijetu itd.)".

Primjeri u korpusu potvrđuju da se promjenom vrste riječi mijenja i njezino značenje pa je ono prostorno (prijedložno-padežni adverbijali); *Podjimo širom našega kraja* ili načinsko (priložni adverbijali); *Vrata se širom otvore, i jedan gromoviti "pomoz Bog" zaori. Uskoci i časnik razidoše se širom oko samotne kuće. Konjanici njemački tjeraju svoje atove širom na pašu naših kmetova.*

Rijetki su primjeri vremenskoga značenja: *Otud novčani vodvilji i kompromitirane veličine diljem stoljeća* (temeljeni na metafori VRIJEME JE PROSTOR) ili proširenja značenja: *Antiteza je obilježje Tassova stila, kao i Petrarkina od kojeg je epski pjesnik preuzeo tipičnu galantnu retoriku i metaforiku diljem cijelog spjeva, koji obiluje ljubavnim sadržajima; Epizoda obiluje kulteranističkim pjesničkim dekorom, kojemu je pisac sklon diljemkomada.*

Najčeće je ipak prostorno značenje: *Duž ceste, svega pedesetak metara nad zemljom, upravi k njima avion, dvoplošnjak, škrgućući tromim motorom./ On ju je pratio pogledom duž hodnika sve do njezine sobe. Godine 1841. odlazi Antun Mažuranić zajedno s Ljudevitom Gajem duž primorja od sjevera do juga. Ali ipak, Božju riječ treba proširiti diljem svijeta sve do njegovih granica.*

Zanimljivi su i primjeri gdje zamjenjuju imenice (u dužinu; u širinu): *Prodje jedanput — dvaput u duž i u šir sobe; I u duž, u šir; kuda pogled siže / Iz groba jedan Rimljanin se diže.*

Značenja	Prijedlozi		
	preko	kroz	mimo
vrijeme	+	+	
modal	+	+	
komparativ	+	+	+
instrumental u užem smislu	+	+	
količina i broj	+		

vrijednost	+		
komunikacija	+		
dopusnost	+	+	+
sredstvo	+		
posredstvo			
uvjet		+	+
pribrojnost		+	+
izuzimanje			+

Tablica 9. Adverbijali smjera (puta, putanje) i proširenja njihova značenja.

6.5.1. Konstrukcije s prijedlogom preko kao dijelom prijedložno-padežnoga adverbijala

"Prijedlog **preko** znači prostiranje ili kretanje s jednoga kraja na drugi po širini nečega ili prelaženje na drugu stranu" (Raguž 2010: 159) te pokriva koncept putanje i pokrivanja (Rasulić 2004). Proširenja značenja tako uključuju: usporedbu (Rasulić 2004; Pranjković 2001), vrijednost (Rasulić 2004; Belaj i Tanacković Faletar 2014: 355), mjeru, tj. količinu s brojevima (Piper i dr. 2005), količinu i broj (Rasulić 2004), vrijeme (Rasulić 2004; Pranjković 2001; Belaj i Tanacković Faletar 2014: 354; Piper i dr. 2005); usporednu temporalnost (Silić i Pranjković 2007), način (Pranjković 2001; Piper i dr. 2005), posredstvo (Piper i dr. 2005), sredstvo (Piper i dr. 2005), dopusnost (Piper i dr. 2005) te se navode proširenja značenja u domenu komunikacije (Rasulić 2004) i trgovine (Belaj i Tanacković Faletar 2014: 314). Piper i dr. (2005: 129ff) izdvajaju konstrukcije s prijedlogom *preko* u genitivu kao *subjekatski genitiv*, *temporalni genitiv*, *kvalifikativni genitiv*, *instrumentalni genitiv (genitiv sredstva)*, *koncesivni (dopusni) genitiv*. Prijedlog *preko* uključuje velik broj frazeoloških adverbijala. Piper i dr. (2005: 160) pod kvalifikativnim genitivom navode i model "V + ISPOD / PREKO NGen – genitiv s predlogom ISPOD, PREKO u 'idiomatizovanoj strukturi' uz glagole *gledati* i *držati se*: Npr. Pogledala ga je samo *PREKO* ramena i produžila."

- a. *Tamo preko uvale još trajaše graja.*
- b. *Preko Linina lica preleti u tom trenu turoban izraz tuge i boli.*
- c. *Preko dvorišta je pobjegao.*
- d. *Brci mu se objesiše preko klepavih i nadutih usnica.*
- e. *Sabina se zaustavi nasuprot kući, preko ulice.*

- f. *Malo zatim skoči iz šume preko jarka na cestu jak i onizak čovjek.*
- g. *S brijega preko dolca čuli su se uistinu laki koraci.*
- h. *Nekoliko koraka pred njim preko ceste, u mjesečini, leži čovjek na leđima.*

Značenje vremena u analiziranome korpusu pojavljuje se uz imenice: *dan, noć, tjedan, godina, sezona, zima, ljeto*. U primjeru *Preko cijelog dana kopao je u docu, kineći se kao nitko drugi* javlja se i pridjev *cijeloga* čime se potvrđuje metafora VRIJEME JE OMEĐEN PROSTOR (VRIJEME JE NAŠE KRETANJE PO NEKOJ PROSTORNOJ PUTANJI).

U primjeru *Oni preko dana ostavljaju ključ u vratima* kao i u prethodnome primjeru javljaju se nesvršeni glagoli. U cijelome korpusu i nije zabilježen primjer u kojemu se *preko dana* javlja sa svršenim glagolima. Ovdje adverbijal pojačava značenje ponavljanja radnje.

Belaj i Tanacković Faletar (2014: 354) navode da je "takva uporaba u potpunom [je] skladu s lineranim poimanjem vremena i metaforičkom konceptualizacijom života kao putovanja, tj. kretanja pravocrtnom vremenskom putanjom. U tom je smislu razdoblje kodirano genitivom profilirano kao zaseban vremenski odsječak, a agentivni se trajektor sudjelujući u glagolskom procesu preko njega metaforički translocira." Tako vezuju uz prijedloge *preko* i *kroz* metaforu: VRIJEME JE NAŠE KRETANJE PO NEKOJ PROSTORNOJ PUTANJI (ETAPNA TRANSTEMPORALNOST JE ETAPNA TRANSLOKALNOST I SKUPNA/SUMARNA TRANSTEMPORALNOST JE SKUPNA/SUMARNA TRANSLOKALNOST).

Frazeološki izraz *preko noći* razumije se u značenju načina (neočekivane brzine kojom se nešto učini '**preko noći** odjednom, bez velikog trošenja vremena' (HJP) (*Steče tako preko noći mnoštvo neprijatelja / Da nije Alfred preko noći osiromašio? Najedanput prevrnuo se preko noći sve.*), a s nesvršenima glagolima ima vremensko značenje (*Preko noći ja ću bdjeti, Nabačenu ideju potrebno je preko noći kuhati.*) i moguće je, za razliku od primjera sa svršenim glagolima umjesto njih u istome značenju uporabiti izraze *u tijeku noći, za vrijeme noći, tijekom noći* i sl. Kada izraz nije frazeologiziran kao u konstrukcijama: *preko sezone* (*Preko turističke sezone doskita se ovamo nekakav brico.*), *preko ljeta, preko zime* (*Šta će joj kravice, lijepe kravice preko zime, a?*), *preko tjedna* i može se zamijeniti konstrukcijama u

tijeku/tijekom/za vrijeme, govorimo samo o vremenskome značenju bez obzira na to javljaju li se ti izrazi sa svršenim ili nesvršenim glagolom.

Piper i dr. (2005: 154) navode da prijedlog *preko* "po pravilu ne dolazi u obzir kada je vremenski lokalizator deverbativna imenica". Takvi primjeri poput *preko putovanja* ili sl. nisu potvrđeni u korpusu.

Prema Belaj i Tanacković Faletar (2014: 355) preslikavanje "prostornih odnosa na različite vrijednosne domene moguće je pak u slučajevima kada se u kakvu procesu dostiže i premašuje određena standardna ili očekivana vrijednost, pa se nova vrijednost pritom određuje kroz profiliranje udaljenosti od nje. Ta završna udaljenost aktualne, tj. ostvarene mjere na vrijednosnoj ljestvici čini normu kao orijentir u procesu vrednovanja kompatibilnom sa shematičnim koncepta *ishodišta*." Potvrđuju ih primjerima *Potrošio je preko polovice nasljedstva*, *Dosad smo radili preko svojih mogućnosti*, *Iskopali smo jamu duboku preko pet metara* te navode da umjesto prijedloga "*preko* u takvim se slučajevima u pravilu može upotrijebiti izraz *više od*, a upravo je mogućnost upotrebe prototipnoga ablativnoga prijedloga *od* u ovom slučaju jasan indikator prostorne utemeljenosti odnosa trajektora i orijentira u procesu vrednovanja te uklapanja opisanih genitivnih referenata u jedinstvenu ishodišnu shemu" (Belaj i Tanacković Faletar 2014: 355) pa zaključuju da je riječ "o svojevrsnoj, metaforički utemeljenoj, interferenciji prostornih značenja *translokalnosti*, *supralokalnosti* i *ablativnosti*" (Belaj i Tanacković Faletar 2014: 355 n 293).

U korpusu su takvi primjeri izrečeni mjernom jedinicom ili su uz entitete koji se mogu povezati s mjerom, odnosno jesu mjerljivi: *Čekali smo dugo, preko četvrt ure. Pisao je preko tri četvrta sata. Matoković je kasnio preko dvadeset minuta. Već preko dva mjeseca nema ga kod kuće. Njegove žitarice lađe plovile su preko dvadeset godina po Savi i Kupi, od Zemuna do Karlovca*. Javljaju se s nesvršenim glagolima i zamjenjivi su izrazom *više od*.

U tom se kontekstu može razumijeti i frazem '*preko glave* previše, više nego što se stiže obaviti'; (HJP) u primjerima *Ali posla je preko glave. Posla preko glave, gospodine Kolar*. Ovdje su i primjeri koji se javljaju s imenicama *red*, *račun*, *potreba*, *mjera*, a mogu se parafrazirati *više nego što*: – *Oprostite, ja sam se zadržao preko reda. (više nego što je red), Branimirov boravak u Orlovcu oduljio se preko njegova računa. I mladenci i roditelji bijahu sretni preko mjere. Natrpali nas i preko potrebe. Nu ne krivi me preko mjere. Istina, možda*

sam raspirivao malko preko potrebe. Ali ne grizi se preko mjere zbog njega. Nisam se nikada, hvala bogu, naprezao preko svojih snaga. Piper i dr. (2005) povezuju značenje konstrukcija *preko* volje s dopusnošću. U ovu bi grupu pripadale i one konstrukcije koje su zamjenjive prijedlogom *protivno/protiv*, kao *protivno zakonu – preko zakona: Vi ste, magnifice, uveli ovdje preko zakona sedam novih daća (iako zakon ne dopušta).*

Primjeri su proširenja značenja u kategoriju načina najvećim dijelom frazeologizirani (Palić 2007): *Sad jedna, sad druga vojska preko naših leđa. Ivan pređe preko te izazvone primjedbe. Valjda te tko žedna preveo preko vode?*

Na razini je rečenice ono što vezujemo uz svaki od adverbijala smjera (puta, putanje) metafora NAČIN JE PUT.

Ono što je karakteristično za *preko*-adverbijale zapravo je karakteristično za sve perlativne adverbijale, a to je da objedinjuju koncept ISHODIŠTA, PUTA i CILJA. Kako primjerice objašnjavaju Belaj i Tanacković Faletar (2014: 353) na primjerima Pretrčao sam **preko ulice** i Vojska je prešla **preko rijeke**. "Prijedložno-padežnim izrazom *preko*+genitiv kodiraju se u prototipnim prostornim kontekstima odnosi trajektora i orijentira u dinamičnim scenarijima koji, uz profilirano translociranje trajektora preko orijentira, često uključuje i veće ili manje završno udaljavanje, pa uslijed toga sami orijentiri na konceptualnoj razini predstavljaju specifičnu elaboraciju ishodišne sheme i na toj je činjenici utemeljeno njihovo genitivno kodiranje. (...) No kako su orijentiri u navedenim primjerima kao cjeline ujedno i zahvaćeni kretanjem trajektora, moguće je njihovo alternativno akuzativno kodiranje..., budući da je zahvaćenost orijentira kao cjeline glagolskim procesom jedna od karakterističnih sastavnica sehamtičnoga akuzativnoga koncepta *cilja...*". (Belaj i Tanacković Faletar 2014: 353).

Budući da se perlativnost vezuje uz put (putanju), proširenje je jasno u domenu načina. Palić (2007: 23) tako zaključuje: "Ne može biti spora o tom da mjesno perlativno značenje obilježeno procesualnošću vrlo lahko prerasta u načinsko te da je načinsko značenje 'perlativnog tipa' izuzetno često, pa možda i najtipičnije."

S druge strane potrebno je razlikovati i one glagolsko-prijedložne konstrukcije kao što su primjeri s glagolima *prolaziti/proći* koje su najzastupljenije upravo s *mimo-*, *kroz-* i *preko-* adverbijalima.

Primjer *uvesti preko zakona* (može se povezati s frazeološkom uporabom u primjerima 'uvesti red; uvesti reda urediti, srediti; uvesti u običaj (u praksu) učiniti da se što primi, prihvati kao običaj; da postane praksa; uvesti u posao uputiti koga u rad, dati da radi, uvesti u život primijeniti, učiniti važećim, provesti'). U primjeru *Vi ste, magnifice, uveli ovdje preko zakona sedam novih daća.* → *iako zakon to nije dopuštao* – riječ je o značenju dopuštanja. U tim primjerima on se može zamijeniti prijedlogom *protivno* (*protivno zakonu*) ili *mimo* (*mimo zakona*).

6.5.2. Konstrukcije s prijedlogom kroz kao dijelom prijedložno-padežnoga adverbijala

Belaj i Tanacković Faletar (2014: 419): navode da se *kroz* + *akuzativ* "uklapa [se] u shematični akuzativni koncept cilja putem dvije njegove karakteristične sastavnice – *kontaktnosti* trajektora i orijentira i *zahvaćenosti* orijentira kao cjeline glagolskim procesom. Iako sam akuzativni orijentir ne predstavlja ujedno i ciljnu točku trajektorove aktivnosti, dva navedena aspekta njegova odnosa s trajektorom (kontaktnost i zahvaćenost), koja predstavljaju karakteristične sastavnice shematičnoga akuzativnog koncepta *cilja*, temelj su akuzativnoga kodiranja u ovom slučaju."... (Belaj i Tanacković Faletar 2014: 419). "...kodirani su scenariji prolaska trajektora kroz unutrašnjost orijentira, nakon čijega se napuštanja putanja trajektorova kretanja potencijalno nastavlja, ali zahvaljujući kontaktnosti trajektora i orijentira koji je kao cjelina zahvaćen njegovim kretanjem u profiliranome dijelu glagolskoga procesa ti scenariji predstavljaju djelomičnu elaboraciju ciljne sheme."... "Česte su i metaforičke ekstenzije opisanoga koncepta etapne translokalnosti" – prostorni odnosi na vremenske **VRIJEME JE OBJEKT KOJI SE KREĆE**... (Belaj i Tanacković Faletar 2014: 420). "Slične su naravi i metaforičke ekstenzije konstrukcije *kroz+akuzativ* koje nastaju preslikavanjem već opisanoga prostornog koncepta na koncept sredstva u postizanju cilja." (Belaj i Tanacković Faletar 2014: 421). Proširenja značenja uključuju vrijeme i sredstvo. (Belaj i Tanacković Faletar 2014: 419–422).

Sljedeći primjeri potvrđuju proširenja značenja u različite domene:

- a. *Kroz tu ženu sve sam gledao.*
- b. *Progovorit ću kroz tebe.*
- c. *Kroz opojenost bježe ljudi od svijesti.*
- d. *Kroz podsmijeh gledam u svijet.*
- e. *I kroz ključanicu će se provući.*
- f. *Oznaka sadrži ukupan broj stranica u ponudi kroz redni broj stranice.*
- g. *Kroz nekoliko dana dolazi šef.*

I zastupljenost *kroz*-adverbijala s glagolima percepcije također treba promatrati u kontekstu translokativnosti i načinskoga značenja.

Semantičke skupine glagola	Udio
glagoli kretanja	38,20%
glagoli percepcije	17,8%
glagoli odašiljanja (emisije)	7,8%
glagoli mišljenja, znanja i učenja	6,8%
glagoli stvaranja i preoblike	5,00%
egzistencijalni glagoli	2,80%
somatski glagoli	2,80%
glagoli pomicanja i stavljanja	2,40%
glagoli komunikacije	2,00%

Tablica 10. Udio semantičkih skupina glagola s *kroz*-adverbijalima¹⁸²

Prema primjeru *kroz*-adverbijala (kao i u ostalim primjerima adverbijala u dinamičnim scenarijima) glagoli kretanja se pojavljuju u najvećem postotku (38,20%). U tablici su navedene skupine glagola koje se najčešće pojavljuju s *kroz*-adverbijalima. Ostale se skupine pojavljuju u manje od 2% primjera.

¹⁸² Zastupljenost semantičkih skupina s *kroz*-adverbijalima (zbroj glagola u 500 analiziranih jednostavnih rečenica): egzistencijalni (14), glagoli događanja (3), glagoli društvene interakcije (7), glagoli komunikacije (10), gl. konzumiranja (1), gl. kretanja (191), gl. mišljenja, znanja (34), gl. nastojanja (4), gl. nošenja (10), gl. odašiljanja (39), gl. općenite radnje (6), gl. percepcije (89), gl. posjedovanja (2), gl. pomicanja i stavljanja (12), gl. promjene stanja (7), gl. stvaranja i preoblike (25), gl. uklanjanja (8), gl. vladanja, kontrole (7), psihološki (7), somatski (14), vremenski (8), gl. čuvanja i držanja (1), gl. žurenja, kašnjenja i odgađanja (1).

6.5.3. Konstrukcije s prijedlogom *mimo*¹⁸³ kao dijelom prijedložno-padežnoga adverbijala

Prijedlog "mimo (koga, čega; što) označuje 1. kretanje pored onoga što je u genitivu ili akuzativu ~ kuće, ~ kuću] 2. pren. protivno od čega, drugačije od koga ili čega [običaja, dogovora, drugih ljudi]" (HJP). Raguž (2010: 154) kao jedino značenje navodi: "Prijedlog **mimo** slaže se i s genitivom i s akuzativom, ali u suvremenom jeziku obično samo s genitivom, a znači kretanje pokraj nečega, najčešće u suprotnom smjeru: *proći mimo glave, pronijeti žicu mimo usta; prošao je mimo mene. Projurio je mimo njih u trku.*" Kako navode Belaj i Tanacković Faletar (2014): "Prijedlog *mimo* označava pak specifičnu kombinaciju približavanja trajektora orijentiru u prvoj fazi kretanja i njegova udaljavanja od orijentira u drugoj fazi, ali i izostanak kontakta u trenutku najveće blizine, tj. na točki prelaska iz jedne faze u drugu. Prijedložno-padežnim izrazom tipa *mimo*+genitiv profilira se stoga upravo druga faza opisanoga scenarija, tj. udaljavanje koje slijedi umjesto očekivanoga ili mogućega kontakta" i upravo ta faza procesa biva konceptualno istaknuta"... (Belaj i Tanacković Faletar 2014: 350). Uporabu prijedloga *mimo* s akuzativom Belaj i Tanacković Faletar smatraju arhaičnom: "Što se pak tiče arhaičnih primjera u kojima se akuzativ pojavljuje s prijedlogom *mimo* (npr. *Prošao je mimo našu kuću, Ne prolazi se tako mimo stare prijatelje*), primjećujemo da se takva kombinacija načelno ostvaruje uz glagol *proći*, tj. konstrukcija tipa *proći mimo koga/što* u suvremenom je hrvatskom jeziku u pravilu zamjenjiva konstrukcijom tipa *zaobići koga/što* (u kontekstima veće blizine, tj. minimalne udaljenosti između trajektora i orijentira)". (Belaj i Tanacković Faletar 2014: 429).

O uporabi prijedloga *mimo* s genitivom ili akuzativom Silić i Pranjković (2007: 227 – 228) navode: "Prijedlog *mimo* običniji je danas s genitivom nego s akuzativom, ali se susreće još uvijek i s akuzativom, i to u prvome redu za označivanje kretanja pokraj predmeta označena akuzativom, npr. *Upravo su prošli mimo naš voćnjak, Projurio je mimo kolonu.* Rjeđe se prijedlog *mimo* s akuzativom upotrebljava u usporednome značenju ili u značenju izuzimanja, npr. *Ne možeš mimo druge ljude, Nije dobro raditi mimo sav ostali svijet.*" Prema Barić i dr. (2005: 279): "Prijedlog **mimo** slaže se s genitivom i rj. akuzativom, bez razlike u značenju, npr. *Prošao je mimò kuću. Prošao je mimò kuće.*" Tako i Matas Ivanković navodi prijedlog *mimo* u skupini prijedloga čije značenje uz različite padeže ostaje isto:

¹⁸³ Knjižni korpus HJR obuhvaća 811 pojava, a tiskovni 1430. (Pretraga rujan 2015). Svi primjeri su izdvojeni kako bi se ustanovila supojavljivanja s pojedinim glagolima i orijentirima. Kao i kod ostalih adverbijala analizirani su primjeri jednostavnih rečenica.

"Prijedlog *mimo* vezuje se s akuzativom i genitivom: *mimo kuću* i *mimo kuće*. Iako je *mimo* s akuzativom rijedak u upotrebi, normativni priručnici još ga ne bilježe kao stilski obilježen." (Matas Ivanković 2009: 32).

U knjižnome korpusu HJR 230 pojava zabilježeno je s oblicima koji su isti u akuzativu i genitivu (uglavnom osobnim zamjenicama) (28,43%); s genitivom se pojavljuje u 40,67% primjera (329 pojava), s akuzativom u 20,64% primjera (167 pojava) te se *mimo* pojavljuje kao prilog 82 puta (10,14%). Jedan je primjer zabilježen s dativom (0,12%).

Glagol *prolaziti/proći* pojavljuje se i s genitivom i s akuzativom.

- a. *Prolazim mimo pritvorene majčine sobice.*
- b. *Pričinilo mu se da se našao na svom krevetu i da se smije mimo naužiti sna kojemu se jedva odrvavao.*
- c. *Sred prostrane kraljevine, jakno srce poljskijeh polja, stoji Mazovska mimo ine sve države ljepša i bolja.*
- d. *Ništa nije smjelo postojati niti se razvijati mimo partijske volje.*
- e. *General Auersperg dobro je znao da bi paša dao mnogo zlata za svoju slobodu, pa je stoga tvrdio da mu Zrinjski mora izručiti pašu, jer je Zrinjski navalio na Turke mimo bečku dozvolu.*
- f. *Mimo sve druge opet Adilov je otac štovao i volio Salim-efendiju.*
- g. *Pa kud će oni mimo božju volju izmisliti, da se zemlja okreće!*
- h. *Pa i mimo to, što se stao brukati "svetac" — "njihov" svetac,— protivi se ova mahnita nagloća svim starim, dobrim običajima u gradu.*

Silić i Pranjković (2007: 212) navode da prijedlozi *blizu*, *kod*, *kraj(pokraj)*, *poredak*, *nadomak*, *nadohvat*, *u* i *mimo* "uz genitiv označuju odnos među predmetima kojemu je svojstvena blizina". Prijedlog *mimo* tako se vezuje uz koncept BLIZINE.

Istooblični predmetak pojavljuje se u glagolima: *mimoići*, *mimoilaziti* i oni se ne supojavljaju s prijedlogom *mimo*, osim arhaično: *Uto eto tri pastiri mimo nas mimojdoše, kih*

kako družba vidi: "Evo," riše, "Vilslav i s njim Srićko i Dražko grede nad pritvorom Aničinim narikati, kako je često mećan."

Zanimljivo je da se u korpusu HJR s *mimo*-adverbijalima u najvećem broju primjera kao i *kroz*-adverbijalima, koji također pripada adverbijalima putanje, javlja glagol *prolaziti/proći*. Tako se u knjižnome korpusu HJR od 809 izraza u kojima se javlja prijedlog *mimo*, on s glagolom *proći* pojavljuje u 194 primjera, a s glagolom *prolaziti* 144, što je ukupno 338 primjera (41,66% ukupnoga broja pojava s prijedlogom *mimo*). Od toga se s pojavnicama s istim oblikom u akuzativu i genitivu pojavljuje u 126 primjera (što čini 37,39%), s akuzativom u 73 (21,66%), genitivom u 103 (30,27%) i kao prilog u 36 (10,68%).

Značenja prijedloga *mimo* uključuju značenja dopusnosti, izuzimanja te pibrojnosti (aditivnosti), uvjeta i usporedbe.

U primjerima tiskovnoga korpusa pojavljuju se kao orijentiri imenice *dogovor, javna ponuda, (javni) natječaj, konsenzus, konvencija, kriteriji, lista, nadzor, navika, običaj, obveza, očekivanja, odluka, plan, pravilnik, ugovor, predsjedništvo, procedura, predviđanje, program, propis, protokol, strategija, sredstva, zakon, ustav, zabrana, uvjet, vijeće*. Sve navedene primjere može se povezati s društvenom sferom (uglavnom pravnom) i individualnom (osobnom) sferom: *predviđanje, običaj, očekivanja, obveza*.

Odnose se na aktivnost koja nije u skladu s postavljenim pravilom, odnosno navedeni primjeri (*zakon, pravila, natječaji*) predstavljaju prepreke u ostvarivanju cilja. Aktivnosti razumijemo kao kretanje, stoga je u temelju metafora TEŠKOĆA JE ZAPREKA KRETANJU te RAZLIČITI NAČINI POSTIZANJA SVRHE/ CILJA RAZLIČITI SU PUTOVI. Tako je i u navedenim primjerima. Međutim riječ je o preprekama koje se ne mogu svladati pa ih se pokušava na bilo koji način "zaobići". Primjerice, ZAOBILAZITI ZAKONE JE ZAOBILAZITI FIZIČKE OBJEKTE NA PUTU; *Heineken radio mimo europskih propisa*. Bliskoznačni primjeri povezuju primjere s prijedlogom *mimo* (preko volje = mimo volje; mimo zakona = protivno zakonu.) Osim navedenim i izricanje dopuštanja oprimjeruje se: *Umjetnik se može, dakako, biti i mimo akademije (Iako nemaš akademiju)*. Zavisna surečenica uvijek je niječna. Različita kvalitativna značenja ne povezuju s adverbijalima: *To je povratak mimo svih očekivanja (koji nitko nije očekivao, veći od svih očekivanja)*.

Tako *mimo* u sljedećim primjerima ima različitu ulogu:

- a. *Starac Dioniz vazdan je bio kod prozora i pazio na mimo jureće kočije.*
- b. *Stvarala se nova država, nicali su, rasle i propadale razne stranke i pokreti, razbijale se glave, dizale se, padale i nestajale razne veličine, formirao se u jednu riječ novi svijet, a sve to mimo i bez doktora Zlatka Junaševića.*
- c. *Siromašan narod nije uputljiv, jer mu nije stalo do upute mimo kruha: u gladu i studeni koncentriraju se sve njegove misli, kad ga ta dva zla s drugim gorkim posljedicama progone danas, sutra, prekosutra...*
- d. *Prošao je mimo, crven, postiđen i bijesan.*
- e. *Prošao je mimo kuhinje.*
- f. *Ja se nisam osvrtao na njezine riječi, već sam dalje mimo pio svoju kavu.*
- g. *U književnosti se sve više susreće čovjek koji hoće da bude mimo svijet, ukoliko već po samoj svojoj naravi nije.*
- h. *Oteti čuvstva zbrci znači naći najpogodnija sredstva da se ona izraze, tj. da jezik, koji se sam iz sebe obnavlja mimo predodžbenim snagama duha, stane služiti točnom imenovanju onoga što žudi da bude imenovano i da iznova zadobije predodžbeni i prizivalački značaj.*
- i. *I sve prolazi mimo...*
- j. *... palače padalo je lišće i stvaralo jesenski sag, što je osobitost ovoga grada u čijoj zemlji bujno raste svako drvo, pa je u njemu zelenila mimo sve naše gradove uz obalu.*
- k. *– U dućan – odvrati snaša koja je prolazila stazicom mimo.*
- l. *Sjedio je mirno, posve mimo, pa pio.*
- m. *Ziblju se i omnibusi iz kojih putnici proviruju i razgledaju Ilicu, te motre mimo prolazeću svjetinu.*

Prijedlog *mimo* s glagolima kretanja pojavljuje se u 550 od 809 konstrukcija što uključuje 67,98% ukupnih pojavnica s prijedlogom *mimo*. Sve ostale skupine pojavljuju se s prijedlogom *mimo* manje od 4%; glagoli komunikacije 26 (3,21%), glagoli mišljenja, znanja i

učenja 23 (2,84%), gl. općenite radnje 20 (2,47%), gl. pomicanja i stavljanja 18 (2,22%), egzistencijalni glagoli 17 (2,10%), gl. društvene interakcije 16 (1,98%) kao i glagoli percepcije 16 (1,98%).

Semantičke skupine glagola	Udio
glagoli kretanja	67,98%
glagoli komunikacije	3,21%
glagoli mišljenja, znanja i učenja	2,84%
glagoli općenite radnje	2,47%
glagoli pomicanja i stavljanja	2,22%
egzistencijalni glagoli	2,10%
glagoli društvene interakcije	1,98%
glagoli percepcije	1,98%
gl. događanja	1,60%
somatski glagoli	1,36%
modalni glagoli	1,36%
ostale skupine glagola (s manje od 1% pojavnosti)	10,90%

Tablica 11. Udio semantičkih skupina glagola s mimo-adverbijalima.

6.6. Lokacijski adverbijali

Lokacijski adverbijali vezuju se uz genitiv, dativ, lokativ i instrumental, odnosno prijedložni lokacijski adverbijali uključuju sljedeće prijedloge vezane uz pojedini padež: *do, ispred, iza, (iz)van, unutar, čelo, krajem, sred, nasred, posred, usred, sredinom, na centru, oko (okolo), blizu, u blizini, daleko od, bočno od, slijeva od, sdesna od, kod, (po)kraj, pored, nadomak, nadohvat, u, mimo, između, (na)spram, nasuprot, preko puta, povrh, na početku, na kraj, oko uokrug, preko, poprijeko od, na razini, u visini, umjesto + G, prema, nasuprot + D, na, u, po, pri, o + L, među, u, na, za, pred, pod, nad + I.*

- Nad otvorenim grobom svećenik je izmolio molitve...*
- Odredivši vladu kao "vladu misije", Chirac je pomno bdio nad njenim sastavom.*
- Nisam se zgrozio nad takvom tvrdnjom.*
- U dolini pod ovim selom nalazi se jedan mineralni vrutak.*

- e. *Hrpa ljudi će pod grad doći.*
- f. *Te su sobice bile nasuprot stubama.*
- g. *Nasuprot krevetu, dalje od podnožja, stoji veliko zrcalo, malo prignuto prema postelji.*

Navedeni primjeri označuju različite prostorne odnose. Lokacijski adverbijal uključuje primjere koji se povezuju sa statičnim scenarijima i uključuje orijentacijske adverbijale koje se povezuje s vertikalnom, horizontalnom i 'laterlanom' osi te njihova interpretacija ovisi o referentnome okviru. (Oni koji se ne određuju uz referentni okvir i ne mogu se smatrati orijentacijskima.) Stoga u orijentacijske adverbijale uključujemo sljedeće prijedloge¹⁸⁴: *iznad, nad, iza, za, pred, ispred, pod, ispod, desno od, s desne strane, s desna, lijevo od, s lijeve strane, s lijeva* (Matovac 2013: 227).

Orijentacijski prijedlozi kao dio prijedložnih adverbijala povezuju se sa značenjima pojedine prostorne osi i razvijaju različita proširenja značenja koja se povezuju s takvim poimanjem prostora.

Matas Ivanković (2009: 35) objašnjava: "Šire shvaćen prostorni odnos pojavljuje se u sintagmama u kojima se imenicom u lokativu određuju pojmovi među kojima se odvija glagolski proces (*isticati se u masi, pročitati u knjizi, članak u kojem se obrađuje neka tema*). Prostor u širem značenju pojavljuje se i u sintagmama u kojima se imenicom u lokativu označuju pojmovi zahvaćeni kakvom promjenom, kakvim procesom odnosno pojmovi u granicama kojih se rasprostiru kakve promjene, procesi (*promjena na licu, blijed u licu*). (...) Dok instrumental bez prijedloga izražava mjesto radnje neposredno (*trčati kućom*), instrumental s prijedlozima izražava ga posredno, imenovanjem kakva objekta za koji se zna gdje se nalazi, a prijedlogom se određuje mjesto radnje u odnosu na taj objekt (*trčati pred kućom*). Radnja pritom može značiti i kretanje kroz prostor i mirovanje (*voziti bicikl pred školom, odmarati se pod drvetom*)."

¹⁸⁴ Broj navedenih prijedloga u korpusu HJR – *desno od* (145), *s desne strane* (571), *s desna* (122); *lijevo od* (94), *s lijeve strane* (538), *s lijeva* (103); ukupno (1573); *iznad* (7484), *nad* (25 600); ukupno (33 084), *iza* (20 762), *za* (935 750); *pred* (53 442), *ispred* (11 563), *pod* (60 752), *ispod* (11 260) – između ostalog upućuje i na istaknutost, odnosno važnost pojedine osi u čovjekovoj lokalizaciji u prostoru.

6.6.1. Konstrukcije s prijedlogom *pri* kao dijelom prijedložno-padežnoga adverbijala

Značenja prijedloga *pri* u hrvatskome jeziku u okviru kognitivnoga teorijskoga pristupa opisane su u radovima Šarić (2006a, 2008), Matovac (2013); Belaj i Tanacković Faletar (2014: 450–452), istooblični predmetak *pri-* opisan je u Belaj (2008).

Prijedlog *pri* kao dio prijedložno-padežnoga adverbijala pojavljuje se samo u statičnim scenarijima te "označava scenarij blizine lokativnom orijentiru" (Belaj i Tanacković Faletar 2014: 450). Šarić (2008: 125) naglašava koncept blizine prijedloga *pri*. Njegovi "prostorni scenariji predstavljaju specifičnu varijantu shematičnoga koncepta *smještenosti*". (Belaj i Tanacković Faletar 2014: 451). "Konstrukcijom *pri*+lokativ u prostornim se konceptima označava scenarij blizine lokativnom orijentiru, ali pritom motivaciju za njegovo lokativno kodiranje ne predstavlja sama blizina, već statičnost trjektora i nepromjenjivost njegova položaja tijekom cijeloga glagolskog procesa koja je određena upravo čvrstim i stabilnim položajem orijentira." (Belaj i Tanacković Faletar 2014: 450–451). Prijedlog *pri* ima samo lokacijsko/mjesno značenje, dok predmetak *pri-* ima značenje cilja. Tako predmetak *pri-* u hrvatskome jeziku razvija "supershemu adlokativnosti" i elaborira ju "u trinaest polisemnih skupina" (Belaj 2008: 188) obilježenih prototipnim značenjem "dolaskom trajektora u neposrednu blizinu orijentira" (Belaj 2008: 192; 188ff; 285ff). Kao metaforičke ekstenzije koncepta *smještenosti* koje vezuju uz *pri*-lokative Belaj i Tanacković Faletar (2014: 451) navode: Obitelj je bila **pri objedu**. **Pri davanju izjave** izrekao je dosta neistina. Poginuo je **pri opsadi grada**. To se događalo **pri kraju njegova mandata**. Povezuju ih s metaforama DOGAĐAJI SU FIZIČKI OBJEKTI te VREMENSKA RAZDOBLJA SU FIZIČKI OBJEKTI. Primjere Voda ključa **pri temperaturi** od 50 stupnjeva. Taj se posao može raditi samo **pri punoj koncentraciji**. Ostao je **pri zdravoj pameti** usprkos dubokoj starosti. **Pri takvu razvoju** medicine može se očekivati i skoro pronalaženje lijekova za najteže bolesti. objašnjavaju: "U navedenim primjerima različiti se glagolski procesi naime na temelju ekstenzije prostornih značenja dovode u odnos metaforičke blizine s kakvim preduvjetom vlastite realizacije, a budući da bez ostvarivanja tih preduvjeta navedeni procesi ne mogu biti realizirani, tj. njihova je realizacija smještena u kontekst ostvarenja prethodnih pretpostavki, shema smještenosti u kojoj orijentir determinira statičan položaj nekog drugog entiteta, bilo da se radi o [STVARI] ili [PROCESU], pogodna je za konceptualno strukturiranje navedenoga tipa odnosa." (Belaj i Tanacković Faletar 2014: 452).

Kako navodi Šarić (2008: 184), značenje prijedloga *pri* kao jedinoga prijedloga koji dolazi isključivo s lokativom upućuje na zaključak da je njegovo značenje podudarno sa značenjem samoga lokativa: "The preposition *pri* occurs exclusively with the locative. This empirical fact suggests, that among the locative prepositions, the meaning of *pri* might to a great extent be compatible with the meaning of locative case". Šarić zaključuje kako se, međutim, u literaturi potvrđuje da se taj prijedlog javlja u rijetkim primjerima u značenju prostora i s manjim brojem imenica. "Although it occurs in spatial contexts, it is quite restrictive regarding combination with different LMs. Usages illustrating the concrete spatial meaning of proximity are fairly restricted in standard Croatian and appear to be bounded to certain nouns". (Šarić 2008: 190). Šarić navodi kako je u korpusu velik broj idiomatskih izraza te da su dominantna adverbijalna značenja vremena i okolnosti, zamjećuje njihovu čestu uporabu s imenicama *vrh* i *dno* (te imenicama *stol*, *posao*) te objašnjava: "Occurrences of *pri*-locatives employing the noun *posao* 'work' can also be found relatively frequently. The examples primarily emphasize the mental closeness of a person to his/her work, but the idea of concrete physical proximity is preserved in the image as well. The meaning of the noun *posao* can be interpreted as a place of work, but what is primarily meant is an object of work or activity..." (Šarić 2008: 191).

Proširenja značenja Šarić (2008: 195ff) vezuje uz koncept BLIZINE: ovisnost i prisutnost u sferi utjecaja, posvojnost, vremensku simultanost, popratne okolnosti.

Vezano uz navedeno, *pri*-adverbijali sve manje imaju funkciju rečeničnoga člana i sve više imaju funkciju konektora.

O prostornome značenju prijedloga *pri* Šarić (2008: 204) donosi sljedeći zaključak kako je uporaba prijedloga *pri* u prostornome značenju ograničena te kako je to velikim dijelom obilježje standardnoga jezika u 20. st.: "In modern Croatian, spatial uses of *pri* are fairly bounded. (...) On the basis of older examples, it can be claimed that the 'loss' of the concrete spatial function of *pri* in standard Štokavian is, to a large part, a 20th century development." Također treba navesti da su prostorni prijedlozi s lokativom *na*, *u*, *po* prvenstveno prostorni prijedlozi. "Three locative prepositions – *na*, *u*, and *po* – are primarily used in spatial domain." (Šarić 2008: 204).

Šarić tako zaključuje kako prostorno značenje s prijedlozima u lokativu nije dominantno samo s prijedlozima *pri* i *o*. "It is only with the locative prepositions *pri* and *o* that the spatial meaning does not seem dominant." (...) Šarić (2008: 205): "Hence, the dominant spatial basis of the locative prototypis diffused only a little with the prototypical usages of *o* and *pri*. Although *pri* is used in the spatial domain, and the spatial domain promotes other meanings of *pri*-locatives, spatial meaning is not frequent with *pri*, as it is, for example, with *u* and *na*. In addition, *pri*-locatives profile an additional dimension of spatial conceptualization: *na*, *u*, *nad*, *po* comprise container and surface relations, only implicitly entailing the notion of proximity, whereas *pri* explicitly designates proximity relation in the strict sense. Most proximity prepositions combine with the genitive, thus enabling the genitive to be considered a prototypical case for designating proximity relations. *Pri*-locatives bring one dimension of the locative profile close to the semantic profile of the genitive case. The semantic core of the *pri*-locatives appears to lie in the ability of the locative case to express proximity, evoked in either physical or mental terms, of a TR to the LM; that is, the entity that is being referred to by the locative. (...) However, *pri*-locatives in domains other than spatial clearly demonstrate locative case capability of extending its locational meaning into abstract domains. To a great part, *pri* in Croatian has lost its spatial meaning of proximity in the competition with other proximity prepositions that had been encountering its semantic space (*uz*, *kod*, (*po*)*kraj* 'by, near, close to, beside'). (...) If frequencies of *pri*-locatives in modern Croatian are considered, and if one tries to link the basic meaning of the locative to the preposition only, the locative prototype is metaphorical location rather than concrete location." (Šarić 2008: 205–206).

- *Bio sam pri maksimalnoj brzini, negdje oko 290 km/h.*
- *Sam drži HSV pri vrhu ljestvice.*
- *Pri izradbi heterogenoga katalizatora, na okrugle čestice nosača nanosi se sloj aktivne tvari.*
- *Lakše će ti biti pri srcu u mojoj blizini.*
- *Jela osta pri prozoru blijeda, hladna i zalučena mislima.*
- *On je gledao pri tom sućutno u Jakova kao stariji brat.*

- *Meni su pri ruci neki Bučarovi spisi.*
- *Mnogo je opreza potrebno pri upotrebi tog reagensa zbog njegove potencijalne eksplozivne prirode.*

Tako i Belaj i Tanacković Faletar (2014: 351) navode primjere s prijedlogom *kod* + G kojima objašnjavaju metaforičko preslikavanje prostornih na vremenske odnose: Djeca često prave probleme **kod prelaska na krutu hranu**. **Kod velike zarade** treba razmišljati o poreznim zakonima. te njegovo značenje povezuju sa značenjem prijedloga *prilikom*: "Kod konkretiziranja vremenskih odnosa prijedlog *kod* zamjenjiv je prijedlogom *prilikom*."

Kako navodi Matas Ivanković (2009: 35): "Lokativom je prostorno značenje izraženo neposredno i posredno. (...) Prijedlozi *pri* i *prema* izražavaju prostor posredno – glagolska se radnja odvija izvan pojma s imenicom u lokativu; u sintagmama s prijedlogom *pri* (*kuća je pri moru*) označuje se mjesto koje se nalazi uz sami pojam, pokraj pojma s imenicom u lokativu, ali se s njime ne dodiruje. U sintagmama s prijedlogom *prema* označuje se mjesto koje se nalazi na suprotnoj strani od pojma s imenicom u lokativu (*kuća je okrenuta prema školi*)."

Od svih analiziranih prijedložno-padežnih adverbijala *pri*-adverbijali najučestalije se pojavljuju na početnome položaju u rečenici, i to najčešće u sprezi s pokaznim zamjenicama, čime se potvrđuje njihova anaforična uloga, te s odglagolnim imenicama. Od analiziranih primjera na inicijalnome položaju javlja se 35, 88% *pri*-adverbijala. Ovo se može dovesti u vezu i s gubljenjem prostornoga značenja prijedloga *pri* čime se i njegova uloga prostornoga adverbijala gubi i on je zastupljeniji kao dio konektora.

Uz odglagolne imenice pojavljuje se prijedlog *pri* u 62, 02% primjera, a uz pokazne zamjenice u 37, 98%. Osim pojedinačnih primjera, u najvećem broju zabilježeni su uz broj/mjeru te imenice *kraj*, *temperatura*, *osnova*, *dno*, *konac*, *rasvjeta*, *razina*, *vrh*, *ulaz*, *banket*, *brzina*, *defekti*, *izlaz*, *jelo*, *kočije*, *kresovi*, *kriza*, *kutovi*, *lezije*, *manjak*, *mi*, *ministarstvo*, *more*, *način*, *osjetljivost*, *output*, *pokus*, *poljubac*, *pomisao*, *posao*, *postupak*, *potencijali*, *potres*, *povratak*, *prozor*, *riječi*, *sagib*, *stol*, *stup*, *uvjet*, *večera*, *vino*, *zahvaćenost*, *svjetiljka*, *svjetlo*, *svjetlost*, *zdrava pamet* i zamjenice: *on*, *sve* (*to*).

Primjeri su prostornoga značenja rijetki.

Na završnome položaju u rečenici *pri*-adverbijali u tješnjoj su vezi s glagolom. Uz odglagolne imenice javlja se prijedlog *pri* u 39, 69% primjera, pokazna znamenica *to* tek jednom.

Katunar (2015) izdvaja *gramatikalizirane* izraze koji uključuju prijedlog *pri* s glagolom *pomoći* i idiomatizirane s glagolom *ostati*. *Pri*-adverbijali najučestalije se pojavljuju u konstrukcijama s glagolom *biti* te s modalnim glagolima i izrazima. U našem su korpusu najučestaliji glagoli s kojima se supojavljaju: glagol *biti* u imenskome predikatu + *pri*-adverbijal (41); *pri*-adverbijal kao dio imenskoga predikata (23), *čekati* (2), *čitati* (2), *apsorbirati* (2), *dobivati* (2), *događati se* + *dogoditi se* (2+1), *imati* (5), *moći* (4), *morati* (2) + glagol; *moći primijeniti*, *morati se izmijenjivati*, *morati uzeti u obzir*, *može biti razlike*, *može bitno pomoći*, *može pomoći*, *naći se*+*nalaziti se* (5+1), *nastajati* (3), *nastupati* (2), *očitovati se* (2), *ostati* (7), *pomagati* + *pomoći* (4+3), *primjenjivati se* (2), *sjediti* (3), *trebati* (6); *treba dati*, *treba imati na umu*, *treba kontrolirati*, *treba uzeti u obzir*, *trebala bi navući*, *trebati se uzeti u obzir*, *uzet je u obzir* (1), *valja uzeti u obzir* (1). Ako izdvojimo konstrukcije *ostati pri*, *pomoći pri*, najveći dio tih glagola su nesvršenoga glagolskoga vida, uključuju pomoćni glagol ili modalni izraz te glagoli koji traže dopunu u smislu objašnjenja okolnosti (*to se dobiva... to se događa...i sl.*), u vidu odgovora na pitanje *kada?*, *gdje?*, *u kojem slučaju?* i sl.

U većini ostalih slučajeva *pri*-adverbijali izriču istovremenost.

Pri-adverbijali ne pojavljuju se s glagolima prefigiranim predmetkom *pri*-, ali se ne pojavljuju ni s ostalim prefigiranim glagolima. (Upravo zato što opisuju dva različita scenarija/prizora statični i dinamični).

Proširenja značenja *pri*-adverbijala vezuju se uz koncept blizine, izražavaju blizinu, vrijeme, lociranje na ljestvici, stanje svijesti, popratne okolnosti, komitativnost, istovremenost, okolnost, ovisnost, način, uvjet.

Kada se govori o frazeološkim adverbijalima, treba uzeti u obzir da prijedložno-padežni izrazi i konstrukcije glagola i prijedložno-padežnih izraza koje povezujemo s njima imaju različit i gramatički i značenjski opis. Frazeološki su adverbijali: *biti (komu) lako (teško) pri duši (pri srcu)* 'biti veseo, raspoložen (neraspoložen, pritisnuti mislima)'; *biti (naći se) pri ruci* '1. biti pod rukom, na dohvatu, u neposrednoj blizini 2. biti od pomoći'; *biti pri*

sebi, pri (zdravoj) pameti 'biti u normalnom svjesnom stanju, duševno zdrav'; *imati pri sebi (što)* 'nositi sa sobom da bude na raspolaganju (putnu ispravu i sl.)'; *ostati pri svom(e)* 'biti dosljedan u riječima i postupcima'. (HJP).

Uvjetno ih se može podijeliti na frazeološke prijedložno-padežne izraze (P + N) poput *preko volje*, prijedložno-padežne izraze čiji je izraz frazeološki samo u primjerima s određenim glagolima (V + P + N): *gledati preko ramena* ili *biti pri ruci*. Ono što se još razlikuje u analizi jest pitanje prostornoga i prenesenoga značenja takvoga prijedložno-padežnoga izraza i njegova značenja u konstrukciji, odnosno pitanje koja je riječ u navedenim primjerima nositelj metaforičkoga/prenesenoga značenja. Maja Opašić (2011) frazeme kojima se izražavaju prostorni odnosi dijeli u tri značenjske podskupine: rasprostranjenost, velika udaljenost i mala udaljenost (2011: 66). Tako u skupinu takvih frazema kojima se izražava mala udaljenost pripada i frazem 'biti /nalaziti se pri ruci'. S druge strane, razlikuju se primjeri apstraktnih imenica koje već u spoju s prijedlogom imaju preneseno značenje, kao primjer *preko volje* ('HJP **preko, protiv svoje volje** nerado, pod čijim pritiskom"). Tako se u opisu prijedloga navode primjeri takvih proširenja značenja, u ovome slučaju prostornoga u načinsko (Palić 2007) ili dopusno (Piper i dr. 2005), ali njih ne bismo mogli svrstati u prostorne adverbijale. Dok se kod primjera *gledati preko ramena* također govori o frazeološkoj uporabi, ona je frazeološka tek u spoju s glagolom *gledati* (*baciti preko ramena* odnosi se na konkretno značenje).

Važno je u kontekstu tvrdnje da se prijedlog *pri* sve manje koristi u prostornim kontekstima navesti kako u korpusu HJR u okviru knjižnoga korpusa konektori *pri tom/pri tome/pri tomu/pritom* čine 1778 pojavnica od 8352 pojavnica s prijedlogom *pri*, dakle 21, 29%¹⁸⁵. U tiskovnome korpusu te pojavnice čine 44, 23%, ukupnoga broja pojavnica s prijedlogom *pri* (15 525 od 35 099 koji je ukupan broj pojavnica s prijedlogom *pri*¹⁸⁶).

U tiskovnome korpusu ne pojavljuju se primjeri *pri*-adverbijala prostornoga značenja. Primjeri koji se pojavljuju u knjižnome korpusu javljaju se u književnim djelima koja

¹⁸⁵ Knjižni korpus bilježi 7 298 pojavnica s prijedlogom *pri* (od toga je 61 pojavnica *pri tom*, *pri tome* 641, *pri tomu* 22, *pritom* 1054), u 1778 primjera (21, 29%) izraz s prijedlogom *pri* u ulozi je konektora.

¹⁸⁶ Tiskovni korpus; *pri* (ukupno pojavnica 21 661); (*pri tom* 546; *pri tome* 1465; *pri tomu* 76) te se pojavnica *pritom* bilježi 13 438 puta. Ukupno u ulozi konektora zabilježeno je 15 525 od ukupnoga broja 35 099 pojavnica s prijedlogom *pri*, dakle 44, 23%).

pripadaju ranijim razdobljima) i prihvatljiviji su s primjerima drugih prijedloga koje povezujemo s konceptom BLIZINE.

Mjesno značenje je zadržano u rijetkim primjerima u kojima je prijedlog *pri* zamjenjiv prijedlozima; kod: *Vidala sam ga često pri tvom ocu. Našla si milost pri Bogu*; (po)kraj: *Jela osta pri prozoru blijeda, hladna i zalučena mislima*; uz: *Sjednemo oko nekakog okruglog stolića pri zidu. Pa da mi seljaci časno ostanemo pri motici i plugu. Ali njene misli ne ostadoše dugo pri Marcelu Bušinskom*; po: *Sve je pri starom...*; na: *Drugi je dan čekah pri čaju u jedaćoj sobi*; na/pred: *Pavao Petrović bijaše već pri vratima. Poniknute glave stojaše ona pri parapetu...*

Pri-adverbijali najmanje su ovisni o glagolu. Položaj *pri*-adverbijala u rečenici najzastupljeniji je od svih prijedložno-padežnih adverbijala na početnome položaju te je u najvećem broju primjera zabilježena adverbijalizacija toga izraza i njegova konektorska uloga. Tako se kod *pri*-adverbijala primjećuje da on sve manje ima i ulogu adverbijala koji se povezuje s glagolom u službi predikata te sve više ima ulogu rečeničnoga adverbijala i konektora na razini teksta.

6.7. Proširenja značenja adverbijala

Iako broj priložnih oznaka u jezičnim priručnicima nije ujednačen, podvrste adverbijalnih rečenica uključuju mjesnu, vremensku, načinsku, uvjetnu (pogodbenu), dopusnu, uzročnu, namjernu i posljedičnu (Brabec, Hraste i Živković 1970) te se razlikuju tek u tome što navode kao vrstu načinske rečenice i usporedne (Katičić 2002; Barić i dr. 2005), prihvaćaju usporedne rečenice kao načinske rečenice pa su one načinske ili poredbene (Barić i dr. 1979; Težak i Babić 1994) ili ih smatraju podvrstom zavisno složenih rečenica (Silić i Pranjeković 2007; Raguž 1997; 2010). Uloga je zavisnih surečenica, uvjetno rečeno, uloga nerečeničnih modifikatora. "Adverbial clauses are those whose function vis-à-vis the main clause is roughly analogous to that of nonclausal adverbs. They qualify the main-clause process with respect to such factors as time, means, cause, and purpose, in some cases being introduced by the same elements used in other adverbials." (Langacker 2008: 419). U okviru kognitivnolingvističkoga pristupa zavisno složene rečenice u hrvatskome jeziku raščlanjene

su u Belaj (2009) te se u njihovoj raščlambi potvrđuje prostor kao temeljna domena i njegova proširenja značenja u apstraktnije domene.

Prijedlog	Značenje						
	način	vrijeme	uzrok	posljedica	namjera	dopuštanje	uvjet
<i>u</i>	+	<i>u</i> + A, <i>u</i> + L	<i>u</i> + L	<i>u</i> + A	<i>u</i> + A, <i>u</i> + L		<i>u</i> + L
<i>na</i>	+	<i>na</i> + A, <i>na</i> + L	<i>na</i> + L, <i>na</i> + A	<i>na</i> + A,	<i>na</i> + A, <i>na</i> + L		
<i>za</i>		<i>za</i> + A, <i>za</i> + I, <i>za</i> + G	<i>za</i> + A, <i>za</i> + I	<i>za</i> + A	<i>za</i> + A, <i>za</i> + I		
<i>s</i>	+	<i>s</i> + I, <i>s</i> + G	<i>s</i> + I, <i>s</i> + G				
<i>od</i>	+	<i>od</i> + G	<i>od</i> + G				
<i>iz</i>	+	<i>iz</i> + G	<i>iz</i> + G				
<i>o</i>		<i>o</i> + L	<i>o</i> + L, <i>o</i> + A		<i>o</i> + A		
<i>po</i>	+	<i>po</i> + L	<i>po</i> + L		<i>po</i> + A, <i>po</i> + L		
<i>do</i>		<i>do</i> + G	+G	<i>do</i> + G, <i>do</i> + <i>u</i> + A	<i>do</i> + <i>u</i> + A		
<i>bez</i>	+		<i>bez</i> + G				
<i>pod</i>	+	<i>pod</i> + I	<i>pod</i> + I, <i>pod</i> + A				
<i>pred</i>		<i>pred</i> + A, <i>pred</i> + I	<i>pred</i> + I				
<i>uz</i>		<i>uz</i> + A	<i>uz</i> + A				<i>uz</i> + A
<i>pri</i>		<i>pri</i> + L	<i>pri</i> + L				<i>pri</i> + L
<i>nad</i>			<i>nad</i> + I				
<i>preko</i>	+	<i>preko</i> + G				<i>preko</i> + G	
<i>mimo</i>	+					<i>mimo</i> + G	
<i>nasuprot</i>						<i>nasuprot</i> + D	
<i>prema</i>		<i>prema</i> + D					
ostali prijedlozi s genitivom	<i>ispod, iza, van, izvan, putem, pomoću</i>	<i>oko, sred, usred, posred, između, blizu, kod, iza, ispred, okolo</i>	<i>protiv, uslijed zbog, ispred, na osnovu /na osnovi, na temelju, radi/rad/ zarad/ poradi, kod, kraj, pored, iz razloga, povodom/u</i>		<i>radi, oko</i>	<i>pored, (po)kraj, kod, preko</i>	<i>(po)kraj, pored, kod, pri, u slučaju, bez</i>

			<i>povodu, glede, oko, u čast, ispred, nakon/poslije bez</i>				
ostali prijedlozi s dativom		<i>prema, k</i>	<i>blagodareći/ zahvaljujući prema</i>			<i>nasuprot</i>	
ostali prijedlozi s akuzativom	<i>kroz, niz, uz,</i>	<i>kroz, pred, ob, uz</i>				<i>uz(a)</i>	
ostali prijedlozi s lokativom	<i>u, na, po</i>		<i>Prema</i>				
ostali prijedlozi s instrumentalom	<i>pod, s</i>	<i>među</i>	<i>u vezi s/sa</i>				
prijedlozi koji ne izriču prostor		<i>uoči, prije, nakon, poslije, potkraj</i>			<i>radi, u cilju, s ciljem</i>	<i>usprkos, protivno</i>	
ostali načini izricanja				elativ + za + A pridjev + za + A za + A + necesitativni predikat, konstrukcija nedostatan, nedovoljan, ne-kompetentan itd. (pridjevi kojima se izražava odsutni uzrok) + za + A			

Tablica 12. Značenja prijedložnih izraza.

Tablično su prikazani dimenzionalni prijedlozi te ona proširenja značenja koja se vezuju i uz zavisno složenu adverbijalnu rečenicu, odnosno modifikaciju rečenice. Budući da se okolnosti, odnosno priložne oznake (adverbijali) najčešće izriču prijedložno-padežnim

izrazima tako su se i opisi okolnosnih značenja u jezičnim priručnicima najviše potvrđivali primjerima s prijedložno-padežnim izrazima.

Iz tabličnoga je prikaza vidljivo da apstraktnije domene poput dopuštanja ili uvjeta imaju manji broj prostornih prijedloga na čijim proširenjima značenja se temelje. Takve domene složenije su i mehanizmi njihova proširenja uključuju i druge kategorije riječi u rečenici, odnosno proširenje značenja promatra se na razini rečenice.

Prema mogućnosti proširenja značenja najviše je prijedloga koji se vezuju uz značenje vremena. Na primjeru proširenja značenja u domenu vremena, uzroka, uvjeta i dopuštanja ukazat ćemo na različite interpretacije koje ovise o sintaktičkim i semantičkim svojstvima adverbijala.

Prijedložno-padežni prostorni adverbijali vezuju se uz značenja pojedinoga padeža te glagola u službi predikata s kojim se supojavljaju, ali u proširenjima značenja u druge domene važnost imaju i druge kategorije riječi u rečenici, negacija i sl.

Što se tiče značenja vremena, odnosno proširenja značenja prijedložnih izraza iz prostornih u vremenska, Maja Glušac (2012: 4) navodi izraze "kojima je metaforički moguće uspostaviti prijenos značenja s prostornoga u vremensko" te ih dijeli u tri skupine. Prvu skupinu čine oni koji su "dio norme suvremenoga hrvatskog jezika". Tako u ovu skupinu pripadaju "genitivni izrazi s prijedlozima *od, do, iz, preko, oko, sred, usred, posred, između, blizu*, dativni izrazi s prijedlogom *prema*, akuzativni i lokativni izrazi s prijedlozima *u* i *na*, akuzativni i instrumentalni izrazi s prijedlozima *pred* i *za* te genitivni i instrumentalni izrazi s prijedlogom *s*", kao one u razgovornome stilu Glušac (2012: 5–6) navodi *kod, kroz, iza* te *pod* + I, *pred* + A, *po* + L iako zaključuje: "obilježjem se razgovornoga jezika jednoznačno mogu odrediti samo vremenski izrazi *kod* + G te izrazi vremenske mjere *kroz* + A, dok normativna ograničenost ostalih spomenutih izraza ovisi o izboru normativne literature", zastarjelicama se "smatraju genitivni izrazi s prijedlozima *ispred* i *okolo*, dativni izrazi s prijedlogom *k*, akuzativni izrazi s prijedlozima *ob* i *uz*, lokativni izrazi s prijedlogom *o* te instrumentalni izrazi s prijedlogom *među*". (Glušac 2012: 7).

Ono što je bitno naglasiti, kako izdvaja Ivo Pranjković (2001: 12–18) navodeći vremenska značenja prostornih prijedloga, objašnjenje je proširenja značenja iz prostornoga u vremensko: "U vremenskim značenjima, bilo da je riječ o samostalnim padežnim oblicima ili

o prijedložnim izrazima, riječ je o odnosu između kakva događaja u najširem smislu (D) i vremenskog lokalizatora (VL), elemenata s vremenskim značenjem (padežnog oblika ili prijedložnog izraza) uz pomoć kojega se precizira vrijeme događanja, slično kao što se kod prostornih značenja mogu izdvojiti objekt lokalizacije i lokalizator..." (Pranjeković 2001: 14). I prema izdvojenim nazivima značenja uočava se veza s prostornim značenjima i na njima temeljenih podvrsta osnovne metafore VRIJEME JE PROSTOR. Pranjeković izdvaja šesnaest značenja: istovremenost, poslijevremenost (susljednost), protemporalnost, abtemporalnost ili ablativna temporalnost, intertemporalnost, intratemporalnost, cirkumtemporalnost, poredbeni (ekvativni) temporalnost, "prostorna temporalnost", direktivna temporalnost (opća direktivnost i direktivno-granična temporalnost), centrumtemporalnost, ekstremalna temporalnost, socijativna temporalnost, altertemporalnost i "uzročna" temporalnost. (Pranjeković 2001: 14–17).

Međutim na razini rečenice možemo govoriti o vremenskim značenjima prostornih adverbijala. U toj interpretaciji položaj adverbijala igra važnu ulogu. S toga ako se govori o početnome položaju, takvu interpretaciju prostornih adverbijala Huomo (1999) povezuje s temporalizacijom. "Temporalization of a nontemporal space is a semantic operation that is highly dependent on other semantic facets of the sentence." (Huomo 1999: 419). Huomo je tako povezao temporalizaciju sa semantičkom dominantnošću različitih mentalnih prostora smatrajući važnim početni položaj adverbijala u rečenici kako bi mogao dominirati prostorima koji slijede. U takvoj interpretaciji važnost ima i glagolsko vrijeme/način kojim je izrečen predikatni glagol, negacija, položaj u rečenici, broj adverbijala u rečenici (Huomo 1999: 419). Tuomas Huomo (1999: 419) među ostale čimbenike koji sudjeluju, odnosno djeluju na interpretaciju prostornih adverbijala navodi glagolsko vrijeme, način i negaciju.

Pranjeković opisujući "najčešća nedimenzionalna značenja prijedložnih izraza, tj. ona značenja koja su u načelu izvedena od dimenzionalnih" (Pranjeković 2001: 18) o značenju uvjetnosti navodi: "Uvjetnost (kondicionalnost) u hrvatskom jeziku označuje se prije svega pogodbenim rečenicama (...) Stoga se ta vrsta nedimenzionalnoga značenja rijetko označuje prijedložnim izrazima, a kad se označuje, biva to ponajprije preko prostornog značenja, i to prijedlozima koji primarno označuju blizinu dvaju predmeta". (Pranjeković 2001: 27). Oprimjeruje ih izrazima s prijedlozima (*po*)*kraj*, *pored*, *kod*, *pri*, *uz*, *u* te prijedložnim izrazom *u slučaju* i prijedlogom *bez*. (Pranjeković 2001: 27–28).

Belaj i Tanacković Faletar (2014: 452) izdvajaju sljedeće primjere: *Voda ključa pri temperaturi od 50 stupnjeva. Taj se posao može raditi samo pri punoj koncentraciji. Ostao je pri zdravoj pameti usprkos dubokoj starosti. Pri takvu razvoju medicine može se očekivati i skoro pronalaženje lijekova za najteže bolesti* te objašnjenje: "U navedenim primjerima različiti se glagolski procesi naime na temelju ekstenzije prostornih značenja dovode u odnos metaforičke blizine s kakvim preduvjetom vlastite realizacije, a budući da bez ostvarivanja tih preduvjeta navedeni procesi ne mogu biti realizirani, tj. njihova je realizacija smještena u kontekst ostvarenja prethodnih pretpostavki, shema smještenosti u kojoj orijentir determinira statičan položaj nekog drugog entiteta, bilo da se radi o [STVARI] ili [PROCESU], pogodna je za konceptualno strukturiranje navedenoga tipa odnosa." (Belaj i Tanacković Faletar 2014: 452). Tako se potvrđuju ta značenja na razini rečenice. U slučaju adverbijala uvjeta, glagolski oblik predikatnoga glagola, izrečen u kondicionalnu, ima ključnu ulogu. (Huumo 1999).

Luka Vukojević opisujući načine izražavanja posljedičnih odnosa izdvaja "nerečenične posljedične konstrukcije" te određuje priložnu oznaku posljedice: "O priložnoj oznaci posljedice može se govoriti i u hrvatskome jeziku, te tako potvrditi mišljenje po kojemu se u složenoj rečenici ni na sintaktičkome ni na semantičkome planu ne događa ništa što se inače ne događa u nesloženoj rečenici. (...) nema specijaliziranih sredstava za izražavanje posljedičnog značenja u jednostavnoj rečenici... Posljedično je značenje u jednostavnoj, kao i u složenoj rečenici, uvijek pomiješano sa značenjem intenzivnosti, tj. sa značenjem visokog stupnja i mjere. Posljedično se značenje u jednostavnoj rečenici izriče najčešće priložnim oznakama, koje se pak ostvaruju prijedložnim skupinama *na + A*, *do + G*, *za + A*, i to: konstrukcijom *elativ + za + A*, konstrukcijom *za + A + necesitativni predikat*, konstrukcijom *nedostatan*, *nedovoljan*, *nekompetentan* itd. (pridjevi kojima se izražava odsutni uzrok) + *za + A* itd." (Vukojević 2008: 115). "Sintaktičke jedinice (modeli) s posljedičnim značenjem u jednostavnoj rečenici ostvaruju se najčešće kao priložne oznake. To što nema specijaliziranih gramatičkih sredstava za izricanje posljedičnog značenja u jednostavnoj rečenici, ne znači da se to značenje u njoj ne izriče. Prijedlozi su, pa i prijedložno-padežne skupine, i inače polisemantični (jednim se prijedlogom ili prijedložno-padežnom skupinom mogu izricati različita značenja ili se pak isto značenje može izreći različitim prijedlozima ili prijedložno-padežnim skupinama), pa se posljedično značenje (kao i mnoga druga uostalom) uspostavlja i prepoznaje tek u značenjskome suodnosu leksičkih jedinica koje stoje u zavisnoj i upravnoj poziciji određene konstrukcije." (Vukojević 2008: 118–119). (...) "Posve je dakle prirodno i

logično da je za izražavanje posljedičnog značenja u jednostavnoj rečenici upotrijebljena konstrukcija koja je u antonimnome odnosu s konstrukcijom *od + G*, tj. konstrukcija *do + G*. Ta je konstrukcija također prvotno prostorno-vremenska, a označuje mjesto završetka kretanja ili vrijeme okončanja radnje, ili još i granicu. Po pomiješanosti značenja, polisemičnosti, konstrukciji *do + G* među složenim ustrojstvima slične su korelativne posljedične rečenice s distaktnim veznikom *tako, toliko, takav... da.*" (Vukojević 2008: 119).

Jadranka Mlikota o izricanju značenja namjere ističe: "U suvremenom se hrvatskom književnom jeziku značenje namjere na razini jednostavne rečenice izriče prijedložnim padežnim izrazima. Ti prijedložni izrazi na sintaktičkoj razini mogu biti priložne oznake (npr. Učim *radi znanja.*) ili nesročni atributi (npr. Učenje *radi znanja.*). Isto se značenje na razini složene rečenice izriče zavisnom namjernom rečenicom (npr. Učim *da bih znao.*)."

(Mlikota 2009: 1). Mlikota dalje navodi primjere koji uključuju prijedložno-padežne izraze *na, za, po, o + A* te primjerima iz *Gramatike hrvatskoga jezika* Težaka i Babića (2007) značenje namjere potvrđuje i najučestalijim izrazima za izricanje priložne oznake namjere, akuzativom s prijedlozima *na, za, po* te *oko* i *radi + G*.

Ako se izdvoje primjeri s prostornim prijedložnim izrazima, ono što određuje namjeru je i oblik glagola u službi predikata.

Iva Nazalević Čučević i Jelena Cvitanušić Tvico (2011: 527) o izražavanju dopusnosti navode: "Dopusnost je kategorija koja počiva na odnosu uvjetovanosti, pogodbenosti, suprotnosti i negacije." Nazalević Čučević i Cvitanušić Tico (2011: 533) prema tumačenjima Piper i dr. (2005: 826) izražavanje dopusnosti na sintagmatskoj razini objašnjavaju: "Koncesivnost je u hrvatskome jeziku moguće izraziti i prijedložno-padežnom konstrukcijom. Dopusno je značenje sadržano u konstrukcijama s genitivom, dativom i akuzativom, pripadajućim prijedlozima i prijedložnim izrazima te odgovarajućim leksičkim sadržajem. Takve konstrukcije imaju adverbijalnu funkciju u rečenici. Kada je riječ o ovakvome tipu izražavanja dopusnosti, može se reći da se situacija koja se ostvaruje izražava predikatnim izrazom, situacija koja je prepreka njezinu ostvarivanju izražava se imenicom u adverbijalnome imenskom izrazu, a sam odnos prevladavanja prepreke izražava se prijedlogom u tom imenskom izrazu."

Iz navedenih je primjera jasno da je izricanje apstraktnih kategorija uvjeta, posljedice, namjere i dopuštanja ograničeno tek na malen broj prijedložno-padežnih izraza te da su gramatičke i leksičke kategorije ostalih riječi u rečenici važne za interpretaciju tih značenja. To je vidljivo i u nekim gramatikama gdje se pod prostorna značenja, odnosno kao priložna oznaka mjesta određuju i primjeri u kojima je riječ o proširenjima prostornoga značenja. Da je prostor u temelju proširenja određenih značenja, jasno je i prema primjerima koje Katičić navodi (2002: 87) za značenje cilja izrečenoga akuzativom i "prostornoga okvira" koji se izižu prijedložnim izrazima s prijedlozima (*u, na, o, po*). Svi su primjeri s lokativom, primjeri proširenja značenja i ni jedan se ne odnosi na prostorno značenje: *Ja sam u dobrom zdravlju. Bio je dan u kolovozu mjesecu. Neka se to bar u djeci nadoknadi.* (Katičić 2002: 87).

Osim što se značenje uz različite predikate mijenja u ovisnosti o značenju glagola u službi predikata kao u navedenome primjeru, koje navodi Šarić (20014), *živjeti od ljubavi* (sredstvo), *umrijeti od ljubavi* (uzrok), na značenje utječu i druge kategorije kao što je primjerice negacija: *Uz sav trud nije uspio* (dopusnost) (primjer Pranjković 2001); *Uz sav trud je uspio* (uzrok).

Kada se govori o prostornim značenjima i proširenjima značenja onda je potrebno promotriti to i na:

- a) razini riječi
- b) razini prijedložnoga izraza
- c) razini sintagme i
- d) razini rečenice.

Tako je riječ o dimenzionalnim (prostornim i vremenskim prijedlozima) te nedimenzionalnim prijedlozima (Pranjković 2001). Nedimenzionalni su prijedlozi vrlo uskoga, specifičnoga značenja, primjerice uzroka (*zbog*) ili namjere (*radi*). Ta specifična značenja, odnosno proširenja u apstraktnije kategorije dimenzionalni prijedlozi čine zajedno s drugom riječi unutar vrlo široko shvaćenoga pojma konstrukcije – prijedlog + imenska riječ; glagol (ili neka imenska riječ) + prijedlog + imenska riječ; *doći će u kino/doći će u nedjelju; trčati do zida/trčati do jutra*.

Prijedložni su izrazi vremenskoga značenja oni koji uključuju imenice vremenskoga značenja; *do jutra, prije noći* i sl. A sintagmatski izrazi svoja proširenja, primjerice u kategoriju načina, imaju u frazeologiziranim izrazima ili riječima određenoga leksičkoga

sadržaja, dakle riječ je o specifičnome značenju s određenim glagolom i oblikom glagola – *gledati s visoka* **ugledati s visoka* ili imenskom riječi *s toga stajališta* i sl. Međutim odnos pogodbe (uvjeta), dopusnosti pa i samoga vremena, izriče se na razini rečenice. Tako se interpretacija prostornih adverbijala koji imaju ulogu dodatka, pozadinskoga okvira, na početnome položaju graditelja prostora, povezuje s izražavanjem dopuštanja, vremena, uvjeta. Ako uzmemo primjer koncepta BLIZINE prema Pranjkoviću (2001) prijedlozi *(po)kraj/kod* + G vezuju se uz kauzativ, perimisiv te kondicional.

Tako se izdvajaju objašnjenja:

"Kauzativ je 'prijedložni potpadež' kojim se izražava uzrok. To je značenje od svih nedimenzionalnih značenja najčešće i najraznolikije. Moglo se razviti iz prostornog značenja po načelu *juxta hoc ergo propter hoc*, pa se može govoriti o svojevrsnom prostornom kauzativu, npr. *(po)kraj / kod takve žene (poludjeti)*, *pred vojskom (uzmicati)*, *pred poreznicima (bježati)*, *u čudu (se pitati)*, *u mucu (vikati)*, *u strahu (odvrćati pogled)* itd." (Pranjković 2001: 22).

"Permisiv (ili koncesiv) označuje obično kakvu okolnost koja pogoduje nekom zbivanju, a ono izostaje ili obrnuto, tj. okolnost koja je u suprotnosti s nekim zbivanjem, a ono se ipak realizira. To je zapravo poseban tip adverbizata, pa je logično da se iz njega i razvio, usp. *Nasuprot tolikim nastojanjima (ipak nije uspio)*. Prijedlozi kojima se izražava permisiv mogu se podijeliti na nespecijalizirane i specijalizirane. Nespecijalizirani su u prvom redu prijedlozi koji su primarno prostorni i znače blizinu: *kod*, *(po)kraj*, *pored*, *uz*, npr. *Ni pored najbolje volje (nije uspio)*, *Kod tolikih djevojaka, (on se ne ženi)*, *Kraj svih svojih prijatelja (gladuje)*, *Ni uz najbolje preporuke (nije se uspio upisati)* itd." (Pranjković 2001: 25)

"Uvjetnost (kondicionalnost) u hrvatskome jeziku označuje se prije svega pogodbenim rečenicama, koje su s obzirom na narav uvjeta diferencirane na stvarne (*Radi ako može*), potencijalne (*Radio bi ako bi mogao*) i nestvarne (*Radio bi da je mogao*). Stoga se ta vrsta nedimenzionalnoga značenja rijetko označuje prijedložnim izrazima, a kad se označuje, biva to ponajprije preko prostornog značenja, i to prijedlozima koji primarno označuju blizinu dvaju predmeta". (Pranjković 2001: 27).

Ono što se može za nevedene primjere utvrditi jest da njihovo proširenje značenja ovisi o drugim značajkama. Kao što i u primjeru interpretacije rečenica s prostornim adverbijalima koje Huumo (1999) navodi govorimo o vremenu, glagolskome načinu ili

negaciji, kategorijama koje vezujemo uz predikatni glagol i koje uvjetuju promjenu značenja, odnosno interpretaciju rečenice. Tako bi i značenja sljedećih rečenica izražavale:

- a. Pokraj takve žene on je poludio. – UZROK
- b. Pokraj takve žene on bi poludio. – UVJET
- c. Pokraj takve žene on ludi. – VRIJEME
- d. Pokraj takve žene on nije poludio. – DOPUŠTANJE

Stoga interpretacija rečenice ovisi o ulozi koju adverbijal ima unutar rečenice i njegovu suodnosu s ostalim rečeničnim članovima, glagolskoga oblika predikata (u primjerima prvih triju rečenica, odnosno negaciji u posljednjem primjeru). Ako tako promotrimo i prostorne adverbijale (kod kojih je imenska riječ prostornoga značenja), njihova (ne)prostorna interpretacija ovisi o znanju o svijetu, vremenu glagola u službi predikata ili glagolskome načinu, negaciji, položaju u rečenici, interpunkciji, intenzifikatoru, značenju adverbijala i njihovu redoslijedu.

7. ZAKLJUČAK

Adverbijalu kao kategoriji u opisima hrvatskoga jezika u jezičnim priručnicima nije posvećena pozornost kao ostalim rečeničnim članovima. Kao ni ostale skupine adverbijala ni prostorni adverbijal nije tema većega broja radova iako su prijedložno-padežni, padežni i priložni izrazi kojima se opisuju prostorni odnosi bili tema radova u kroatističkoj i široj jezikoslovnoj literaturi. Kako je navedeno u *Predgovoru*, ciljevi su u ovome radu bili postaviti prostorni adverbijal u širi teorijski okvir istraživanja, proširiti određenje prostornoga adverbijala čije razumijevanje i raščlamba uključuju širi kontekst i naše znanje o svijetu te odrediti podskupine prostornoga adverbijala, opisati sintaktička i semantička obilježja pojedine skupine s naglaskom na različita proširenja značenja unutar svake pojedine skupine.

Adverbijal predstavlja složenu kategoriju s velikim brojem rubnih primjera, više ili manje udaljenih od središnjega značenja fakultativnoga rečeničnog člana uvrštenoga isključivo po semantičkome kriteriju, kojemu mjesto u rečenici otvara predikat i čijim izostavljanjem rečenica ostaje ovjerena. Stoga se u radu pokušalo ukazati na širinu kategorije prostornoga adverbijala i različitost njegovih uloga unutar jednostavne rečenice te važnost njegove uloge u gradnji značenja jednostavne rečenice. Polazeći od teorijskih postavki kognitivne lingvistike doktorski se rad bavi prostornim adverbijalom u strukturi jednostavne rečenice.

Unutar kategorije prostornoga adverbijala potrebno je razlikovati različite vrste adverbijala koji imaju manje ili više različita sintaktička/gramatička i semantička/značenjska obilježja te je više pravilo nego iznimka da u različitim rečenicama imaju različite interpretacije i pripadaju različitim vrstama. U radu se daje kratak pregled teorijskih pristupa adverbijalu, posebice prostornomu adverbijalu kako bi se ukazalo na probleme u njegovu određenju, odnosno mjestu unutar jednostavne rečenice.

Kao što je već navedeno adverbijale je potrebno promatrati ovisno o sintaktičko-semantičkoj skupini – jer adverbijali ishodišta, mjesta, cilja, smjera (putanje) pokazuju različita sintaktička i semantička obilježja. Proširenja značenja ovise o položaju unutar rečenice, glagolu, značajkama glagola u službi predikata te ostalim sudionicima u događaju (odnosno rečeničnim članovima).

S druge strane, adverbijale je potrebno razlikovati kao heterogenu skupinu; modifikatore rečenice, dodatke, obvezne i neobvezne dopune glagolske skupine. Svođenjem različitih skupina pod jednu kategoriju priložne oznake mjesta te njezinim jednoznačnim određenjem izostali su iz opisa u jezičnim priručnicima primjeri obveznih adverbijala te uočavanje i razlikovanje svojstava adverbijala na razini rečenice i adverbijala na razini sintagme, ograničenja adverbijala (svaki adverbijal ne može se uvrstiti uz svaki predikat/glagol), opisi rečenica u kojima adverbijal nije dopuna ili dodatak glagolu u službi predikata te opis različitih značajki pojedinih podvrsta prostornih adverbijala.

U ovome radu nastojalo se opisati adverbijal na razini rečenice i adverbijal kao dio sintagme. Tako su se u radu dale značajke svake pojedine vrste i adverbijali su se analizirali kao dio dinamičnih i statičnih scenarija (shema), opisala su se obilježja pojedinoga adverbijala u odnosu na njegov položaj u rečenici, veću ili manju mogućnost kontekstualizacije, različita proširenja značenja, povezanost s određenom semantičkom skupinom glagola, (ne)mogućnost kombiniranja s različitim prefigiranim glagolima te složeni koncepti poput uzročnosti, dopusnosti, uvjeta te proširenja značenja prostornih adverbijala u te domene.

Pitanja koja nadilaze okvire ovoga rada kao teme mogućih daljnjih istraživanja uključuju proces gramatikalizacije adverbijala te pitanja adverbijala i subordiniranih rečenica te uloge adverbijala kao konektora na razini teksta.

8. LITERATURA

1. Alexiadou, Artemis. 1997. *Adverb placement: a case study in antisymmetric syntax*. *Linguistik Aktuell/Linguistics Today* 18. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
2. Alexiadou, Artemis. 2004. "Adverbs across frameworks". *Lingua* 114, 6: 677–682.
3. Ameka, Felix i Stephen C. Levinson, ur. 2007. *Locative Predicates*. *Linguistics* 45 (5/6).
4. Asbury, Anna, Jakub Dotlačil, Berit Gehrke i Rick Nouwen, ur. 2008. *Syntax and semantics of spatial P*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
5. Asbury, Anna, Berit Gehrke, Henk van Riemsdijk i Joost Zwarts. 2008. "Introduction *Syntax and semantics of spatial P*". U: *Syntax and semantics of spatial P*, uredili Asbury Anna, Jakub Dotlačil, Berit Gehrke i Rick Nouwen, 1–32. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
6. Austin, Jennifer, Stefan Engelberg i Gisa Rauh. 2004. "Current issues in the syntax and semantics of adverbials". U: *Adverbials. The interplay between meaning, context, and syntactic structure*, uredili Jennifer Austin, Stefan Engelberg i Gisa Rauh, 1–44. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
7. Babić, Stjepan, Dalibor Brozović, Milan Moguš, Slavko Pavešić, Ivo Škarić i Stjepko Težak. 1991. *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika: Nacrti za gramatiku*. Zagreb: HAZU – Globus.
8. Badurina, Lada. 2008. *Između redaka. Studije o tekstu i diskursu*. Zagreb – Rijeka: Hrvatska sveučilišna naklada – Izdavački centar Rijeka.
9. Badurina, Lada, Ivan Marković i Krešimir Mićanović. 2008. *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Školska knjiga.
10. Barcelona, Antonio, ur. 2003. *Metaphor and Metonymy at the Crossroads: A Cognitive Perspective*. Berlin – New York: Mouton de Gruyter.

11. Barić, Eugenija, Mijo Lončarić, Dragica Malić, Slavko Pavešić, Mirko Peti, Vesna Zečević i Marija Znika. 1979. *Priručna gramatika hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
12. Barić, Eugenija, Mijo Lončarić, Dragica Malić, Slavko Pavešić, Mirko Peti, Vesna Zečević i Marija Znika. 2005. *Hrvatska gramatika* [4. izdanje]. Zagreb: Školska knjiga.
13. Batistić, Tatjana. 1972. *Lokativ u savremenom srpskohrvatskom književnom jeziku*. Biblioteka Južnoslavenskog filologa. Nova serija, knj. 3. Beograd: Institut za srpskohrvatski jezik.
14. Bartsch, Renate. 1972/1976. *Adverbialsemantik. Die Konstitution logisch-semantischer Repräsentationen von Adverbialkonstruktionem*. Frankfurt (Main): Athenäum. Engleski prijevod: *The Grammar of Adverbials. A Study in the Semantics and Syntax of Adverbial Constructions*. Amsterdam, New York: North-Holland. 1976.
15. Belaj, Branimir. 2003. "On some peripheral types of accusative direct object in Croatian: A cognitive analysis". *Jezikoslovlje* 4, 2: 263–278.
16. Belaj, Branimir. 2004. *Pasivna rečenica*. Osijek: Filozofski fakultet, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku.
17. Belaj, Branimir i Goran Tanacković Faletar. 2006. "Protučinjenične uvjetne rečenice, mentalni prostori i metonimija u kontekstu teorije konceptualne integracije". *Suvremena lingvistika* 32, 62: 151–183.
18. Belaj, Branimir. 2008. *Jezik, prostor i konceptualizacija: Shematična značenja hrvatskih glagolskih prefiksa*. Osijek: Filozofski fakultet, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera.
19. Belaj, Branimir. 2009. "Prostorna značenja na razini složene rečenice". U: *Prostor u jeziku / Književnost i kultura šezdesetih: Zbornik radova 37. seminara Zagrebačke slavističke škole*, uredio Krešimir Mićanović, 43–67. Zagreb: Filozofski fakultet u Zagrebu, Zagrebačka slavistička škola.
20. Belaj, Branimir. 2010. "Prostorni odnosi kao temelj padežnih značenja – shematičnost i polisemija hrvatskoga prijedložno-padežnog izraza *od + genitiv*". *Sintaksa padeža: Zbornik radova znanstvenog skupa s međunarodnim sudjelovanjem Drugi hrvatski*

- sintaktički dani*, uredile Birtić, Matea i Dunja Brozović Rončević, 15–33. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Filozofski fakultet u Osijeku.
21. Belaj, Branimir i Goran Tanacković Faletar. 2014. *Kognitivna gramatika hrvatskoga jezika. Knjiga prva. Imenska sintagma i sintaksa padeža*. Zagreb: Disput.
 22. Berberović, Sanja i Nihada Delibegović Džanić. 2014. "Zaglavljene u kružnom toku ili jure autocestom? Odnos konceptualne metafore i konceptualne integracije". U: *Metafore koje istražujemo: suvremeni uvidi u konceptualnu metaforu*, uredio Mateusz-Milan Stanojević, 145–168. Zagreb: Srednja Europa.
 23. Biber, Douglas, Stig Johansson, Geoffrey Leech, Susan Conrad i Edward Finegan. 1999. *Longman Grammar of Spoken and Written English*. London: Longman.
 24. Bowerman, Melissa. 1996. "Learning how to structure space for language: A crosslinguistic perspective". U: *Language and Space*, uredili Paul Bloom, Mary A. Peterson, Lynn Nadel i Merrill F. Garrett: 383–436. Cambridge MA: MIT Press.
 25. Brabec, Ivan, Mate Hraste i Sreten Živković. 1970. *Gramatika hrvatskosrpskoga jezika*. Peto neizmijenjeno izdanje. Zagreb: Školska knjiga.
 26. Brač, Ivana i Tomislava Bošnjak Botica. 2015. "Semantička razdioba glagola u Bazi hrvatskih glagolskih valencija". *Fluminensia* 27, 1: 105–121.
 27. Brala-Vukanović, Maja. 2011. "Where is o: Croatian prepositions as vectors". U: *Space and Time in Language*, uredili Mario Brdar, Marija Omazić, Višnja Pavičić Takač, Tanja Gradečak-Erdeljić i Gabriijela Buljan, 91–112. Frankfurt am Main: Peter Lang.
 28. Brala-Vukanović, Maja i Nensi Rubinić. 2011. "Prostorni prijedlozi i prefiksi u hrvatskome jeziku. Kognitivnosemantička analiza". *Fluminensia* 23, 2: 21–37.
 29. Brala-Vukanović, Maja i Anita Memišević. 2012. "Moving *od(-)* and *do(-)* in Croatian. An account of sources, goals and dual readings of the dative". *Jezikoslovlje* 13, 1: 41–69.
 30. Bučar, Marija. 2009. "Gramatikalizacija i sekundarni prijedlozi glagolskoga i imeničkoga podrijetla". *Jezikoslovlje* 10, 2: 183–216.

31. Buysschaert, Joost. 2010. "Adverbial Distinctions that Matter and Others that don't". U: *Distinctions in English Grammar: Offered to Renaat Declerck*, uredili Bert Capelle i Noaki Wada, 240–261. Tokyo: Kaitakusha.
32. Bulić, Halid. 2010. *Glagolske sintagme s adverbijalnim dopunama u bosanskom jeziku*. Magistarski rad. Sarajevo: Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu.
33. Carnie, Andrew. 2002. *Syntax. A Generative Introduction*. Blackwel Publishing Ltd.
34. Cinque, Guglielmo. 1999. *Adverbs and Functional Heads: A Cross-Linguistic Perspective*. Oxford: Oxford University Press.
35. Cinque, Guglielmo. 2004. "Issues in Adverbial Syntax". *Lingua* 114, 6: 683–710.
36. Chomsky, Noam. 1957. *Syntactic structures*. The Hague: Mouton.
37. Chomsky, Noam. 1965. *Aspects of the theory of syntax*. Cambridge, MA: MIT Press.
38. Chomsky, Noam. 1976. *Studies on Semantics in Generative Grammar*. Paris: Mouton de Gruyter.
39. Chomsky, Noam. 1995. *The minimalist program*. (Vol 28). Cambridge, MA: MIT press.
40. Chomsky, Noam. 2006. *Language and mind*. Cambridge: Cambridge University Press.
41. Clark, Eve V. 1978. "Locationals: existential, locative and possessive constructions". U: *Universals of Human Language*, Vol 4: *Syntax*, uredili Joseph H. Greenberg, Charles A. Ferguson i Edith A. Moravcsik, 86–126. Stanford: Stanford University Press.
42. Cienki, Alan J. 1989. *Spatial Cognition and the Semantics of Prepositions in English, Polish, and Russian*. Munich: Verlag Otto Sagner.
43. Clausner, Timothy C. i William Croft. 1999. "Domains and Image Schemas". *Cognitive Linguistics* 10: 1–31.
44. Corbett, Greville G. 2005. "The canonical approach in typology". U: *Linguistic Diversity and Language Theories*, uredili Zygmunt Frajzyngier, Adam Hodges i David S. Rood, 25–49. Amsterdam: Benjamins.

45. Coulson, Seana i Todd Oakley. 2000. "Blending basics". *Cognitive Linguistics* 11, 3–4: 175–196.
46. Creissels, Denis. 2006. "Encoding the distinction between location, source and destination". U: *Space in Languages. Linguistic Systems and Cognitive Categories*. Typological Studies in Language (TSL), uredili Maya Hickmann i Stéphane Robert, 19–28. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
47. Croft, William. 1991. *Syntactic categories and grammatical relations: The cognitive organization of information*. Chicago: University of Chicago Press.
48. Croft, William. 2001. *Radial construction grammar: Syntactic theory in typological perspective*. Oxford: Oxford University Press.
49. Croft, William i D. Alan Cruse. 2004. *Cognitive linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
50. Crystal, David. 2008. *A dictionary of linguistics and phonetics*. Šesto izdanje. Malden, MA – Oxford – Carlton, VIC: Blackwell.
51. Ernst, Thomas. 2002. *The Syntax of Adjuncts*. Cambridge: Cambridge University Press.
52. Ernst, Thomas. 1999. "Adjuncts, the universal base, and word order typology". U: *Proceedings of North East Linguistic Society (NELS)*, uredili Pius Tamanji, Masako Hirotami i Nancy Hall, 209–223. Amherst, MA: GLSA.
53. Evans, Vyvyan i Melanie Green. 2006. *Cognitive linguistics: An introduction*. Edinburgh: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
54. Evans, Vyvyan. 2010. "From the spatial to the non-spatial: the 'state' lexical concepts of, **in**, **on** and **at**". U: *Language, cognition and space: the state of the art and new directions*, uredili Vyvyan Evans i Paul Chilton, 215–248. London: Equinox Publishing Ltd.
55. Fauconnier, Gilles. 1985. *Mental spaces: Aspects of meaning construction in natural language*. Cambridge: MIT Press.
56. Fauconnier, Gilles. 1994. *Mental spaces: Aspects of meaning construction in natural language*. Cambridge, New York i Melbourne: Cambridge University Press.

57. Fauconnier, Gilles. 1997. *Mappings in Thought and Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
58. Fauconnier, Gilles. 2007. "Mental spaces". U: *The Oxford handbook of cognitive linguistics*, uredili Dirk Geeraerts i Hubert Cuyckens, 351–376. Oxford: Oxford University Press.
59. Fauconnier, Gilles. 2009. "Generalized Integration Networks". U: *New directions in cognitive linguistics*, uredili Vyvyan Evans i St phanie Pourcel, 147–160. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
60. Fauconnier, Gilles i Mark Turner. 2000. "Compression and global insight". *Cognitive linguistic* 11, 3–4: 283–304.
61. Fauconnier, Gilles i Mark Turner. 2001. "Conceptual integration networks". Pro irena verzija "Conceptual integration networks". 1988. *Cognitive Science* 22, 2: 133–187, dostupno na www.markturner.org/cin.web/cin.html
62. Fauconnier, Gilles i Mark Turner. 2002. *The way we think: Conceptual blending and the mind's hidden complexities*. New York: Basic Books.
63. Fauconnier, Gilles i Mark Turner. 2003. "Conceptual blending, form and meaning". U: *S miotique cognitive – Cognitive semiotics*, uredio Pierre Fastrez. Posebno izdanje *Reserchers en Communication* 19: 57–86.
64. Fauconnier, Gilles i Mark Turner. 2006. "Conceptual integration networks". U: *Cognitive linguistics: basic readings*, uredio Dirk Geeraerts, 303–371. Berlin: Mouton de Gruyter. Ponovno izdanje "Conceptual integration networks". 1998. *Cognitive Science* 22, 2: 133–187.
65. Fauconnier, Gilles i Mark Turner. 2008. "Rethinking metaphor". U: *The Cambridge handbook of metaphor and thought*, uredio Raymond Jr. W. Gibbs, 53–66. New York: Cambridge University Press.
66. Filipenko, Marina V. 2000. "Adverbials with Floating and Fixed Semantic Scope". U: *Approaching the Grammar of Adjuncts*, uredili Cathrine Fabricus-Hansen, Ewald Lang i Claudia Maienborn, 99–106. Berlin: ZAS Papers in Linguistics 17.

67. Filipović, Luna. 2007. *Talking about motion. A crosslinguistic investigation of lexicalization patterns*. Studies in Language Companion series 91. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
68. Filipović, Rudolf, ur. 1993. *Kontrastivna analiza engleskog i hrvatskog jezika*. Vol. IV: *Teorija valentnosti i rječnik valentnosti hrvatskih glagola*. Zagreb: Zavod za lingvistiku, FF.
69. Fillmore, Charles J. 1968. "The case for case". U: *Universals in Linguistic Theory*, uredili Emmon Bach i Robert T. Harms, 1–88. New York: Holt, Rinehart, and Winston.
70. Fillmore, Charles J. 1977a. "Scenes-and-frames semantics". *Linguistic structures processing* 59: 55–88.
71. Fillmore, Charles J. 1977b. "The case for case reopened". U: *Syntax and semantics 8: Grammatical Relations*, uredili Peter Cole i Jerrold M. Sadock, 59–82. New York: Academic Press.
72. Fillmore, Charles J. 1994. "Under the Circumstances (Place, Time, Manner, etc.)". *Proceedings of Twentieth Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society*. Berkeley: Berkeley Linguistic Society: 158–172.
73. Florschütz, Josip. 1916. *Gramatika hrvatskoga jezika za ženski licej, preparandije i više pučke škole*. Zagreb: Kr. Hrv.-slav.-dalm. Zemaljske vlade.
74. Freeze, Ray. 1992. "Existentials and other locatives". *Language* 68, 3: 553–595.
75. Frey, Werner. 2003. "Syntactic conditions on adjunct classes". U: *Modifying Adjuncts*, uredili Ewald Lang, Claudia Maienborn i Cathrine Fabricius-Hansen, 163–209. Berlin: Mouton de Gruyter.
76. García-Miguel, José M. 2007. "Clause Structure and Transitivity". U: *The Oxford handbook of cognitive linguistics*, uredili Dirk Geeraerts i Hubert Cuyckens, 754–781. New York: Oxford University Press, Inc.
77. Geld, Renata. 2006. "Konceptualizacija i vidovi konstruiranja značenja: temeljne kognitivnolingvističke postavke i pojmovi". *Suvremena lingvistika* 62, 2: 183–211.

78. Gibbs, Raymond W. Jr. i Teenie Matlock. 2008. "Metaphor, imagination, and simulation: Psycholinguistic evidence". U: *The Cambridge Handbook of Metaphor and Thought*, uredio Raymond W. Gibbs, Jr., 161–177. Cambridge: Cambridge University Press.
79. Givón, Talmy. 2001. *Syntax: An introduction*. Vol. I. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
80. Glušac, Maja. 2012. "Prijedložni izrazi vremenskoga značenja u suvremenome hrvatskom jeziku". *Aktualna istraživanja u primijenjenoj lingvistici: zbornik radova s 25 međunarodnog skupa HDPL-a održanog 12. – 14. svibnja 2011. u Osijeku*, uredili Leonard Pon, Vladimir Karabalić i Sanja Cimer. Osijek: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku.
81. Goldberg, Adele E. 1995. *Constructions: A construction Grammar Approach to Argument Structure*. Chicago: University of Chicago Press.
82. Goldberg, Adele E. 2006. *Constructions at Work: The Nature of Generalization in Language*. Oxford: Oxford University Press.
83. Gortan, Veljko, Oton Gorski i Pavao Pauš. 1990. *Latinska gramatika*. Deveto izdanje. Zagreb: Školska knjiga.
84. Grady, Joseph, Todd Oakley i Seana Coulson. 1999. "Conceptual blending and metaphor". U: *Metaphor in cognitive linguistics*, uredili Raymond Jr. W. Gibbs i Gerard J. Steen, 101–124. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
85. Greenbaum, Sidney. 1969. *Studies in English Adverbial Usage*. London: Longman.
86. Hagège, Claude. 2010. *Adpositions*. Oxford: Oxford University Press.
87. Ham, Sanda. 2002. *Školska gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
88. Ham, Sanda. 2006. *Povijest hrvatskih gramatika*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
89. Hasselgård, Hilde. 2010. *Adjunct Adverbials*. Cambridge: Cambridge University Press.
90. Heine, Bernd i Tania Kuteva. 2007. *The genesis of grammar. A reconstruction. Studies in the evolution of language*. Oxford: Oxford University Press.

91. Himmelmann, Nikolaus P. i Eva F. Schultze-Berndt. 2005. *Secondary predication and adverbial modification: The typology of depictives*. Oxford: Oxford University Press.
92. Hodžić, Jasmin. 2013. "Mjesni prijedložno-padežni izrazi u sintaksičkom ambigvitetu – pitanje reda riječi u bosanskom, hrvatskom i srpskom jeziku". *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 39, 2: 423–432.
93. Hoffmann, Thomas. 2007. "Complements versus adjuncts: A Construction Grammar approach of English prepositional phrases". *Occasional Papers in Language and Linguistics* (University of Nairobi) 3: 92–119. Preuzeto sa: https://www.academia.edu/1260789/Complements_versus_adjuncts_A_Construction_Grammar_approach_of_English_prepositional_phrases
94. Hopper, Paul J. i Elisabeth Closs Traugott. 1993. *Grammaticalization*. Cambridge: Cambridge University Press.
95. Hooper, Paul J. i Sandra A. Thompson. 1980. "Transitivity in grammar and discourse". *Language* 56, 2: 251–299.
96. Horová, Eva. 1976. "On position and function of English local and temporal adverbials". *Brno Studies in English* 12: 93–123.
97. Huddleston, Rodney i Geoffrey K. Pullum. 2002. *The Cambridge Grammar of the English Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
98. Huomo, Tuomas. 1996. "A scoping hierarchy of locatives". *Cognitive Linguistics* 7: 265–299.
99. Huomo, Tuomas. 1998. "Bound spaces, starting points, and settings". U: *Discourse and cognition: Bridging the gap*, uredio Jean-Pierre Koenig, 297–308. Stanford, CA: CSLI Publications.
100. Huomo, Tuomas. 1999. "Space as time: temporalization and other special functions of locational-setting adverbials". *Linguistics* 37, 3: 389–430.
101. Huomo, Tuomas. 2014. "Path Settings: How dynamic conceptualization permits the use of path expressions as setting adverbials". U: *Adverbials in use. From Predicative to Discourse Functions*, uredili Laure Sarda, Shirley Carter-Thomas, Benjamin Fagard

- i Michel Charolles, 73–102. Louvain-la-Neuve: UCL Presses Universitaires de Louvain.
102. Jackendoff, Ray. 1972. *Semantic Interpretation in Generative Grammar*. Cambridge, MA: MIT Press.
 103. Jackendoff, Ray. 1973. "The base rules for prepositional phrases". U: *A Festschrift for Morris Halle*, uredili Morris Halle, Stephen R. Anderson i Paul Kiparsky, 345–356. New York NY: Holt, Rinehart & Winston.
 104. Jackendoff, Ray. 1983. *Semantics and Cognition*. Cambridge MA: MIT Press.
 105. Jackendoff, Ray. 1990. *Semantic Structures*. Cambridge MA: MIT Press.
 106. Jahić, Dževad, Senahid Halilović i Ismail Palić. 2000. *Gramatika bosanskoga jezika*. Zenica: Dom štampe.
 107. Johnson, Mark. 1987. *The body in the Mind*. Chicago: University of Chicago Press.
 108. Karabalić, Vladimir. 2011. "Sintaksa glagola nepotpunog značenja u hrvatskom i njemačkom jeziku na primjeru modalnih glagola". *Suvremena lingvistika* 37, 72: 171
 109. Karlík, Petr, Marek Nekula, Zdenka Rusínová, ur. 1995. *Průruční mluvnice češtiny*. Brno: Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně.
 110. Katičić, Radoslav. 2002. *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika*. Treće, poboljšano izdanje. Zagreb: HAZU – Globus.
 111. Katunar, Daniela. 2015. *Ustroj leksikona u konstrukcijskoj gramatici – primjer prijedloga u hrvatskom jeziku*. Doktorski rad. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
 112. Katz, Graham. 2003. "Event Arguments, Adverb Selection, and the Stative Adverb Gap". U: *Modifying Adjuncts*, uredili Ewald Lang, Claudia Maienborn i Cathrine Fabricius-Hansen, 455–474. Berlin: de Gruyter Mouton.
 113. Kerovec, Barbara. 2012. *Kognitivnolingvistička analiza prostornih odnosa u turskom i hrvatskom jeziku*. Doktorski rad. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
 114. Klikovac, Duška. 2000. *Semantika predloga: studija iz kognitivne lingvistike*. Beograd: Filološki fakultet.

115. Kovačević, Barbara i Ivana Matas Ivanković. 2007. "Parni prijedlozi". *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 33: 245–261.
116. Kovačević, Miloš. 1988. *Uzročno semantičko polje*. Sarajevo: Svjetlost.
117. Kövecses, Zoltán. 2010. *Metaphor: A practical introduction*. Drugo izdanje. Oxford: Oxford University Press.
118. Kuna, Branko. 2012. *Predikatna i vanjska posvojnost u hrvatskome jeziku*. Osijek: Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera.
119. Kuštović, Tanja. 2009. "Prilozi za izražavanje prostora". U: *Prostor u jeziku / Književnost i kultura šezdesetih: Zbornik radova 37. seminara Zagrebačke slavističke škole*, uredio Krešimir Mićanović, 21–30. Zagreb: Filozofski fakultet u Zagrebu, Zagrebačka slavistička škola.
120. Lakoff, George. 1987. *Women, Fire and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind*. Chicago: Chicago University Press.
121. Lakoff, George. 1990. "The invariance hypothesis: Is abstract reason based on image-schemas". *Cognitive Linguistics* 1, 1: 39–74.
122. Lakoff, George. 1993. "The contemporary Theory of Metaphor". U: *Metaphor and Thought*, drugo izdanje, uredio Andrew Ortony, 202–251. Cambridge: Cambridge University Press.
123. Lakoff, George i Mark Johnson. 2015. *Metafore koje život znače*. Zagreb: Disput.
124. Lakoff, George i Mark Johnson. 1999. *Philosophy in the flesh: The embodied mind and its challenge to western thought*. New York: Basic Books.
125. Lakoff, George i Mark Turner. 1989. *More than cool reason: A field guide to poetic metaphor*. Chicago: University of Chicago Press.
126. Landau, Barbara i Ray Jackendoff. 1993. "'What' and 'where' in spatial language and spatial cognition". *Behavioral and Brain Sciences* 16: 217–265.
127. Lang, Ewald, Claudia Maienborn i Cathrine Fabricius-Hansen. 2003. "Modifying (the grammar of) adjuncts: An introduction". U: *Modifying adjuncts*, uredili Ewald Lang, Claudia Maienborn i Cathrine Fabricius-Hansen, 1–29. Berlin – New York: Mouton de Gruyter.

128. Langacker, Ronald W. 1986. "Abstract motion". *Proceedings of the Twelfth Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society*: 455–471.
129. Langacker, Ronald W. 1987a. *Foundations of Cognitive Grammar: Theoretical prerequisites*. Vol 1. Stanford, California: Stanford University Press.
130. Langacker, Ronald W. 1987b. "Grammatical Ramifications of the Setting/Participant Distinction". *Proceedings of the Thirteenth Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society*; BLS 13: 383–394.
131. Langacker, Ronald W. 1987c. "Nouns and verbs". *Language* 63: 53–94.
132. Langacker, Ronald W. 1990. "Settings, participants, and grammatical relations". U: *Meanings and prototypes. Studies in linguistic categorization*, Uređio Savas L. Tsohatzidis, 213–238. London – New York: Routledge Taylor & Francis Group.
133. Langacker, Ronald W. 1991a. *Foundations of Cognitive Grammar*. Vol. 2. Stanford, CA: Stanford University Press.
134. Langacker, Ronald W. 1991b. *Concept, Image, and Symbol. The Cognitive Basis of Grammar*. Berlin – New York: Mouton de Gruyter.
135. Langacker, Ronald W. 1993. "Clause Structure in Cognitive Grammar". *Studi Italiani di Linguistica Teorica e Applicata* 22: 465–508.
136. Langacker, Ronald W. 2000. *Grammar and conceptualization*. Berlin – New York: Mouton de Gruyter.
137. Langacker, Ronald W. 2004. Metonymy in Grammar. *Journal of Foreign Languages* 6: 2–24.
138. Langacker, Ronald W. 2008. *Cognitive Grammar: A Basic Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
139. Langacker, Ronald W. 2009. *Investigations in Cognitive Grammar*. Berlin – New York: Mouton de Gruyter.
140. Langacker, Ronald W. 2010. "Reflections on the Functional Characterization of Spatial Prepositions". *Corela. Numéros spéciaux, Espace, Préposition, Cognition – Hommage à Claude Vandeloise* [<http://corela.edel.univ-poitiers.fr/document.php?id=2354>].

141. Langacker, Ronald, W. 2015. "How to build an english clause". *Journal of Foreign Langauge Teaching and Applied Linguistics* 2, 2: 1–45.
142. Lehmann, Christian. 2002. *Thoughts on grammaticalization*, drugo izdanje. Erfurt: Seminar für Sprachwissenschaft der Universität Erfurt.
143. Lemmens, Maarten. 2005. "Motion and location: toward a cognitive typology". U: *Parcours linguistiques. Domaine anglais*, uredio Genevieve Girard-Gillet, 223–244. Saint-Etienne: Université de Saint Etienne.
144. Lenker, Ursula. 2010. *Argument and Rhetoric. Adverbial Connectors in History of English*. Topics in English linguistics, 64. Berlin – New York: Mouton de Gruyter.
145. Lestrade, Sander. 2008. "The correspondence between directionality and transitivity". U: *Syntax and Semantix of Spatial P*, uredili Anna Asbury, Jakub Dotlačil, Berit Gehrke i Rick Nouwen, 149–174. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
146. Levin, Beth. 1993. *English verb classes and alternation: A preliminary investigation*. Chiacago: University of Chicago Press.
147. Levinson, Stephen. C. i Sergio, Meira. 2003. "'Natural concepts' in the Spatial Topological Somain – Adpositional Meanings in Crosslinguistic Perspective: An Exercise in Semantic Typlology". *Language* 79, 3: 485–516.
148. Lyons, John. 1968. "A note on possessive, existential and locative sentences". *Foundations of Language* 3: 390–396.
149. Lyons, John 1977. *Semantics*. Vol. 1–2. Cambridge: Cambridge University Press.
150. Luraghi, Silvia. 2010. "Adverbial Phrases". U: *New Perspectives on Historical Latin Syntax 2. Constituent Syntax (Adverbial Phrases, Adverbs, Mood, Tense)*, uredili Philip Baldi i Pierluigi Cuzzolin, 19–107. Berlin – New York: Walter de Gruyter GmbH & Co KG.
151. Maienborn, Claudia. 2001. "On the Position and Interpretation od Locative Modifiers". *Natural Language Semantics* 9, 2: 191–240.
152. Maienborn, Claudia. 2003. "Event internal modifiers: Semantic underspecification and conceptual interpretation". U: *Modifying Adjuncts*, uredili Ewald Lang, Claudia

- Maienborn i Cathrine Fabricius-Hansen, 475–510. Berlin – New York: Mouton de Gruyter.
153. Maienborn, Claudia. 2005. "On the Limits of the Davidsonian Approach: the Case of Copula Sentences". *Theoretical Linguistics* 31, 3: 275–316.
 154. Maienborn, Claudia. 2007. "On the Davidsonian and Kimian States". U: *Existence: Semantics and Syntax*, uredili Ileana Comorovski i Klaus von Heusinger, 107–130. Springer.
 155. Maienborn, Claudia i Martin Schäfer. 2011. "Adverbs and adverbials". U: *Semantics. An international handbook of natural language meaning; Volume 2.* (HSK Handbook series), uredili Claudia Maienborn, Klaus von Heusinger i Paul Portner, 1390–1420. Berlin – New York: Mouton de Gruyter.
 156. Maretić, Tomo. 1899. *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*. Zagreb: Štampa i naklada knjižare L. Hartmana (Kugli i Deutsch).
 157. Maretić, Tomo. 1963. *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*. Prir. Mate Hraste i Pavle Roglić. Zagreb: Matica hrvatska.
 158. Marković, Ivan. 2012. *Uvod u jezičnu morfologiju*. Disput: Zagreb.
 159. Marković, Ivan. 2010. *Uvod u pridjev*. Zagreb: Disput.
 160. Matas Ivanković, Ivana. 2009. "Izražavanje prostornih značenja prijedložno-padežnim izrazima". U: *Prostor u jeziku / Književnost i kultura šezdesetih: Zbornik radova 37. seminara Zagrebačke slavističke škole*, uredio Krešimir Mićanović, 31–41. Zagreb: Filozofski fakultet u Zagrebu, Zagrebačka slavistička škola.
 161. Matovac, Darko. 2013. *Semantika hrvatskih prijedloga*. Doktorski rad. Osijek: Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera.
 162. Matsumoto, Yo. "Subjective motion and English and Japanese verbs". *Cognitive linguistics* 7, 2: 183–226.
 163. McConnell-Ginet, Sally. 1982. "Adverbs and logical form. A linguistically realistic theory". *Language* 58, 1: 144–184.
 164. Mihaljević, Milan. 1998. *Generativna sintaksa i semantika*. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo.

165. Mlikota, Jadranka. 2009. "O izricanju namjere". *Jezik* 56, 1: 1–12.
166. Moguš, Milan, Maja Bratanić i Marko Tadić. 1999. *Hrvatski čestotni rječnik*. Zagreb: Zavod za lingvistiku Filozofskog fakulteta – Školska knjiga.
167. Moltmann, Friederike. 2013. "On the Distinction between Abstract States, Concrete States, and Tropes". *Genericity*, uredili Alda Mari, Claire Beyssade i Fabio del Prete, 293–311. Oxford: Oxford University Press.
168. Mrazović, Pavica i Zora Vukadinović. 1990. *Gramatika srpskohrvatskog jezika za strance*. Sremski Karlovci – Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića – Dobra vest.
169. Mønnesland, Svein. 2007. "Je li glagolski vid sintaktička kategorija?". U: *Sintaktičke kategorije. Zbornik radova znanstvenoga skupa s međunarodnim sudjelovanjem "Hrvatski sintaktički dani"*, uredio Branko Kuna, 145–157. Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera, Filozofski fakultet.
170. Nam, Seungho. 2000. "A Typology of Locatives and Event Composition in English". *Language Research* 36.4: 689–714.
171. Nam, Seungho. 2012. "Syntax-semantic mapping of locative arguments". *26th Pacific Asia Conference on Language, Information and Computation*: 473–480.
172. Nazalević Čučević, Iva i Jelena Cvitanušić Tvico. 2011. "Načini izražavanja dopusnosti u hrvatskome jeziku". *Bosanskohercegovački slavistički kongres: zbornik radova*, knjiga 1, uredio Senahid Halilović, 527–539. Sarajevo: Slavistički komitet.
173. Nedashkivska, Alla. 2001. "Whither or where: Case choice and verbs of placement in contemporary Ukrainian". *Journal of Slavic Linguistics* 9, 2: 213–251.
174. Nenezić, Sonja. 2013a. "Sintaksa i semantika glagola u konstrukcijama s adverbijalnim dopunama". *Folia linguistica et litteraria: Časopis za nauku o jeziku i književnosti* 7: 145–152.
175. Nenezić, Sonja. 2013b. "Iz sintakse proste rečenice: adverbijalne dopune". U: *Savremeni tokovi u lingvističkim istraživanjima*, knjiga 1, uredile Vesna Polovina i Julijana Vučo, 183–201. Beograd: Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu.

176. Nikitina, Tatiana. 2010. "Variation in the encoding of endpoints of motion in Russian". U: *New Approaches to Slavic Verbs of Motion*, uredili Victoria Hasko i Renee Perelmutter, 268–290. Amsterdam: John Benjamins.
177. Oakley, Todd. 2007. "Image Schemas". U: *The Oxford handbook of cognitive linguistics*, uredili Dirk Geeraerts i Hubert Cuyckens, 215–235. New York: Oxford University Press, Inc.
178. Opašić, Maja. 2011. "Prilog analizi kategorije vremena i prostora u hrvatskoj frazeologiji". *Lahor: časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik* 1, 11: 65–87.
179. Palić, Ismail. 2007. *Sintaksa i semantika načina*. Sarajevo: Naučna biblioteka Slovo.
180. Palić, Ismail. 2010. *Dativ u bosanskome jeziku*. Sarajevo: Bookline.
181. Palić, Ismail. 2011a. "Za novi pristup gramatičkoj strukturi rečenice u bosnistici". *Pismo* 9, 1: 39–69.
182. Palić, Ismail. 2011b. "O glagolima koji vežu obvezatne adverbijalne dopune u bosanskome jeziku". *Suvremena lingvistika* 37, 72: 201–217.
183. Pantcheva, Marina Blagoeva. 2010. "The syntactic structure of Locations, Goals, and Sources". *Linguistics* 48, 5: 1043–1081.
184. Pantcheva, Marina Blagoeva. 2011. *Decomposing Path: The Nanosyntax of Directional Expressions*. Doktorski rad. University of Tromsø, Faculty of Humanities, Social Sciences and Education CASTL.
185. Piper, Predrag. ²2001. *Jezik i prostor*. Drugo dopunjeno izdanje. Beograd: Biblioteka XX vek.
186. Piper, Predrag, Ivana Antić, Vladislava Ružić, Sreto Tomasić, Ljudmila Popović i Branko Tošović [Piper i dr.]. 2005. *Sintaksa savremenoga srpskog jezika: Prosta rečenica*. Beograd – Novi Sad: Institut za srpski jezik SANU – Beogradska knjiga – Matica srpska.
187. Povolná, Renata. 1998. "Some notes on spatial and temporal adverbials in english conversation". *Sborník Prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity. Studia minora*

- facultatis philosophicae universitatis brunensis s 4. *Brno Studies in English* 24: 87–108.
188. Pranjković, Ivo. 1995. *Sintaksa hrvatskoga jezika. Udžbenik za 3. razred gimnazije*. Zagreb: Školska knjiga.
 189. Pranjković, Ivo. 1998. *Hrvatski jezik 3. Udžbenik za 3. razred gimnazije*. Zagreb: Školska knjiga.
 190. Pranjković, Ivo. 2001. *Druga hrvatska skladnja. Sintaktičke rasprave*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
 191. Pranjković, Ivo. 2002. "Riječi sviju vrsta". U: *Hrvatska skladnja. Rasprave iz sintakse hrvatskoga standardnog jezika*, drugo izmijenjeno izdanje, 22–27. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
 192. Pranjković, Ivo. 2009. "Nepromjenjive riječi i gramatika". U: *Njegoševi dani. Zbornik radova*, uredila Tatjana Bečanović, 329–335. Cetinje: Univerzitet Crne Gore, Filozofski fakultet Nikšić.
 193. Pranjković, Ivo. 2012. "Gramatika glagola stanja". *Bosanski jezik* 9: 11–23.
 194. Pranjković, Ivo. 2013. *Gramatička značenja*. Zagreb: Matica hrvatska.
 195. Quirk, Randolph, Sidney Greenbaum, Geoffrey Leech i Jan Svartvik [Quirk *et al.*]. 1985. *A comprehensive grammar of the English language*. Harlow, Essex: Longman.
 196. Radden, Günter i René Dirven. 2007. *Cognitive English Grammar*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
 197. Raffaelli, Ida. 2015. *O značenju. Uvod u semantiku*. Zagreb: Matica hrvatska.
 198. Raguž, Dragutin. 1997. *Praktična hrvatska gramatika*. Zagreb: Medicinska naklada.
 199. Raguž, Dragutin. 2010. *Gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb: vlastita naklada. Samobor: Printera grupa.
 200. Rasulić, Katarina. 2004. *Jezik i prostorno iskustvo. Konceptualizacija vertikalne dimenzije u engleskom i srpskohrvatskom jeziku*. Beograd: Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu.

201. Rauh, Gisa. 2010. *Syntactic Categories: Their Identification and Description in Linguistic Theories*. Oxford: Oxford University Press.
202. Rišner, Vlasta. 2003. "Morfosintaktička obilježja dativnih izraza uz glagole kretanja". *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 29: 259–273.
203. Rothmayr, Antonia. 2009. *The Structure of Stative Verbs*. Linguistik Aktuell/Linguistic Today 143. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
204. Samardžija, Marko. 1986. "Dopune u suvremenom hrvatskom književnom jeziku". *Radovi Zavoda za slavensku fiologiju* 21: 1–32.
205. Samardžija, Marko. 1987. "Četiri pitanja o biti valentnosti". *Radovi Zavoda za slavensku fiologiju* 22: 85–105.
206. Samardžija, Marko. 1988. "Razdioba glagola po valentnosti". *Radovi Zavoda za slavensku fiologiju* 23: 35–46.
207. Samardžija, Marko. 1993. "Gramatika zavisnosti i teorija valentnosti". *Kontrastivna analiza engleskog i hrvatskog jezika*. Filipović, Rudolf (ur.). Vol. IV: 1–14.
208. Sarda, Laure i Dejan Stošić. 2009. "The Many Ways to be Located in French and Serbian: The Role of Fictive Motion in the Expression of Static location". U: *Space and Time in Language and Literature*, uredile Marija Brala Vukanović i Lovorka Gruić Grmuša, 39–60. Cambridge Scholars Publishing.
209. Silić, Josip. 1984. *Od rečenice do teksta. (Teoretsko-metodološke pretpostavke nadrečeničnog jedinstva)*. Zagreb: Liber.
210. Silić, Josip i Ivo Pranjković. 2007. *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Zagreb: Školska knjiga.
211. Simeon, Rikard. 1969. *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*. Zagreb: Matica hrvatska.
212. Sinha, Chris i Tania Kuteva. 1995. "Distributed Spatial Semantics". *Nordic Journal of Linguistics* 18: 167–199.
213. Stamenković, Dušan. 2013. *Glagoli ljudskog kretanja u engleskom i srpskom jeziku u svetlu kognitivne semantike*. Doktorski rad. Filozofski fakultet Univerziteta u Nišu.

214. Stamenković, Dušan. 2015. "Konceptualizacija i kategorizacija fiktivnog kretanja u srpskom jeziku". *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku*. 18/1. Novi Sad: 133–153.
215. Stanojević, Mateusz-Milan. 2014. "Konceptualna metafora i gramatika". *Metafore koje istražujemo. Suvremeni uvidi u konceptualnu metaforu*: 91–115. Zagreb: Srednja Europa.
216. Stojan, Nataša. 2012. "(In)tranzitivnost glagola u engleskome i hrvatskome jeziku". *Folia linguistica et litteraria: Časopis za nauku o jeziku i književnosti* 6: 27–41.
217. Stojičić, Violeta i Dušan Stamenković 2016. "Crosslanguage research on encoding coextension paths in English (L2) to Serbian (L1) translation: an empirical study". *Perspectives* 24, 4: 635–646. DOI: 10.1080/0907676X.2015.1069864.
218. Stolac, Diana. 2004. "Metodološki problemi u istraživanju sintakse u starim hrvatskim gramatikama". *Fluminensia* 16, 1–2: 31–43.
219. Stolac, Diana. 2005. "Sintaksa u hrvatskim gramatikama u 20 stoljeću". *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 31: 249–276.
220. Stolac, Diana. 2006. "Hrvatska gramatikologija u 20. stoljeću". U: *Hrvatski jezik u XX. stoljeću: zbornik radova*, uredili Marko Samardžija i Ivo Pranjković, 297–320. Zagreb: Matica hrvatska.
221. Stolac, Diana. 2009. "Izricanje prostornih značenja padežnim oblicima". U: *Prostor u jeziku / Književnost i kultura šezdesetih: Zbornik radova 37. seminara Zagrebačke slavističke škole*, uredio Krešimir Mićanović, 69–75. Zagreb: Filozofski fakultet u Zagrebu, Zagrebačka slavistička škola.
222. Sweetser, Eve. 1990. *From Etymology to Pragmatics: Metaphorical and Cultural Aspects of Semantic Structure*. Cambridge: Cambridge University Press.
223. Šarić, Ljiljana. 1999. "Dativ smjera u hrvatskome jeziku (u usporedbi s drugim slavenskim jezicima)". *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 25: 323–344.
224. Šarić, Ljiljana. 2003. "Prepositional categories and prototypes: Contrasting some Russian, Slovenian, Croatian and Polish examples". *Jezikoslovlje* 4, 2: 187–204.

225. Šarić, Ljiljana. 2006a. "On the meaning and prototype of the preposition *pri* and the locative case: a comparative study of Slavic usage with emphasis on Croatian". *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 32: 225–248.
226. Šarić, Ljiljana. 2006b. "A preliminary semantic analysis of the Croatian preposition *u* and its Slavic equivalents". *Jezikoslovlje* 7(1): 1–43.
227. Šarić, Ljiljana. 2007. "Konstrukcije za izražavanje prostornih odnosa u hrvatskom jeziku". *Sintaktičke kategorije. Zbornik radova znanstvenoga skupa s međunarodnim sudjelovanjem "Hrvatski sintaktički dani"*, uredio Branko Kuna, 253–270. Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera, Filozofski fakultet.
228. Šarić, Ljiljana. 2008. *Spatial Concepts in Slavic. A Cognitive Linguistic Study of Prepositions and Cases*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.
229. Šarić, Ljiljana. 2012. "The Croatian preposition *uz*: a cognitive approach". *Jezikoslovlje* 12, 1: 151–190.
230. Šarić, Ljiljana. 2014. *Prostor u jeziku i metafora: kognitivnolingvističke studije o prefiksima i prijedlozima*. Zagreb: Jesenski i Turk.
231. Škiljan, Dubravko (prir. i prev.). 1995. *Dionizije Tračanin. Gramatičko umijeće*, knj. 38. Zagreb: Latina et Graeca.
232. Šojat, Krešimir. 2009. "Morfosintaktički razredi dopuna u Hrvatskom WordNetu". *Suvremena lingvistika* 2, 68: 305–338.
233. Šojat, Krešimir. 2012. "Struktura glagolskog dijela Hrvatskog WordNeta". *Filologija: časopis Razreda za filološke znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* 59: 153–172.
234. Tafra, Branka. 1993. *Gramatika u Hrvata i Vjekoslav Babukić*. Zagreb: Matica hrvatska.
235. Tafra, Branka. 1998. "Veberov i Babukićev gramatički model". *Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa Riječki filološki dani održanoga u Rijeci od 5. do 7. prosinca 1996*. Rijeka: Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci.

236. Talmy, Leonard. 1983. "How language structures space". U: *Spatial orientation: Theory, research, and application*, uredili Herbert L. Pick. i Linda P. Acredolo, 225–282. New York: Plenum Press.
237. Talmy, Leonard. 1985. "Lexicalization patterns: Semantic structure in lexical forms". *Language typology and syntactic description* 3: 57–149.
238. Talmy, Leonard. 1988. "The relation of grammar to cognition". U: *Topics in Cognitive Linguistics*, uredila Brygida Rudska-Ostyn, 165–205. Amsterdam: John Benjamins.
239. Talmy, Leonard. 1991. "Path to realization: A typology of event conflation". *Berkley Linguistic Society* 17: 480–519.
240. Talmy, Leonard. 2000. *Toward a cognitive semantics. Volume 1: Concept structuring systems. Volume 2: Typology and process in concept structuring*. Cambridge, MA: MIT Press.
241. Tanacković, Faletar. 2011. *Semantički opis nesamostalnih (kosih) padeža u hrvatskome jeziku i njegove sintaktičke implikacije*. Doktorski rad. Osijek: Filozofski fakultet.
242. Taylor, John R. 2002. *Cognitive Grammar*. Oxford: Oxford University Press.
243. Tesnière, Lucien. 1959. *Éléments de Syntaxe Structurale*. Paris: Klincksieck.
244. Težak, Stjepko i Stjepan Babić. 1994. *Gramatika hrvatskoga jezika: Priručnik za osnovno jezično obrazovanje*. Deseto izdanje. Zagreb: Školska knjiga.
245. Thomason, Richard H. i Robert C. Stalnaker. 1973. "A semantic theory of adverbs". *Linguistic Inquiry* 4, 2: 195–220.
246. Tkalčević, Adolfo Veber. 1859. *Skladnja ilirskoga jezika za niže gimnazije*. Beč: C. k. naglada školskih knjigah. [Faksimilski pretisak: Zagreb 2005].
247. Tkalčević, Adolfo Veber. 1876. *Slovnica hrvatska za srednja učilišta*. Treće izdanje. Zagreb: Tiskom dioničke tiskare u Zagrebu.
248. Tuđman Vuković, Nina. 2010. *Glagoli govorenja: kognitivni modeli i jezična uporaba. Sintaktičko-semantička studija*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
249. Turner, Mark. 1990. "Aspects of the Invariance Hypothesis". *Cognitive Linguistics* 1, 2: 247–255.

250. Turner, Mark i Gilles Fauconnier. 1995. "Conceptual integration and formal expression". *Metaphor and symbolic activity* 10, 3: 183–204.
251. Turner, Mark i Gilles Fauconnier. 1999. "A mechanism of creativity". *Poetics Today* 20, 3: 297–418.
252. Turner, Mark i Gilles Fauconnier. 2003. "Metaphor, metonymy, and binding". U: *Metaphor and metonymy in comparision and contrast*, uredili René Dirven i Ralf Pörings, 469–487. Berlin: Mouton de Gruyter.
253. Tyler, Andrea i Vyvyan Evans. 2003. *The Semantic of English Prepositions: Spatial Scenes, Embodied Meaning and Cognition*. Cambridge: Cambridge University Press.
254. Ungermanová, Marta. 2005. "Locative complements of verbs of movement in Czech: Some typical structures and their interpretation". U: *Adpositions of Movement*, uredili Hubert Cuyckens, Walter de Mulder i Tanja Mortelmans, 87–113. Amsterdam: John Benjamins.
255. Van Hoek, Karen. 1997. *Anaphora and Conceptual Structure*. Chicago – London: The University of Chicago Press.
256. Van Valin, Jr. Robert D. i Randy. J. LaPolla. 1997. *Syntax: structure, meaning and function*. Cambridge: Cambridge University Press.
257. Vendler, Zeno. 1957. "Verb and Times". *The Philosophical Review* 66: 143–160.
258. Vidaković Erdeljić, Dubravka. 2012. *Prenesena značenja leksema koji označavaju tjelesni položaj u engleskom, hrvatskom i njemačkom jeziku*. Doktorski rad. Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet.
259. Vlastelić, Anastazija. 2011. "Parčićevo sintaktičko nazivlje u kontekstu sintaktičkoga nazivlja hrvatskih gramatika druge polovice 19. stoljeća". *Filologija* 56: 159–175.
260. Velčić, Mirna. 1987. *Uvod u lingvistiku teksta*. Zagreb: Školska knjiga – Grafički zavod Hrvatske.
261. Vukojević, Luka. 2007. "Nekoliko sintaktičkih naziva". *Suvremena lingvistika* 64, 2: 191–206.
262. Vukojević, Luka. 2008. *Izražavanje posljedičnih odnosa u hrvatskome standardnom jeziku*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

263. Zlatev, Jordan. 1997. *Situated embodiment: Studies in emergence of spatial meaning*. Stockholm: Gotab Press.
264. Zlatev, Jordan. 2007. "Spatial semantics". U: *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics*, uredili Dirk Geeraerts i Hubert Cuyckens, 318–350. New York: Oxford University Press.
265. Znika, Marija. 2008. *Sintaksa i semantika (Rasprave i članci)*. Zagreb: Pergamena.
266. Žic Fuchs, Milena. 1991. *Znanje o jeziku i znanje o svijetu: Semantička analiza glagola kretanja u engleskom jeziku*. Zagreb: SOL.

IZVORI

Hjp Hrvatski jezični portal <http://hjp.znanje.hr/>

HJR Hrvatska jezična riznica <http://riznica.ihj.hr/index.hr.html>

SAŽETAK

Adverbijalu kao kategoriji u opisima hrvatskoga jezika u jezičnim priručnicima nije posvećena pozornost kao ostalim rečeničnim članovima. Tako je adverbijal u većini naših gramatičkih priručnika opisan na svega nekoliko stranica. Kao ni ostale skupine adverbijala ni prostorni adverbijal nije tema većega broja radova iako su prijedložno-padežni, padežni i priložni izrazi kojima se opisuju prostorni odnosi bili tema radova u kroatističkoj i široj jezikoslovnoj literaturi. Stoga se ovim radom nastoji postaviti prostorni adverbijal u širi teorijski okvir istraživanja te ponuditi monografski prikaz te kategorije. Polazeći od teorijskih postavki kognitivne lingvistike doktorski se rad bavi prostornim adverbijalom u strukturi jednostavne rečenice.

Adverbijal je složena kategorija s velikim brojem rubnih primjera, više ili manje udaljenih od središnjega značenja fakultativnoga rečeničnog člana uvrštenoga isključivo po semantičkome kriteriju, kojemu mjesto u rečenici otvara predikat i čijim izostavljanjem rečenica ostaje ovjerena. Stoga se u radu nastoji ukazati na širinu kategorije prostornoga adverbijala i različitost njegovih uloga unutar jednostavne rečenice te važnost njegove uloge u gradnji značenja jednostavne rečenice.

Ciljevi su istraživanja proširiti određenje prostornoga adverbijala čije razumijevanje i raščlamba uključuju širi kontekst i naše znanje o svijetu, odrediti podskupine prostornoga adverbijala te opisati sintaktička i semantička obilježja pojedine skupine s naglaskom na različita proširenja značenja unutar svake pojedine skupine. Unutar kategorije prostornoga adverbijala potrebno je razlikovati različite vrste adverbijala koji imaju manje ili više različita sintaktička/gramatička i semantička/značenjska obilježja te je više pravilo nego iznimka da isti adverbijali u različitim rečenicama imaju različite interpretacije i pripadaju različitim vrstama.

U radu se daje kratak pregled teorijskih pristupa adverbijalu, posebice prostornomu adverbijalu kako bi se ukazalo na probleme u njegovu određenju, odnosno mjestu unutar jednostavne rečenice, iznose se temeljne teorijske postavke na kojima se temelji opis adverbijala. Zatim se adverbijali analiziraju kao dio dinamičnih i statičnih scenarija (shema) u kojima su obvezne dopune, odnosno imaju ulogu sudionika u događaju te se analizira njegova

uloga pozadinskoga okvira. Prikazuju se osobitosti pojedinoga prijedložno-padežnoga adverbijala u odnosu na njegov položaj u rečenici, veću ili manju mogućnost kontekstualizacije, različita proširenja značenja, povezanost s određenom semantičkom skupinom glagola, (ne)mogućnost kombiniranja s različitim pefigiranim glagolima. Razmatraju se složeni koncepti poput uzročnosti, dopusnosti, uvjeta te proširenja značenja prostornih adverbijala u te domene. U zaključku se iznose i neka pitanja koja nadilaze okvire ovoga rada kao teme mogućih daljnjih istraživanja koja uključuju proces gramatikalizacije te pitanja adverbijala i subordiniranih rečenica.

Ključne riječi: *prostorni adverbijal, kognitivna gramatika, jednostavna rečenica.*

SAŽETAK NA ENGLISKOME JEZIKU

Little attention has been given to an adverbial as a category in the linguistic handbooks describing Croatian language when compared with other parts of a sentence. As a result, most of them dedicate merely several pages to this category. Spatial adverbial, similarly to other adverbial types, has not been the subject of a larger number of studies even though the prepositional phrases, nominal phrases and adverb expressions, which describe spatial relations, have been the subject of studies in Croatistics and wider linguistic literature. Therefore, this paper aims to place spatial adverbial within a larger theoretical framework of the research and to offer a monograph outline of the category. Starting from theoretical postulates of cognitive linguistics, this doctoral dissertation deals with spatial adverbial within the structure of a simple sentence.

Adverbial is a complex category with a large number of fringe examples which are more or less apart from core meaning of this facultative syntactic element, whose placement in a sentence is created by the predicate, and which is inserted purely according to the semantic criterion, so that its omission does not affect the authenticity of the sentence. Therefore, this dissertation attempts to emphasize the range of the spatial adverbial category and the diversity of its roles within a simple sentence, as well as the importance of its role in building up the meaning of a simple sentence.

The goals of the study are: expanding the definition of spatial adverbial, the understanding and analysis of which involve a wider context and our knowledge of the world, determining spatial adverbial subcategories and describing the syntactic and semantic characteristics of a certain group with emphasis on various extensions of the meaning within each category. Within the spatial adverbial category it is necessary to distinguish different kinds of adverbials which differentiate more or less in syntactic/grammatical and semantic/meaning characteristics, making it a rule rather than an exception for the same adverbial to be interpreted and categorized differently in different sentences.

This dissertation gives a short overview of theoretical approaches to adverbials, particularly to spatial adverbial so as to determine the problems of its definition and the placement in a simple sentence. It also outlines the basic theoretical statements on which the

description of adverbials is based. Furthermore, adverbials are being analysed as a part of dynamic and static scenarios (schemes) in which additional explanations are required because they function as participants of an occurrence whose background framework is being analysed. The particularities of individual prepositional phrases as adverbials are shown in relation to their placement in a sentence, to the possibility of contextualization to lesser or greater degree, different meaning extensions, connection to certain semantic verb groups, the (im)possibility of prefix verbs. Complex concepts such as causality, permission and condition are also being discussed, as well as the meaning expansions of spatial adverbials into those domains. The conclusion of the study brings up certain questions which exceed the framework of this dissertation and could be a subject to possible further studies about the process of grammaticalization, adverbials and subordinate clauses. Literature and used sources are listed at the end of the work.

Key words: *spatial adverbial, cognitive grammar, simple sentence.*

ŽIVOTOPIS

Sanja Baričević rođena je u Zadru 1976. godine. Diplomirala je hrvatski jezik i književnost 2001. g. na Sveučilištu u Zadru. Radila je kao profesor hrvatskoga jezika u osnovnim i srednjim školama. Od 2007. g. radi kao predavač u Centru za strane jezike Sveučilišta u Zadru. Od 2011. g. zaposlena je kao asistent na Odjelu za kroatistiku i slavistiku Sveučilišta u Zadru. Članica je Organizacijskoga odbora Međunarodne ljetne škole hrvatskoga jezika, književnosti i kulture *Zoranićeva arkadija* na Odjelu za kroatistiku i slavistiku Sveučilišta u Zadru.

Godine 2012. upisana je na poslijediplomski sveučilišni studij *Humanističke znanosti*. Znanstveni su joj interesi teorija jezika, hrvatski standardni jezik te inojezični hrvatski. Do sada je surađivala na kolegijima *Teorija jezika*, *Suvremena hrvatska leksikologija*, *Sintaksa rečenice*, *Sintaksa hrvatskoga standardnog jezika*, *Lektura i korektura teksta*.